

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

**Филозофски Факултет
Институт за социологија**

**Европски студии за интеграции и комуникации
ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА**

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

**Кандидат:
м-р Мери Цакиќ**

**Ментор:
проф. д-р Милева Ѓуровска**

Скопје, 2018

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

Авторски права во сопственост на
Мери Цакиќ

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето
на повисок степен на социјална кохезија
во Европската унија**

Докторска дисертација испратена до
Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ – Скопје
за исполнување на барањето за степен

Доктор на науки
на
Европски студии за интеграции и комуникации
Институт за социологија
Филозофски факултет – Скопје
Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ – Скопје

од

Мери Цакиќ
Скопје, Република Македонија
2018

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

Потврда за одобрување

Докторската дисертација со наслов „Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија“ ги исполнува критериумите за поднесување барање за степенот на образование: доктор на науки по евроинтеграции на Институтот по социологија при Филозофскиот факултет во Скопје.

Ментор:

проф. д-р Милева Ѓуровска

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

АПСТРАКТ

Концепцијата на социјалниот дијалог е различна во различни земји. Според дефиницијата која ја дава Меѓународната организација на трудот социјалниот дијалог ги опфаќа „сите видови на преговори, консултации или едноставна размена на информации меѓусебно или помеѓу претставниците на владите, работодавачите и работниците во врска со прашања од заеднички интерес во однос на економската или социјалната политика“. Оваа дефиниција дава општ опис на процесот во кој тандемот социјална политика и индустриски односи креираат институционална инфраструктура преку која активно се следат современите тенденции и како резултат на идентификуваните промени се креираат програми за регулација на пазарот на трудот. Институционалната инфраструктура, бипартитен и трипартитен социјален дијалог, не само што ги следи современите трендови, туку игра и улога на движечка сила, односно и самата претставува креатор на промените. Промените кои се генерираат на европско (наднационално) ниво се распространуваат на национално ниво и обратно. Оваа концепција е имплементирана во Европската унија уште во 1957 година со Договорот од Рим и во текот на изминатите 60 години претставува долготраен процес кој континуирано еволуира низ односите на организациите на работодавачите и работниците. Земајќи во предвид дека овие две групации од самиот зародиш во себе носеле антагонистичко настрание, а денес тие претставуваат партнери со меѓусебно разбирање на интересите на другата страна значи дека се надминала култура на конфликт и таа транзицирала во култура на соработка, партнерство. Не дека и денес нема спорови и гневни дискусии за одредени теми, но сепак сè што се случува, се случува на преговарачка маса на која секој има рамноправно место и ги зема во предвид интересите на социјалните партнери кои се вклучени во овој концепт на меѓусебна соработка.

Клучни зборови: социјален дијалог, социјални партнери, социјална кохезија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

ABSTRACT

The concept of the social dialogue differs in different countries. According to the definition from the International Labour Organization, social dialogue comprehends „all types of negotiaton, consultation or simply exchange of information between, or among, representatives of governments, employers and workers, on issues of common interest elating to economic and social policy.” This definition gives a wide description of the social policy and industrial relations; both of them create institutional infrastructure which actively follows the modern tendencies, and as a result of the identified changes new programs for regulations of the labor market are created. Institutional infrastructure, bipartite and tripartite social dialogue, except following of the modern tendencies, plays role as a moving force i.e. it acts as a change creator. The changes generated on the European (supranational) level are spread on the national level and vice versa. This concept is implemented in the European Union since 1957 with the Treaty of Rome and in the past 60 years it represents long lasting process that continually evolves trough the relations of the Employers and Workers Organizations. Taking in consideration antagonistic nature of the relation between these two groups from the very beginning of theirs existence, the fact that nowadays they act as partners with mutual understanding of the interest of each other, bringh us to conclusion that the culture of conflict became obsolete and transited into the culture of cooperation and partnership. It cannot be stated that currently there are no disuputes and wrathful discussions for particular subjects, but everything that happens on the negotiating table among equal social partners takes in consideration the interest in this concept of mutual cooperation.

Key words: social dialogue, social partners, social cohesion

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

СОДРЖИНА

ВОВЕД	10
1. ЕВРОПСКОТО ЗАЕДНИШТВО КАКО ИДЕЈА: ЕВРОПА КАКО ЕКОНОМСКА, ПОЛИТИЧКА И СОЦИЈАЛНА ЗАЕДНИЦА	23
1.1. Европската унија низ основачките договори: социјалните аспекти	26
1.2. Договор за основање на Европската заедница за јаглен и челик (1951) ..	31
1.3. Договор за основање на Европската економска заедница (1958 - 1967) ..	43
1.4. Единствен Европски Акт (Луксембург - 1986 година)	54
1.5. Договор за Европската Унија (Маастрихт, 1992 година)	58
1.6. Договор од Амстердам (1997 година)	67
1.6.1 Стратегијата од Лисабон (2000 година)	68
1.6.2 Евалуација на Лисабонската стратегија – на полпат	70
1.6.3 Нов почеток на Лисабонската стратегија во 2005 година	72
1.7. Договорот од Ница (2001 година)	76
1.8. Ревизија на основачките договори	76
1.9. Постои ли европска социјална политика?	77
2. ЕВРОПСКИТЕ СОЦИЈАЛНИ МОДЕЛИ И СОЦИЈАЛНАТА КОХЕЗИЈА	90
2.1. Европски социјален модел	96
2.2. Социјална кохезија – механизми, организации и влијанија	110
3. ТРУДОТ И СИНДИКАЛИЗМОТ	124
3.1. Трудот во општеството низ историјата	127
3.2. Трудот во индустријата	128
3.3. Појавата на организации за поддршка на работниците	130
4. СОЦИЈАЛЕН ДИЈАЛОГ	151
4.1. Европски социјален дијалог	151
4.1.1 Развој на социјалниот дијалог во Европската унија	158
4.1.2 Организации учесници во социјален дијалог	164
4.1.3 Организации на работодавачи	164
4.1.4 Организации на работниците - Синдикати	166
4.1.5 Организации на трудот	167

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

4.1.6	Консултативни тела - Европски економски и социјален комитет.....	173
4.1.7	Други организации учесници во социјалниот дијалог.....	176
4.1.8	Нивоа и форми на социјален дијалог	176
4.1.9	Консултација на европско ниво	183
4.1.10	Како функционира меѓуиндустрискиот социјален дијалог?	186
4.1.11	Како функционира гранковиот социјалниот дијалог?.....	190
4.1.12	Инструменти на социјалниот дијалог.....	192
4.2.	Социјален дијалог на национално ниво.....	194
4.2.1.	Организации и институции учесници	195
4.2.2.	Правна рамка за основање на трипартитни институции	196
4.2.3.	Видови на трипартитни институции	198
4.2.4.	Независност на институциите на национален трипартитен социјален дијалог.....	201
4.2.5.	Институции кои се вклучуваат во националниот трипартитен социјален дијалог	201
4.2.6.	Организации на работодавачи и работници – синдикати.....	202
4.2.7.	Социјалните партнери и репрезентативност.....	202
4.2.8.	Процеси на националниот трипартитен социјален дијалог	204
4.2.9.	Како се одвива националниот трипартитен социјален дијалог?	206
4.2.10.	Резултати на национален трипартитен социјален дијалог.....	207
4.2.	ЕФЕКТИ ОД ЕВРОПСКИОТ СОЦИЈАЛЕН ДИЈАЛОГ	209
5.	СОЦИЈАЛНИОТ ДИЈАЛОГ ВО Р. МАКЕДОНИЈА.....	218
6.	ЗАКЛУЧОЦИ.....	231
7.	БИБЛИОГРАФИЈА	247
8.	КРАТЕНКИ	274

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

Табела 1 Социјални модели застапени во Европската унија.....	256
Табела 2 Клучни датуми во развојот на Европскиот социјален дијалог	257
Табела 3 Организации на социјалните партнери (Член 154 – ДЕУ).....	259
Табела 4 Повелба за основните човекови права на ЕУ	260
Табела 5 Договор за Европската унија Член 11	261
Табела 6 Договор за функционирање на Европската унија Член 153	262
Табела 7 Лисабонски договор Член 154	264
Табела 8 Лисабонски договор Член 155	264
Табела 9 Области на делување на социјалната политика	265
Табела 10 Документи инструменти на социјален дијалог	265
Табела 11 Европска социјална повелба (1961 и 1996 година).....	266
Табела 12 Пристапување кон ЕУ на земјите членки	269
Табела 13 Типологија на текстови од европскиот социјален дијалог 1	270
Табела 14 Типологија на текстови од европскиот социјален дијалог 2	270
Графикон 1- Видови на текстови	271
Графикон 2 - Теми на усвоени документи	272
Графикон 3 - Документи за реализација на ниво на сектори	272
Графикон 4 - Заеднички мислења од вкупниот број на ЕУ ниво.....	273
Графикон 5 - Заеднички мислења, декларации и алатки на гранково ниво.....	273

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

ВОВЕД

Уникатниот пример и достигнувањата реализирани во текот на континуираната и динамична шестдецениската еволуција на Европската унија укажуваат дека идеите и визиите со трпение и со упорна работа можат да се развијат во реалност. За подобро разбирање на процесот на креирање, развој и постојано надградување и прилагодување кон тековните состојби, потребно е тој процес да се постави во рамките на повеќе меѓусебно определени контексти (историски, културни, економски, социјални, политички итн).

Во својот развоен процес Европската унија успева да изгради специфичен модел на доброволно поврзување и интегрирање на поголем број суверени држави во економска, монетарна, политичка, но се повеќе и во една социјална целина. Точно тоа ја прави Европската унија единствена и ја издвојува од другите видови на меѓународни организации. За постигнување на резултати при реализацијата на овој долгорочен, динамичен општествен процес, креирана е сложена, повеќеслојна структура на институции со јасно дефинирани односи помеѓу нив. Сите тие се ставени во функција на управување со Унијата, интеграција на интересите на сите земји членки и земји кандидати, а истовремено и кон промовирање на специфични вредности и интереси.

Жак Делор во својот предговор (Poidevin, 1994) во *The History of the High Authority of the European Steel and Coal Community: Supranationality in Operation* изјавил дека „Европа која ја градиме не е свртена кон себе. Мора да се овозможи земјите од централна Европа да го следат примерот на Франција и Германија, за почеток од шест, а подоцна и од дванаесет држави. За да се случи ова, Заедницата мора да биде подготвена да се посвети на активна соработка и да им даде на поранешните противници надеж за иднина“.

Како прво, и покрај експанзијата на европските интеграции и глобализацијата, социјалните држави на западните земји членки брзо се прилагодувале. Трошоците за ублажување на социјалните проблематики им биле стабилни. Иако, преку европската социјална пролифика се вршел притисок и под нејзино дејство се направиле промени во националните социјални политики, социјалната димензија на западно европските земји не колабирала и тие и понатаму останале функционални. Но, во овој период се воочило

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

дека Европската унија во постоечкото својство нема капацитет за креирање на сеопфатна социјална политика која би ги заменила национални социјални политики. Но, и покрај ограничувањата, европската социјалната политика продолжила полека да се развива и да станува важна карика во управувањето со социјалните политики на земјите членки.

Европскиот социјален дијалог, централната тема на овој труд, постои од самите зачетоци на Европската унија, но имал разни форми почнувајќи од Договорот од Рим до денес. Имено, социјалниот дијалог постепено го издејствувал своето место низ процедурите во европските институции. Започнувајќи од неговите зачетоци, па до денес настанати се измени во процесите како и во институционалната структура во границите на која се одвивал и се уште се одвива социјалниот дијалог.

По вклучувањето на социјалниот дијалог во Мастришкиот договор Европската Унија е мошне интензивно посветена на решавање на прашањата од социјална природа. Овој договор за прв пат има специјален протокол кој е прифатен и потпишан од страна на единесет држави (без Велика Британија). Тоа го означува и почетокот на обликувањето на Социјална Европа, како што вообичаено се нарекуваат дејствијата на Европската унија во доменот на социјалната политика, вработувањата, социјалната заштита, мајчинството, еднаквите можности и уште многу други социјални прашања. Социјалниот протокол означува голема пресвртница во начинот на кој понатаму ќе дејствуваат синдикатите кои претставуваат значаен партнер на европските институции. Според Протоколот и Договорот за Социјална политика предложено е прифаќање на социјалните партнери во законодавните процеси.

Веќе во 1994 година Европската синдикална организација (ЕТУЦ) учествува во дебатите за работењето на мултинационалните компании, во дебатите за формирање на Европските работнички совети во компаниите, во дебатите за регулирање на мајчинското и породилното отсуство, односно синдикатите веќе почнуваат да учествуваат во креирањето на работничкото законодавство. Исто така, значењето на социјалната димензија на Европската унија, особено на социјалниот дијалог, кој претставува централна тема во овој труд, особено е дојден до израз со креирањето на стратегијата за вработување која е тесно поврзана со социјалната и со економската политика. Синдикатите и другите советодавни тела на ЕУ активно учествуваат во креирањето, надградувањето како и во трансформирањето на овие политики.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Доменот во кој ќе се лоцира анализата на трудот е социјалниот дијалог, неговиот развој, институционализацијата, динамиката, како и начините и методите на работењето на инситуциите на Европската унија и на организациите кои се тесно поврзани со унапредување и промовирање на социјалниот дијалог. Станува збор за многубројни инситуции преку кои организациите на работниците и работодавачите се вклучуваат во креирањето на европската социјална легислатива. Социјалната легислатива со тек на времето се повеќе и повеќе се проширува и бара поголемо внимание и ускладување со преостанатите политики во Европската унија, а за поквалитетна законска рамка за соодветни теми потребно е да се вклучат директните актери.

Во тек на истражувањето ќе се анализираат процедурите при реализирањето на социјалниот дијалог, механизмите на неговото воспоставување и координацијата на истите на наднационално и на национално ниво се со цел постигнување на баланс помеѓу економијата и социјалната правда, националните интереси на државите членки и интересите на Унијата со цел да се дојде до стадиум на донесување на ефективни одлуки; Предметот на истражување на трудот ги опфаќа наднационалните и националните институции, организациите на социјалните партнери кои што учествуваат во процесите на преговарање, одлучување, нивната поставеност во процесот, улогата и степенот на влијание во процесот, со посебен осврт кон социјалните партнери во контекст на јакнењето на нивната позиција во постапките на одлучување во ЕУ. Не е запоставено ниту наметнувањето на динамика и надополнување на социјалниот дијалог со организациски мерки за следење и имплементација односно мониторинг од страна на меѓународните организации кои учествуваат во целокупниот процес.

Овој труд претставува теоретско, дескриптивно и експлаторно истражување од областа на интердисциплинарните студии на евроинтеграции. Концепциски истражувањето се однесува на делот на институционалната поставеност и вклученост на засегнатите страни во процесите на социјалниот дијалог при учество на социјалните партнери и спроведувањето на процедурите за консултации и преговарање во врска со членовите 154 и 155, како и анализа на постигнатите резултати.

Методолошкиот пристап кој е применет во истражувачката стратегија се базира на индуктивна постапка, низ која со квалитативно проучување и согледување на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

одредени институционални процедури, легислативни постапки и други содржини кои што го опфаќаат делот на институционалната поставеност на ЕУ, односно функционирањето на нејзините институции и тела вклучително и други организации кои се активно вклучени во процесите на дијалог, во крајна линија овозможуваат соодветна анализа и сублимација на повеќе сегменти во една целина за социјалниот дијалог како предмет на истражувањето.

Во контекст на истражувањето се настојува со примена на неколку методолошки постапки на собирање, анализа и интерпретација на податоци од достапни истражувања во рамките на европските и националните институции, како и одредени меѓународни институции да се направи една сублимирана и систематизирана целина. Како основна методолошка постапка односно техника за собирање на податоци се користи анализа на содржина на документи, статистички показатели, извештаи и анализи на европските институции, а како методолошки постапки за анализа и интерпретација на податоците се применуваат индуктивно - дедуктивен метод, аналитичко - синтетички метод и компаративен метод на анализа. Во контекст на анализата на содржина од пишувани извори фокусот е свртен кон толкувањето на официјалните документи на ЕУ, аналитички студии од научно – истражувачки карактер, научни публикации, официјални и неофицијални документи - текстови, написи, различни статии, дневни весници, списанија и анализа на содржините од интернет сајтови, официјални веб страници на одделните институции и служби на Европската унија, како и сите достапни содржини преку интернет од областа на евроинтеграциите од различни научни, медиумски, владини и невладини организации. Користени извори за анализа на официјалните документи на Европските институции се: официјалните договори на ЕУ, официјални документи и правни акти објавени во Службениот весник на ЕУ како и одредени содржини од официјалните интернет страници на ЕУ и одделни институции, тела и служби. Користените податоци потекнуваат од објавени публикации на научни трудови, книги, анализи, студии кои се изработени на барање на институции и тела на ЕУ, печатени медиуми, статии, списанија во пишана и во електронска форма.

Резултатите добиени со овие истражувачки постапки создаваат еден објективен пресек на истражување во моментот на неговото спроведување односно преглед на процедурите и механизмите за донесување одлуки во ЕУ и анализа на улогата на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

социјалните партнери во тој процес на одлучување во истражуваниот период. Резултатите може да бидат земени како релевантни во скоро време, но подоцна ова истражување може да биде земено како база за понатамошни истражувања, но самите негови резултати може да бидат ирелевантни во моментот на ново подоцнежено истражување поради можни измени во процедурите кои може да бидат усвоени на институционално ниво во некоја од институциите на ЕУ. Социјалниот дијалог и процедурите за неговата реализација претставува жива материја во постојан развој.

При работењето се применува индуктивно - дедуктивната постапка на анализа на податоците за да се овозможи осознавање на појавата што се истражува како целина на општото и посебното. Индукцијата како почетен процес во научното проучување доведува до систематска примена на индуктивен начин на заклучување, со кој врз основа на анализа на поединечните факти се доаѓа до општи заклучоци. Дедуктивниот метод опфаќа систематска примена на дедуктивен начин на заклучување, со кој од општите ставови се изведуваат посебни поединечни заклучоци.

При работењето се применува и аналитичко - синтетичкиот метод на анализа при кој се користат инструментите на дескриптивна и експликативна анализа, во рамките на кои се врши поединечно анализирање на расположливите податоци и систематизирање и сублимирање на добиените информации и факти.

Компаративната анализа како систематска техника на истражување се применува преку постапка на класификација и соодветно компарирање на податоците. Целта на примената на ваквата методолошка техника е објаснување на проблемот на истражување преку соодветна споредба. Во истражувањето е применет и компаративно - историскиот метод како постапка низ која се врши споредбена анализа и согледување на еволуцијата на европскиот социјален дијалог низ интегративните процеси од институционален и функционален аспект, со цел преку утврдување на историскиот, политичкиот и социјалниот контекст во кои тие се одвиваат да се добие јасна претстава за начинот на одлучување и функционирање на Унијата и да се даде увид во улогата на социјалниот дијалог во законодавните процедури.

Целите на истражувањето во овој труд се поделени во две категории, научна и практична. Во основата овој труд настојува да се направи сублимација на сознанијата од доменот на теоријата и практиката на социјалниот дијалог во Европската унија. Попрецизно кажано, се настојува да се утврди настанувањето, развојот и влијанието на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

социјалниот дијалог врз развојот и подобрувањето на условите за работа и живот на работниците односно врз подобрувањето и креирањето на поквалитетени работни односи. Преку анализа на развојот и унапредувањето на социјалниот дијалог во рамките на социјалната политика на ЕУ, улогата и вклученоста на националните и наднационалните институции, како и социјалните партнери во креирањето и водењето на социјалниот дијалог прелиминарно е направена ретроспектива на зачетоците на социјалниот дијалог и борбата на работникот за поголеми права против работодавачот кој постојано се трудел да ја оствари својата цел т.е. да направи поголем профит.

Во центарот на анализата е социјалниот дијалог, социјалните партнери, нивниот начин на функционирање, организацијата на мрежите на организации на работодавачи и работници, како и начинот на водење на синдикалните организации, правото на репрезентативност, тенденцијата на зголемена партиципација на социјалните партнери во преговарањето во текот на кое се креираат политиките, како и реализацијата на веќе усвоените политики.

Добиените сознанија кои се утврдуваат низ анализите во овој труд даваат преглед, а истовремено можат да претставуваат лекции кои практично би можеле да бидат употребени за идентификација на корисни начини за понатамошно развивање и подобрување на социјалниот дијалог и ефикасно функционирање на актерите вклучени во него. Преку запознавањето со одделните организации кои учествуваат во социјалниот дијалог, односите меѓу социјалните партнери и дефинирањето на обврските кои ги имаат институциите во однос на консултирањето на претходно дефинираните страни актери на процесот, се постигнува повисоко ниво на свест и познавање на правата кои ги поседуваат сите учесници во процесот, а преку нив и правата на сите членови на организациите. Истражувањето отвара нови прашања за дискустија и за понатамошни истражувања на полето на социјалниот дијалог на двете нивоа, наднационално и на национално.

Истражувачките задачи је анализираат поставеноста, надлежноста и улогата на институциите на ЕУ во процесот на преговарање, договарањето и одлучувањето во сферата на социјалниот дијалог; анализираат како се развивала воспоставената сложена структура на односи и релации меѓу институциите на ЕУ, националните институции, организациите на работодавачите, организациите на работниците во

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

процесот на донесување одлуки; го анализираат влијанието на Европскиот економски и социјален совет врз јакнењето на економскиот сегмент при обезбедувањето на социјална правда; анализираат како низ процесот на преговарање и договарање се врши балансирање меѓу интересите на заинтересираните страни од една и националните и наднационалните интереси на Унијата од друга страна; ги анализираат измените во начинот на преговарање на социјалните партнери; ја анализираат мултидимензијалната природа на социјалната кохезија во модерното европско општество; го анализираат влијанието кое социјалниот дијалог го има за зголемување на нивото на социјална кохезија;

После елаборацијата за теоретскиот пристап во трудот, даден е преглед на историските тенденции на Европскиот континент. Денес, во XXI век зборуваме за обединувањето и интеграцијата на најстариот континент. Современиот начин на обединување и интеграција е преку обединување на пазарот на производи, пазарот на трудот, усогласување на економијата и нејзините трендови, воспоставување на царинска унија итн. Сето ова се одвивало низ векови наназад, но начинот на обединување зависел од тековните трендови и начин на живеење. Историјата ни раскажува за крстоносни војни и освојувања, римска империја, Отоманска империја, Австро – унгарска империја, Наполеон Бонапарта, Хитлер. Во современите општества се живее и партиципира на поинакви начини. Современите облици на обединување кои честопати ако ги нарекуваме со вистинските зборови може да ги кажеме дека се „современи економски или корпоративни освојувања“.

Низ историјата често се зборува за класи и за начините на живот, работа, заработување, живеење. Човештвото минало низ бројни стадиуми, како на пример колонизирање на територии, поседување на човечки суштества – робовладетелство, феудализам, закрепостени селани, индустријализација, работници на разна возраст дури и деца, кои работеле подолго отколку што спиеле. Стигнати сме до период кога е креирана свест за постоење на социјална правда, но проблемот е во тоа како денес да се изградат механизми за секој човек да биде еднаков на оној другиот. Иако денес сме свесни за сите трауми низ кои минало човештвото во својот развој, сепак постојат сериозни проблеми на планот на ефективна и хумана регулација на условите на работење и живеење.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Во делот на основачките договори е даден преглед на збиднувањата на Европскиот континент во последните векови кога веќе свеста на луѓето дека сите се родени еднакви и дека сите треба да имаат исти права станува се поистакната. Во ова поглавје се дефинира периодот после Втората светска војна во кој веќе започнува обединување и интегрирање на континентот по нов терк. Веќе не се зборува за воено освојување, туку за обновување и за заедничка соработка во послевоенниот период, дури и меѓу страните кои војувале една против друга во текот на војната.

Воскреснувањето на разрушениот и ослабен континент од воените дејствија требало да се соочи со разрушена инфраструктура и уништена индустрија. Земјите ривали, Германија и Франција, заедно со Белгија, Италија, Луксембург и Холандија наоѓаат заеднички интерес за обединување во Заедница за јаглен и челик, со што ќе го контролираат производството и извозот на овие два клучни природни ресурси.

Така е поставен камен темелникот на денешната Европска унија.

За успешно функционирање на оваа заедница помеѓу државите кои „до вчера војуваа“ и кои во Заедницата треба да бидат рамноправни партнери кои ќе си веруваат, а тешко можеле да си веруваат после четиригодишно војување, креирани се бројни тела за контрола на работењето. Функциите на овие тела имале за задача да вршат контрола на работењето и да донесуваат „правила на игра“ прифатливи за сите страни. Во овој период започнуваат комплицираните процедури, процеси и креирањето на институции со рамноправна застапеност на сите учесници.

Во ова поглавје е направен осврт на човековите права делумно поради тоа што тогаш се започнува со освестување за правата на човекот и почнуваат да се создаваат повелби, декларации.

Второто поглавје дава осврт на социјалната држава со нејзините социјални модели и социјални политики. Настанатата огромна нееднаквост како плодна почва на либералниот капитализам кој самостојно ги урамнотежува потребите и понудата на пазарот. Либералниот капитализам ја дава слободата на секој поединец да избира начин како ќе живее со неговата слободарска идеја всушност ги донесува луѓето во подредена состојба во општеството. Јазот помеѓу класите се зголемува со тек на времето, но неговото продлабочување е посебно видно во невидливиот неолиберализам кој се јавува како лек за „заразеното општество“, а тој лек го дава државата со своите интервенционистички, патернистички потези за разрешување на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

проблемите преку нејзина интервенција. За избегнување на нереди и штрајкови кои во изминатиот период биле особено популарни државата покрај тоа што интервенира во економските текови, туку „за мир во куќа“ ја презема „одговорноста за обезбедување на основен минимум на социјални права за сите граѓани“ (The Three Worlds of Welfare Capitalism, 1990).

За да може да им се обезбеди овој минимум на социјални права на сите граѓани настанале социјалните модели во зависност од другите системи во државата која развила одреден степен на заштита овозможува да обезбеди социјална рамнотежа. Во таа тенденција на државата се вметнува и социјалниот дијалог за да може да се служе и уважи мислењето на сите страни.

Европскиот континент како спој на култури и разни економски и политички системи има еден заеднички социјален модел кој се базира врз заедничките вредности (иако тие честопати се многу различни една од друга). Европскиот социјален модел како функционален уникатен како модел кој претставува спој од повеќе различни модели, ги спојува во себе основните социјални права, социјалната заштита, социјалниот дијалог, регулирањето на социјалните прашања во област на вработување во себе како и одговорноста на државата во рамките на вработувањето, обезбедувањето на услуги од општествен интерес. Целта на сето оваа е постигнување на економска и социјална кохезија, а во поглавјето се нуди преглед на постоечките модели на социјалниот аспект на владеењето во државите членки како и дефинирање на успешноста на социо-економските модели во рамките на Европската унија. Успешноста на разните модели во зависност од системот на уредување, традицијата и културата на одделни земји членки делумно зависи и од воспоставените норми и рамки на социјалната политика. Развојот на социјалната политика го следел развојот на настаните во рамките на економската политика, но секогаш во нејзина сенка.

Во сенката на економијата е и социјалната кохезија која како процес „вклучува градење на заеднички вредности и заедница за разбирање и за намалување на разликите помеѓу луѓето за тие да се чувствуваат дека припаѓаат во општеството во кое живеат за да можат да се соочуваат со сите нови предизвици (Maxwell, 1996). Социјалната кохезија како збир на социјални процеси е во постојан развој така што чувството на припадност кај членовите на заедницата треба да е во пораст. Во шестото поглавје даден е осврт на довербата и корупцијата, како и на економскиот раст кои се

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

од една страна контрадикторни, но од друга страна тие се тесно споени со „лепилото“ наречено социјална кохезија. Осврто на организациите на ОН и Советот на Европа се дадени наменски во ова поглавје поради нивниот обемен придонес за зголемување на социјалната кохезија. Обезбедувањето на основните човекови права преку социјалната димензија на политиките придонесуваат за ревитализација на економијата и придонесуваат за зголемно учество на социјалните партнери.

Тандемот социјалната политика и индустриските односи ја креираат институционалната инфраструктура преку која се креираат програми за регулација на пазарот на трудот, за следење на современите тенденции како резултат на промените кои настануваат, ги имплементира и преку интензивното учество ги диригира понатамошните промени за подобрување на стандардот на живеење преку корективните мерки кои после завршувањето на целиот циклус на процеси ги реализира социјалната држава.

Никаде во светот улогата на социјалните партнери и социјалниот дијалог не се толку битни и промовирани како во Европската унија.

Во следното, третото поглавје претставува дигресија при што е направен осврт кон поимот на трудот во општеството, начините како бил третиран и како се гледало на него низ подолг временски период. Првиот дел од поглавјето дава осврт кон социолошките и политичките гледишта за поделбата на трудот (Е. Диркем, М. Вебер, К. Маркс, Адам Смит). Теоретичарите го проучувале трудот низ вековите почнувајќи од старите општество, обидувајќи се да го спознаат трудот во нивното актуелно времетраење задача со оглед на фактот дека сферата на трудот е секогаш изложена на многу големи промени, кои некогаш се причини за големи тектонски промени во самото општество. Во ова поглавје даден е осврт не на филозофијата на трудот, туку на начинот како мануелните работници и занаетчиј низ вековите се бореле за признавање на нивниот труд и за соодветно материјално вреднување на истиот, како и начините на кои веќе оформената работничката класа се организираа самостојно не само во борбата за своите права, туку и за начин како да ги обезбедат ранливите категории. Фасцинантен е овој пат кој го изодува обичниот човек сакајќи да ја обезбеди „голата“ егзистенција за себе, но и за оние сличните на себе, а истовремено и на послабите и немоќните. Од овие аспирации чекор по чекор борбата и солидарноста на работниците

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

прераснала во комуникација со работодавачите. Оваа комуникацијата минувала разни фази, а и денес се уште се развива под името социјален дијалог.

Социјалниот дијалог на европско ниво е започнат во 1985 година од претседателот на Европската комисија Delors at Val Duchesse. Терминот синдикализам според (Webb, 1911) е дефиниран како било која комбинација, без разлика дали е временна или трајна за регулација на односите меѓу работниците и сопствениците, или меѓу работниците и работодавачите, или меѓу сопствениците и работодавачите, или за наметнување на рестриктивни услови за било која трговија или бизнис; дали таа комбинација би била и не била доколку основниот Акт не е донесен би се сметало дека е незаконска комбинација од причина дека некоја или повеќето од целите се ограничувачки за трговијата“

Овде се поставува прашањето дали класната борба која официјална легитимност доживува со Првата интернационала теориско-идеолошки базирана на марксистичкото гледиште (работничката класа како експлоатирана и работодавачите односно буржоазијата како експлоататори) продолжува во т.н. социјален дијалог, или социјалниот дијалог претставува разводнување на класната борба, ако не и нејзино целосно укинување? Но, останува фактот дека работодавачите и работниците се сè уште две страни кои имаат спротивни интереси.

Потребата за обединување на работната популација, развој на свеста на работниците и дејствување преку заедничка организација сè уште постои. И покрај долгиот период и модификациите во начинот на изразување на класната борба, класната поделеност продолжува со уште по засилено раслојување што создава тешкотии во дефинирањето и групите во социјалната стратификација (Stiglitz, 2014). Изјавата на (Fukuyama, 1992) дека „После падот на комунизмот на крајот на XX век демократијата се поистовети со капитализмот“ може да се констатира дека најголем дел од популацијата се уште не може соодвено да се служи со основните инструменти на демократијата. Во рамките на Европската унија денес сериозно се работи на модификација на европските социо-економски модели бидејќи економскиот напредок не е подеднакво следен со еднаков пристап на популацијата кон придобивките. Спротивно на тоа, нализите покажуваат дека 1% од светската популација поседува 99%

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

од сите богатства, а оние 99% од популацијата живеат и водат беспопштена борба за распределба на овие 1% од произведените богатства во светот (Stiglitz, 2014).

Социјалниот успехот на скандинавските земји кој се зема како пример за споредување и пример на имплементација на принципот на порамномерна распределба на богатствата, потекнува од долгорочно цврсто поставените корени во институционалните, општествените и не помалку важните политички услови. Некои од институционалните карактеристики на скандинавските земји не би можеле да се преточат во други земји. Високото ниво на економска активност на мажите и жените, високо инклузивните социјални институции, елементите на флексибилност и социјална заштита во рамките на пазарот на трудот и добро организираниот образовен систем, претставуваат одлика на ова општество. Заедно со корпоративниот стил на креирање на политики и владата креирани е поволна рамка за прилагодување кон новите економски и социјални неопходности кои ги донесува глобализацијата и социо – демографските промени.

Социјалниот дијалог претставува една од основните компоненти на градење на Европскиот социјален, особено поттикнати со Договорот од Амстердам. Социјалниот дијалог претставува процес кој опфаќа дискусии, консултации и заеднички активности меѓу социјалните партнери и покрива широк спектар на прашања од областите на работни односи и социјала. Иако овие прашања биле отворени и од порано, сепак тие биле оставени за решавање на национално ниво. После Договорот од Амстердам (1997) европските институции започнуваат да го внесуваат активно во креирањето на Европската социјална политика.

Кога се применува во услови на солидно организирани индустриски односи социјалниот дијалог претставува алатка која го подигнува квалитетот на работните односи, дејствува за добивање на подобри плати, а тоа резултира со повисоко ниво на социјална правда. Терминот „Социјален дијалог“ ги вклучува сите типови на преговори, консултации и размена на информации меѓу претставниците на владите, работодавачите и работниците за прашањата од заеднички интерес. Како всушност функционира социјалниот дијалог зависи од земја до земја и од регион до регион. Тој може да постои во трипартитниот процес, со владата како официјална страна во дијалог или пак може да се состои од бипартитни односи меѓу претставниците на работниците и раководството, со или без директна вклученост на владата. Може да

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

биде неформален или институционализиран, а често пати комбинација од двата. Може да се одвива на национално, регионално или на ниво на претпријатие. Може да биде интер-професионален, секторски или комбинација од нив.“

Терминот социјален дијалог се употребува во членот 152 од Договорот за функционирање на Европската унија во кој е наведено: „Унијата ја признава и ја промовира улогата на социјалните партнери на нејзино ниво, земајќи ја предвид разновидноста на националните системи. Таа го олеснува дијалогот помеѓу социјалните партнери, почитувајќи ја нивната автономија.“ Како дополнение кон овој член се јавуваат и членовите 154 и 155 кои ја опишуваат процедурата според која Комисијата има задача да го промовира процесот на консултацијата на социјалните партнери на ниво на Европската Унија при што Комисијата ќе преземе мерки за олеснување на нивниот дијалогот и негова материјализација во бипартитен договор помеѓу менаџментот на организацијата и синдикатот. На тој начин Комисијата придонесува за полесна комуникација помеѓу социјалните партнери. За рамноправна поддршка на двете страни, пред да поднесе предлози од полето на социјалната политика, Комисијата ги консултира социјалните партнери за потенцијалните насоки на дејствување на Унијата. Откако ќе заврши со процедурата на консултација, Комисијата подготвува препорака за дејствие на Европската Унија, но оваа препорака се прави со консултација на социјалните партнери за содржината на планираниот предлог. За таа цел социјалните партнери доставуваат мислење или релевантна препорака до Комисијата.

1. Европското заедништво како идеја: Европа како економска, политичка и социјална заедница

Европската унија денес несомнено е главен столб на политичката и економска моќ на европскиот континент. Како економска и политичка организација таа има широка институционална структура, комплексен систем на функционирање кој претставува предмет на континуиран развој. Ваквата динамика ја наметнува потребата од постојано проучување на ЕУ, континуирано проучување и анализирање на начинот на кој таа функционира, како и на нејзините институционални механизми, надлежностите, процедурите на одлучување.

Ова истражување прави обид да даде еден сублимиран приказ на развојот на социјалниот дијалог во ЕУ, процесот на преговарање на ниво на ЕУ со детално објаснување на начинот на вклучување на заинтересирани страни, процесот на пронаоѓањето на заедничките интереси, начините и механизмите на усогласување на ставовите т.е. преговарањето, улогата и надлежностите на Европските институции, тела и организациите на социјалните партнери. Во текот на истражувањето се прави обид за претставување на начинот на функционирање на Унијата во текот на креирањето на политиките од сферата на социјалниот дијалог. После начинот на кој ставовите, забелешките и мислењата на социјалните партнери се вградуваат во политиките на ЕУ, ќе се анализира и начинот на нивното реализирање.

Според Член 1 од Декларацијата за човекови права усвоена од Генералното собрание на Организацијата на обединетите нации донесена во 1948 година „сите човечки суштества се раѓаат слободни и еднакви по достоинство и права“, тие имаат неотуѓивото право на слобода, правда и мирен живот, како и слобода на изразување. Декларацијата за човекови права е појдовна точка на сите релевантни истражувања кои се однесуваат на човековите права. Темата која ќе се истражува во овој труд својата појдовна точка ја наоѓа во членовите 22, 24, 25, 28, а е тесно поврзана со Алинеја 4 од членот 23¹, која укажува на правото на секое лице да основа и да членува во синдикати со цел да ги заштити своите индивидуални или колективни интереси.

¹ Член 23

1. Секој има право на работа, слободен избор на работно место, праведни и поволни услови за работа и заштита од невработеност.
2. Секој, без каква и да е дискриминација има право на еднаква плата за иста работа.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Социјалниот дијалог се однесува на дискусии, консултации, преговори и заеднички активности кои се одвиваат меѓу работодавачите и синдикатите на теми од социјална сфера и од сферата на работните односи. Социјалниот дијалог претставува алатка која има голем придонес за зголемување на бројот на работни места, како и за подобрување на условите за работа. Реализацијата на бипартитниот, како и трипартитниот социјален дијалог делува врз постојаниот развој и подобрување на условите за работа и условите за живот за кои се дискутира. Европските социјални партнери се консултирани при секоја нова иницијатива поттикната од страна на Европската комисија која има законска обврска да ги консултира при креирање на нова регулатива која се однесува на социјалната сфера². Консултирањето на социјалните партнери во креирањето на европската легислатива влијае врз подигнувањето на нивото на социјална кохезија на ниво на националните држави во чии раце е социјалната политика. Економската и социјалната политика се тесно поврзани и влијаат една на друга со правило на реципроцитет. Колку е подобар балансот помеѓу економската и социјалната политика, колку социјалните партнери³ ќе покажат расположение за дијалог и меѓусебно разбирање, толку повисоко ниво на социјална вклученост ќе има во Европа „на сите граѓани“. Употребувањето на позитивните практики на социјалниот дијалог, односно преговарањето на ниво на сектори, на ниво на држави и на ниво на ЕУ, претставува многу важна алтернатива за партиципација на социјалните партнери при дефинирањето на социјалните стандарди во Европската унија, процедура со големо влијание врз донесување на одлуки во Европската Унија. Партиципацијата на социјалните партнери во дефинирањето на стандардите, креирањето на легислативата и донесувањето на одлуките не е само прашање во рамките на формалните постапки, туку во својата основа претставува и суштински фактор за развивање и разбирање на една сложена организација каква што е Унијата која се стреми кон социјална правда. Како и во сите други сегменти на функционирање во Европската унија и овде се работи на принцип на една сложена, повеќеслојна

-
3. Секој кој работи има право на праведен и соодветен надоместок што нему и на неговото семејство ќе му обезбеди достоинствен живот, а кој надоместок ќе биде надополнет, доколку е неопходно, со други средства на социјална заштита.
 4. Секој има право да основа и да се зачленува во синдикати заради заштита на неговите интереси.

² Член 154 од Договорот за функционирање на Европската унија

³ Работодавачи (организации на работодавачи, стопански комори, влада или институција која ја претставува владата) и работници односно синдикати или униии на синдикати (федерации, конфедерации)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

структура на односи помеѓу институции и организации кои се тесно поврзани помеѓу себе. Покрај тоа што институциите и процедурите се тесно поврзани, многу битни фактори при одвивањето на социјалниот дијалог претставуваат тесната меѓусебна поврзаност и зависност, како и директното и индиректното влијание помеѓу економските, политичките и социјалните политики. Социјалниот дијалог и заедничките интереси на социјалните партнери создаваат баланс меѓу политиките.

Механизмите за донесување одлуки подразбираат правно дефинирана процедура, која обезбедува правна основа и валидност на секоја донесена одлука, но и модалитети преку кои ќе се постигне балансирање меѓу поединечните интереси на државите членки, државите кандидати, државите аспиранти и супранационалните интереси на заедницата. Европската унија врши влијание врз односите помеѓу социјалните партнери од една страна преку креирањето на социјалните политики, а суштинско за настанувањето на овие социјални политики од друга страна е тоа што тие фактички се креираат и реализираат преку националните државии. На овој начин сферата на дејствување на социјалните партнери и донесувањето одлуки претставува една спрега од меѓусебно зависни институции и организации кои функционираат на национално и на наднационално ниво. Во крајна линија прашањето за начинот на донесување на одлуките во сферата на функционирањето е суштинско во анализата на целите и вредностите на Унијата.

Механизмите и процедурите при реализација на програмите континуирано се надградуваат и менуваат низ процесот на еволуција на социјалната политика на ЕУ.

1.1. Европската унија низ основачките договори: социјалните аспекти

„Ќе дојде ден кога сите народи на нашиот континент ќе формираат европско братство. Ќе дојде ден кога ќе ги видиме Соединетите Држави на Америка и Соединетите Држави на Европа лице в лице, подавајќи си ги рацете преку морињата“ – изјавил Виктор Иго на Меѓународниот мировен конгрес одржан во 1849 година во Париз. Овие два цитати, но и многу други идеји појавени низ историјата покажуваат еден идеолошко-романтичарски пристап кон обединување на Европскиот континент. Овој дискурс кон Европската унија е доминирачки во Европеистиката и вообичаено денес кога се пишува историјата на европското обединување на преден план да се постави оваа благородна идеја која во фокусот ги поставува заедничките вредности (културни и морални вредности) и и свест за помирување на долгорочно завојуваните нации на Континентот. Така една од дефинициите за Европската унија ќе го стави акцентот на економската, политичката и социјалната заедница. Ваквите идеи настојуваат да ги афирмираат оние вредности кои ги обединуваат државите девалвирајќи ги линиите на поделба и национализмот.

Но, наспроти оваа благородна идеја постоела и друга идеја за обединување на цела Европа преку доминација на една нација и обидите за обединување претежно со освојувачки намери со цел градење на империи.

Заедничките вредности за кои зборуваме денес, се граделе континуирано низ вековите, најчесто преку континуирани освојувања и крвопролевања и ширење на религијата. Историските толкувања претставуваат приказни за долги периоди на освојувачки војни, крвопролевања, империјалистички игри за освојување на територии и природни ресурси во одреден период со воена сила, во одреден период со пропагирање на црквата и верата во Бога, но секогаш без разлика дали тоа била крстоносна војна или освојувачки амбиции на некој монарх или владетел тие како правило донесувале многу страдања на народите и уништување на сите добра кои биле стекнати и изградени до тогаш. Како пример, може да се земе не само Римската империја во далечното минато, туку и освојувачките походи на Викинзите од север на југ и на турската империја на север.

Во рамките на освојувачките начини на функционирање во одредени периоди се и Наполеоновите војни како и Втората светска војна на Хитлер од поновата Европска

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

историја. Скоро во секоја од книгите за ЕУ се провлекува историјатот за идејата за оформување на Обединетите држави на Европа.

Шумановата декларација за прв пат во јавност ја пласирала идејата за обединета Европа. Идејниот творец францускиот министер Роберт Шуман ја презентирал на 9 мај 1950 година, денот кој и денес се слави како ден на Европа. Декларацијата промовирала креирање на заеднички институции преку кои ќе се постигне контрола на пазарот и производството на јагленот и челикот во поствоена Европа. Целта која требало да се постигне била заедничка контрола на јагленот и челикот како клучни производи во Франција и Германија во поствоениот период.

Жак Делор во својот предговор (Poidevin, 1994) во *The History of the High Authority of the European Steel and Coal Community: Supranationality in Operation ...* „Европа која ја градиме не е свртена кон себе. Мора да се овозможи земјите од централна Европа да го следат примерот на Франција и Германија, за почеток од шест, а подоцна и од дванаесет држави. За да се случи ова, Заедницата мора да биде подготвена да се посвети на активна соработка и да даде на поранешните противници надеж за иднина“.⁴

„Политички систем без држава“ (Nix, 2005) би била најкратката дефиниција или „помалку од федерација, а повеќе од режим“ (Wallace, 1983). Таа не е држава, но не е ни организација. Иако таа ги содржи сите елементи на меѓународна организација⁵ долго се спорело дали таа е уникатна меѓународна организација „*sui generis*“ или претставува една комплексна организација на голем број други организации „под една капа“. Во последната деценија терминот „*sui generis*“ се распространи во значителни граници така што може да се изјасниме дека Европската унија претставува оригинална конструкција – уникатен и функционален комплекс на организации. Нејзиниот модерен оригинален начин на меѓународна соработка е организиран во повеќеслоен систем на владеење на наднационално⁶, национално⁷ и поднационално⁸ ниво. Велиме

⁴ „The Europe which we are building is not inward-looking. It must be possible for the countries of central Europe to follow the example set by France and Germany, by six and later by twelve states. For this to happen, the Community must be prepared to commit itself to active co-operation and to give former adversaries hope for the future.“

⁵ Членство, цели и активности, внатрешна структура и начин на донесување на одлуки

⁶ Европски совет, Совет на ЕУ, Европска комисија, Европски парламент и др.

⁷ Земји – членки, национални влади, парламенти, здруженија и др.

⁸ Општини, региони и др. во рамките на земјите - членки

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

наднационално кога зборуваме за институциите, но вон национално би бил вистинскиот збор за непостоењето на затворени територијални граници, заедничка култура, заедничко културно и историско наследство и други параметри кои претстауваат одличја на националната држава. Европската унија е вон дефиницијата за „држава“ затоа што на нејзината територија се отворени граници меѓу државите членки, таа има сплет на бројни различни култури, многубројни службени јазици итн. Спојот на минатото и сегашноста, како и тежнеењето кон иднината се гледа преку креирањето на нови организации во служба на унијата, како и постојаниот развој и модифицирање на институциите.

Во светот не постои ниту една друга политичка и економска организација од категоријата на Европската унија која има комплексна структура и карактеристична сложена структура на институции и детално дефинирани процедури за донесување на одлуки.

Од век во век низ времето, војните, крвопролевањата, освојувањата на територии се случувале како *déjà vu* во историјата на Европскиот континент. За среќа на новите генерации човечката свест стигнала до ниво кога веќе една мала група на индивидуи свесни за тешките услови за живот во воени и поствоени услови за живот. Политичките притисоци присутни после војните во првата половина на XX век, Европа започнува да гради нов поредок во чија основа ќе бидат мирот, слободата и просперитетот. Најчесто се вели дека Европската унија се базира на економските врски, но може слободно да се каже дека тие не се единствените кои ги поврзуваат народите и државите ширум континентот. Голема улога во европскиот проект за обединување има политиката како и географската локација на земјите кои се вклучени и тие кои имаат намери да се приклучат. Не смее во никој случај да се заборави и безбедносниот елемент односно девизата „заедно сме појаки и побезбедни“.

Историјата на европските интеграции е доста комплицирана и во неа учествувале многу актери на разни нивоа кои вклучуваат влади, граѓански групи, гласачко тело на национално и наднационално ниво. Сите актери се вклучени на различни начини и на различни нивоа во голем дијапазон на економски и политички цели кои се како основа на уште многу други цели, на пример културолошки, социолошки, етнички итн.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Евроинтеграциите започнале со секторското поврзување преку декларацијата за заедничко прозводство и контрола на пазарот на јаглен и челик меѓу Франција и Германија. Мотивацијата за креирањето на Високата или Врховна власт како независно тело била од безбедносни причини односно се креирал план Франција и Германија да бидат зависни една од друга што значи дека нема да започнат воени дејствија една против друга, бидејќи тие би биле материјално невозможни и штетите од нив би биле енормно големи. Државите членки ги пренесле своите суверени овластувања во рамките на производството и пласманот на јагленот и челикот на Високата власт. Оваа идеја во тоа време била дури и наречена „прв чекор кон федерализација на Европа“.

Во 1951 година официјално е креирана Европската заедница за јаглен и челик, заедница на шест европски земји Белгија, Холандија, Франција, Германија, Италија и Луксембург. Истовремено се појавила и иницијативата од страна на францускиот премиер Плаев за формирање на Европска одбранбена заедница (ЕОЗ), која во европската историје е позната под името План на Плевен. Според него, со стапувањето во Европската одбранбена заедница воените сили на земјите членки би се интегрирале во заедничка европска армија. Оформувањето на Европската одбранбената заедница меѓу другото би значело и интегрирање на Германија во рамките на таа одбранбената заедница исто како што веќе се интегрирала во индустрискиот дел во Заедницата за јаглен и челик. Инсистирањето на француската страна за воспоставувањето на оваа заедница кај германската страна предизвикало отпор и недоверба во добронамерноста на оваа идеја. И, покрај недовербата од германската страна сепак преговорите започнале во 1951 година, а резултирале со потпишување на Договор за ЕОЗ во Париз во 1952 година. Овој чекор требало да води кон следниот, односно кон воспоставување на Европска политичка заедница чиј составен дел би биле ЕЗЈЧ и ЕОЗ. Планот на Плевен за создавање на ЕОЗ не бил реализиран, иако бил поддржано од сите земји членки, освен од иницијаторот. Францускиот парламент не го ратифилувал. Плановите за политичка федерализација почнале полска да се рушат, а целосно се срушиле со влезот на Германија во НАТО во 1955 година.

Од тој момент главниот фокус на заложбите за европските интеграции се префлил на економското обединување, односно со таканаречените Римски договори со што почнува периодот на економско интегрирање преку создавањето на заедничкиот пазар, заедничката царниска унија, креирањето на заедничка европска валута итн.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Заложбите за економски интегрирана Европа дефинираат слободна конкуренција, елиминација на царините меѓу земјите членки, укинување на количинските квоти за увоз и извоз на производи, слободно движење без рестрикции на луѓето од една во друга земја членка.

Мирното обединување на Европа (главниот историски приоритет) и полното членство во Европската унија претставувале две посебни прашања. Формулата за нивно решавање била воведувањето на принципот на супранационалност кој ги решавал најболните прашања на луѓето и државите, оние политичките, економските, социјалните и безбедносните.

Европската унија се засновува на владеењето на правото, што значи дека секој преземен чекор од Европската унија е внесен во основачките договори кои се на доброволна основа и на демократски начин усвоени од сите земји членки. Секој договор претставува обврзувачки документ помеѓу земјите членки во кој се дефинирани целите на Европската унија, правилата според кои ќе работат институциите на Европската унија⁹. Договорите ги дефинираат начините како ќе се донесуваат одлуки, како и односите меѓу Европската унија и нејзините земји членки. Доколку на пример, во договорот е изоставена некоја одредена политика, на пример вработување, Комисијата не може да предлага законска регулатива во таа област. За да бидат поефикасни и потранспарентни за новите земји членки и да се претстават новите сфери на соработка често пати кон основачките договори се додаваат амандмани.

Договорите им даваат легитимитет на институциите на Европската унија да усвојуваат законска регулатива која потоа ќе биде имплементирана од земјите членки.

Почнувајќи од 1951 година со потпишувањето на првиот односно со потпишувањето на Договорот за Европската заедница за јаглен и челик до денес потпишан е поголем број на договори. Повеќето од нив се подобрани и надградени повеќекратно согласно потребите за решавање на одредени прашања во тековните ситуации.

1. Договор за основа на Европската заедница за јаглен и челик;
2. Договор за основање на Европската економска заедница;

⁹ наднационалните институции Совет на Европската унија, Европската комисија, Европскиот парламент, Европскиот совет, Европска централна банка

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

3. Договор за основање на Европската атомска заедница (ЕУРОАТОМ);
4. Единствениот европски акт (ЕЕА);
5. Договорот за Европската Унија (ДЕУ);
6. Договорот од Амстердам;
7. Договорот од Ница;
8. Договор од Лисабон;
9. Ревидиран договор од Лисабон

1.2. Договор за основање на Европската заедница за јаглен и челик (1951)

И после пет години по завршувањето на Втората светска војна Европа се борела да ги надмине и надомести штетите направени во текот на војната. За повторно подигнување на физички и економски уништениот континент, потребно било поставување на цврст темел кој тесно ќе ги поврзе производството, економијата, а тие за возврат ќе го одржуваат мирот.

Со цел да се спречи повторно воскреснување на нацизмот и воените разрушувања на континентот, Жан Моне измислил метод кој во исто време е и претпазлив и храбар, но и прагматичен и идеолошки, кој ќе води кон интегрирање на земјите кои многу често низ историјата војувале една со друга вклучувајќи ги во своите воени „походи“ и помалите земји – соседи односно проширувајќи ги своите воени и освојувачки аспирации пошироко на континентот.

„Европа може да биде изградена преку конкретни достигнувања кои прво *de facto* ќе креираат солидарност и преку воспоставување на заеднички основи за економски развој.“ (The Schuman Declaration – 9 May 1950, 2017). Интеграцијата на нациите со долга традиција на меѓусебно војување бара големи напори за организирано и дисциплинирано интегрирање во областите на производството на јаглен и челик кои би биле под ингеренции и управување на Висока власт, организација која е отворена за сите други земји кои сакаат да партиципираат. Според Шуман, интегрирањето на индустриите за производство на јаглен и челик би требало да стане темел за понатамошен економски развој кој би претставувал прв чекор кон федерализација на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Европа. Интегрирањето и институционализирањето би водело кон реализација на заеднички пазар, а тој би влијаел во голема мера кон одржување на мирот.

За постигнување на интеграцијата Високата власт имала задача да:

- го модернизира производството и да го подобри квалитетот;
- го усогласи снабдувањето со јаглен и челик (да воспостави идентични услови) во Франција и Германија и другите земји членки;
- реализира идентичен развој на извозот во сите земји членки;
- последно, но за овој труд најважно, да постигне изедначување и подобрување на условите за живот на работниците во овие индустрии во сите земји членки.

За да може да се реализира Шумановиот план основните планови и чекори морало да бидат дефинирани во договор кој би бил потпишан меѓу државите, а потоа би бил предаден на ратификација од страна на парламентите од секоја држава посебно. Ваквата организација требало да го спои пазарот и да го зголеми производството. Договорот е потпишан на 18.04.1951 година во Париз, а стапил во сила на 23.07.1957 година¹⁰. За таа цел требало да се воведат акционен план, да се воспостави систем на компензација за унифицирање на цените и фонд за менаџирање и рационализација на производството.

Често пати се поставува прашањето, зошто е создадена Европската заедница за јаглен и челик?

Основањето на Европската заедница за јаглен и челик односно првиот од „основачките договори“ бил потпишан во Париз, а земји потписнички биле Франција, Германија, Италија и земјите од Бенелукс¹¹. Официјално, главната цел била да се отстранат разните препреки во производството и пласманот, односно да се воспостави слободна трговија, на јагленот и челикот и формирање на заедничкиот пазар на овие стратешки сировини. Формирањето на заедничкиот пазар и слободната зона на трговија

¹⁰ Важноста на договорот е истечена во 2002 година. ЕЗЈЧ постоела цели 50 години, а институциите кои биле основани со Договорот за основање на ЕЗЈЧ престанале со работа во 1967 година со стапувањето во сила на Договорот за спојување (Договорот од Лисабон) со кој се спојуваат извршните тела на заедниците т.е. на Европската заедница за јаглен и челик (ЕЗЈЧ), Европската економска заедница (ЕЕЗ) и Европската заедница за атомска енергија (Евроатом).

¹¹ Договорот бил потпишан на 18.04.1951 година, а стапил во сила на 23.07.1952 година

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

би требало во целост да ги направат јагленот и челикот достапни за потребите на сите земји потписнички со унифицирани цени и со комплетно елиминирана дискриминација врз основа на потеклото на производите. Формирањето на ЕЗЈЧ е тесно поврзана со слободната циркулација на капиталот и работниците. За достигнување на овие цели со Договорот се поставени правила: за инвестирање, за финансиска помош, за производство и за креирање на цените, за создавање на картели и за транспортот. За имплементација на овие правила биле потребни заеднички т.е. наднационални институции кои ќе преземат одредени ингеренции од националните институции.

Но, зад кулисите Франција настојувала да воспостави ограничување на германското производството на јаглед и челик. Затоа е предложена интернационализација на производството на челик во покраината Рур која потоа била и политички поддржана, реализирана преку создавањето на Европската заедница за јаглен и челик и нејзиното институционализирање (Hart, 1992).

Договорот за основање на Европската заедница за јаглен и челик претставува рамка за да се основаат нови европски институции како наднационални институции. Европската заедница за јаглен и челик била водена од четири наднационални институции: Високата власт, Советот на министри, Судот на правдата, Заедничкиот парламент. Во меѓувреме настанале дополнителни асоцијации за поддршка на секоја индустрија, односно асоцијации на работодавачите и на работниците.

Во овој период Високата власт¹² била составена од независно назначени лица, Заедничкиот парламент¹³ бил составен од претставници на националните парламенти, Советот на министри¹⁴ составен од министрите на државите и Судот на правдата.

Според планот на Моне, кој не верувал во меѓувладина соработка, требало да се основа наднационално тело односно Висока власт, тело кое ќе биде независно во одлучувањето. Но, под притисок на претставниците од Холандија формиран е и Совет на министри чија функција ќе биде да го контролира Висока власт, а во својот состав ќе има министри од сите земји членки. Советот ќе треба да ги прифати политиките и мерките предложени од страна на Високата власт, но одлуките кои ќе потекнуваат од

¹² Европска комисија

¹³ Европски парламент

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Високата власт врз основа на финално гласање на членовите ќе бидат обврзувачки за земјите членки.

Наднационалниот Суд на правдата како орган ќе ги решава споровите помеѓу учесниците, вклучително земјите членки, европските институции и другите засегнати страни, како на пример фирми, синдикати итн. Истовремено се креирани и рамковни правила за зајакнување на конкуритивната природа на пазарот кои се состојат од транспарентност на цените, менаџирање на инвестициите, забрана на организирање во картели, забрана на субвенции, трудова политика, транспорт, надворешни односи и менаџирање со кризи. Заедничкиот парламент во својот состав има претставници од националните парламенти. Според John Gillingham¹⁵ и покрај недостатоците на ЕЗЈЧ „Шумановиот план го заврши натпреварот за доминација во тешката индустрија која ги уништи сите претходни обиди за реорганизирање на континентот од 1918 година и која води кон интеграција на западот и француско – германско партнерство кои резултираа во креирање на нов ентитет, Европа“ (Gillingham J. , 1991)

Европската заедница за јаглен и челик според Шумановата декларација би требало „едноставно и брзо да ги фузионира интересите за воспоставување на заеднички економски систем кој ќе стане основа за проширување и продлабочување на заедницата“ (The Schuman Declaration – 9 May 1950, 2017). Покрај тоа што таа претставува прв одлучувачки чекор кон обединувањето на Европа, исто така ЕЗЈЧ би воспоставила темел врз кој ќе се развива економското обединување на сите вклучени држави. Така, евентуална војна помеѓу Франција и Германија не само што би била незамислива, туку и материјално невозможна. (Ian Bache, Chapter 6: The Shuman Plan for Coal and Steel, 2011). Истовремено, Владите на државите – членки на ЕЗЈЧ биле особено загрижени за заштитата на работните места и за развојот на индустријата на национално ниво. Тоа е и причина зошто Моне планирал неколку чекори однапред, односно не само заеднички пазар, туку и наднационални институции како скелет врз кој ќе се гради единствена економија чии политики ќе бидат прифатени од сите земји членки. Новосоздадените институции би требало да дадат насоки за постигнување на практични достигнувања, креирање на вистинска солидарност, како и чувство на

¹⁵ „Schuman plan ...ended the competitive bids for heavy industry domination that had wrecked every previous large scale attempt to reorganize the Continent since 1918, led to Westintegration and Franco-German partnership, and resulted in the creation of a new Entity, Europe“

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

заедништво меѓу народите на Европа. (The Schuman Declaration – 9 May 1950, 2017). Меѓутоа, во врска со заедничките институции биле поставувани следните прашања: Дали институционалните механизми успешно работеле или не? Дали компаниите од областа на производство на јаглен и челик и нивните држави ја почитувале интеграцијата дефинирана со Договорот и ја почитувале политичката улога доделена на наднационалните институции?

Иако тоа се спротивставувало на одредбите на ЕЗЈЧ, Франција ја поддржувала својата индустрија со нискокаматни кредити и не го спречувала интегрирањето на компаниите во картели со цел да ја развива својата сопствената економија. Француската влада и покрај потпишувањето на Договорот продолжила да ги изедначува високите цени со нискокаматни инвестициски кредити за развој на одредени региони, поради што во некои региони цените биле повисоки отколку во соседните земји членки на ЕЗЈЧ, но во некои региони цените биле пониски отколку што тие би биле ако реално биле составен дел од интегриран европски пазар. (Daley, 1996)

Германија не ја субвенционирала својата индустрија директно, туку индиректно преку посебни даночни повластици, лабави регулаторни стандарди и поволни кредитни линии. Исто така, таа споро ги имплементирала одредбите од анти – картел политиката на ЕЗЈЧ¹⁶.

Италија и Белгија преку преговори со ЕЗЈЧ издејствувале во текот на петгодишен транзиционен период да ја развијат својата индустрија. Италија преку воведување на големи инвестиции во јавниот сектор, тарифи, субвенции успева да ја развие својата индустрија и да го зголеми производството. (Gillingham J. , 1991)

Се поставува прашање зошто ниту една од земјите членки во целост не ги почитувала одредбите, а самата Заедница не била во состојба да ги имплементира на дело ингеренциите кои и се дадени со Договорот. Главната причина за создавањето на ЕЗЈЧ после Втората светска војна е соочувањето на Европа со проблемот на зголемена побарувачка, но ниска стапка на понуда. Главната мотивација на Франција од овој проект е економската односно пристапот до германскиот кокс. Но, за многу краток период на француските компании им станува достапен американскиот кокс, во големи

¹⁶ Мерките воведени за да не се создаваат картели во индустријата се напуштени во 1958 година

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

количини и по ниски цени. Истовремено, таа служи за да обезбеди рамка за закрепнување на економскиот развој и политичка рехабилитација на поствоената Германија, но истовремено ќе ги „задоволува“ параноичните безбедносни прашања на Франција (Gillingham J. R., 2006).

Една од причините била таа што ЕЗЈЧ не била креирана за да делува и да решава проблеми кои настанале како последици на војните и протекционистичките национални политики, туку да го поттикне координиран развојот на овие две индустриски гранки на територијата на земјите потписнички. Иако, ЕЗЈЧ имала ингеренции да наметнува казни за неусогласеност¹⁷ и да ги задржува уплатите на фирмите и државите кои се неусогласени со регулативата, сепак очигледно било дека според однесувањето на државите потписнички немало интерес за основање на заеднички пазар и се додека националните политики не креирале проблеми кои се прелевале преку границите секоја посебно ги гледала своите интереси и не гледала потреба за интервенција на пазарот од страна на институциите на ЕЗЈЧ.

Во периодот на окупација на Германија после Втората светска војна државата била поделена помеѓу Велика Британија, Америка и Франција. Источна Германија била окупирана од страна на Советскиот сојуз како што било договорено при преговарањето.

Иако земјите членки главно спроведувале свои национални политики, а не оние на Високата власт, сепак во 70-тите години биле реализирани мали, честопати изолирани проекти кои се однесувале на финансирање за модернизација и за креирање на систем на социјална заштита на работниците кои останале без работа поради големите флукуации на пазарот за јаглен и челик. Високата власт изработила студија за пазарот на трудот во која дава информации кои синдикатите можат да ги користат во случај на отпуштање од работа односно за развој и имплементација на програми за преквалификација, за компензација за невработеност, за подобрување на условите за работа итн.

Шумановиот план бил предложен во временски период кога социјалните и политичките услови наметнале потреба работната сила да биде осигурана за да се обезбеди успешно усвојување на политиките што би се рефлектирало врз успешно

¹⁷ Член 47 од Договорот за основање на Европска заедница за јаглен и челик

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

работење на тешката индустрија. Фокусот врз работната сила бил најголем во Германија¹⁸, Франција и Италија каде што синдикатите добиле статус и моќ како никогаш дотогаш. Во Германија работничкото движење било гаранција дека земјата веќе го надминала нацизмот и оди по демократски колосек. Политичките групации и бизнис елитата во поствоена Германија тежнеле да ја стекнат довербата на работничките движења, особено на оние од индустријата со јаглен и челик. Поради нестабилниот пазар после војната, индустријата за челик која главно работела за потребите на германската воена машинерија во текот на војната, била несигурен извор на приходи, а егзистенцијата на работниците била под постојана закана¹⁹. Работниците биле постојано под притисок на потенцијален губиток на работата. Во овој период под влијание на Британците кои сакале да ја обезбедат својата доминантна позиција врз индустријата во пораст во окупираната зона под контрола на нивните агенции започнува порастот на моќта и влијанието на работничкото движење со тоа што на работниците им е дадено влијание и управувачка моќ. Германските гигантски картели биле поделни во 24 компании раководени под крилото на Асоцијацијата за челик на чело на која биле единаесет Германци од кои четворица биле претставници од синдикатите.

Секоја од овие 24 компании имала Одбор на директори и Одбор на службеници. Секој Одбор на директори бил воден од единаесет лица од кои скоро половина биле членови на одборите од другите компании именувани од синдикалниот работнички одбор. Како претставници од работничкото движење во Одборот на директори на 24 претпријатија биле назначувани претседателот или заменик претседателот на работничкиот одбор, член од Извршниот одбор или Врховен функционер на здруженијата на работници, член на раководството на Германската федерација на синдикати итн.

Претседателството на Одборот на директорите во компаниите било формирано од единаесетте членови на Асоцијацијата за челик. Повеќето од нив биле претседатели во Одборите на директори на две или повеќе компании. Самата калкулација укажува

¹⁸ Западна Германија

¹⁹ Германија била поделена на региони управувани (окупирани) од страна на сојузниците, Велика Британија, Соединетите Американски Држави и Франција, како и Источна Германија која била окупирана од страна на СССР

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

дека и четворицата членови - претставници на работничките движења биле претседатели на одбори во осум германски компании за производство на челик.

Одборите на службеници биле составени од тројца рамноправни директори, директор за бизнис, директор за производство и директор за труд. Во сите компании директорот за труд бил назначуван од страна на синдикатот. Директорот за труд кој бил назначен од синдикатот обично бил високо поставен член на синдикатот. При номинирањето на позицијата директор за труд која била позиција која бара целосен ангажман во компанијата, назначените лица останувале членови во синдикатот, но не ја задржувале функцијата. За разлика од нив, номинираните членови од синдикатот во Одборите на директори си ја задржувале во целост функцијата во синдикатот, а како членови на Одборот на директори се појавувале само на состаноците и други релевантни настани.

Од овде произлегува всушност јачината на работничко движење во овој период. Директорот за труд бил избран и назначуван од синдикатот кој ги избирал и назначувал четворицата членови на Асоцијацијата, кои пак во исто време се јавуваат и како претседатели на Одборите на директори во некои од компаниите.

На предлог на германските политички партии, Парламентот го усвоил овој модел на функционирање односно назначување на претставници од синдикатите во управувачката гарнитура на компаниите за валиден и после завршувањето на окупацијата. На тој начин и покрај тоа што сопственоста над компаниите им била вратена на сопствениците, номинирањето на членовите (Одбор на директори и Одбор на службеници) продолжило и понатаму да се одвива на веќе воспоставениот начин.

Како резултат на веќе воспоставениот систем на вклученост на синдикалните претставници во управувањето на компаниите е назначувањето на претставник од извршниот совет на Германската федерација на синдикати од страна на Германската влада во делегацијата која ќе преговара за детали за договорот со преостанатите 5 држави – членки.

Со сигурност може да се тврди дека присуството на претставниците од синдикатите е главната причина за фокусот кој е даден на трудот односно работната сила и поддршката на синдикалните организации во ЕЗЈЧ. Одредбите од Договорот за ЕЗЈЧ (<https://www.consilium.europa.eu>) ја потенцираат важноста на работната сила и се

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

во полза на работниците, почнувајќи од Членот 2 во кој е дефинирана мисија на ЕЗЈЧ која „ ... треба да придонесе за економска експанзија, развој на вработувањето и подобрување на животниот стандард на земјите членки²⁰ ...“

Третото поглавје од Договорот за основање на ЕЗЈЧ го носи насловот „Економски и социјални одредби“ и во него се посветува посебно внимание на работната сила. Во членовите 47 и 48 од Договорот за основање на ЕЗЈЧ се одредбите според кои се определува вклученоста при консултациите на заинтересираните страни учеснички. За да има рамноправна застапеност и да нема дефицит на објективност при донесувањето на одлуките членот 48 од Договорот за основање на ЕЗЈЧ утврдува:

„Високата власт ќе ги повика асоцијациите на производителите за да добие информации или да го овозможи исполнувањето на неговите цели, под услов соодветните асоцијации да дозволат учество на соодветно избрани претставници од работниците и потрошувачите кои ќе учествуваат во овие асоцијации или во дополнителни консултативни комитети, или пак на било кој друг начин ќе им дадат задоволително место во нивната организација за застапување и проширување на работниците и потрошувачите“.²¹

Овој договор²² утврдува рамки и превентивни мерки при колективни отпуштања во неговиот член 56, а Високата власт е назначена за да ја обезбеди реализацијата на истиот. На овој начин се направиле профилактички мерки за заштита на работната сила во случај на последици поради воведувањето на единствениот пазар за јаглен и челик.

Одредбите од овој Договор се значајни, но уште позначаен е начинот на одредување на застапеноста на претставниците на работниците во новоформираните институции. Тој начин претставува темел врз кој се одредувала бројноста на претставниците на работниците кои биле активно вклучени во администрирањето на

²⁰ Article 2 – The mission of the European Coal and Steel Community is to contribute to economic expansion, the development of employment and the improvement of the living standard in the participating countries through the institution with the general economy of the member States, of a common market as defined in Article 4.

²¹ „The High Authority shall normally call upon producer's associations to obtain information which it requires or to facilitate the fulfillment of its objectives, provided that the associations in question either permit the properly chosen representatives of the workers and consumers to participate in the direction of these associations or in consultative committees attached to them, or in any other way give a satisfactory place in their organization to the extension of the workers' and consumers' interests.

²² Договорот за основање на ЕЗЈЧ

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

договорот. Институциите кои се креирани со Договорот задолжително имале претставници од синдикатите. Функциите на кои биле назначувани претставниците на синдикатите во рамките на институциите на ЕЗЈЧ биле многу значајни за понатамошно разбирање на репрезентативноста. Кога некој претставник од синдикатот, на пример бил вработен во Високата власт тој требало да и биде лојален на институцијата, иако доаѓал од друг профил на организација. Се очекувало секој од нив да го користи и имплементира своето претходно искуство во работењето, земајќи го во предвид фактот дека членовите на синдикалните организации многу подобро може да ги разберат проблемите со кои се соочуваат работниците и многу полесно ќе можат да се соочат со предизвиците за решавање на настанатите проблеми. Лојалноста кон институцијата во која работеле не требало да им ги намали способностите и не била ограничувачка, затоа што применувајќи ги во пракса претходно стекнатите знаења тие можеле ефективно да се изборат за заштита на работниците користејќи ги своите претходни искуства од синдикалното работење.

Од самиот почеток двајца од деветте претставници на Високата власт биле претставници кои активно се занимавале со работнички права, лица кои имале поддршка од страна на синдикатите. Според Договорот за основање на ЕЗЈЧ, Високата власт претставува извршен орган кој е составен од членови од сите земји членки. Согласно, политиките за партиципација на претставниците на работниците, Heinz Potthoff бил избран од страна на Германската конфедерација на синдикати како еден од двајцата членови од Германија во Врховниот орган²³. Вториот член, Roger Reynaud, бил член на францускиот синдикат на христијанско движење. И третиот член претставник на синдикалните движења, Paul Finet не бил назначен од својата матична држава Белгија, туку од осумте членови на Врховната власт согласно членот 10 од Договорот за основање на ЕЗЈЧ.

Овие тројца претставници биле ангажирани на највисоко ниво на Високата власт кој броел неколку стотици вработени, а голем дел од нив биле од работничките/синдикалните движења, а некои дури и биле на високи позиции во истите. Најголем број на вработени во Високата власт кои биле припадници на синдикатите бил концентриран во делот во кој работел Paul Finet, односно во делот кој

²³ Heinz Potthoff во тоа време бил член во Асоцијацијата за челик во областа Рур. За да ја преземе својата должност во Врховниот орган тој морал прво да се откаже од тековната

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

се занимавал со проблемите со и на работната сила. Во овој огранок претставниците на синдикалните организации се занимавале со разни теми врзани за работната сила. На претставниците на синдикатите често пати им биле нудени клучни функции, иако на ова ниво немало квоти или одредби кои наметнувале тие да бидат распределени на одредени функции. И покрај тоа што немало наметнати квоти и назначувања на одреден процент на репрезентативност, сепак работната сила преку синдикалното движење била застапена во голема мера во Високата власт.

Работничкото движење имало директни претставници не само во Високата власт туку и во Консултативниот комитет. Консултативниот комитет претставувал тело на Заедницата од кое Високата власт морала да бара мислење за сите важни одлуки кои требало да ги донесе. Овој комитет бил составен од педесет и еден член од кои, седумнаесет биле претставници на менаџментот на индустриите на Заедницата, седумнаесет биле претставници на другите вклучени индустрии и услуги, како на пример, железницата, металуршката индустрија итн, и седумнаесет претставници од работната сила/синдикалните движења од индустриите на Заедницата. Секоја група имала право на еден член за мониторинг.

Седумнаесетте членови на Консултативниот комитет – претставници на работната сила биле избирани од синдикатите од индустриските гранки за јаглен и челик. Доминантните синдикати во Франција и Италија, а и во Луксембург биле комунистички ориентирани. Овие синдикати не биле прифатени и не биле признати во рамките на инситутициите на ЕЗЈЧ креирани според Шумановиот план.

Претседателството со Консултативниот комитет било ротирачко, така што повремено мандатот бил во рацете на член од синдикалното движење. Имало дури и ситуација кога претседатели на Консултативниот комитет биле лидерите на голем штрајк во Белгија, Andre Renard и Fritz Dahlmann.

Заедничкото собрание кое подоцна било заменето со Европски парламент (по спојувањето на ЕВРОАТОМ и ЕЕЗ) било составено од 78 членови. Партиципацијата на земјите членки во Собранието била следната: Германија, Франција и Италија имале по осумнаесет членови, Белгија и Холандија по десет и Луксембург четворица претставници. Кога ЕЗЈЧ била надополнета со Евроатом и Европската економска

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

заедница и кога Заедничкото собрание прераснало во Европски парламент бројот на претставниците се променил односно, Германија, Франција и Италија имале по триесет и шест претставници, Белгија и Холандија по четиринаесет, а Луксембург шест претставници. На почетокот претставниците биле избирани од националните парламенти, а подоцна секоја држава директно ги гласала претставниците за Европскиот парламент на самостојни избори.

Во Европскиот парламент, како наднационална инситуција работната сила/синдикатите биле претставени преку соодветните политички партии на кои им припаѓале пратениците. Во тоа време дури и неколкумина од пратениците од Германија биле на високи позиции, како на пример директор за труд или членови во Одбор на директори.

Европскиот парламент имал ингеренции со дво - третинско гласање на членовите да побара оставки од членовите на Високата власт.

Судот на правдата е една од институциите креирани во рамките на ЕЗЈЧ²⁴, но неговата јурисдикција подоцна е проширена и на другите две заедници, Евроатом и Европската економска заедница. Иако самиот договор не содржи одредби за националната припадност на судиите, сепак постоела можност секоја држава – членка да биде застапена со свој претставник.

Како и во другите институции и во оваа институција биле вклучени претставниците на синдикатите во лицето на седмиот член бил избран од синдикатите од индустриите за јаглен и челик.

Советот на министрите било единственото тело на ЕЗЈЧ во кое немало претставници од работничкото, синдикално движење.

²⁴ Член 32 од Договорот за основање на ЕЗЈЧ

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

1.3. Договор за основање на Европската економска заедница (1958 - 1967)

Договорот за основање на Европската економска заедница²⁵ - ЕЕЗ во својата преамбула изјавува дека земјите потписнички се изјаснуваат дека „...се определени да воспостават темел за најблиска заедница меѓу Европските народи; се одлучни да обезбедат економски и социјален прогрес на нивните земји преку заедничка акција за елиминирање на бариерите кои ја раздвојуваат Европа; ќе ги насочуваат своите напори кон основната цел за континуирано подобрување на животните и работните услови на своите народи ...“ (Preamble to the Treaty of Rome, 1957)

Овој Договор е потпишан во исто време со Договорот за основање на Евроатом, во Рим, на 25.03.1957 година, а стапил на сила на 01.01.1958 година. Со Договорот од Рим креирани се нови задачи за институциите на Заедницата, односно насочување кон формирање на заеднички пазар помеѓу земјите членки, и тоа во рок од петнаесет години. Со овој договор е зацртано постигнување на царинска унија со тоа што од една страна се наложувало исполнување на царинските давачки, квотите за увоз и другите бариери во трговијата помеѓу земјите членки, а од друга страна, воведување на заедничка царинска тарифа *vis-a-vis* трети држави кои не се членки, како и практична примена на заедничките политики, односно "четирите основни слободи":

1. Слобода на движење на стоки;
2. Слобода на движење на работна сила;
3. Слобода на основање и слобода на давање на услуги од страна на независни физички и правни лица и
4. Слобода на движење на капиталот.

Царинската унија од овој договор била замислена како заеднички пазар. Во тек на договорените дванаесет години за прилагодување односно транзиција требало да во целост да се отстранат царинските и граничните бариери помеѓу земјите членки. Во периодот од стапувањето на сила на договорот (1958 година) и воведувањето на трговска размена без царини до 1968 година, биле укинати сите царини меѓу земјите членки. Царини биле воведни кон трети земји.

²⁵ Договорот бил потпишан во Рим на 25. 03.1957 година, а стапил на сила на 01.01.1958 година

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Што се однесува до функционирањето на институциите, според редоследот на случувањата во рамките на Европската економска заедница Договорот за спојување²⁶ ги интегрира институциите на трите Европски заедници: Европската заедница за јаглен и челик, Европската економска заедница и Евроатом. Овој договор всушност обезбедил поинтегрирана, посплотена унија на земјите членки кои преку неа покажале тенденција за поголема политичка интеграција²⁷. Институционалната рамка продолжила да се развива. Создаден е еквивалент на Високата власт кој функционира во рамките на Европската заедница за јаглен и челик и го добил името Европска комисија.

I. **Европската комисија** настанала како резултат на развојот на институционалната рамка. Таа всушност претставува еквивалент на Високата власт која функционира во рамките на Европската заедница за јаглен и челик. Европска комисија во времето на Европската економска заедница била составена од 9 членови назначени од националните влади: по двајца од Франција, Германија и Италија, еден од Белгија, Луксембург и Холандија. Правилата за служење во наднационалните институции остануваат исти како и порано, односно членовите на комисијата не треба да се залагаат за националните интереси на земјите од кои доаѓаат додека се членови на наднационална институција на ЕУ и треба да ги штитат и застапуваат интересите на релевантната институција на ЕУ и на самата ЕУ. Главната задача на Комисијата била да дава предлози на Советот на министри и да го имплементира Договорот од Рим. „Комисијата е оригинална институција. Таа е повеќе од меѓународен секретаријат, но не е во целост влада, иако има многу карактеристики на Влада“ (Ian Bache, Chapter 20: The European Commission, 2011)²⁸

²⁶ Договорот бил потпишан на 8. 04.1965 година во Брисел, а стапил на сила на 1. 07. 1967 година

²⁷ **DETERMINED** to establish the foundations of an ever closer union among the European peoples, **DECIDED** to ensure the economic and social progress of their countries by common action in eliminating the barriers which divide Europe, **DIRECTING** their efforts to the essential purpose of constantly improving the living and working conditions of their peoples,

²⁸ the Commission is unique institution. It is much more than an international secretariat, but not quite a government, [al]though it has many governmental characteristics“

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Социјалната димензија која била поставена во Договорот од Рим за да ја „етаблира најблиската унија на европските народи“ претставувала производ на поствоениот оптимизам на народите, како и историски компромис помеѓу скромното претставување од страна на работниците и работодавачите.

- II. **Советот на министрите** бил составен од по еден претставник од секоја земја членка. Ваквата организација била со цел да може да се гласа според принципот на квалификувано мнозинство за предлозите дадени од Комисијата. За таа цел седумнаесет гласови биле поделени меѓу шесте земји членки (четири за Франција, Германија и Италија, два за Белгија и Холандија и еден за Луксембург. За квалификувано мнозинство потребни се дванаесет гласа со што се осигурува сигурна поддршка од барем четири држави членки. За почеток, пред комплетната имплементација на Единствениот европски пазар било одлучено сите одлуки да се донесуваат со едногласност (поглавје 21).
- III. **Европскиот економски и социјален комитет** исто имал советодавна улога.
- IV. **Европскиот суд на правдата** бил основан за да ги интерпретира одредбите од Договорот од Рим и да делува како медијатор при конфликти во врска со одлуките на Заедницата. Судот бил составен од седум судии од кои шест биле назначени од државите членки, а седмиот бил назначен од Советот. (поглавје 23).
- V. Заедничкиот **Европски парламент** се состоел од 142 членови и во овој период играл улога на консултативно тело. Иако Договорот дефинирал директни избори за пратеници во Европскиот парламент, во почетокот членовите биле назначувани од националните влади (поглавје 22).

Кога станува збор за социјалната димензија на Римските договори јасно и видливо е дека сè до моментот на создавањето на Европската економска заедница секоја земја членка била одговорна и комплетно независна за креирање и реализација на својата социјална политика. Со основањето на ЕЕЗ и царинската унија, кога

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

работната сила веќе слободно можела да се движи низ сите земји членки, а компаниите можеле да соработуваат и да отвораат ограноци во разни земји членки на заедницата се создава потреба од координирана социјална политика и изедначувања на обврските, правата и бенефитите во сите земји членки.

Договорот за основање на Европската економска заедница го поставил темелот на социјалните цели, односно тој ги промовира вработувањето, подобрувањето на стандардот на живеење, унапредувањето на човечките ресурси и ја потенцирал определбата за долготраен висок процент на вработување и борба со социјалната исклученост.

Со креирањето на овој договор на Комисијата и се поставува цел да промовира блиска соработка меѓу земјите членки на социјалното поле во врска со вработувањето, законската регулатива од областа на работните односи и условите за работа, професионална и континуирана обука, социјална заштита, заштита од повреди на работа и професионални заболувања, индустриска хигиена, како и закон за синдикати кој ќе вклучува колективно преговарање меѓу работниците и работодавачите. Членот 118 од Договорот ја обврзува Комисијата на тесна соработка со државите членки во изработка на студии, изработка на студии и организација на консултации на тема новонастанати проблеми на национално ниво и проблеми кои ги засегнуваат меѓународните организации. На Комисијата не и е даден простор за слободно делување, туку таа мора да го консултира Економско-Социјалниот Совет пред да даде мислење. Во овој период решавањето на проблемите од сферата на социјалната политика биле третираны на национално ниво, затоа што социјалните политики во земјите членки на Заедницата се разликувале една од друга. Се до Римскиот договор во 1957 година и основањето на Европската Економска Заедница (ЕЕЗ) и Европската заедница за јаглен и челик (ЕЗЈЧ) не се обрнувало посебно внимание на социјалната политика, затоа што фокусот на Римскиот договор бил на формирањето на внатрешен заеднички пазар кој би ги отворил границите на земјите членки.

Иако фокусот во овој период бил на заедничкиот пазар, сепак со овој договор се поставени основите за социјалните услуги, платените одмори, прекувременото работење и еднаквото плаќање на женскиот и машкиот труд. Слободното движење на работната сила, инвестирањето во обуки и релоцирање на друго место за живеење и

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

други работни позиции на работниците се сметале како фактори на економскиот развој. Во Договорот од Рим односно Договорот за основање на Европската економска заедница се среќава реченицата која ја дава основата на социјалната политика која гласи „земјите членки се согласни околу потребата да се промовира подобрување на животните и работните услови на работната сила и да се дозволи нивно изедначување и унапредување“.

Може да се каже дека Повелбата на Обединетите нации за човекови права може да се постави како база за експанзија на социјалната димензија. Во неа се преточуваат зачетоците на размислувањата и акциите кои почнале да се преземаат на полето на заштитата на човековите права кои се појавуваат во времето на Втората светска војна кога сојузниците ги донеле четирите слободи: слободата на говор, слободата на здружување, слободата од страв и слободата од сиромаштија како нивни основни воени цели. Оваа Повелба на Обединетите нации „ја потврдила вербата во основните човекови права, достоинства и вредност на човекот“. Таа ги обврзува сите земји членки на Обединетите нации да промовираат „универзална почит и почитување на човековите права и основните слободи на сите луѓе без разлика на нивната раса, пол, јазик и религија“. После Втората светска војна се увидело дека оваа Повелба не ги дефинира доволно правата за кои се дадени заложби во неа. Затоа е креирана Универзална декларација на Обединетите нации која детално ги прецизира правата на поединците и со која одредбите од постоечката Повелба ќе станат валидни.

Универзалната декларација во која се потенцирани еднородноста и неделивоста на основните човекови права била изгласана²⁹ на Генералното собрание на Обединетите нации на 10 декември 1948 година. Од една страна таа ги вклучува граѓанските и политичките права, а од друга страна социјалните и економските човекови права. Декларацијата претставува заеднички стандард кој треба да се постигне за сите луѓе и за сите нации, односно заложба за да можат сите луѓе и сите органи на општеството преку учење и образование да промовираат почитување на овие права и слободи по пат на прогресивни мерки како на национално, така и на

²⁹ Интересен факт е дека Советскиот Сојуз и неговите земји сателити, како и Јужна Африка, Саудиска Арабија и Југославија биле воздржани

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

меѓународно ниво, како и да се обезбеди нивно универзално и ефективно признавање и почитување.

Декларацијата не претставува правно обврзувачки договор, но од самото нејзино усвојување во 1948 година има големо влијание и внесена е во уставите на поголем број држави. Во неа јасно и прецизно се дефинира значењето на термините „основни слободи“ и „човекови права“ кои се присутни во обврзувачката Повелба на Обединетите нации.

Начелата од Повелбата на Обединетите нации и од Универзалната декларација за човековите права ја претставуваат неделивоста на човековите права и нивната меѓусебна зависност и ја потенцираат потребата за нивно објективно почитување во целост, а не селективна примена во различни ситуации.

Универзалната декларација како суштински документ на Обединетите нации најчесто се имплементира и служи како основа на меѓународни договори, а најчесто се употребува како појдовна точка за заштита и промоција на човековите права од страна на институциите на меѓународно, регионално, национално и наднационално ниво. Таа претставува моќна алатка за да може да се врши дипломатски притисок врз Владите кои на било кој начин ги прекршуваат одредбите на декларацијата. За да и се даде обврзувачки правен карактер на Универзалната декларација за човекови права Советот на Европа во период од десет години усвоил два посебни договори кои се комплементарни и меѓусебно се дополнуваат.

- Европска конвенција за човекови права, усвоена во 1950 година, со која се гарантираат граѓанските и политичките права и
- Европската социјална повелба, усвоена во 1961 година, со која се гарантираат социјалните и економските права

Правата кои се заштитени со Конвенцијата и нејзините протоколи се регулирани поопширно и подетално во Повелбата од 1961 година, Дополнителниот протокол од 1988 година како и во ревидираната Повелба од 1996 година. На пример, право односно слобода на собирање и здружување која се однесува на правото за основање на синдикати и придружување на синдикати со цел заштита на своите интереси е многу генерички земено во Член 11 од Конвенцијата. Подетален осврт на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

него е даден во Повелбата од 1961 година³⁰ и во ревидираната Повелба³¹. (Табела 11 Европска социјална повелба (1961 и 1996 година))

Европската социјална повелба³² од 1961 година е првиот правен инструмент на Советот на Европа кој се фокусира на обезбедувањето гаранција на социјалните и економските права. Таа го одразува делот на Европската конвенција за човекови права со која се гарантираат човековите права во сферата на економските и социјалните права. Социјалната повелба е правен инструмент кој опфаќа широка и комплетна заштита на човековите и социјалните права³³. Бидејќи често се користи како референтен документ за законската легислатива на Европската унија, таа се смета за Социјален устав на Европа и претставува основна компонента на градењето на човековите права во унијата.

Во 1950 година, Совет на Европа³⁴ изработил нацрт документ за Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи која стапила во сила во 1953 година надополнета со Дополнителен протокол кон неа во улога на меѓународен договор за заштита на човековите права и основни слободи во границите на Европа. Врз основа на Европската конвенција за човекови права подоцна е изработена Европската социјална повелба која била усвоена во 1961 година, а ревидирана во 1996 година. Заедничко на сите нив е тоа што земјите членки на Советот на Европа покажале спремност да им ги обезбедат на своите жители правата наведени во овие документи односно инструменти.

Улогата на Европската социјална повелба како обврзувачки договор за земјите потписнички започнува од моментот на нејзината ратификација. Повелбата ги

³⁰ Член 5 и Член 6

³¹ Член 5, Член 6 и Член 28

³² European Social Charter

³³ Човекови права во кои спаѓаат вработувањето, домувањето, здравственото осигурување, образованието, социјалната заштита и социјалната грижа, со посебен акцент на постарите генерации, на децата, луѓето со посебни потреби и мигрантите.

³⁴ Водечка организација за човекови права на европскиот континент во која членуваат 47 земји членки од кои 28 се членки на ЕУ. Основана е во 1949 година со цел да ја промовира демократијата и да ги штити човековите права и владеењето на законот во Европа

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

задолжува и обврзува земјите потписнички да ги почитуваат, да ги гарантираат и да ги прифатат во целост обврските од деветнаесетте членови на Делот 1 од Повелбата³⁵.

Европската социјална повелба во својата содржина веќе завлегува подетално во делот на здружувањето и преговарањето и потенцира дека сите работници и работодавачи имаат право на слобода на здружување³⁶ во национални или меѓународни организации со единствена цел да ги заштитат своите економски и социјални интереси. Истовремено, таа го потврдува правото на сите работници и работодавачи на колективно преговарање³⁷.

Повелбата има одредби во четвртиот дел кои се со обврзувачки карактер. Земјите членки имаат обврски според одредбите од Повелбата да доставуваат извештаи за прифатените одредби³⁸ и за одредбите кои не се прифатени³⁹. Извештаите се доставуваат до Генералниот секретар на Советот на Европа, а ги разгледува Комитет на експерти⁴⁰.

Следното тело кое ги разгледува Извештаите на земјите членки и Извештаите од заклучоците на Комитетот на експерти е Поткомитетот на социјалниот владин комитет⁴¹.

Поткомитетот има членови (по еден) од секоја земја потписничка и има право да побара од меѓународни организации на работници (две организации) и работодавачи (две организации) да испратат посматрачи на состаноците кои ќе ги одржува. Овие

³⁵ Член 1 - право на работа; Член 2 - право на правични услови за работа; Член 3 - право на безбедни и здрави работни услови; Член 4 - право на фер надоместок; Член 5 - право на организирање; Член 6 - право на колективно преговарање; Член 7 - право на заштита на децата и младите лица; Член 8 - право на заштита на вработени жени; Член 9 - право на професионална ориентација; Член 10 - право на професионално образование; Член 11 - право на здравствена заштита; Член 12 - право на социјално осигурување; Член 13 - право на социјална и медицинска помош; Член 14 - право на користење на услугите од службите за социјална заштита; Член 15 - право на професионално образование на лицата со физички или ментален хендикеп, рехабилитација и социјална мобилизација; Член 16 - право на социјална, правна и економска помош за семејствата; Член 17 - право на мајките и децата на социјална и економска заштита; Член 18 - право на вршење профитабилна професија на територијата на која било од државите - договорни страни; Член 19 - право на заштита и помош на работниците - мигранти и нивните семејства

³⁶ Член 5: Социјални права (Европска социјална повелба, 1961 година)

³⁷ Член 6: Право на колективно преговарање (Европска социјална повелба, 1961 година)

³⁸ Член 21

³⁹ Член 22

⁴⁰ Комитетот на експерти го определува Советот на Европа од листата на експерти предложена од земјите членки. Составен е од најмногу седум членови со мандат од шест години со исклучок на двајца (кои се извлекуваат со жрепка) чиј мандат трае 4 години. Сите членови имаат право да бидат избрани повторно. Меѓународната организација на трудот е поканета да делегира свој претставник кој ќе учествува во донесувањето на одлуки, но со советодавна улога.

⁴¹ Поткомитетот е составен по еден

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

посматрачи имаат советодавна улога. Покрај претставниците на работниците и работодавачите, поткомитетот има право да повика и претставници од меѓународни невладини/граѓански организации за совети од областите за кои тие се специјализирани.

После своето заседавање и детално разгледување на извештаите и мислењето на Комитетот на експертите, Поткомитетот изготвува извештај со свои заклучоци кој се доставува до Советот на министрите⁴² заедно со извештајот на Комитетот на експерти.

Генералниот секретар на Советот на Европа ќе му ги достави на Советодавното собрание заклучоците на Комитетот на експерти. Советодавното собрание ќе му го достави на Советот на министрите своето мислење за овие заклучоци. На крајот на оваа долга и обемна процедура „Советот на министрите со двотретинско мнозинство од членовите кои имаат право да заседаваат, врз основа на извештајот на поткомитетот и откако ќе го консултира Советодавното собрание, може да упати потребни препораки на секоја од земјите потписнички“.⁴³

Крајниот резултат од оваа процедура е дистрибуција на идентификуваните предлози, коментари во рамките на извештаите, во изработката на која учествуваат министри за надворешни работи, социјални партнери и членови на специјализирани невладини/граѓански организации да дистрибуира препораки до земјите потписнички со цел да се подобри животот на граѓаните од гледна точка на дискутираните теми во земјите потписнички.

Европската унија не поседува друг инструмент кој обезбедува толку широко и сеопфатно организирање на почитувањето на социјалните права како оваа Повелба.

Ревидираната Европска социјална повелба од 1996 година е донесена по потреба поради промените кои настанале во меѓувреме. Земајќи ги во предвид економските, политичките, демографските, социолошките и уште многу други фактори, полето на човечките права и слободи во рамките на Повелбата со тек на времето се менувало и се идентификувало дека се потребни измени во самата повелба односно нејзино

⁴² Советот на министри е орган на Советот на Европа кој донесува одлуки согласно Статутот на организацијата. Тој е составен од министрите за надворешни работи на земјите потписнички и заседава еднаш годишно.

⁴³ Член 29: Совет на министрите (Европска социјална повелба, 1961 година)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

ажурирање со цел да се прилагоди на современите трендови и нивните влијанија. Определбата од 1961 година на земјите членки на Советот на Европа да работат на подобрување на животниот стандард и социјалната благосостојба на своето население јасно изразена во Европската социјална повелба не се променила и после триесет години од нејзиното усвојување. Но, идентификувана е потреба за проширување на одредбите од постоечката Повелба и нагласување на потреба за заштита на единството на сите човекови права, без оглед дали тие се во рамките на граѓанските, политичките, економските, социјалните или културните права. На Министерската конференција за човекови права одржана во Рим во 1990 година се предлага надградување на постоечката Европската социјална повелба.

Во текот на следната Министерска конференција за човекови права одржана во Торино 1991 година веќе е донесена одлука за надградување на постоечката Европска социјална повелба. Во новата ревидирана Европска социјална повелба промената се состои во тоа што таа „се дополнува со нови права“ како што е нагласено во нејзиниот текст, кои се појавуваат како резултат на некои основни социјални промени кои се појавиле во текот на изминатите три децении. Дополнувањата не ја ослабуваат Повелбата, туку ја зајакнуваат прилагодувајќи ја на новонастанатите услови во поширокото општество. Ревидираната Европска социјална повелба од 1961 година, постепено треба да ја замени Европската социјална повелба од 1991 година. Правата кои ги опфаќа првиот дел од Повелбата се прошируваат од деветнаесет на триесет и едно. Покрај воведувањето на нови права, ревидираната Повелба ги проширува и рамките на старите, како на пример попрецизно и појасно дефинирање со зголемување на деновите на платен одмор⁴⁴ кои од „најмалку две недели“ станува „најмалку четири недели платен годишен одмор“.

Одредбите од четвртиот дел на Повелбата останува и понатаму со обврзувачки карактер. Земјите членки мораат да ги исполнат своите обврски и да доставуваат извештаи за прифатените одредби и за одредбите кои не се прифатени затоа што овој дел од Повелбата и понатаму се практикува. Извештаите се доставуваат до Генералниот секретар на Советот на Европа, а ги разгледува Советот на министрите. Извештаите од страна на Генералниот секретар исто се доставуваат на разгледување до

⁴⁴ Член 2: Право на правични услови за работа, Став (с3)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

националните организации на работодавачите и работниците како и на определени невладини организации. Овие извештаи се доставуваат и до Комитетот на независни експерти, кој во 1998 година, две години после ревизијата на Економската социјална повелба е преименуван во Европски комитет за социјални права. Комитетот на независни експерти, сега веќе Европски комитет за социјални права има девет членови, сите признати експерти на национално и меѓународно ниво во некоја од социјалните области, кои се номинирани од земјите членки. Членовите согласно ревидираната Повелба треба да бидат избрани од Парламентарното собрание со мнозинство гласови. Но, оваа одредба која е усвоена во Протоколот од Турин е единствената која не се применува, а бројот на експертите и изборот кои ќе бидат членовите на Европскиот комитет за социјални права и понатаму е во ингеренции на Советот на министрите.

Протоколот од Турин од 1991 година донесува подобрување на контролата на имплементирање и практикување на Европската социјална повелба. Креиран е и нацрт дополнителен Протокол кој ја потврдува политичката улога на Советот на Европа и на Парламентарното собрание на Советот на Европа. Тој го потенцира и зголемува учеството на социјалните партнери и невладините организации во процесот и ги појаснува функциите на двете тела кои вршат контрола, Европскиот комитет за социјални права и Владиниот комитет.

Според делот IV во членовите 21-29 се воспоставуваат механизам и процедура за имплементација преку која ќе се усвојуваат и почитуваат обврските кои се превземени од страна на земјата која ги ратификвала Социјалната повелба. Секоја земја после ратификацијата има обврска да даде извештај за начинот на имплементација на Европската социјална повелба во своето национално законодавство на годишно ниво. Овој извештај кој се доставува до Советот на Европа мора да ја прикаже и практичната примена на законски регулативи усогласени со членовите од Повелбата. На тој начин се врши мониторинг на практичната имплементацијата на Социјалната повелба, со што се избегава имплементацијата да се состои само од декларативни заложби во „мртва“ законска регулатива.

Годишните извештаи подготвени од земјите потписнички го разгледуваат петнаесет независни експерти за човекови и социјални права од Европскиот комитет за социјални права избрани од Комитетот на министрите на Советот на Европа. Мандатот на експертите во Европскиот комитетот за социјални права е шест години и во текот на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

овој мандат тие не смеат да вршат друга функција за да ја зачуваат независноста, непристапноста и достапноста кои се потребни за вршењето на оваа функција во текот на мандатот.

Од разгледувањето на поднесените извештаи Европскиот комитет за социјални права донесува и објавува заклучоци во врска со состојбата на имплементација на одредени членови односно одредби од Повелбата.

Следниот чекор на мониторингот е разгледување на заклучоците во кои е утврдена состојбата во одредена земја членка на двата редовни состаноци (мај и октомври) на Владиноот комитет составен од претставници на земјите членки на Советот на Европа кои ја ратификувале Повелбата.

Врз основа на своите наоди за спроведувањето на Социјалната повелба, Владиноот комитет може да достави предлози до Советот на министри на Советот на Европа. Овие предлози треба да имаат за цел реализација на истражувања за социјални прашања и за некои членови од Повелбата кои што може да бидат предмет на ажурирање. Извештаите од работата на двете седници на Владиноот комитет се доставуваат до Комитетот на министри на Советот на Европа.

Во рамките на ревидираната Европска социјална повелба е вклучен и дополнителниот протокол од 1995 година во кој се воспоставува жалбен механизам и се дефинира целокупниот процес на колективни жалби⁴⁵ во случај на незадоволнителна примена на одредбите од Повелбата од страна на некоја од земјите потписнички.

Република Македонија ја потпиша ревидираната Европска социјална повелба во 2012 година. Со нејзината ратификација земјата се обврза да ги прошири економските и социјалните права на своите граѓани.

1.4. Единствен Европски Акт (Луксембург - 1986 година)

Главна за Единствениот европски акт е воведувањето на институционалните реформи. Иако овие реформи не се многу обемни сепак Единствениот европски акт го

⁴⁵ Жалби може да доставуваат: член 1(a) меѓународни организации на работодавачи и синдикални организации; член 1(b) меѓународни невладини организации кои се на списокот за советодавни организации на Советот на Европа; член 1 (в) репрезентативни организации на работодавачи и работници од територијата на земјата потписничка

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

освежил процесот на европски интеграции. Намерата поставена во ЕЕА е едноставна и се базира врз комплетирање на целта на заедничкиот пазар поставена со Договорот од Рим. Единствениот европски пазар има тенденција на покачување на специјализацијата на производството на ниво на компании што треба да резултира со пораст на економијата, што пак ќе води кон поголема конкурентност на фирмите. Комисијата под водство на Жак Делор⁴⁶ настојувала да го пренасочи бранот на странски директни инвестивции и во текот на осумдесеттите години се правел напор да се унапреди европската индустрија. Свеста дека ако не се подобрат перформансите на европскиот единствен пазар и ако не се постигне технолошки напредок во индустријата може да се предвиди негативно влијание врз вработувањата во иднина и Европа нема да биде конкурентна на Соединети Американски Држави и Јапонија.

Институционалните реформи се дефинирани во првиот дел од второто поглавје со назив Институционални одредби кое ги дефинира одредбите за измена на Договорот за основање на Европската економска заедница. Точка 3 ги дефинира измените во членот 49 од Договорот за ЕЕЗ, а тоа значи вклучување на процедурата на квалификувано мнозинство при гласањето во Советот на предлог од Комисијата и вклучување на Европскиот парламент во процедурите на консултација. Позицијата на Економскиот и социјален комитет не е изменета и тој и понатаму ќе биде активно вклучен при консултациите. Договорот во своето поглавје Економска и социјална кохезија и наметнува обврска на Заедницата да развива акции кои ќе ја зајакнат економската и социјалната кохезија со цел да се промовира хармоничен уедначен развој во земјите членки⁴⁷.

Во рамките на институционалните реформи за финализирање на единствениот пазар овој договор внесува и трајни промени во процедурата на гласање во Советот на министрите. Воведувањето на гласањето со квалификувано мнозинство. Гласањето со квалификувано мнозинство е креирано со цел да се убрза донесувањето на одлуки во некои сфери⁴⁸ во кои некои од земјите членки би го кочеле прогресот со користење на правото на вето.

⁴⁶ Жал Делор (Jacques Delors) бил активен синдикалец

⁴⁷ Член 130а

⁴⁸ Хармонизација на индиректните даноци, отстранување на физичка контрола на границите, заедничкиот пазар итн.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

И покрај тоа што фокусот на Единствениот европски акт е врз развојот на економијата и привлекувањето на инвестиции, сепак неговото делување се рефлектира со „последници“ и на полињата на социјална заштита и животна средина. Првото формално признавање на Европскиот социјален дијалог се случува со дискретното внесување на новиот Член 118⁴⁹ во Договорот за Единствениот Европски Акт во 1986 година кој дефинира дека „Комисијата ќе настојува да развие дијалог помеѓу работодавачите и синдикатите на Европско ниво, кој доколку и двете страни сметаат дека е пожелно може да води кон односи кои ќе се засноваат на база на договор“.

Доцните седумдесетти и раните осумдесетти претставуваат временски период во кој има пораст на „евроскептицизмот“. Визијата за Европска монетарна унија избледела, а земјите членки почнале да развиваат свои автономни економски стратегии. Социјалните политики делумно се развиле како резултат на Програмата за социјална акција, но во многу ограничена форма. Биле направени обиди за посуштествени социјални права во областа на работничките права и учество на синдикатите во креирањето на социјалните политики, но на жалост тие биле или блокирани или доколку започнале да се применуваат биле напуштени по кратко време.

Во раните осумдесетти години настанале меѓусебно зависни промени кои ќе го заживеат евроинтеграцискиот процес и последователно ќе ја заживеат и Европската социјална политика. Во промените се вклучени: напуштање на националистичките економски политики, зголемени барања од европската бизнис елита итн. Комбинацијата на социјалните и економски сили го заживеала и го однеле далеку нанапред процесот на евроинтеграции базиран врз „Белата книга за дополнување на внатрешниот пазар“ од 1985 година и „Единствениот европски акт“ во 1986 година. Социјалната политика во „Белата книга за дополнување на внатрешниот пазар“ е сведена на минимум. Оваа „Бела книга“ само ги споменува политиките за охрабрување на елиминација односно отстранување на бариерите за слободата на движење на работниците и креирањето на заеднички пазар на трудот, додека пак Единствениот европски акт донесува измени во три области од социјалната политика.

Овие три области се поврзани со начинот на гласање за социјалните теми, социјалниот дијалог и за финансирањето од Европскиот социјален фонд односно

⁴⁹ The Commission shall endeavor to develop the dialogue between management and labour at European level which could, if the two sides consider it desirable, lead to relations based on agreement

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

воспоставено е квалификувано мнозинство за гласање во Советот⁵⁰ на предлозите дадени од Комисијата во соработка со Парламентот и после консултацијата со Економскиот и социјален совет⁵¹, се настојува да се поттикне социјалниот дијалог помеѓу работодавачите и работната сила⁵² и се реорганизира на Европскиот социјален фонд⁵³.

И покрај овие ограничувања, сепак Единствениот европски акт ја поставил основата за социјалната димензија во доцните осумдесетти години. Со дополнувањето на член 118а од Договорот за Европската економска заедница со новиот член 118б Единствениот Европски Акт, социјален дијалот е внесен официјално и обврзувачки на европско ниво. Според овој член, Европската Комисија во иднина ќе вложува напори за развој на дијалогот меѓу работодавачите и работниците на ниво на Унијата. Ова проширување дефинира дека односите меѓу двете страни може да се дефинираат со меѓусебни договори доколку тие се согласни со тоа.

Социјалната димензија на Европа до овој период се базирала на Европската социјалната повелба која содржела области за основните социјални права и „Програмата за социјална акција“ кои претставувале балансирање помеѓу општата поддршка на проектот внатрешен пазар и посебните предлози за контролирање на заедничкиот пазар. Кога станувало збор за социјалната димензија, се истапувало со фактот дека социјалната политика е основен елемент за создавање на внатрешниот пазар. Ставовите кон социјалната политика се дека таа треба да се креира за да го потпомогне создавањето на внатрешниот пазар, а не да го кочи. Иако, била оспорувана од Велика Британија, сепак Повелбата била одобрена како „Свечена декларација“ и спротивставувањата за социјалната политика се префрлиле на одредени елементи од Програмата за социјална политика. Клучната стратегија која Европската комисија ја применила во овој временски период бил обидот да се воведи гласање со квалификувано мнозинство за прашањата од областа за безбедност и заштита при работа. Социјалната политика имала значителни придобивки поради зголемувањето на

⁵⁰ Член 118А од Единствениот европски акт

⁵¹ ... да ги поддржи подобрувањата, посебно оние во работната средина, во однос на безбедност и заштита при работа/ ... to encourage improvements, especially in the working environment, as regards the health and safety of workers.

⁵² Член 118б од Единствениот европски акт

⁵³ Членовите од 130а -130е од Единствениот европски акт

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

активностите на невладините организации на европско ниво и напорите вложени од страна на Европската комисија чиј претседател бил Жак Делор.

1.5. Договор за Европската Унија (Маастрихт, 1992 година)

Со потпишувањето⁵⁴ на Договорот од Маастрихт, познат како Договор за ЕУ формално е создадена Европската унија. Оваа цел била дефинирана во Членот 1(а) од Статутот на Советот на Европа односно „да се постигне што поголемо единство меѓу членките со цел заштита и реализација на идеалите и принципите што се нивно заедничко наследство и да се поттикне нивниот економски и општествен напредок“.

Договорот за Европската унија ја воведува структурата на трите столбови на ЕУ, Европска заедница, правосудство и внатрешни работи и заедничка надворешна и безбедносна политика. За непречено и функционално работење на сите три столба се обезбедила институционална рамка Европски совет, Совет на министри, Европска комисија, Европски парламент и Судот на правдата. Со овој договор се воведува супсидијарност која ги дели наделностите при донесувањето на одлуки на национално и наднационално ниво. ЕУ ги презема активностите кои подобро би се реализирале доколку се координираат на наднационално ниво, а доколку тие активности подобро би се реализирале на национално ниво тогаш ЕУ не се инволвира во истите и ги остава на реализација на национално ниво во рамките на земјите членки.

Во овој период се воведува европското државјанство и се дискутира за воведување на единствена валута до крајот на 1999 година. И покрај структурните промени и големите заложби за економската и монетарна унија која треба да претставува срж на европската интеграција потребно било да се креира баланс помеѓу економскиот и социјалниот развој. Делор предлагал мерки кои би значеле гарантирање на социјален минимум за работникот во заедницата. И покрај големите планови и напори во периодот од деветтата декада на XX век сепак резултатите биле релативно ограничени и слаби, воглавно заради спротивностите кои ги имала овој пристап се косел со неолибералистичкиот начин на функционирање на општеството кој се заснова врз слаба скоро никаква интервенција на државата во економската и во социјалната

⁵⁴ Договорот бил потпишан во 1991 година, а Велика Британија го потпишала после отстранувањето на Социјалниот протокол од текстот на Договорот и согласноста земјата да биде изземена од монетарната унија.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

сфера. Поголем дел од правните елементи кои се однесувале на социјалната димензија биле одбиени или стагнирале без никаков напредок. Ограничувањата во развојот на полето на социјалната политика биле воглавно засновани на примарната улога на слободниот пазар, меѓусебно зависните тешкотии кои се појавувале при воспоставувањето на социјалната политика на ниво на Европска унија која требало да ги интегрира различните социјални политики на земјите членки, ограничените капацитети на Европската унија⁵⁵, едногласност при гласањето за повеќето прашања поврзани со социјалната политика, недоволно моќни групи на засегнати страни во областа на социјалната политика. Проектот за интегрирање на европските земји почнал да станува поактивен на повеќе полиња при што започнала дискусија за креирање на нови амандмани кон Договорот кои ќе ја промовираат интеграцијата и ќе ја придвижат подинамично кон поголема економски, политички и социјален напредок. Со Договорот од Маастрихт започнува процесот на надминување на периодот на стагнација, а основниот темел станува Европската монетарна унија.

Во овој период започнува и проширувањето на регионалната и социјалната политика на ЕУ. Фискалните рестрикции од страна на Европската монетарна унија не биле популарни и затоа Жак Делор, како и многу други во овој период биле на мислење дека е потребно внесување на поголеми инвестиции во структурните фондови кои ќе се вложуваат во регионалната и социјалната политика на ЕУ. Регионалната политика во овој период била проширена преку зголемувањето на структурните фондови.

Социјалната политика добила нов скок преку новововедените институционални промени во Договорот од Маастрихт и неговиот анекс, Социјалниот протокол. Институционалните промени вклучувале проширување на консултативната моќ на Европскиот парламент, воведување на гласање со квалификувано мнозинство во Советот во областите на социјалната политика (безбедност и заштита при работа, работни услови, информирање и консултирање на работниците, родова еднаквост и интеграција на лица кои до тогаш биле исклучени од пазарот на трудот), промовирање на социјалниот дијалог помеѓу работодавачите и синдикатите, и креирање на нова форма на иницијатива за социјалната политика за договарање помеѓу работодавачите и

⁵⁵ 1,5% од БДП на Европската унија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

работниците на ниво на ЕУ. Со овие одлуки навидум се олеснува самиот процес на усвојување на социјалните политики кој бил комплициран од страна на Велика Британија која водејќи ја својата конзервативна политика постојано се спротивставувала на воведувањето на социјалните политики. Воведена е „opt-out“⁵⁶ процедура при гласање со квалитетно мнозинство на гласови. Користејќи ја оваа опција, Велика Британија само можела да се исклучи од идните одлуки во врска со социјалната политика донесени со квалитетно мнозинство на гласови. Воведувањето на оваа опција значело отстранување на најголемиот кочничар за усвојување на многу социјални политики. Во исто време одлуките кои биле донесени со ваква одлука немале ниту правна ниту финансиска моќ за спроведување за Велика Британија. Самиот Протокол дефинира дека “Актите усвоени од Советот и сите финансиски последици од мерките преземени при нивно имплементирање нема да важат за Велика Британија”⁵⁷. Иако, „opt-out“ опцијата била прифатена од Велика Британија, таа не била фаворизирана од сите претставници на британскиот народ и полемиката за усвојување на социјалните политики и одредби била долга и напорна во британскиот парламент (Долниот дом⁵⁸) каде опозицијата барала да од премиерот да даде појаснување зошто воведувањето на социјалните мерки за заштита во државата се толку неповолни⁵⁹. (Hansard, 1993)

Важни моменти во овој период (1994 година) се влезот на трите нови земји членки⁶⁰ кои веќе биле познати како земји кои се богати и кои имаат традиција и тенденција за поддршка на социјалната политика и доаѓањето на власт на работничката партија во Велика Британија која ветила дека Велика Британија веќе нема да биде кочничар на социјалните политика на ниво на Европската унија и нема да ја користи веќе опцијата за „opt-out”.

⁵⁶ Одлука да не се учествува

⁵⁷ Договор од Маастрихт, Протокол за социјална политика (Член 118{3})

⁵⁸ House of Commons

⁵⁹ The more the Prime Minister argued for Britain to be involved with real influence in all aspects of the European Community, the more he exposed the sheer absurdity of an opt out from the social protocol, which would give this country no influence and no power over what he claimed to be matters of great concern to the Community and to this country. The Prime Minister's version of being at the heart of Europe, apparently, is to be required to leave the room when the Community considers crucial social policy decisions. The triumph of the ace negotiator is an empty chair for Britain in the Council of Ministers. The right hon. Gentleman, just as appears to be the case today, appeared to be totally incapable of comprehending the disordered logic of his own case, which simply amounts to the bizarre claim that in order to opt in, Britain, somehow, has to opt out.

⁶⁰ Австрија, Финска и Шведска

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Во 1993 година во „Зелената книга за социјалната политика“ разработена е и претставена новата стратегија која има многу покооперативна стратегија. (European Commission, 1993)

Оваа зелена книга имала трократна улога:

- да отвори дебата за социјална политика
- да се насочи социјалната политика кон одредени клучни прашања
- да се користат дискусиите и мислењата за се исцртуваат контурите за предлози на комисијата

Зелената книга покрила повеќе области како на пример, подобрување на вработувањето, конвергенција на социјалните политики, стратегии за борба против сиромаштијата и социјалната исклученост, политики за млади и за стари, политика за слободно движење на работна сила, политика за еднаквост на половите, промовирање на социјалниот дијалог, како и улогата на Европскиот социјален фонд.

Во 1994 година е создадена Белата книга на Европската комисија (European Commission, 1994) која ги сублимирала ставовите од Зелената книга и Среднорочната програма за акција (1995 – 1997 година) кои ја поставиле рамката за активностите за социјалната политика во идниот период. Со цел да се одржи конкурентоста на единствениот пазар Белата книга за социјална политика ги потенцирала националните разлики и протезирала балансирање меѓу економските и социјалните мерки. Иницијативите за напредување на полето на социјалната политика во областите на признавањето на образовните квалификации, супсидијарноста која претставува интервенција од страна на Европската унија во социјалната политика во случаи кога не се преземаат доволно мерки на некое одредено поле во одредена земја членка, разликата и конкурентноста.

Во овој период се одвивале повеќе активности кои извршиле влијание врз понатамошниот развој на социјалната политика на европско ниво. Врз основа на општата идеја за хармонизација на стандардите помеѓу земјите членки на Европската унија е и **Повелбата за фундаментални социјални права** од 1989 година. Во овој документ има импликации од различните системи на социјална заштита кои ги применуваат земјите членки, а се јавуваат како препрека за мобилноста на работната сила. Повелбата докажала дека разликата на национално ниво креира тешкотии при

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

социјалната хармонизација⁶¹ помеѓу земјите членки и дека се појавува потреба за креирање на нов начин на делување на наднационалната Европска социјална политика.

Европската социјална повелба била ревидирана во 1996 година. Ревидираната Европска социјална повелба била прифатена и проширена во споредба со постоечката со дванаесет нови одредби. Членовите (5 и 6) од Европската социјална повелба усвоена во 1961 година кои ги дефинираат правата за здружување и колективно договарање се задржани во иста форма, додека Ревидираната повелба е проширена со четири нови одредби⁶² кои ги дефинираат и прошируваат правата на работниците. Со новата Ревидирана повелба се прошируваат правата на работниците во рамките на компанијата во која работат.

Новите одредби дефинираат:

- информирање и консултирање на работниците во рамките на претпријатието;
- учествување на работниците во определувањето и подобрувањето на условите за работа и работната средина во рамките на претпријатието;
- заштита на претставниците на работниците во рамките на колективот;
- информирање на работниците во случај на колективни отпуштања.

Договорот од Маастрихт (1992 година) ги отвара вратите за Протоколот за социјалната политика и ги внесува социјалните партнери како партнери во креирањето на социјалната политика. Дотогашната вклученост во наднационалните институции на социјалните партнери добила нова форма и работодавачите и синдикатите се веќе полноправни учесници во процедурите на креирање на наднационалната законска легислатива на Европската унија. Герда Фалкнер го констатира фактот дека социјалниот дијалог веќе не е национален феномен, затоа што со Договорот од Маастрихт работодавачите и синдикатите стануваат потенцијални учесници и партнери во креирањето на социјалната политика на Европската унија (Falkner, 2003).

Иницијативите за напредување на полето на социјалната политика во областите на признавањето на образовните квалификации, супсидијарноста која претставува

⁶¹ дефинирана со член 68 од Договорот од Рим (1957 година)

⁶² Одредби со број 21, 22, 28 и 29 од Ревидираната европска социјална повелба

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

интервенција од страна на Европската унија во социјалната политика во случаи кога не се преземаат доволно мерки на некое одредено поле во одредена земја членка, различноста и конкурентноста.

Договорот од Маастрихт не успеал да навлезе подлабоко во хармонизацијата на националните социјални политики и да ги наметне одредбите од продуцираните документи (договори, повелби, бела книга), и според (Harvey, 1998) тој не донесе социјални права врз основа на статутот на државјанство/граѓанство, ниту сугестија дека Европската унија има обврски за социјална заштита на начин на кој тоа го прават и земјите членки на национално ниво. Но, овој договор ги обновил веќе извесно време стагнирачките инвестиции во Европската унија. Како резултат на промените компании од разни земји членки почнале да се спојуваат и да започнуваат заедничко производство. Од вкупно идентификуваните 279 мерки од страна на Советот на Министрите во Белата книга во поставениот рок до крајот на 1992 година биле реализирани 260, што претставува успех со реализирани 95 проценти од поставените цели. После позитивната процена на успехот на единствениот пазар, претседателот на Комисијата, Жак Делор, човек кој како бивш активен синдикалец бил сензитивен на работничките прашања, проценил дека е време да се продолжи со следниот чекор кој ќе претставува проширување на интеграцијата, односно тој се заложил за проширување на интегративните процеси со социјална димензија⁶³ на проектот Европска Унија и крајната цел да се направи договор за монетарна унија. Спротивставување за двете цели имало од страна на Велика Британија. Премиерката Маргарет Тачер Социјалната повелба ја дефинирала како марксистичка и особено голем проблем за Владата во Лондон бил предлогот за учество на претставниците од синдикатите во управните одбори на компаниите (Urwin, 1995).

Со Договорот за основање на Европска унија се внесуваа големи промени во социјалниот дијалог. Според целта од Социјалната повелба за напредување на социјалниот дијалог во Договорот од Маастрихт, европските социјални партнери т.е. синдикатите и работодавачите стануваат партнери во донесувањето на законска

⁶³ Делор се залагал за економска и монетарна унија како суштински елемент на европските интеграции, а во исто време предлагал мерки за балансирање на слободниот пазар со промоција на социјални мерки кои би гарантирале социјален минимум за секој работник во унијата

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

регулатива во рамките на социјалната политика. Со Договорот се предлага зајакната⁶⁴ и уставно призната улога на социјалните партнери во донесувањето на законската регулатива на Европската унија. Договорот за Европската унија од Маастрихт вклучува Протокол со внесен Договор за социјална политика, резултат од преговарањата помеѓу Европските социјални партнери. Договорот, усвоен од 11 земји членки⁶⁵ ја наведува процедурата за Европскиот социјален дијалог. Герда Фалкнер го констатира фактот дека социјалниот дијалог веќе не е национален феномен, затоа што со Договорот од Маастрихт работодавачите и синдикатите стануваат потенцијални учесници во креирањето на социјалната политика на Европската унија (Falkner, 2003).

Вклучувањето на социјалните партнери во процесите на донесување на законска регулатива се поврзува со зголемувањето на бројот на нови методи на донесување на одлуки. Инструментите на меката законска регулатива започнале да се применуваат во социјалниот дијалог и од тој период социјалниот дијалог почнал да функционира со необврзувачки цели и меѓусебен мониторинг наместо со наметнување на обврзувачки закони. Со Маастрихт започнува двоен аспект во социјалниот дијалог и во политиката за вработување кој се однесува на содржината на социјалната политика и процедурите за нејзина имплементација. Воведено е колективно преговарање во рамките на законот. Во втората половина на 90-тите години воведени се нови институционални форми на социјалниот дијалог со што се прошируваат и просторот и темите за дискусија. Се воведуваат нови форми кои го потенцираат развојот на социјалниот дијалог и кои отвараат повеќе простор за дискусија на темите за вработување и социјален дијалог со што се промовира воведување на разновидност во форумите за дискусија, зголемување на бројот и темите за дискусија, користење на ОМК како инструмент во контекст на социјалниот дијалог и барање на нови начини за воспоставување на врски меѓу различни форми и нивоа на социјалниот дијалог.

Со воведувањето на новите инструменти за координација со Договорот од Маастрихт креирањето на политиките се спушта на национално ниво, итѐа со активност на социјалните партнери на кои им е дадена прилика да учествуваат во креирањето на социјалната политика преку колективните преговори и консултации во процесот на донесување на некои одредени одлуки и во подготовката на директиви. Во

⁶⁴ Социјалните партнери претходно биле ангажирани во институциите (0)

⁶⁵ Со исклучок на Велика Британија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

овој период започнала и примената на Отворениот метод на координација и Европската стратегија за вработување.

Отворениот метод на координација претставува инструмент кој се заснова врз доброволна соработка помеѓу земјите членки на Европската унија. Самиот инструмент претставува политичка рамка за координација која не се базира врз законска регулатива. Земјите членки на ЕУ кои се вклучуваат во Отворениот метод на координација треба да спроведуваат процес односно циклус од активности кој се заснова на заеднички усогласени цели. Овој процес вклучува пет компоненти кои се клучни за успехот на методот, а тоа се

1. Договарање заеднички цели на ниво на ЕУ;
2. Развивање заеднички показатели со цел да се измери и спореди напредокот на остварувањето на целите. Показателите се приспособени кон потребите на земјите членки и вклучените сектори, како средства за споредба на најдобрите практики;
3. Развивање национални извештаи за стратегиите за социјална заштита и социјална инклузија, кои ги пренесуваат овие цели во политики на национално ниво;
4. Акциона програма на Заедницата што го поддржува и зајакнува процесот и
5. Оценување на напредокот и резултатите преку европските извештаи (т.е. заедничките извештаи од страна на Советот и Комисијата).

Отворениот метод на координација се одвива во фази. Во првата фаза, Советот на министри ги воспоставува и ги договара политичките цели, потоа следи пренесување на насоките и нивно вградување од страна на земјите членки во националните политики и како следна фаза е договорањето на специфични показатели за мерење на најдобрите практики. Како последна фаза е вршење на мониторинг и евалуација на постигнатите резултати.

Отворениот метод на координација како инструмент е вграден во социјалниот дијалог. Договорот од Маастрихт (Договорот за Европската Унија) не само што ја пренесува одговорноста за социјалната политика на социјалните партнери, туку и

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

повеќе се потпира на меката отколку на тврдата законска регулатива и воведува субсидијарност⁶⁶.

Главната задача на Европската стратегија на вработување е да помага во координирањето на политиките за вработување во земјите членки и земјите кандидати. Стратегијата од самиот почеток има специфични годишни процедури за следење на реализацијата во кои главната улога ја имаат земјите членки кои ги следат своите политики, а улога на ЕУ се ограничува на давање совети, мониторинг и координација на креирањето на политики. Оваа стратегија се базира врз правилници и работи според Отворениот метод на координација со кој се поттикнати постојани средби на претставниците на земјите членки за фреквентно дискутирање на тема политики за вработување и приоритети. Независните експерти се често повикани за експертски истражувања, а социјалните партнери се вклучени за евалуација на приоритетите. Социјалните партнери исто се партиципанти на процесите на ревизија и потенцијални реформи на постоечките политики.

Остануват отворени прашањата дали нововведените форми и теми за дискусија во рамките на Европскиот социјален дијалог ќе ги зајакнат капацитетите на страните кои учествуваат во социјалниот дијалог.

Договорот за ЕУ воведува таканаречено „европско државјанство“. Европското државјанство не го заменува националното, туку само го надополнува. „Псеудо државјанството“ според (Ванковска, Институции на Европската унија, 2008) ги гарантира следните права:

- избирачко право на изборите во националната држава без оглед дали лицето се наоѓа во својата матична или во некоја друга земја членка,
- дипломатска заштита од дипломатското тело од било која земја членка во трети земји каде што нема дипломатско претставништво од неговата матична земја,
- слобода на движење и престој на териториите на сите земји членки и

⁶⁶ Според субсидијаноста политиката се гради на пониско ниво т.е. на национално, локално или регионално ниво

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

- право за поднесување петиција до Европскиот парламент и поплака до Европскиот омбудсман.

Важниот момент во врска со воведувањето на европското државјанство е тоа што тоа овозможува слободно движење на работната сила низ земјите членки без дополнителни потешкотии, обезбедува исти права за „европскиот граѓанин“ ангажиран во било која земја членка.

1.6. Договор од Амстердам (1997 година)

Овој договор не донел ништо ново во својата содржина. Институционалните промени во областа на индустриската политика, социјалната политика и некои аспекти за слободното движење на работната сила не се направиле затоа што германскиот канцелар Кол ги повлекол ставовите за кои претходно се залагал и со самото тоа го блокирал проширувањето на гласањето со квалификувано мнозинство во овие области. Иако гласањето со квалификувано мнозинство за овие три области не се усвоило, сепак ингеренциите на Европскиот парламент се зголемиле во овие области и кога добил предлози од Комисијата за дополнување или одбивање на предложената законска регулатива. Меѓу другите предлози била и онаа за индустриската политика и социјалната политика.

Договорот од Амстердам иако имало потреба да се фокусира на институционални промени сепак тој релативно ограничено го направил тоа, посебно ако се земе во предвид дека истиот требало да претставува реформаторски договор за процесите на донесување одлуки кои биле неопходни при подготовката за вклучување на нови земји членки. Во главно, Договорот од Амстердам претставува само ревизија на некои од одредбите од Договорот од Маастрихт односно од Договорот за Европската унија, на основачките договори од Париз и Рим. Со овој Договор не се заменуваат наведените Договори, туку само се надополнуваат.

Новиот протокол и Договорот за социјална политика се внесени во основниот текст на Договорот. Фокусот е ставен врз вработувањето и социјалниот дијалог, а се интервенирало со промовирање на вработувањето, подобрување на работните и условите за живот, соодветна социјална заштита, социјален дијалог, развој на човечките ресурси за обезбедување на високо и одржливо ниво на вработеност,

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

интегрирање на лицата кои се исклучени од пазарот на труд, еднакви услови и еднаквост меѓу мажите и жените на работното место, пазарот на трудот и за еднаквост во платите. Овие интервенции придонесуваат за намалување, со тенденција на целосна елиминација на разни видови на дискриминации поаѓајќи од родовата, религиската, еднаквото вреднување на трудот итн. Дошол период кога веќе нема постојано поставување на вето и спротивставување на прашања кои имаат влијание врз развојот на социјалната политика. Конечно Велика Британија, го прифаќа и потпишува социјалниот протокол.

1.6.1 Стратегијата од Лисабон (2000 година)

На состанокот на Европскиот совет одржан во март 2000 година е донесена нова десетгодишна стратегија која се однесувала на вработувањето, економските реформи и социјалната кохезија. Таа поставува нова стратешка цел на ниво на Унијата, односно креира амбиција Европската унија да стане „најконкурентна и најдинамична економија во светот заснована на знаење“⁶⁷. Лисабонската стратегија требало да претставува обврска која ја превземаат владите на земјите членки поради која ќе ги концентрираат своите напори кон креирање на економско, социјално и еколошко обновување на Европската Унија. Лисабонската стратегија значи креирање на одржлива база од економска, социјална и еколошка сфера. Според стратегијата зајакнатата економија ќе креира повеќе работни места⁶⁸ и заедно со социјалната политика ќе обезбеди одржлив развој и социјална вклученост.

Веќе најавениот Отворен метод на координација почнал активно да се применува како нов начин на менаџирање на работите. Овој метод е сосема спротивен на претходно користените методи на обврзувачки правила, заеднички општи цели за целата Европска унија односно за сите земји членки. Политиките кои ќе се базираат на овој метод ќе се спроведуваат преку мека легислатива (упатства, следење на референтни вредности и размена на добри практики помеѓу земјите членки), а не преку тврда легислатива која ќе наметнува законски обврзувачки мерки.

⁶⁷ “the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world”

⁶⁸ Пораст на стапката на вработеност од 61% на 70% од вкупната работоспособна популација во Европската унија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Отворениот метод на координација и дава простор на секоја земја членка за слободно одлучување на кој начин ќе ги достигне поставените цели. Земјите членки меѓусебно разделуваат искуства и го споредуваат постигнатиот напредок што се постигнува преку препорачаните детални Национални акциони планови кои се координираат помеѓу Европската унија и секоја земја членка поодделно. Отворениот метод на координација бил користен во економската политика, како и за социјални и пензиски прашања.

Методот вклучува:

1. Договор на ниво на ЕУ за заедничките цели;
2. Развој на заеднички индикатори за да се мери развојот и да се согледува нивото на реализација на целите;
3. Развој на национални планови кои се засноваат врз заедничките цели;
4. Ревизија на националните планови и
5. Изработна на Европски извештаи кои ќе ги документираат резултатите од процесот.

Социјална кохезија во рамките на Лисабонската агенда. Лисабонската стратегија вклучила двојна цел за одржливи социјални политики и реализација на значајни подобрувања во социјалната кохезија на територијата на целата Европска унија. Овој пристап за подобрување на социјалната кохезија кој се промовирал преку отворениот метод на координација бил фокусиран на два процеси:

1. Процес на социјална вклученост кој промовира интегриран и повеќедимензионален пристап во борбата со сиромаштија и социјална исклученост
2. Процес за пензии кој ги испитува разните политики неопходни за обезбедување на одредби кои ќе бидат соодветни и одржливи и во иднина, а не краткорочно.

Истовремено се одвивале и други процеси кои ја промовирале и имале директно влијание врз социјалната кохезија со цел да се постигнат добро платени работни места за сите кои се способни да работат, а тоа се образование и професионални обуки, политика за вработување, постојано учење, еднакви можности и недискриминација.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Двете главни цели кои ги вклучила ЕУ биле да се обезбедат статистички податоци на лицата кои рано го напуштаат образованието и да се направи напор да се намали бројот на лица кои се изложени на ризик од сиромаштија.

Лисабонската стратегија институционализирила пролетен состанок на Европскиот совет (во март секоја година). На овој состанок Европскиот совет би ја следел имплементацијата и би ги предлагал и креирал упатствата за понатамошна координација на политиките. Проценките кои се даваат во овие упатства им оддаваат признание на земјите членки кои биле успешни во текот на изминатата година, а на оние кои заостанале во реализацијата им се дава поттик за поголем успех во наредната година.

1.6.2 Евалуација на Лисабонската стратегија – на полпат

Десетгодишниот рок за реализација на целите од стратегијата почнал да се доближува до средината, а иако имало видлив прогрес односно имало пораст на стапката на вработеност за 0,4% на годишно ниво⁶⁹, сепак резултати од реализацијата на стратешки поставените цели изостанувале во голема мерка. Развојот на економијата во ЕУ во споредба со другите светски економии (Кина, Индија, САД) почнал да заостанува што креирало видливо растечко незадоволство. Како резултат на овие податоци се појавила потреба за проверка на нивото на реализација на поставените цели за што Европската комисија иницирала во текот на 2004 година таканаречена евалуација „на полпат“.

За таа цел е основана група од тринаесет независни експерти на високо ниво предводени од бившиот холандскиот премиер, Вим Кок⁷⁰. Групата имала шест средби и на крајот го објавила својот извештај наречен Соочување со предизвикот⁷¹ (Facing the Challenge (The Libon Strategy for Growth and Employment), 2004) кој бил како подготовка за следниот состанок на Европскиот совет во март, 2005 година. Содржината на извештајот била разочарувачка, зашто според тоа што било прикажано во него било јасно дека целите на Лисабонската стратегија не може да се реализираат во рамките на поставениот рок во 2010 година, а заклучокот е дека ваквиот резултат е

⁶⁹ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics

⁷⁰ Wim Kok

⁷¹ Facing the Challenge

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

недостиг на политичка акција. Според него Лисабонската стратегија во иднина ќе претставува синоним за „промашени цели и неуспешни ветувања“. Извештајот наведува дека постои преоптоварена агенда, слаба координација и спротивставени приоритети. Извештајот потенција дека структурната реформа станува клучен збор за дерегулација, ослабување и намалување на работничките права, иако политиките би требало да им помагаат на работниците при решавање на структурните промени со инвестирање во вештини и продуктивност наместо дерегулирање на пазарот на трудот. Најглавното во извештајот е тоа што тој ја нагласува важноста за одржување на Европскиот социјален модел.

Предлогот на групата од експерти во рамките на извештајот бил да се стави фокус на потребите за подобра комуникација со граѓаните на Европската унија и институциите да ја стекнат нивната поддршка во процесот на реформирање. Една од најбитните изјави од овој Извештај е дека во него е нагласена улогата на социјалниот дијалог и социјалните партнери, како на национално, така и на Европско ниво во реализацијата на целите на високиот пораст на економија, креирањето на подобри и повеќе работни места и голема социјална кохезија.

Основните цели⁷² на Лисабонската стратегија и понатаму останале важни за реализација, но според наодите од извештајот, соочена со предизвиците во форма на пораст на конкуренцијата во светот и покачување на старосната граница на населението, Европската унија мора да се погрижи да направи економски раст кој би резултирал со зголемен број на вработувања. Економскиот раст и зголемениот број на вработувања би помогнале за зачувување и зајакнување на европскиот социјален модел, дури и под услови истиот да треба да се прилагоди и да се реформира. Вил Кок изјавил дека „Лисабонската стратегија е многу поитна сега, кога разликите во развојот со Северна Америка и Азија се прошируваат, додека Европа мора да се соочи со комбинирани предизвици од намалениот прираст и стареење на населението. Времето истекува и ќе нема простор за жалби. Потребно е да се подобри имплементацијата за да се надокнади изгубеното време“⁷³.

⁷² Економски резултати; Вработување; Истражување; Иновации и едукација; Економски реформи; Социјална кохезија и Животна средина

⁷³ “The Lisbon strategy is even more urgent today as the growth gap with North America and Asia has widened, while Europe must meet the combined challenges of low population growth and aging. Time is

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Крајниот заклучок од Извештајот е дека сите бариери на национално ниво и слабата координација на наднационално ниво резултирала со нереализирани цели во одредениот рок и дека треба да се преземат итни чекори за подобрување на продуктивноста и зголемување на процентот на вработеност. Во препораките на Извештајот јасно се промовира ставот дека се уште не е доцна за реализација на поставените цели и се препорачува на следниот состанок на Европскиот совет во 2005 година, членовите во име на земјите членки да се обврзат за реализирање на реформи за постигнување на целите преку презентирање на национални програми. При изработката на овие програми се препорачува вклучување во дебата на националните парламенти и социјалните партнери.

1.6.3 Нов почеток на Лисабонската стратегија во 2005 година

Новиот почеток на Лисабонската стратегија предложен од Комисијата во Извештајот треба да се фокусира на зголемени напори на Европската унија да реализира економски раст и повеќе квалитетни работни места. Повторно активираната и обновена Лисабонска стратегија била поддржана од Европските институции кои почнале да се ангажираат за да наметнат динамика во активностите за нејзина реализација во наредните неколку години. Таканаречените столбови на Лисабонската стратегија, социјалната кохезија и еколошка одржливост треба да се реализираат преку макроекономската политика. За постигнување на овие цели Европската унија требало да ги мобилизира сите свои ресурси како на национално така и на наднационално ниво за да може да се хармонизираат и максимално и синхронизирано да ги искористат своите капацитети. Исто така било јасно дека вклучувањето на сите засегнати страни, работодавачи, работници, институции ќе помогне да се постигнат максимални резултати. Рефлексија на новиот почеток на Лисабонската стратегија претставува новосоздаденото упатство *Broad Economic Policy Guidelines*⁷⁴ 2005 - 2008 (BEPGs) кое

running out and there can be no room for complacency. Better implementation is needed to make up for the lost time”

⁷⁴ Guideline No 4. To ensure that wage developments contribute to macroeconomic stability and growth and to increase adaptability, Member States should encourage the right framework conditions for wage-bargaining systems, while fully respecting the role of the social partners, with a view to promoting nominal wage and labour-cost developments consistent with price stability and the trend in productivity over the medium term, taking into account differences across skills and local labour market conditions. See also integrated guideline ‘Ensure employment-friendly labour-cost developments and wage-setting mechanisms’ (No 22).

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

е концентрирано на придонесите на економските политики за зголемен развој на економијата и креирање на повеќе работни места. Обновената Лисабонска стратегија не е промена на старата во глобала, само што во неа фокусот е на економски раст и на креирањето на повеќе работни места. Обновената стратегија од Лисабон претставува одредба и преданост за реализација на цели со кои ќе се надминат предизвиците со кои се соочува Европската унија.

Клучните моменти околу овие предизвици се идентификуваат и на национално и на наднационално ниво. Унијата мора да обрати внимание на стареењето на популацијата што значи дека на малку подолг период се намалува работната сила, а во исто време се зголемува процентот на пензионери. Доколку овој потенцијален и евидентен проблем не се реши благовремено со зголемен економски пораст и продуктивност, со тек на времето развојот ќе опадне и со зголениот број на пензионери и трошоците поврзани со нив ќе го стави под знак прашалник постоењето на Европскиот социјален модел. На Европската Унија и е потребна тенденција кон модернизација на економијата за да се осигура единствениот и карактеристичен социјален модел соочен со глобалниот пазар, динамичниот технолошки напредок, притисоците за зачувување на животната средина и демографските промени односно стареењето на популацијата. Стратегијата треба да биде и долготрајна и одржлива за да ги задоволува потребите не само во моментот туку и на идните генерации. Важно за востановување на Лисабонската стратегија била потреба од едно поголемо истражување односно „генерален ремонт“и дефинирање на одговорностите на институционалните структури, како и јасно распределување на задачите и обврските на национално и наднационално ниво во што голема улога ќе игра и Европската комисија која треба да вложи поголем напор. Како резултат активностите на ниво на националните земји членки и на наднационално ниво биле поделени во комплементарни, на посебни агенди.

Успехот на агендата фокусирана на економски раст и зголемен број на вработувања главно зависел од земјите членки и нивната определба да ги воведат структурните реформи, но сепак не смее да се занемари и делот од стратегијата на Европската унија. Европскиот совет го усвојува упатството Интегрирано упатство за економски раст и вработување (*Integrated Guidelines for Growth and Jobs*) кое претставува основа за изготвување на националните програми за развој и работни места.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Европскиот совет ја повикал Европската комисија да ја презентира Програма на заедницата од Лисабон (*Community Lisbon Programme*)⁷⁵ која претставувала збир на педесет иницијативи (законски активности, финансиски активности и развој на политики) кои се преземале во моментот или ќе се преземаат на ниво на Европска унија за подобрена динамика на реформската агенда за економски развој и зголемен број на работни места. Ваквите програми на заедницата претставуваат интегриран сет на активности кои се усвоени од страна на Европската унија со цел да се промовира соработката помеѓу земјите членки во различни области поврзани со политиките на Унијата тесно поврзани во период од неколку години (Програми на Заедницата, 2009). Оваа програма не внесува нови иницијативи туку само што веќе постоечките педесет иницијативи ги регрупираше во осум клучни мерки за Европски вредности⁷⁶. Програмата на Заедницата од Лисабон од 2009 година ја следи структурата на интегрираниот прирачник за економски раст и вработување. Предложените мерки се поделени во три главни области:

- Знаење и иновативност за раст
- Да се направи Европа најпривлечно место за инвестиции и за работа
- Создавање на повеќе и поатрактивни работни места.

Оваа програма морало да започне што побрзо и да покаже видливи резултати за да може се осигура континуирана поддршка од страна на населението. Мерките од наднационално ниво требало да се преточат во активности како на пример, поддршка на знаење и иновативност, реформа на државните политики за помош, подобра регулација на внатрешниот пазар на услуги, отстранување на препреките за мобилност, економска миграција и развој на заеднички пристап кон неа како и социјалните последици од економските реструктурирања. Многу важно во овој период било да се

⁷⁵ Презентирана во јули 2005 година

⁷⁶ 1. Поддршка на знаење и иновација; 2. Реформа на државната политика за помош; 3. Поедноставување на регулаторната рамка; 4. Финализирање на внатрешниот пазар на услуги; 5. Глобален договор за Доха рундата (Светската трговска организација ги намалува трговските бариери и составување на правила за одржување на трговските бариери и други трговски политики); 6. Отстранување на бариерите за физичка мобилност и мобилност на работната сила и академска (образовна); 7. Развој на заеднички пристап кон економските интеграции; 8. Поддршка на напорите за соочување со социјалните ефекти (односно губење на работа) поради економски реконструкции.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

усогласат политиките за кохезија и рурален развој за да бидат компатибилни со Лисабонската стратегија за економски раст и вработување.

Европската комисија се обратила кон другите европски наднационални институции да направат напор да се координираат и за краток рок да креираат политики на овие теми. Синергијата и комплементарноста помеѓу Програмите на заедницата и реформските програми на земјите членки претставуваат патека кон успехот на обновената Лисабонска стратегија од 2005 година. За подобра имплементација на овие програми Европската комисија работела блиско со Европскиот парламент и со Советот на министрите за креирање на експертиза и за другите институции како Европскиот социјален и економски совет, Комитетот на регионите и Европската инвестициона банка од сферата на финансиите.

Лисабонската стратегија подоцна се одразила врз партнерство на институциите на наднационално и на национално ниво кое имало потреба од долгорочна комуникациска стратегија за информирање на граѓаните, но во исто време и за задржување на нивниот интерес и нивно ангажирање. За успех во реализирањето на овие програми бил потребен напор за координирано информирање на национално, регионално и локално ниво. Затоа е потребно блиска и континуирана координација помеѓу националните влади, парламентите, локалните власти и граѓанското општество. Само симултано искоординирана и здружена работа на Европската комисија, Европскиот парламент и одговорните институции во земјите членки би можело да се постигнат целите на обновената Лисабонска стратегија.

И покрај сите институционални ангажмани, Отворениот метод на координација останал во сржта на процесот поради политички чувствителните обврски кои ги преземале националните влади во рамките на стратегијата. Националните акциони стратегии и понатаму останале да се реализираат на доброволна основа со тоа што Европската комисија и понатаму има можност да изнесе негативни забелешки за земјите кои не ги реализирале плановите.

Рефлексиите од кризата со почеток во 2008 година се покажаа и врз целите од Лисабонската стратегија. Веќе е јасно видливо дека реализацијата на овие цели нема да се случи според планираното. Кон крајот на периодот за реализација Европската комисија креира нова стратегија која треба да ги опфати претходно поставените цели и

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

да се реализира во следната декада. Тоа е стратегијата за креирање на одржлива економија со социјална вклученост. Европа 2020 е стратегија која ја наследува Лисабонската стратегија (иновативност, вработување, образование, социјална вклученост и климатски промени со енергетска политика).

1.7. Договорот од Ница (2001 година)

Овој договор претставува подготовка на Европската унија за големото проширување. Со него се дефинираат промените кои треба да настанат во рамките на институциите после завршувањето на процесот на проширување во 2004 година.

1.8. Ревизија на основачките договори

Договорот за воспоставување на Устав за Европа односно Европски Устав или Уставен Договор е замислен со цел да се создаде Устав за Европската Унија. Со неговото стапување во сила би требало да се заменат постоечките договори за Европската Унија. Договорот е потпишан од страна на претставниците на сите земји - членки⁷⁷. Но, за да се усвои потребна е ратификација од страна на сите земји членки. Ратификацијата се одвива во различен форми во разните земји членки во зависност од уставното уредување и политичкиот систем на секоја земја посебно. Договорот е ратификуван од 18 земји членки. После неуспешните референдуми во Шпанија, Луксембург, Франција и Холандија на кои гласачите го одбија предлог документот за Устав на Европската Унија процесот на ратификација е завршен.

Договорот од Лисабон т.е. Реформскиот договор кој е потпишан во 2007 година, а ратификуван во 2009 година претставува резултат на неуспешната ратификација на Договорот за воспоставување на Устав за Европската унија. Донесена е одлука тој да биде замена за Договорот за воспоставување на Устав за Европската унија. Во Договорот од Лисабон се внесени голем дел од измените кои беа составен дел од Уставниот Договор. Овој Договор е така формулиран и претставува амандман кон постоечките договори, Договорот за Европската унија (ДЕУ) и Договорот за основање

⁷⁷ Европската Унија во 2004 година имаше вкупно 25 земји членки

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

на Европската Заедница (ТЕС). Со него се опфаќа поголем дел од одредбите на Уставниот Договор, но сепак тие нема да бидат соединети во еден заеднички документ.

Двата основни функционални договори Договорот за Европската Унија (потпишан во Мастрихт во 1992 година) и Договорот за основање на Европската Економска Заедница (потпишан во Рим 1957 година) односно Договорот за функционирање на Европската Унија⁷⁸ ги дефинираат суштинските одредби за основното Европско право и функционирањето на Европската Унија. Договорите постојано се надополнуваат и надоградуваат со амандмани во текот на изминатите 65 години.

1.9. Постои ли европска социјална политика?

Од погоре елаборираните поглавја како и од пракса видливо е дека дефинирањето на европската социјална политика претставува екстремно комплицирана задача. Таа е многу опширна и опфаќа многу сфери на делување. Предизвиците кои ги наметнува глобалната економија укажуваат на фактот дека земјите членки иако имаат различни социјални системи тие сепак имаат заеднички елементи во нив. Динамиката со која се развива Европската унија наметнува постојано истражување на областите. Проучувањето на социјалните системи на земјите членки и нивното функционирање во глобални размери укажуваат дека постојаната динамика на полето на економската глобализација наметнува потреба од постојана модернизација на националните социјални системи, како и модернизација и постојано прилагодување и унапредување на Европскиот социјален модел како баланс на националните.

Се уште може да се земе за релевантно сфаќањето на Т. Х. Маршал од почетокот на седумдесеттите години на XX век, дека социјалната политика се користи од „демократските сили за да истисне, дополни или модифицира активности на економскиот систем со цел да се постигнат резултати кои економскиот систем не би успеал да ги постигне сам“. (Hemerijck, Changing Welfare States, 2013)

Гаранцијата за основен пристап кон пензиско, здравствено осигурување и осигурување за краткотрајна невработеност не значи дека една држава е социјална

⁷⁸ На средбата за Реформскиот договор донесена е одлука за преименување на Договорот за основање на Европската Економска Заедница во Договор за функционирање на Европската Унија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

држава со развиена социјална политика, туку само дека една држава прави обиди да ги користи своите јавни ресурси и преку разни начини да постигне социјални поволности. Социјалната политика всушност значи менаџирање на идентификуваните социјални ризици кои се менуваат во зависност од тековните трендови во индустријата, услугите, временскиот период итн.

Иницијалните фази на појавата на Европската социјална политика се видливи низ целокупниот развој на Европската унија, но со различен интензитет. Првите правни основи со одредби индиректно поврзани со социјалната политика се втемелуваат во член 68 од Договорот од Париз (1951 година) за основање на Европската заедница за јаглен и челик

Договор за основање на Европската заедница за јаглен и челик (1951) и во член 118 од Договорот од Рим (1957 година) за основање на Европската економска заедница.

Социјалната политика егзистира во општество во кое има некој вид на колективна политичка активност која настојува да ги идентификува и да ги ублажи потенцијалните социјални ризици на државно ниво, како и да ги реализира своите примарни цели односно да ја заштити популацијата која е изложена на потенцијалните социјални ризици. А, ризици има многу и претставуваат менлива категорија. Ризиците се менувале со текот на времето започнувајќи во период на функционирање на слободна пазарна економија и динамични промени во демографската структура на населението .

Социјалната држава е поширок термин од социјална политика, но социјална држава без постоење на социјална политика е држава без планирање, анализа и без институционална инфраструктура за имплементација на социјалната политика.

Креирањето на наднационалната социјална политика на Европската унија се одвивало долготрајно, постепено и индиректно преку континуирано, но споро вклучување на социјалната проблематика. Спорото напредување се согледува во бавниот раст на правната регулатива која се однесува на социјалната политика. Социјалните теми кои ги третира европската социјалната политика постепено се прошируваат во зависност од тековните трендови во земјите членки и нивните доминатни интереси во соодветниот период. Кои области во Европската унија се разгледуваат во рамките на Европската социјална политика може да се следи од

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

активностите на Генералниот директорат за вработување, социјални работи и вклученост.

Социјална политика произлегла од политичките договори кои биле внесени во Договорот за основање на заедницата за јаглен и челик и во Договорот за основање на Европската економска заедница, развојот на социјалната политика во поствоена Европа во XX век во земјите членки од Западна Европа како и потребата да се намалат стравовите на скептичните работници и на синдикатите. Запоставеноста на социјалната политика во Договорите од Париз и Рим јасно покажуваат дека социјалната политика е маргинализирана во овој период.

Социјалните елементи кои се опфатени со Договорот за основање на ЕЗЈЧ се однесуваат на поддршка за регулацијата на пазарот на јаглен и челик⁷⁹ во новосоздадената заедница. Со Договорите од Париз и Рим се покажува подготвеност за да се интервенира за заштита на нивото на платите⁸⁰, за подобрување на условите за живот и работа⁸¹, форми на заштита од невработеност, надоместоци за преселување, тренинг за стручно оспособување за друга работна позиција во случај на губење на работата поради технички иновации⁸² итн. Сеопфатна анализа на политиките во пеесеттите години од XX век е направена од Дорин Колинс (Collins, 1975) која вели дека:

„ ... социјалната политика се состоела првенствено од методи за компензација на економските промени кои имале влијание врз работните места на работниците засегнати од влијанијата настанати поради имплементацијата на заедничкиот пазар како основна причина ... националните структури за социјална благосостојба останале релативно недопрени и јасна била намерата да се продолжи главната одговорност да се носи со директни мерки за социјално подобрување ... Идеолошки, сепак, социјалната политика, во голема мерка претставувала одбрамбен механизам кој ги смирува

⁷⁹ Членовите 5, 46, 55, 58 и 59

⁸⁰ Член 68

⁸¹ Членовите 2 и 46

⁸² Член 56

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

страховите на уплашените и им овозможува да ги прифатат новите ангажмани и да работат со нив⁸³.

Економскиот раст после Втората светска војна, интензивирањето на Студената војна и успехот на ЕЗЈЧ станале видливи и земјите основачи на ЕЗЈЧ го реализирале вториот чекор на европската интеграција односно со Договорот од Рим ја креирале Европската економска заедница (1.3). Примарната задача на ЕЕЗ, креирањето на заеднички пазар би требало автоматски да доведе до економски и социјални придобивки. Иако, фокусот на ЕЕЗ бил на економскиот аспект на евроинтеграцискиот процес, сепак била вклучена и социјалната политика односно „подобри работни услови и подобар стандард на живеење“⁸⁴ и бил промовиран развојот на социјалната политика. Социјалната политика се развивала во следните области⁸⁵: вработување; закон за работни односи и работни услови; основна и напредна обука за работа; социјална осигурување; заштита од професионални несреќи и заболувања; професионална хигиена и право на здружување и колективно преговарање помеѓу работодавачите и вработените. Прашањето за изедначување на платите за мажите и жените за иста работа⁸⁶ е воведено со овој Договор.

Европската комисија во својот Годишен извештај до Европскиот парламент е должна да вклучи поглавје со посебен осврт на развојот од областа на социјалната политика., а Европскиот парламент може да побара од Европската комисија подготвување на извештаи за „било кој проблем кој се однесува на социјалната политика“.⁸⁷

Координирањето на економската политика било охрабрувано⁸⁸ и во посебни сектори ограничувањата или заштитата на пазарот биле вообичаени. Со создавањето на

⁸³ ... social policy consisted primarily of methods of compensation for economic change affecting worker's jobs in which the impact of the introduction of the common market was originally the factor... the national welfare structures remained relatively untouched and were clearly intended to continue to carry the main responsibility for direct measures of social improvement ... Ideologically, however, it [social policy] was largely a defensive system quietening the fears of the timorous and enabling them to accept the new arrangements and to work with them.

⁸⁴ Член 117 од Договорот за основање на Европската економска заедница

⁸⁵ Според Член 118 од Договорот за основање на Европската економска заедница

⁸⁶ Според Член 119 од Договорот за основање на Европската економска заедница

⁸⁷ Според Член 122 од Договорот за основање на Европската економска заедница

⁸⁸ Член 42 и Член 43 од Договорот за основање на Европската економска заедница

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Европскиот социјален фонд и Економскиот и социјален совет⁸⁹ кој имал консултативна улога интервенирањето во економската политика било институционализирано⁹⁰. До крајот на педесеттите години социјалната политика на Европската унија била веќе воспоставена како второстепен елемент на „поважните политики“ односно поддршка за економска интеграција и воспоставувањето на заедничкиот пазар. Социјалната политика, претставувала главно стратегија за олеснување на транзицијата за премин кон заедничкиот пазар. Социјалната политика била ограничена поради својата второстепена улога. Честопати Владите на земјите членки се спротивставувале на одредбите од социјалната политика воопшто или биле против креирање на социјална политика на наднационално ниво. Исто така, спротивставувања имало и од страна на организациите на работодавачите кои сметале дека со воведувањето на социјална политика на европско ниво не само да им се зголемат трошоците туку и ќе им се ограничи нивната контрола врз економските процеси. Оваа појава јасно ја објаснува Кетрин Хоскинс која вели: „Ова е преглед на мерките на социјалната политика во рамките на Договорот од Рим: креирана струја за создавање на општествени мерки во членовите 2, 117 и 118; гест во насока на хармонизирање на членовите 119 и 120 и силен елемент на функционална социјална политика за поттикнување на мобилноста на работната сила и преквалификација на работниците преку Европскиот социјален фонд“.⁹¹ (Hoskyns, 1996)

Економијата на земјите членки на Европската заедница во доцните педесетти и раните шеесетти години забрзано се развивала, економската интеграција растела, а на социјалната политика и била дадена основа и во Договорот од Париз и во Договорот од Рим. Може да се каже дека иако социјалната политика била второстепена, сепак во овој период била поставена базата за нејзино понатамошно надградување.

Забрзаниот економски развој од педесеттите и раните шеесетти години толку ослабнал што во средината на шеесеттите години скоро и да не постоел. Овој период е период на застој во процесот на интеграција, а како резултат на застојот во процесот на

⁸⁹ Economic and Social Committee

⁹⁰ Поглавје 3 – Економски и социјален совет од Договорот за основање на ЕЕЗ

⁹¹ „This then is the sum total of social policy measures in the Treaty of Rome: a whiff of society-creating measures in Articles 2, 117 and 118; a gesture towards harmonization in Articles 119 and 120; and a strong element of functional social policy to encourage the mobility of labour and the retraining of workers through the ESF“

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

интеграција стагнирал и развој на социјалната политика на европско ниво. Причината за овој застој и скоро непостоечки економски развој и избледена социјална политика била политиката на „празна столица“ на Шарл де Гол (Charles de Gaulle) кој се спротивставувал⁹² на влезот на Велика Британија во ЕЕЗ.

Во овој период социјалната политика била сведена на национално ниво и била во рацете на земјите членки кои ги следеле своите интереси. Секоја земја си ја спроведувала својата социјална политика минимална или скоро непостоечка координација на ниво на заедницата.

После оставката на Шарл де Гол во 1969 година односно на почетокот на седумдесеттите години започнува повторно заживување на процесот на интеграција на заедницата, а со тоа и на нејзината социјална политика. Во официјалното соопштение (communiqué) од самитот во Париз одржан во 1972 година после проширувањето⁹³ се потврдени заклучоците донесени на Самитот во Хаг за враќање на социјалната политика на агендата на Европската заедница како неопходно надополување на економската интеграција. Според официјалното соопштение „Шефовите на држави или претседателите на Влади потенцираа дека ја даваат исто таква важност на енергичната акција на социјално поле како на достигнувањата на Економската и монетарна унија. Тие сметаат дека е од важно значење да се обезбеди зголемена вклученост на синдикатите и на работодавачите во донесувањето на економските и социјалните одлуки на Заедницата“. (European Union, 1972)

Според ова соопштение учеството на синдикатите и работодавачите е неопходно при донесувањето одлуки на ниво на Заедницата. Согласно ваквите ставови на Европскиот совет, Европската комисија добива задача, после консултација со синдикатите и работодавачите, да изготви нацрт Програма за социјална акција во која ќе се потенцира важноста од преземање на енергична акција на социјално поле на ниво со достигнувањата на економската унија. Потенцирано е дека е многу битно вклучувањето и зголемувањето на партиципацијата на претставници на работниците и работодавачите при донесувањето на економски и социјални одлуки во рамките на

⁹² Инфо: тој сакал обединета Европа, но не сакал никакво влијание на големите сили, затоа се спротивставувал на влезот на ВБ во ЕЕЗ (САД би влијаеле врз Европа преку ВБ)

⁹³ Данска, Ирска и Велика Британија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Европската унија. Дадена е временска рамка за изготвување на Програмата до 1 јануари 1974 година. Официјалното соопштение потенцира дека Програмата за акција треба да содржи назначени мерки за спроведување на координирана политика и соодветни финансиски ресурси во рамките на Социјалниот фонд.

Поединечните социјални политики кои постојат во земјите членки на Европската унија претставуваат база за Европската социјална политика. Таа подготвува програми и предлага стратегии кои претходно се усогласуваат со системите на земјите членки, но и националните системи на земјите членки се усогласуваат и се прилагодуваат да бидат што е можно поблиски со Европската социјална политика. Едноставно и брзо имплементирање на политиките не било изводливо скоро никогаш. Измените во социјалната политика тешко се прифаќале при имплементација во различните системи и социјални традиции во разните земји членки.

Како и во другите подрачја на управување во Европската унија така и во социјалната политика се применуваат два вида на законодавство. Примарното законодавство ги вклучува Договорите на Европската унија односно примарните документи врз основа на кои се подготвуваат стратегиите и општите рамки за дејствување во областа.

Секундарното законодавство ги вклучува подзаконските акти во кои е вградено примарното законодавство во конкретни законски решенија. Овие законски решенија кога се во форма на задолжителни регулативи претставуваат полноцени закони кои Владите на земјите членки треба да ги воведат преку системите на националните законодавства и ќе ги подготват за имплементација.

Во секундарното законодавство влегуваат и документи кои се усвоени од Европската унија, но не се со обврзувачки туку се во улога на препораки, мислења и други форми.

Иницијалните фази на појавата на Европската социјална политика се видливи низ целокупниот развој на Европската унија, но со различен интензитет. Интензитетот зависи од динамиката на усвојувањето и имплементирањето на европското законодавство во националното односно динамиката на процесот на хармонизација.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Првите правни основи со одредби индиректно поврзани со социјалната политика се втемелуваат во член 68⁹⁴ од Договорот од Париз (1951 година) за основање на Европската заедница за јаглен и челик (0) и во член 118 од Договорот од Рим (1957 година) за основање на Европската економска заедница (1.3).

На самитот во Хаг, се постигнал договор за трансформација на начинот на финансирање на Европската Заедница, финансирањето на земјоделската политика, се зголемила улогата на Парламентот во буџетирањето, ЕЗ се проширила со нови членки⁹⁵ и се формирала некоја форма на Европска монетарна унија. Официјалното соопштение од Самитот во Хаг „Земјите членки даваат големо значење на енергична акција на социјално поле за постигнување на економска унија ...и сметаат дека е суштествено да се осигура зголемено учество на синдикатите и работодавачите во економските и социјалните одлуки на Европската заедница“⁹⁶. (Brewster & Teague, 1989)

Европската комисија повремено претставува **Програми за социјална акција** во кои ги промовира целите од област на социјалната политика на Европската унија. Плановите за социјална акција во своите рамки ги идентификуваат областите во кои треба да се пројави иницијатива која би можело да прерасне во предлог за законска регулатива или како што најчесто покажува практиката во активности кои не носат во себе законски обврски.

Во 1972 година после регуларната конференција преку заклучоците внесени во финалното соопштение⁹⁷ од конференцијата на Европскиот совет, Европската комисија добива задача да изготви нацрт Програма за социјална акција во која ќе се потенцира важноста од преземање на енергична акција на социјално поле на ниво со достигнувањата на економската унија. Потенцирано е дека е многу битно вклучувањето и зголемувањето на партиципацијата на претставници на работниците и

⁹⁴ Поглавје VIII – Плати и движење на работна сила (со овој член се регулира однесувањето на работодавачите и истиот ја ограничува нивната слобода да заштедуваат на трошоците, преку кои ја злоупотребуваат работната сила односно да ги намалуваат платите и да не ги оставаат работниците да работат во лоши услови за работа)

⁹⁵ Велика Британија, Данска, Ирска и Норвешка

⁹⁶ „The member states attached as much importance to vigorous action in the social field as to achievement of economic union ... and considered it essential to ensure increasing involvement of labour and management in the economic and social dimension of the Community”

⁹⁷ communiqué

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

работодавачите при донесувањето на економски и социјални одлуки во рамките на Европската унија.

Европската комисија во **Програмата за социјална акција** одобрена со резолуција во 1974 година, вклучила триесет мерки кои во главно се однесуваат на:

- вработување во Европската заедница;
- подобрување на работните како и на животните услови, и најбитното за овој труд
- зголемена вклученост на работодавачите, синдикатите и работниците во економските и социјалните одлуки.

Постигнувањата со оваа програма се двократни, позитивно-негативни, а состојат во тоа што Европската унија започнува со промовирање на социјални цели и презентирање на правните рамки за нив, но оваа програма како и многуте објавени после неа не предлага инструменти преку кои ќе се реализираат целите, ниту пак наметнува стандарди во рамките во кои ќе се врши имплементацијата на целите во земјите членки.

Многу скоро после донесувањето на Програмата за социјална акција за периодот од 1974 до 1978 година што претставува експанзија на Социјалната програма, Европската заедница повторно завлегува во период на стагнација. „Со започнувањето на првата нафтена криза и флукуациите на валутите ослабела и била напуштена определбата за создавање на Европската монетарна унија, политичката желба на земјите членки за создавање единство ослабела и проектот губи сила“.⁹⁸

Пасивноста во овој период се согледува во спората имплементација на Социјалната политика на ЕЗ. Во трите главни области од Програма за социјална акција се одвивале некоординирани активности. Во областа на вработувањето за постигнување на полно и подобро вработување, Европската заедница го формира Европскиот центар за развој на професионална обука (CEDEFOP) и го зголеми и го реформира Европскиот социјален фонд. Периодот не се одликува со голем успех во донесувањето на легислатива од областа на социјалната политика, но сепак усвоени се

⁹⁸ Политички институции од Арта Ибрахими

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Директивите за: работни односи, еднаков третман на мажите и жените, како и за безбедност и заштита при работа.

Обидите да се активира партиципацијата на синдикатите и на работодавачите на европско ниво во овој период не покажала прогрес. И покрај напорите за промоција на социјалниот дијалог двете организации, Европската конфедерација на синдикати⁹⁹ и UNICE¹⁰⁰ сепак заеднички одлуки и развој на заеднички политики скоро да не постоеле.

Европски парламент¹⁰¹ и Економскиот и социјален совет биле слаби како институции, а организациите, каква што била на пример, ETUC биле помалку способни за промоција на социјалните политики на Европската заедница поради недостигот на јака институционална поддршка. Моќта на Советот и процедурата за едногласност при гласањето на прашањата од област на социјалната политика се главните кочници за развојот на социјалната политика.

Во текот на дебатите кои му претходеа на Договорот од Амстердам социјалната политика била во целост запоставена поради темите кои се однесувале на монетарната унија и подготовките за влез на групата на новите земји членки од источна Европа. Единствена тема од социјален карактер која била дискутирана била политиката за вработување. Социјалниот протокол бил лесно и брзо вграден во основниот текст на Договорот од Амстердам после падот на Владата во Велика Британија во мај 1997 година. Договорот дава јасна определба дека Европската унија е против секаква дискриминација што е и потенцирано во консолидираниот текст. Меѓутоа, овој договор во целост се оградил од прераспoredување на финансиски ресурси во новите сфери на социјалната политика. Декларативната определба за заштита од дискриминација не се имплементирала практично во финансиски мерки за помош и материјална поддршка.

Во Програмата за социјална акција за периодот (1998 – 2000 година) (Commission of the European Communities, 1998) се рефлектира консолидираниот пристап кој е поделен во три главни сфери: вработување, вештини и мобилност. Во

⁹⁹ ETUC – European Trade Union Confederation

¹⁰⁰ Union of Industrial and Employer's Confederation of Europe

¹⁰¹ Првите директни избори за пратеници во Европскиот парламент се одржале во 1979 година

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

рамките на овие три главни сфери била вклучена вообичаената низа на прашања кои се однесуваат на социјалните политики. Со вклучувањето на делот за вработувањето во Договорот од Амстердам и создавањето на Упатството за политиките за вработување, Комисијата согледува можност да ги оправда и да ги прошири социјалните политики преку нивното поврзување со вработувањето. Иако, во деведесеттите години се работело многу на полето на европските интеграции, сепак не се покажал некој голем напредок на наднационално ниво. Долготрајното дебатирање за темите кои се однесувале на развојот на социјалната политика на Европската унија создало промена на природата на овие дебати.

Како прво, и покрај експанзијата на европските интеграции и глобализацијата, социјалните држави на западните земји членки брзо се прилагодувале. Трошоците за ублажување на социјалните проблематики им биле стабилни. Иако, преку европската социјална политика се вршел притисок и под нејзино дејство се направиле промени во националните социјални политики, социјалната димензија на западно европските земји не колабирала и тие и понатаму останале функционални. Но, во овој период се воочило дека Европската унија во постоечкото својство нема капацитет за креирање на сеопфатна социјална политика која би ги заменила национални социјални политики. Но, и покрај ограничувањата, европската социјалната политика продолжила полека да се развива и да станува важна карика во управувањето со социјалните политики на земјите членки.

Зголемувањето на Европскиот социјален фонд, вклучувањето на социјалната политика со Договорот од Амстердам од 1997 година и популаризирањето на социјалната политика кај заинтересираните групи на граѓани и нивното етаблирање во процесите покажува дека, иако споро, сепак социјалната политика покажува континуиран развој.

Тандемот на социјалната политика и индустриските односи ја креираат институционалната инфраструктура преку која се креираат програми за регулација на пазарот на трудот, за следење на современите тенденции како резултат на промените кои настануваат, ги имплементира и преку интензивното учество ги диригира понатамошните промени за подобрување на стандардот на живеење преку корективните мерки кои после завршувањето на целиот циклус на процеси ги реализира социјалната држава.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Европската социјална политика не е иста како националната социјална политика. Националните социјални политики се произлезени и креирани првенствено во зависност од националните фактори. Настанувањето и развојот на разните видови на права, човековите, политичките и граѓанските, постојаната борба меѓу работниците и работодавачите, разните религии, нивото на родова еднаквост и уште многу други фактори имаат големо влијание во обликувањето на креирањето, развојот и начинот на управување со индивидуалната социјалната политика во националните држави. Споредувањето на овие разни национални социјални политики е многу комплицирано поради наведената разноликост. Може да се направи поделба по идеологии, но и таа поделба не може да даде лесни за истражување категории на социјални политики.

Повеќеслојно управување. Од претходната елаборација може да се согледаат промените кои настанале на полето на социјалната политика при развивањето на Европската унија. Европската димензија на социјалните политики на земјите членки постојано се проширувале и добивале на значење со нејзино реализирање преку повеќеслојното управување при кое се вклучуваат повеќе субјекти односно актери. Сите овие субјекти кои учествуваат во креирањето и имплементацијата на социјалната политика имаат влијание врз земјите членки на свој начин. Субјектите односно актерите кои се појавуваат во креирањето и реализирањето на социјалната политика се институциите на Европската унија, националните влади, директоратите на Европската комисија, претставници од локалната самоуправа во земјите членки и претставници на повеќе засегнати страни како што се организации на работодавачи и синдикати.

Повеќеслојното управување како концепт го дефинира процесот на споделување на овластувањата и координација на активностите помеѓу Европската унија, земјите членки, регионалните и локалните власти. Одговорностите и активностите не се шират само од ЕУ институциите кон институциите на земјите членки, туку продолжуваат и понатаму, на регионално и на локално ниво. Овој систем на повеќеслојно управување потенцира дисперзија на донесувањето на одлуки од локално на глобално ниво кој се покажал како ефикасен начин при градењето и развивањето на Европската социјална политика. Повеќеслојното управување било предложено од Европската комисија во 2001 година во Белата книга за управување. Овој вид на управување ја отстранува хиерархиската поставеност во процесот на донесување на одлуки и гарантира

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

подинамична соработка. Сите вклучени актери на разни нивоа имаат право да даваат препораки во рамките на својата компетенција и да водат преговори со цел на крајот да се постигне консензус за усогласување на ставовите.

Acquis Communautaire и хармонизација. Целокупните законска регулатива која е создадена од зачетоците на идејата за Европа до денес се нарекува со едно име „acquis communautaire“ или скратено *acquis*.

Европските *Acquis communautaire* во своите рамки ги опфаќаат сите основачки договори, нивни дополнувања и надградувања, декларации, резолуции, меѓудржавни договори, сите одлуки кои во текот на своето постоење ги донел Судот на правдата.

При пристапувањето на нова земја во Унијата таа треба да ги прифати и да ги имплементира сите закони на Европската унија односно да ги воведе во сила европските *acquis communautaire*.

Составен дел од европските *acquis communautaire* се и социјалните *acquis* (Табела 9 Области на делување на социјалната политика). Првиот чекор односно хармонизацијата се состои во имплементирањето на социјалните *acquis communautaire* односно 75 директиви групирани во следните четири различни поглавја во рамките на социјалната политика:

- Слободно движење на работна сила и усогласување на моделите на социјално осигурување;
- Вработување и социјална политика;
- Образование, професионална обука и млади и
- Потрошувачи и здравствена заштита

Социјалниот момент е присутен од самиот зачеток на идејата за обединета Европа, но имплементацијата на социјалните елементи и развојот на социјалните политики секогаш биле во сенката на економијата која го држи приматот во целокупниот пат на создавање и развој на Европската унија. Етаблирањето и решавањето на социјалните прашања претставува долгорочен процес кој во голема мера зависи од политичката волја на претставниците од земјите членки назначени на позиции во европските институции. Во периодите кога членови на наднационалните институции биле претставници кои се залагале за унапредување на социјалните политики се

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

постигнувале резултати и се креирале институции и процедури за подобрување на условите за живот и работа на работниците односно нивно вработување, непречено движење и мобилност при вработувањето низ земјите членки и усогласеност на бенефитите кои ги следуваат ширум унијата. Денешниот степен на успешност на полето на социјалните политики, меѓу кои и социјалниот дијалог претставува кумулативна креација на долгогодишен развој и напредок на тоа поле, но и обемна и напорна работа.

2. Европските социјални модели и социјалната кохезија

Засновано врз политичката економија, теоретичарите главно се занимавале со односот меѓу капитализмот и општата благосостојба во општеството. Кога станува збор за социјалната држава најчесто се дебатира за влијанието на социјалната заштита врз капитализмот, односно дали социјалната држава може да влијае врз капиталистичкиот начин на функционирање на современото општеството. Во периодот на феудализмот селаните работеле за свој опстанок, но со развојот на индустријата и пропаѓањето на феудализмот се развил капитализмот во кој се оформуваат нови односи меѓу сега веќе слободните граѓани кои стапуваат во работен однос за свој опстанок. Во доцниот феудализам се создавале занаетчиските здруженија, а со договорите за наем на лица за работа од страна на ситните трговци и сопствениците на мануфактурните работилници започнал да се појавува капиталистичкиот начин на функционирање. Тогаш започнува периодот на креирање на новиот поредок. Според Фукујама новиот поредок односно либералната демократија, „може да ја одреди крајната точка на човековата идеолошка еволуција и крајна форма на човековото владеење кое како такво претставува крај на историјата“ (Fukuyama, 1992).

Но, дали според Фукујама овој поредок кој креирал нова економска и политичка рамка е вечен? Фукујама исто истакнува дека Хеглел и Маркс гледале континуиран развој на човечкото општество од племенски сојузи базирани на ропство и земјоделство, преку разни монархистички и феудалистички аристократски општества се до модерна либерална демократија и технолошки поттикнат капитализам. И двајцата верувале дека процесот на еволуција на човечкото општество не е бескраен туку дека ќе заврши кога човештвото ќе ја достигне формата која ќе ги задоволи најбитните и

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

најосновните потреби. За Хегел тоа била либерална држава, а за Маркс тоа било комунистичкото општество.

Факт е дека капитализот се распространил во XIX век и се поставил како најмногу застапен економско – политички систем, систем на нови вредности кои се модифицирале низ времето, но постојат и до ден денес и понатаму се модифицираат. На почетокот на воспоставување на овој систем капиталот се натрупувал во рацете на мала група буржуи, а работниците и понатаму продолжиле да работат за мали надоместоци за својата работа. Воспоставувањето на граѓанската еднаквост, а во исто време креирањето на огромна економска нееднаквост создава плодна почва за либералниот капитализам во кој работниците правно биле ослободени од секаков вид на робство и ја имале својата слобода. *Но, се развивала тенденцијата на економска зависност односно промените всушност претставуваат метаморфоза на робството.*

Либерализмот¹⁰² се појавил во XVII и XVIII век развивајќи ја својата основна вредност, слободата. Слобода во либерализмот значи:

- немешање во приватниот живот на поединецот кој може да ги реализира своите интереси во рамките на законот;
- апстрактна слобода на поединецот, без исклучоци врз база на род, возраст, раса, социјални, национални карактеристики и други разлики;
- индивидуална слобода носител на која се појавува индивидуа, човек, а не некој вид на групација, како класа, етникум, нација и др.

Недвоивите права на живот, слобода и сопственост се правата на човекот прифатени во либерализмот. Тие водат кон ослободување на индивидуата и право секој да избере да го живее својот живот на свој начин. Ставовите на повеќе мислите се различни, но сепак тежнеат кон истото. На пример според Мил „човекот знае подобро од државата што му е потребно“, а Кант сметал дека „државниот патернализам е најлош деспотизам“, а додека пак Адам Смит предлагал улогата на државата да се сведе на „ноќен чувар“ и нејзините дејствија да се ограничат на:

¹⁰² liberalis или слободен

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

- одржување на воените сили и полицијата за заштита од надворешни и внатрешни проблеми;
- одржување на правосудството кое ќе ги има обврските да креира и наметнува правни норми и стандарди, како и нивно почитување и да му обезбедува на секој граѓанин заштита од неправедност и непристрасно судство;
- креирање и одржување на општествени институции кои ќе бидат широко достапни за целото општество, но преку кои нема да има лично профитирање.

Економските кризи и учеството на организациите на работниците имале големо влијание врз либералите кои почнале да бараат нови начини на заштита на индивидуалната слобода. За да се извлече земјата од долготрајната криза, бил направен обид за државна интервенција во економијата, но со задржување на политичкото и економското уредување¹⁰³ односно задржување на политички плурализам и задржување на капитализмот. Овој модел претставувал спој на државни и пазарни методи на управување со економијата кои во текот на втората половина на XX век биле прифатени од либералните партии на власт. На тој начин во Западна Европа започнала интервенционистичка политика на државата во економијата, а социјалната сфера се решавала на патерналистички начин¹⁰⁴ односно преку регулирање на социјалните и работните односи. Главните црти на интервенционистичкиот капитализам се пројавуваат во:

- Интервенција на државата во економијата;
- Арбитража или контрола од страна на државата. Идејата за самостојно развивање на општество се надополнила со идејата дека постои неопходност од вмешување на државата како коректор и реализација на активни политики на социјална помош на ранливите категории;

¹⁰³ САД во времето на Рузвелт како претседател

¹⁰⁴ Патернализмот на ниво на држава значи дека општеството се претставува како семејство во која главниот во семејството (pater) таткото го претставува државата. Во ваквото уредување државата врши распределба на бенефициите земајќи го во предвид местот во хиерархиската шема на власта.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

- Проширување на функциите кои ги врши државата како неизбежен процес кој ја усогласува моќта на други организации односно бизнис секторот и синдикатите.

Крајот на 70 години од 20 век значи и крај на доминацијата на Интервенционистичкиот капитализам и почеток на нелиберализмот. Неолиберализмот е длабоко навлезен во порите на општеството на глобално ниво и претставува стадиум на капитализмот кој ги деградира работничките права, ја занемарува социјалната држава и ги зголемува класните разлики. Тој ја промовира конкуренцијата во сите сфери на живеењето како основна карактеристика на современото живеење. Неолибералистичкиот начин на функционирање кој „парадира низ приватниот живот на поединецот“ ја пореметува слободата на демократски избор (право на секој поединец) и немешање (од страна на државата) во приватниот живот. Поединецот со тек на време станал „потрошувач“ кој има две основни права, да продава и да купува на слободниот пазар на конкурентни производи.

Либералистичките слободи на поединецот се узурпираат индиректно, може да се каже дискретно преку влијанието на неолибералните политики кои најчесто се имплементирани преку меѓународните монетарни институции.

Преговорите и процесите на колективни договарања во кои учествуваат синдикатите, работодавачите и државните институции претставуваат препрека која го отежнува формирањето на неолиберална хиерархиска структура во која пазарот самостојно „ги наградува и казнува“ и поединците и компаниите според „нивните заслуги“.

Во меѓувреме со развојот на информатичките технологии општеството и економијата завлегуваат во нов поредок, таканаречен пост посткапитализам во кој трудот веќе се вреднува на поинаков начин. Најавата за новиот општествен поредок и очекувањата за национализација на банките го оживеале стариот сон од XX век, уништување на пазарот под влијание на работничката класа преку демократско гласање или преку масовни демонстрации кои би биле резултат на незадоволство на народот после преживувањето на повеќекратни економски кризи. И покрај повеќекратните кризи во кои завлегува економијата сепак „изгледа дека капитализмот нема да биде укинат со штрајкови и со техники на примена на сила. Како прво, тој ќе

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

биде укинат со креирање на нешто многу подинамично, невидено во стариот систем, но кое ќе се пробие преобликувајќи ја економијата низ нови вредности и односи“ (<https://www.theguardian.com>, 2015)

Животот на поединецот во општеството зависел и секогаш ќе зависи од економските збиднувања. Грижата на државата за благосостојбата на секоја индивидуа како резултат на политиките зависела од секогаш од политичката волја на партиите на власт. Но, секогаш политичката волја зависела и од електоратот кој најчесто е корисник на социјалните бенефити кои се редистрибуираат и од кои зависи квалитетот на живеењето на корисниците. Меѓузависноста на политичките партиципанти во институциите и легитимитетот која масата на поединци им ја дава во моментот и потенцијално во иднина, зависносат во голем степен од успехот на политичката елита да ги задоволи основните потреби и да ги испочитува сите човекови права на поединецот преку институционална мрежа и имплементирани програми и политики.

Дефинирањето на самиот термин „социјална држава“ е многу оскудно низ литературата и секој теоретски пристап на свој начин ја дефинира социјалната држава. Постои бројна литература во која се проучуваат теоретските прашања поврзани со други феномени (индустријализација, економија итн), но дефинирањето на социјалната држава е ограничено секојпат од точка на гледање на главното прашање, односно социјалната држава се разликува поради различните пристапи и секојпат останува отворено прашањето „Што е социјална држава?“.

Најопштата дефиниција која ја дава Госта Еспинг – Андерсен е дека социјалната држава вклучува „одговорност на државата за обезбедување на основен минимум на социјални права на своите граѓани“. (Esping - Andersen, 1990)

Социјалната држава е политичка, социјална и економска реалност во Европа (и не само во Европа) која обезбедува одредено ниво на економски развој кој гарантира вработување и приход за граѓаните на заедницата. Таа претставува систем на пренаменување на ресурсите кои ги покриваат основните услуги и ги задоволуваат потребите кои не се задоволени од пазарот. Со други зборови, социјалната држава тежнее кон достигнување на социјална ефикасност и праведност.

Според Пусиќ „Во рамките на државата како институција и државата како организација, социјалната држава никнала како идеја за праведност и настанала под

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

одредени државни и општествени услови, се развивала, влегла во криза и упатува на нејзиниот иден развој според составот на општествените институции во самата држава.¹⁰⁵ (Pusić, 1996)

Еуген Пусиќ разработува три битни претпоставки кои го овозможиле настанувањето на социјалната држава и креирањето на услови за нејзин развој во XIX и XX век.

Првата претпоставка е дека се појавиле нови потреби кај граѓаните кои настанале како последица на индустријализацијата и урбанизацијата. Местото на работа „се оддалечило“ од местото на живеење, традиционалната голема семејна заедница која претставувала сигурност за поединецот и семејството се распаднала и модерниот начин на живот водел кон индивидуализација на начинот на живот, а тој начин на живот создава нови социјални ризици и социјална несигурност на малите семејни заедници. Индустриските работници биле бедни и видливи биле индикации за социјални немири од што произлегла потребата за организирана прераспределба на ресурсите со цел да се задоволат најосновните потреби на сите.

Втората претпоставка за настанувањето на социјалната држава се мерките кои укажуваат дека државата има капацитет да делува организирано и благовремено да ги сузбива социјалните процеси кои ја нарушуваат општествената кохезија. Тоа значи дека со развојот на индустриската револуција и растот на продуктивноста на трудот, пропорционално се зголемува и општественото богатство. Тоа ја зајакнува државата и таа станува способна да развива правни и административни механизми кои ќе вршат редистрибуција на националниот приход.

За настанувањето на социјалната држава не се доволни само овие две претпоставки, туку е битно и организирано делување на заинтересираните граѓани кои ќе вршат притисок на владеачката структура за воспоставување на социјална политика која ќе претставува инструмент со кој ќе се сузбиваат негативните последици на индустријализацијата, урбанизацијата и слободниот пазар. Овде првенствено се мисли

¹⁰⁵ U okviru države kao institucije i države kao organizacije, socijalna je država nikla iz ideje pravednosti, nastala pod određenim gospodarskim i društvenim uvjetima, razvijala se, ušla u krizu i upućuje na svoj budući razvoj prema sustavcu društvenih institucija onkraj same države.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

на работничкото движење и неговата борба за подобрување на животот на сиромашните слоеви во општеството.¹⁰⁶

Обично социјалната држава и социјалната политика ги поврзуваме со Бизмарковите закони за социјално осигурување од крајот на XIX век. Постоенето на социјалната држава во Европска унија ја подобрува и ја унапредува социјалната положба на категориите на луѓе кои се слаби и ранливи, сиромашни или не се ниту слаби ниту се сиромашни, но имаат потреба од социјална заштита од разни други причини.

Во современите капиталистички демократии социјалната држава се разликува во зависност од тоа како таа се развивала низ времето. Историските карактеристики на секоја држава играат големо влијание врз современата состојба на секоја од нив. Големо влијание кое може да се земе и како еден од одлучувачките фактори врз развојот на земјите и регионите имале дури и војните кои, според Антони Гиденс се најчесто запоставени во литературата.

Уште во далечната 1950 година британскиот социолог Т. Х. Маршал во својот есеј „Граѓанство и социјални класи“ направил една конструкција според која граѓанството¹⁰⁷ го дефинирал како „еволуирана акумулација на права“. Преку социјална борба се водела битка и истата се извојувала за трите главни права, граѓанските, политичките и социјалните (Marshall, 1950). Маршал ги сфаќа социјалните права како „...цел сет на права, поаѓајќи од правото на минимални економски, социјални права и правото на безбедност до правото да се сподели во целост социјалното наследство и да се живее живот на цивилизиран човек согласно стандарите кои преовладуваат во општеството“.¹⁰⁸ (Hemerijck, Three Waves of Transformative Welfare State Change, 2013)

2.1.Европски социјален модел

¹⁰⁶ Ibid стр. 207-2008

¹⁰⁷ Според Маршал, граѓанството се базира врз основната идеја за социјална држава и врз основа на него произлегуваат сите социјални придобивки. Социјалната држава мора да ги има вклучено во себе и да ги гарантира социјалните права на сите граѓани. Доколку на социјалните права им се даден правен статус и корисниците имаат сопственичко право на социјалните права, кое не може да биде занемарено и ако социјалните права се дадени врз основа на граѓанство, а не врз основа на постигнати резултати тие ќе наметнат промена на статусот на „продукт“ на индивидуите на пазарот.

¹⁰⁸ „... the whole range from the right to a modicum of economic welfare and security to the right to share to the full in the social heritage and to live the life of a civilized being according to the standards prevailing in the society“.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Постоењето на Европски социјален модел, единствен европски социјален модел често се дискутира и на политичко и на научно ниво. ЕСМ претставува комбинација на социјални и економски политики чија цел е унапредување на социјалната кохезија.

Од самиот зачеток на реализација на проектот на Европската унија економските сегменти се тесно поврзани со европските интеграции. Иницијално создавањето на интегриран пазар на јаглен и челик, потоа слободната економска зона која води кон здружување на националните економии во заедничка консолидирана унија. Економските прашања од самиот почеток претставувале главен фокус на проектот обединета Европа, а социјалните прашања биле цело време третираны како второстепени и помалку важни. Но, социјалната политика не може да биде запоставена затоа што таа е многу тесно поврзана со економската и тие двете се меѓусебно зависни една од друга. На пример, слободното движење на работната сила односно мобилноста на работниците е социјална категорија која има големо влијание врз економијата. Со започнувањето на воспоставувањето на заедничкиот пазар и економската и монетарна унија започнал да расте и интересот кон социјалните прашања. Денес, економскиот раст и социјалната кохезија се меѓузависни и комплементарни во рамките на Европскиот социјален модел. Често можеме да прочитаме дискусии за Европскиот социјален модел за кој честопати се поставуваат различни прашања. Дали тој воопшто постои? Дали и колку е социјален? Дали тој навистина е социјален модел и дали е само Европски?

Темата за концепцијата на Европскиот социјален модел често може да се сретне во дискусии и полемизирања и најчесто се користи за да се опише целокупното европско искуство во текот на промовирањето на паралелен, симултан економскиот раст и социјалната кохезија. Најчеста тема во дискусиите е разликата меѓу европскиот и американскиот социјален модел. За прв пат терминот „Европски социјален модел“ бил употребен од Жак Делор кој сакал да дефинира алтернативна опција од американскиот капиталистички пазар. Основната идеја за Европскиот социјален модел се засновала на идејата дека економскиот и социјалниот напредок треба да се развиваат паралелно односно дека економскиот раст треба да биде тесно поврзан со социјалната кохезија. Првата дефиниција за Европскиот социјален модел е дадена во „Белата книга на социјалната политика“. (European Commission , 1994) Белата книга дефинира еден комплет на заеднички вредности кои треба да се следат: демократија, лична слобода,

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

социјален дијалог, еднакви можности, солидарност и социјална сигурност за сите во општеството.

Опфаќајќи одредени заеднички институционални карактеристики Европскиот социјален модел е неразвоен дел од земјите членки и се истакнува како регулаторен модел во општеството и во економијата. За да функционира тој е вклучен во групата на различни национални социјални модели и функционира на наднационално ниво. Во обемната литература за европските интеграции голем број автори го идентификуваат Европскиот социјален модел како долготраен европски политички проект кој настојува да се модернизира и да го адаптира општеството на постојаните економски промени. „Општеството засновано на знаење“ е многу често подложно на промени кои се презентираат и следат само преку постојана едукација и стекнување на знаење. Европскиот социјален модел може да се смета дека е инструмент за постигнување на социјална кохезија во земјите членки на ЕУ кој во исто време не ги исклучува ниту националните социјални модели, ниту понатамошен развој на самиот наднационален социјален модел. Европскиот социјален модел како спој на различни социјални, економски и политички концепции претставува динамична средина преку која се обезбедува не само социо – економски модел на функционирање на општеството, туку и како систем на општествена одговорност за благосостојбата на поединецот.

Секоја земја членка има свој социјален модел, но општо гледано сите тие земји во рамките на своите социјални модели ги промовираат истите вредности, а тоа се пазарната економија, намалување на нивото на невработеност, пристапни јавни услуги и социјална заштита. Сите тие заедно земени во рамките на националните социјални модели на земјите членки се одразуваат во единствениот Европски социјален модел, а тој во сите земји се слева во разни регулаторни рамки кои се однесуваат на вработувањето, различни начини на обезбедување на здравствено осигурување, образование и сите преостанати општествени јавни услуги. Кратко кажано Европскиот социјален модел влијае врз националните социјални модели и обратно, националните социјални модели влијаат врз Европскиот социјален модел. Во тој правец била и изјавата на Стиг-Ерик Вестмарк¹⁰⁹, претседател на Комитетот за социјална кохезија, социјална политика и јавно здравје на Заседанието на Советот на европските региони

¹⁰⁹ Stig-Eric Westmark

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

на конференцијата одржана во октомври 2005 година посветена на иднината на Европскиот социјален модел: „Европскиот социјален модел може да се дефинира како единствен модел кој може да се примени во сите региони и земји во Европа, сите дефиниции би требало да се базираат на различноста и земајќи ги во предвид различните традиции и потреби. Според тоа секоја европска акција во оваа област мора да го почитува принципот на субсидијарност“¹¹⁰

Главната цел на Европската унија која се провлекува низ сите договори е креирање и развивање на просперитетна и високо конкурентна социјална пазарна економија. Уште од самите почетоци Европската унија се залага за оформување на функционален внатрешен пазар во рамките на унијата и во исто време го промовира и социјалниот напредок. Проектот „Европска унија“ не се занимава само со економскиот напредок, туку континуирано работи на економскиот во корелација со социјалниот напредок. Оваа симбиоза претставува темел на унијата, а економскиот и социјалниот напредок се тесно поврзани во рамките на често дискутираниот Европски социјален модел. Постоенето на Европски социјален модел, единствен европски социјален модел често се дискутира и на политичко и на научно ниво. Тој претставува комбинација на социјални и економски политики чија цел е унапредување на социјалната кохезија.

Европската унија се карактеризира со разновидност во националните социјални системи и може дури и да се тврди дека таа нема свој Европски социјален модел.

Постоенето на различни социјални модели во обединетата Европа создава разновидност во разните области на начинот на реализирање на социјалните политики на земјите членки, но основните вредности и принципи се вткаени во рамките на социјалните модели на секоја земја членка. Принципот на социјално партнерство претставува темел врз кој Европска унија и нејзините вредности се изградени со цел да се направи компромис меѓу различните интереси во општеството, но тој компромис да биде во интерес на сите и да ги вклучува сите.

Гледајќи го внатрешното уредување на националните држави членки и разновидноста на националните социјални модели може да кажеме дека Европска унија поседува уникатен Европски социјален систем кој е заснован на повеќе

¹¹⁰ Принципот на субсидијарност претставува принцип кој подразбира предност при донесувањето на одлуки од страна на пониските органи на власта односно во случајот со ЕУ донесување на одлуки на ниво на земјите членки

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

заеднички вредности меѓу кои може да се потенцираат солидарноста и еднаквоста. Би било тешко да се постави една стандардна дефиниција која би го опишала Европскиот социјален модел. Европскиот социјален модел всушност претставува заедничка визија на европските држави сплотени во општество кое ги спојува економскиот развој, квалитетните работни односи и високот животен стандард. Земјите членки не користат еден единствен социјален модел, туку се сите поврзани и споделуваат карактеристики од областа на социјалната држава. Главните од овие карактеристики се полна вработеност, социјална заштита која ги опфаќа сите граѓани – припадници на заедницата, социјална вклученост на разни ранливи групи, демократија. Сето ова се реализира преку бесплатно средно образование, социјални програми во случаи на невработеност, пензиски бенефити, заштита на вработените, јака легислатива од областа на работните односи, борба против сите видови на исклученост која станува сè повеќе и повеќе застапена во социјалните програми и политики.

Ако гледаме на Европската унија од надвор лесно може да видиме разлики во однос на другите економски развиени делови на светот. Долготрајниот процес на „изградба“ на Европската унија се засновува врз слободен пазар, конкурентност и слободно движење на капитал, лица и услуги. Според (Teague, 1997) Европскиот социјален модел, претставува опсежна комбинација на социјални системи и институционализирани и исполитизирани форми на индустриски односи¹¹¹ Европскиот социјален модел претставува спој на наследство кое се стекнало низ развојот на економијата на земјите членки и на социјалната кохезија на заедницата. До одредени граници Европскиот социјален модел се однесува на социјалната држава како институција за интеграција и корекција на социјалните нееднаквости во заедницата.

Земајќи ја предвид меѓусебната зависност на социјалните држава со индустриските односи може да зборуваме за тесна поврзаност меѓу овие сфери односно за меѓусебна комплементарност. Европскиот социјален модел е повеќе од социјален модел. Тој како таков на наднационално ниво влијае врз производството, вработувањето и продуктивноста, а со тоа и врз порастот и конкурентноста на други цели на економската политика. Разгледувајќи ги институционалните, социјалните,

¹¹¹ “The European social model is understood as a specific combination of comprehensive welfare systems and strongly institutionalized and politicized form of industrial relations”

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

културолошките разлики помеѓу земјите членки на Европската унија може сосема оправдано да се постави прашање за постоењето на Европски социјален модел.

Како се развивал Европскиот социјален модел? Начинот на функционирање на Европските институции ја нагласува идејата дека Европскиот социјален модел треба да се одржува и развива во иднина како модел на капитализам кој се разликува од капитализмот во Америка. Тој е тесно врзан со социјалната пазарна економија чии главни карактеристики се долгорочна инвестиција на капиталот преку врската помеѓу финансискиот капитал и индустрискиот капитал, како и социјален ангажман преку механизмите на социјалната кохезија односно редистрибуција во рамките на социјалната држава и системите на индустриски односи со правни гаранции (0). Овој модел се поставува наспроти пазарниот капитализам, кој има краткотрајна ориентација преку финансирање на компаниите од берзата кое уште се среќава под терминот „нетрпелив капитализам“¹¹² (Sennet, 2006). Нео-либералниот пазарен капитализам се карактеризира со систем заснован на слаба правна регулатива во рамките на социјална заштита и индустриските односи.

Европскиот социјален модел е доста широк и во своите рамки ги опфаќа економскиот живот и социјалната сигурност, образовниот систем и механизмите за етаблирање на човечкиот капитал и пренесувањето на знаење. Уникатноста на европски социјален модел меѓу другите социјални модели ширум светот се состои во неговата визија која укажува на тоа како еден социјален модел треба да биде организиран. Солидарноста и социјалната кохезија како принципи на овој модел не се засниваат само на мирот кој тој го носи, туку и сèопштиот економски и социјален прогрес. Економскиот прогрес го поттикнува животот и ја подига на повисоко ниво социјалната благосостојба.

Континуираниот и одржлив развој претставува една од целите на европската интеграција. Европскиот социјален модел се развива како концепт кој претставува комбинација на социјални и економски политики тесно поврзани со политиките за вработување, а како резултат на сите овие политики социјалната кохезија се издигнува на повисоко ниво. Цврсто се верува дека овој социјален модел се засновува на заеднички вредности меѓу кои се слободата, еднаквоста, социјална правда, социјален

¹¹² Implacient capitalism

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

дијалог и широко почитување на човековите права базирани врз еднаквост на сите земји членки. Социјалниот модел е комплексен, но земајќи ја неговата општа цел која треба да ја постигне, тој треба да биде широко отворен во едно исто така комплексно општество во кое треба да се постигне еднаквост, општеството кое треба да ги опфати и прифати сите индивидуи кои имаат потреба за достоинствен живот.

Европската конфедерација на синдикати како организација верува дека иако има разни варијации во имплементацијата Европската унија се движи во ист правец поради заедничките вредности и принципи кои се во центарот на нејзината еволуција. Самата Европска унија е изградена врз социјално партнерство кое претставува компромис на различни интереси во општеството за да може да се постигнат придобивки за сите.

Опширна официјална дефиниција односно нормативното дефинирање на Европскиот социјален модел се наоѓа во Анексот број 1 од „Заклучоците од претседателството на Европскиот совет“ од 2000 година во Ница, во кој се вели дека „Европскиот социјален модел делумно е карактеризиран од системот кој нуди висок степен на заштита, важност на социјалниот дијалог и општи услуги кои ги покриваат активностите од витално значење за социјалната кохезија. И покрај големата разновидност на социјалните системи на земјите членки, тој сепак се базира врз темелот на заеднички вредности.“¹¹³

Опфаќајќи одредени заеднички инситуционални карактеристики Европскиот социјален модел е неразвоен дел од земјите членки и се истакнува како регулаторен модел во општеството и во економијата. Тој функционира на наднационално ниво и е вклучен во групата на различни национални социјални модели. Во обемната литература која се однесува на европските интеграции голем број автори го идентификуваат Европскиот социјален модел како долготраен европски политички проект кој настојува да се модернизира и да го адаптира општеството на постојаните економски промени. „Општеството засновано на знаење“ е многу често подлежно на промени кои се презентираат и следат само преку постојана едукација и стекнување на

¹¹³ The European Social Model is particularly characterized by a system that offers a high degree of social protection, social dialogue importance and general services that cover vital activities for the social cohesion. Despite the diversity of the social systems of the Member States, it is based on a common value foundation.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

знаење. Европскиот социјален модел може да се смета дека е инструмент за постигнување на социјална кохезија во земјите членки на ЕУ кој во исто време не ги исклучува ниту националните социјални модели, ниту понатамошен развој на самиот наднационален социјален модел. Европскиот социјален модел како спој на различни социјални, економски и политички концепции претставува динамична средина преку која се обезбедува не само социо – економски модел на функционирање на општеството, туку претставува и систем на општествена одговорност за благосостојбата на поединецот.

Ако погледнеме во блиското минато во периодот на зачетоците на Европската унија ќе согледаме дека првобитните цели на ЕУ биле да се создаде општество на еднаквост односно да се истреби сиромаштијата и да се обезбеди пристојна егзистенција, да се загарантираат основните човечки права преку кои ќе се обезбеди пристоен живот за секоја индивидуа. Елементите кои се клучни за реализација на првобитните цели често пати се модифицирале, проширувале, но основните цели кои се идентификувани се однесуваат на:

- основните социјални права, правата на здружување, правото на штрајк, заштита од неоправдано отпуштање од работа, пристојни работни услови, еднаквост и недискриминација;
- социјална заштита која ќе биде обезбедена преку развиени системи на редистрибуција, преку имплементирање на социјални мерки, како на пример минимална плата;
- социјален дијалог, чија цел ќе биде постигнување на заеднички договор меѓу синдикатите и работодавачите, кој ќе резултира со колективен договор кој ќе се почитува и спроведува;
- Регулација на социјалните прашања од областа на вработувањето, како што се здравствено, социјално и пензиско осигурување, ограничување на бројот на работни часови во текот на работната седмица, одредување на денови за одмор, сигурност на работата и еднаквост на родовите на работното место;
- Одговорноста на државата за вработувањето, за обезбедувањето на услуги од општествен интерес, како и постигнување на економска и социјална кохезија.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Испитувањата на работна група за „Социјален и економски модел“ идентификуваат различни карактеристики кои го оформуваат Европскиот социјален модел. Карактеристиките кои го оформуваат европскиот социјален модел во рамките на испитувањата се сведуваат на:

- Основни социјални права, еднакви работни услови, вклучително еднакви можности, недискриминација по основа на возраст, род, потекло, религија, разни видови на попреченост итн.
- Социјална заштита обезбедена со имплементација на високо развиени универзални системи и распределба на примања преку обезбедување на минимална плата и прогресивно оданочување
- Функционален социјален дијалог во кој се вклучени сите социјални партнери како и граѓанскиот сектор
- Регулација на социјалните работи и вработувањето
- Активна улога на државата за обезбедување на полна вработеност и квалитет на работните места

Наведените карактеристики на тесно испреплетените европски социјален и економски модел мора да се дел од прашањата на кои треба да се работи и да се адаптираат на промените кои настануваат со текот на времето. Овие карактеристики не укажуваат на некои огромни промени кои треба да се воведат за да се направи подобрување на условите за живот и работа. Но, дефинитивно потенцираат дека подобрувањето на положбата на младите на пазарот на трудот треба да стане еден од императивите за да дојде до подобрување на иднината на европскиот социјален модел. Поврзувањето на политиките за вработување со другите релевантни политики би требало да придонесат за потенцирање на потребите за адаптирање на промените кои ќе одат паралелно со одржувањето на висината на платите, премините на вработените на нови работни места поради измените и транзицијата која се случува како последица на општествени и производствени промени во производните процеси и во услужниот сектор. Потребно е да се обезбеди активна вклученост на учесниците во самиот процес

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

на партиципирање, мониторинг како и менаџирање со овие промени. Сите активности кои би се презеле мора да се базираат врз јасна синергија и тесна поврзаност меѓу политичките, законските и финансиските инструменти. Флексибилноста и сигурноста во пронаоѓањето на социјален баланс помеѓу потребите за прилагодување на претпријатијата односно работните места и долгорочните цели за социјален баланс може да се постигнат само преку активна партиципација на работната сила. Флексибилноста и динамиката на пазарот на трудот се важни за работната сила и за целокупната економија на национално ниво, но и пошироко за целиот европски континент односно Европска унија. Работната сила има потреба од флексибилност за пронаоѓање на нова работа во случај на губење на тековната, но во исто време и сигурност во пронаоѓањето на нова и продолжување на кариерата. Промената на кариерата може да се базира и врз промена на професијата поради промените кои може да настанат поради потребите на пазарот на трудот. За да може лесно и безбедно да преминат во потенцијалните промени на потребите на пазарот на трудот да најдат работа и да започнат нова кариера треба постојано да се едуцираат и паралелно да ги надградуваат своите знаења и вештини. Доживотното учење заедно со развојот на организациите на работниците се основни елементи за одржливи работни места. Предизвиците за флексибилно менување на работни места и доживотното учење може да се разрешат преку имплементација на социјална грижа за работниците и нивните потреби и преку уникатен социјален дијалог со воспоставување на механизми кои ќе воспостават заеднички и партиципаторски процес на донесување на одлуки во кои се вклучени официјалните креатори на политики и граѓанското општество.

Често пати ја слушаме поговорот „Убавината е во очите на набљудувачот“, но во овој случај можеме да кажеме дека Европскиот социјален модел е во очите на набљудувачот, поточно на истражувачот. Оваа поговорка може да се употреби на овој начин поради различноста на Европскиот социјален модел од другите социјални модели кои се применуваат во другите економски развиени зони во светот.

Според Грал – Тиг (Teague, 1997) однадвор гледано „Европскиот социјален модел претставува специфична комбинација на системи на благосостојба со јако институционализирани и исполитизирани форми на индустриски односи“. А, разгледувањето на социјалниот модел од внатре открива внатрешни социолошки,

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

културолошки, институционални и бројни други разлики поради кои во многу често во литературата среќаваме истражувачи и експерти кои го поставуваат погоре веќе споменатото прашање, дали постои еден заеднички Европски социјален модел?

Европските социјални држави развивале различни типови на социјални модели кои ни се познати и се практикуваат и денес, а започнувале да се развиваат во периодот после втората светска војна и во текот на двете декади во 1960. и 1970. години. Овие две декади биле период во кој социјалната држава се оформувала со јака заштита на работниците и регулација на пазарот на трудот. Може да се дискутира дека егалитаризмот односно рамноправноста претставува дериват на најглавната и примарна цел која отсекогаш стоела зад социјалната политика, односно обезбедување на осигурување на граѓаните од социјални ризици.

Од основачките договори за Европската Унија произлегуваат повеќе социјални цели како што се, промовирање на вработувањето, подобрени работни услови, подобрени животни услови, соодветна социјална заштита, дијалог кој се води меѓу менаџментот и работниците, континуиран развој на човечките ресурси со постојано надградување на квалификациите на персоналот кои преминуваат во трајно одржување на висок степен на вработеност, заштита на работниците преку закони од областа на работните односи, осигурување во случај на невработеност итн.

Разните земји членки на Европската унија имаат фокус на различни социјални цели и затоа се тврди дека во Европската унија има четири различни социјални модели. Тоа се:

- Скандинавски, се среќава уште како Нордиски или социјал – демократски;
- Континентален (корпоративистички) ;
- Англо – Саксонски, либерален, кој често се среќава во литературата како Бевериџ модел и
- Медитерански

Скандинавски социјален модел има најголема стапка на социјално осигурување. Овој модел е заснован врз принципот на универзализам, каде услугите за одредени групи лица (деца изложени на ризици, лица со посебни потреби, стари лица) се предвидени, ставени на располагање и платени од општиот данок во државата кој е

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

релативно висок. Расположливите социјални услуги се со општ пристап и со низок праг на услови кои треба да се исполнат. Добивање на социјалните услуги воглавно се базира на поседување на државјанство во земјата. Во земјите кои го користат овој модел на социјална заштита карактеристично е тоа што тие имаат големи инвестиции во пазарот на трудот и развој на политиките за пораст на вработеноста и брзо повторно вработување во случај на губење на работата.

Бројот на членови во синдикатите во земјите со скандинавски социјален модел е доста висок. Активното учеството на синдикатите во донесувањето на одлуки поттикнува поголема еднаквост во распределбата на приходите¹¹⁴. Овој социјален модел се практикува во Шведска, Данска, Норвешка и Финска.

Континенталниот социјален модел е близок односно има сличности со Скандинавскиот модел. Овој социјален модел се базира на принципот на субсидијарност, обезбедување на достоин живот и посветува поголемо внимание, како и поголеми трошоци за пензионерите. Во Холандија и Германија се применува принципот на субсидијарност, а услугите главно ги обезбедуваат невладини организации. Социјалните услуги се поделени на невладини и црковни организации. Во Франција државата се грижи за давање на социјални услуги на малолетни лица, а помалку за старите лица. Не смее да се занемари и учеството на семејството кое има примарна улога во овој социјален модел.

Бројот на членови во синдикатите во земјите од континенталниот социјален метод е понизок од оној кај скандинавскиот социјален модел и активните политики кои се однесуваат за пазарот на трудот не се толку актуелизирани како во скандинавскиот, сепак синдикатите и тука имаат важна улога и моќ во донесувањето на одлуки во колективните договарања. Овој социјален модел се практикува во Германија, Австрија, Холандија, Франција, Белгија, Луксембург.

Англо – саксонскиот модел односно таканаречениот Бевериџ систем се финансира од даноци. Своето име го добил по Вилијам Хенри Бевериџ¹¹⁵ кој во 1942 година подготвил еден сеопфатен извештај за социјална политика за британскиот парламент.

¹¹⁴ Низок цини коефициент

¹¹⁵ William Henry Beveridge

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Во својот извештај тој презентирал предлози за создавање на еден опширен систем на социјално осигурување кој вклучувал во себе интеграција на форми на социјално осигурување, создавање на здравствено осигурување вклучително и осигурување од повреди на работното место, воведување на помош на семејството, одржување на висок и стабилен процент на вработеност, но и заштита од масовни отпуштања. Овој извештај и предлозите кои биле дадени во него станале основа за британското социјално осигурување после Втората светска војна.

Одликите на овој систем се следните:

- Ја вклучува целокупната популација, без исклучоци;
- Се финансира првенствено од државен буџет;
- Има еднакви, паушални придонеси

Англо – саксонскиот социјален модел има помал процент на трошоци од другите. Субвенционизмот на овој систем е фокусиран на работната популација, а помалку на пензионерите. Условите за добивање на субвенции се базираат на претходното вработување. Активните политиките за пазарот на трудот се потенцираат како важни. Синдикатите во земјите во кои се практикува овој социјален метод немаат големи права при донесувањето на одлуките. Точно тоа ја појаснува причината за големите разлики меѓу големата разлика во приходите и високиот број на ниско платени работни места. Овој модел се поврзува главно со Велика Британија и со Ирска.

Медитеранскиот социјален модел уште го нарекуваме модел на семејна грижа. Тој има најнизок процент на трошоци и се базира на пензии, а мал процент од средствата се наменуваат за социјална заштита и поддршка. Во овој модел, улогата на државата во обезбедувањето на социјалните услуги е минимизирана, а голема улога има религиозната традиција за обезбедување на грижа внатре во семејството.

Ваквиот модел е карактеристичен за медитеранските земји, односно: Грција, Шпанија, Португалија, Италија, Кипар и Малта. Побогатите луѓе обично користат услуги од приватниот сектор.

Во членот I-48 за социјалните партнери и автономниот социјален дијалог од Договорот за Устав на ЕУ (2004) вели дека Европската унија ја признава и ја промовира улогата на социјалните партнери на нејзино ниво, земајќи ги во предвид

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

разликите во националните системи. Таа го овозможува дијалогот меѓу социјалните партнери со полно почитување на нивната автономија. Трипартитниот социјален совет за раст и вработување ќе учествува во социјалниот дијалог.

Различите социо-економски идеолошки модели имаат различно ниво на успех. Англо – саксонскиот и скандинавскиот социо - економски идеолошки модели покажуваат поголема успешност и земјите во кои овие модели се имплементирани имаат поголема продуктивност и повисока стапка на вработеност. Скандинавските земји се на највисоко ниво на успех на виртуелниот триаголник сопствен од социјална кохезија, полна вработеност и динамичен економски раст.

Успехот на овој идеолошки тип во основа потекнува од долгорочно цврсто поставените корени во институционалните, општествените и не помалку важните политички услови. Некои од институционалните карактеристики на скандинавските земји не би можеле да се преточат во други земји. Тука спаѓаат високото ниво на активност на мажите и жените, високо инклузивните социјални институции, елементите на флексибилност и социјална заштита во рамките на пазарот на трудот, како и добро организираниот образовен систем. Заедно со корпоративниот стил на креирање на политики и владата креирана е поволна рамка за прилагодување кон новите економски и социјални неопходности кои ги донесува глобализацијата и социо – демографските промени.

Скандинавските земји направиле реформи во текот на кризата во деведесеттите години кои ги содржеле следните елементи:

- менаџирана и управувана флексибилност односно комбинација на безбедност на работниците и флексибилност на фирмите за да можат да се справат со флукуирачката побарувачка на светскиот пазар,
- фискална претпазливост и квалитет на буџетот како и прилагодување на даноците (намалување на даноците за работниците и за фирмите, високи даноци на недвижности, потрошувачка и на енергија), и
- усовршување и високо ниво на инвестиции во иднината односно во образованието, во младите, во истражувањето и во информациските технологии.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Овие реформи креирале држави со најконкурентни економии, земји со високи даноци, а истовремено земји со социјална вклученост и одговорност кон животната средина, земји кои се најконкурентни во светот во со тендеција на глобализација.

2.2. Социјална кохезија – механизми, организации и влијанија

Кога станува збор за социјална кохезија се опишува процес кој е повеќе од состојба или резултат, процес кој внесува чувство на обврска, желба да се живее во заедништво, во хармонија. Социјалната кохезија е продукт на модерните времиња, а главни теоретичари кои се занимавале со неа се Емил Диркем во XIX век и Талкот Парсонс во XX век. И двајцата ја идентификуваат социјалната кохезија како спој на вредности кои се споделуваат и обврска кон заедницата како темел на социјалниот поредок. Џудит Максвел¹¹⁶ ја дефинира социјална како кохезија процес кој „вклучува градење на заеднички вредности и заедници на разбирање, намалување на диспаратите во степенот на богатство и приходи, како и овозможување на луѓето да имаат чувство дека сите тие се ангажирани во заеднички потфат, дека се соочуваат со заеднички предизвици, и дека тие се членови на една иста заедница“. (Maxwell, 1996)

Бројните дефиниции доведуваат до заклучок дека социјалната кохезија не е состојба во која се наоѓа општеството и заедницата. Може да се каже дека социјалната кохезија е збир на повеќе социјални процеси кои им влеваат на поединците чувство на припадност кон заедницата во која живеат, а во исто време да имаат и чувство дека тие се прифатени како рамноправни членови на истата таа заедница. Многу често во различна литература се употребува терминот социјална кохезија, а општа дефиниција би била таа дека социјалната кохезија како збир на процеси кои го внедрјуваат во индивидуите чувството на припадност и чувството дека се прифатени како членови на заедницата. Социјалната кохезија претставува процес, односно може да се даде една општа дефиниција дека социјалната кохезија за членовите на заедницата е припадност на таа заедница и споделување на заеднички вредности на нејзините членови.

Социјалната кохезија може да ја поделиме на три нивоа.

¹¹⁶ Judith Maxwell - „Social cohesion involves building shared values and communities of interpretation, reducing disparities in wealth and income, and generally enabling people to have a sense that they are engaged in a common enterprise, facing shared challenges, and that they are members of the same community“.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Првото ниво на социјалната кохезија е во рамките на заедницата која може да биде тесно гледана како една мала средина односно клетка во која главната улога во процесот самиот процес социјална кохезија, односно „лепилото“ се врзува за религиозниот храм или свештеникот без исклучок дали тој е католички, православен или муслимански свештеник.

Второто ниво е државата со своите институции, која е моќна затоа што има далеку поширок спектар на мерки и инструменти за поквалитетно „лепило“ отколку храмот и свештениците. Тука веќе станува збор за поголема маса на луѓе, поголема територија, повеќе ресурси и политичка определба за постигнување на повисок степен на социјалната кохезија.

Третото ниво е веќе наднационалното (супранационалното) ниво, односно Европската унија која ги интегрира претходните две нивоа во себе, делумно помага и делумно влијае врз подобрувањето на „лепилото“. Тука веќе се зборува за многу држави со различни култури, различна популација, но со заедничка тенденција за подобар живот кој е заснован врз одредени стратегии во социјалниот, економскиот и политичкиот напредок на поширока сцена. Глобализацијата како процес се одвива веќе подолг период и не е ништо ново за светската економија. Државите со своите институции тежнеат кон имплементација и развивање на разни економски стратегии за макроекономска стабилизација, структурни прилагодувања кон глобалните трендови на производство и продажба кои имаат влијание на економијата не само на глобално, но и на локално ниво. Успехот за подобрување на социјалната кохезија се базира врз идентификација на механизмите и на институциите на национално и на наднационално ниво кои треба да креираат баланс меѓу социјалната кохезија и социјалната правда. Механизмите и институциите се клучни кога станува збор за одржување на вредностите и промовирање на еднакви можности за сите припадници на заедницата, но и способност да ги доведат во ситуација да соработуваат и да се почитуваат сите членови на заедницата кои меѓусебно се разликуваат.

Постигнувањето на висок степен на социјална кохезија на ниво на Европска унија претстаува тешка и комплексна задача земајќи ги во предвид традициите, претходните искуства, културните и економско-социолошки наследни елементи на земјите членки. Во координацијата на наднационалните институции на Европската

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

унија и националните институции на земјите членки се вклучуваат и организации кои најчесто се јавуваат како двигатели и помагала за подинамично истражување и имплементирање на разни тематски одредници.

- Организација на обединети нации (ООН)

На самитот на Обединетите нации одржан во Копенхаген во 1995 година под наслов „Светски самит за социјален развој“ земјите членки се обврзале да „креираат економска, политичка, социјална, културна и правна средина која ќе им обезбеди на луѓето да постигнат социјален раст“¹¹⁷

Во Декларацијата од Копенхаген се наведува дека за прв пат во историјата, на покана на ООН се собрани на едно место претседателите на држави и влади за да укажат на важноста на социјалниот развој и човековата благосостојба и да им дадат приоритет на целите усвоени на самитот во моментот во XXI век. Оваа декларација на ООН е важен меѓународен документ затоа што директно им препорачува на националните влади на земјите членки на ООН да воспостават механизми за развој и воспоставување на социјално партнерство кое ќе води кон подобрување на економскиот и социјалниот развој на општеството како на национално, така и на глобално ниво. Оваа декларација праќа јасна порака дека стабилен социјален развој може да се постигне само преку одржливо партнерство на социјалните актери, односно владите како актери во корелација со организациите на работодавачите и организациите на работниците.

Програмата за акција на Светскиот самит за социјален развој предвидува владите да работат на зголемување на квалитетот на работата и вработувањата, преку „промовирање, во согласност со националните закони и одредби, засновани врз здрави работни односи врз база на трипартитност и сеопфатно почитување на слободата на здружување и правото на организирање и колективно преговарање“.

Во Извештајот на светскиот самит одржан во Копенхаген 1995 година се испреплетени термините социјална интеграција и социјална кохезија. Иако овие два термини се тешки да се дефинираат, воглавно може да се каже дека социјалната интеграција претставува процес кој води кон социјална кохезија односно да се

¹¹⁷ Commitment 1/Обврска 1

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

искористат термините кои ги користат социолозите и креаторите на социјалните политики за социјалната кохезија, „лепило“ или „цемент“ односно врска која го држи општеството тесно интегрирано.

- Совет на Европа

За да се води комплексното мултинационално и мултикултурно европско општество, Советот на Европа ја промовира стратегијата за засилување на социјалната кохезија низ Европа во XXI век. Последната декада социјалната кохезија претставува водечки принцип за реализирање на социјалните цели во Европа и достигнување на Лисабонската 2020 стратегија која ја потенцијара важноста на социјалната кохезија за развојот на општеството засновано на знаење и вработување.

Towards and Active, Fair and Socially Cohesive Europe: Report on high level tasks force on social cohesion

Според извештајот на работната група за социјална кохезија под наслов „Кон активна, фер и социјално кохезивна Европа“ (CoE, 2008), социјалната кохезија е „мултидимензионална по природа, не само со вклучување и партиципација на сите во економскиот, социјалниот, културниот и поличкиот живот, но и во смисла на солидарност и припадност кон општеството засновано на уживање на граѓанските права и демократијата.“

Социјална кохезија претставува концепт на вредности и принципи кој тежнее да обезбеди сите граѓани, без дискриминација и на рамноправна основа да имаат пристап до основните социјални и економски права. Според многу политичари и религиозни лидери како резултат на ослабнатите социјални врски во западното современо општество ослабнува и социјалната кохезија (European Value Study, 2018). Слабењето на социјалните врски претставува рефлексija на нерешените модерни социјални проблеми, на пример, високото ниво на криминал, незаинтересираност и социјалната изолација, кои се појавуваат како фактори за слабење на нивото на социјална кохезија.

Кога станува збор за новата стратегијата за социјалната кохезија истата започнува со презентирање на социјалната кохезија како главен приоритет на Советот на Европа. Според неа ниту едно општество не е кохезивно во целост и дека

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

социјалната кохезија претставува повеќе идеал кон кој може да се тежнее отколку цел која може да се постигне во целост. Стратегијата пренесува дека социјалната кохезија треба константно да се негува, подобрува и постојано да се прилагодува на тековните услови. За да може да се постигне повисоко ниво на социјална кохезија потребна е постојана борба со социјалната исклученост и со сиромаштијата кои се среќаваат се почесто во лексиката на институциите и на документите кои се креирани од институциите на Европската унија.

Советот на Европа во Новата Стратегија и План за акција за социјална кохезија од 2010 година ја дефинира социјалната кохезија како „капацитет на општеството да обезбеди благосостојба за сите негови членови со минимизирање на диспаритетите и избегнување на маргинализацијата; способност да се управува со разликите и поделбите и способност да се обезбедат средства за постигнување на благосостојба на сите“. (<https://www.coe.int>, 2010) Советот на Европа ја дефинира социјалната кохезија како политички концепт кој претставува основа за реализирање на основните вредности на Советот на Европа: човечките права, демократијата и владеењето на законот.

Според Пол Бернард кој го дефинира концептот на социјалната кохезија како „хибрид кој функционира во рамките на општествените политики“ дефиницијата на Советот на Европа е само дел од концептот на социјалната кохезија. Тој ја нарекува социјалната кохезија „хибрид“ затоа што според него, основата за социјалната кохезија ја креираат ментални конструкции кои од една страна се базираат врз анализа на податоците за постигнување на релативна реалност и извлекување максимални придобивки од научните истражувања, а од друга страна се гледа неизвесноста поради која се појавува потреба за прилагодување и следење на новонастанатите ситуации, како и примена на добиените спознанија за нивно имплементирање во политиките. (Bernard, 1999)

Концептот на хибридноста, иако не е наречен со тој назив, може да се види имплементиран во Акциониот план за социјална кохезија на Советот на Европа. Во овој план основа на неоспорна одговорност на владите и државите е социјалната кохезија. Државните органи ги гарантираат човековите права во рамките на кои спаѓаат и социјалните права.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Концептот на партнерство и дијалог е распространет на сите нивоа во Европската унија. Но, социјалната одговорност треба да се практикува не само на ниво на владите, државните институции, социјалните партнери (работодавачи, работници), туку и од страна на граѓанското општество односно невладиниот сектор, граѓаните, медиумите итн. Сите овие учесници во општествениот живот треба да бидат активно вклучени во развојот и подигањето на свеста дека сите партиципанти во општеството имаат социјална одговорност за зголемување на нивото на социјалната кохезија во рамките на општеството. Но, не само тие туку и самите граѓани треба да развијат свест дека припаѓаат на заедницата и да прифатат дека треба одговорно да придонесуваат за подобрување на животот во нивната заедница.

Акциониот план за социјална кохезија ги повикува земјите членки да развијат поголем број на инструменти за партиципација на сите нивоа кои ќе може да се комбинираат и прилагодуваат зависно потребите. Хибридноста на социјалната кохезија на Бернард видливо се потврдува во предложените инструменти во овој план (размена на информации преку јавни средби, форуми, групи и комитети чии задачи би биле идентификување на приоритети за нови политики и акции, давање на совети и предлози, мислења, анкети и истражувања) кои ќе бидат користени за да се избегне еднострано гледиште во креирањето на политиките од страна на претставниците на државните институции. На овој начин сите фактори односно засегнати страни се вклучуваат во процесот на одлучување и подобрување на социјалната кохезија во општеството.

Во 1992 година со Договорот од Маастрихт се потенцира важноста на економската и социјалната кохезија во земјите членки како една од главните цели на своите политики односно „да се промовира балансиран и одржлив економски и социјален прогрес, особено преку креирање на зона без внатрешни граници, со јакнење на економската и социјална кохезија и преку воспоставување на економска и монетарна унија ...“¹¹⁸

¹¹⁸ „... promote economic and social progress which is balanced and sustainable, in particular through the creation of an area without internal frontiers, through the strengthening of economic and social cohesion and through the establishment of economic and monetary union ...”

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

За Европската унија социјалната кохезија е цел кон која што се тежнее, цел што треба да се постигне преку креирање на современи, модерни социјални политики, политики кои треба да бидат реализирани на регионално ниво преку нови форми на имплементација за чија идентификација треба да се вклучат не само институциите на државите, туку и самите граѓани.

Поставената цел за развој на економска и социјална кохезија од Договорот од Маастрихт е задржана и во Лисабонската агенда од 2000 година, а после среднорочната ревизија и после нејзиното „освежување“ се направиле некои ситни измени, но главната цел за постигнување на економска и социјална кохезија и понатаму останала непроменета. Истовремено, Советот на Европа прави напори да го дефинира и да го појасни концептот на социјалниот развој и ѝ дава поконсензуално значење и појасна форма на социјалната кохезија како социјална вклученост. Социјалната кохезија, според дефиницијата на Генералниот директорат за социјална кохезија на Советот на Европа (Council of Europe, 2001) претставува концепт на свесност на колективот и на поединецот, концепт на традиционално и современо, концепт на испреплетени права, слободи, но и обврски на секој поединец кон заедницата при што секој треба да има услови за достоин живот и напредок¹¹⁹.

Стратегијата за социјална кохезија од 2000 година на Европскиот комитет за социјална кохезија претставува прецизна агенда за социјални работи во наредните

¹¹⁹ „... е концепт кој ги вклучува вредностите и принципите кои имаат за цел да обезбедат сите граѓани, рамноправно и без дискриминација да имаат пристап до основните социјални и економски права. Социјалната кохезија е концепт кој постојано не потсетува на потребата да се биде колективно свесен за било каков вид на дискриминација, нееднаквост, маргинализираност или исклученост во општеството.

Советот на Европа не ја гледа социјалната кохезија како хомогенизирачки концепт кој се базира само врз традиционалните форми на социјална интеграција, како на пример, идентитет, споделување на иста култура, приврзаност кон старите правила. Иако тие се сè уште важни, Советот на Европа ја гледа социјалната кохезија како концепт за отворено и мултикултурно општество.

Значењето на овој концепт може да се разликува во зависно од социо – економската средина во која се развива ...

Од оперативна гледна точка, стратегијата на социјалната кохезија се однесува на било кој вид на активности кои ќе му обезбедат пристап на секој граѓанин, на секоја индивидуа во рамките на нивната заедница до:

- Средства за задоволување на основните потреби;
- Напредок;
- Заштита и правни средства;
- Достоинство и социјална доверба;

Недоволниот пристап до било која од овие области е против социјалната кохезија.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

години. Стратегијата не дава дефиниција за социјална кохезија, но се обидува да идентификува некои фактори на социјалната кохезија, како на пример:

- воспоставување на механизми и институции кои ќе го спречуваат продлабочувањето на јазот на разни форми на дискриминација;
- важноста на пристојно и соодветно платено вработување;
- партнерство со разни граѓански тела, односно синдикати, претставници на работодавачите и невладини организации, мерки за борба против сиромаштија и социјална исклученост;
- развој на политики за семејствата со фокус на децата и старите лица итн.

Стратегијата соодветно на идентификуваните фактори на социјална кохезија предлага политики кои ќе помогнат да се ревитализира економијата и да се обезбеди придонес од двете активни страни вклучени во индустријата, работодавачите и работниците. Во главно станува збор за креирање на работни места од страна на работодавачите со што ќе се обезбедат повеќе можности за вработување во општеството. Стратегијата ги внедрјува во себе бројните конвенции и препораки на полето на вработувањето, образованието, здравјето, социјалната заштита врз кои долго работел Советот на Европа и на тој начин помага за развој на еден интегриран пристап кој ќе ја подобрува социјалната кохезија.

Како термин „социјалната кохезија“ произлегува од „колективната свест“, термин кој го користел уште Диркем за нематеријалните придобивки на заедницата.¹²⁰ Социолошкото гледиште дека врските во општеството може да ослабуваат поради промените кои ги носат модерните времиња, но и поради големите разлики кои ги има во различни заедници. Ова била тема која се истражувала во XIX век и се дискутирало за прашањето што може да ја замени механичката солидарност односно солидарноста базирана на сличности односно солидарност меѓу луѓе кои се слични еден на друг. Сличноста била идентификувана како материјална, на пример слична работа, животни услови и исхрана; или нематеријална, на пример слични верувања, слични морални норми. Диркем нематеријалната сличност во заедницата ја нарекол „колективната свест“, која пак подоцна научниците ја преименувале во „социјална кохезија“. Во

¹²⁰ Диркем ги поделил на материјален и нематеријален заедница

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

минатото општеството имало силна „колективна свест“ која за основа ја имала религијата која строго ги дефинирала моралните норми. Овие нематеријални сличности се задржувале во малите заедници со јака религиозна база што доведува до сфаќање дека јаката религиска основа и будното следење на исправно и неисправно живеење ги направило членовите на заедницата да веруваат дека го споделуваат моралот на заедницата кој овозможува меѓусебна доверба.

Внатрешните набљудувања на општеството довеле до спознанија дека овој вид на солидарност која се базира на материјални и нематеријални сличности би била под влијание на процесите на индустријализација, урбанизација и демократизација кои се препознатливи за преминот од пред – модерното во модерно општество. Општеството порано било одржувано врз база на моралните норми и стандарди, почитување на законите и семејниот живот кои во современото демократско општество веќе не може во целост да се почитуваат поради големите разлики кои во главно, ги има во нематеријалните сличности.

Во современата Европа како „играч“ во модерниот свет кој е во екот на глобализацијата, тешко дека може да се зборува за социјална кохезија во рамките на сличните морални норми и стандарди. Самото мото на Европската унија „обединети во различностите“¹²¹ кое било усвоено во 2000 година зборува дека традиционалното кохезивно општество односно класичниот начин на одржување на социјалната кохезија на „стариот континент“ веќе не може да се практикува. Посебно, земајќи го во предвид и напливот на бегалци од средниот исток и од северна Африка во текот на изминатите неколку години.

Оваа теза е поставена од страна на Диркем кој тврди дека модерното општество не може да се одржува кохезивно врз база на споделување на морално конзервативно размислување. Според Диркем, меѓусебната зависност на општествата со големи различности може да се развие во „органска солидарност“. Колку поделбата на трудот е подетална и секоја единка е тесно специјализирана за својата работа, толку повеќе секоја индивидуа т.е. орган е поважна за целото општество, а органската солидарност е појака и врските се поцврсти. Според него, зголемената меѓусебна зависност е лесно воочлива во аграрната економија и во индустријата, области во кои поединците тесно

¹²¹ United in diversity

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

зависат еден од друг. На пример, во индустриското производство, производителот зависи од добавувачот на сировините за производство, како и од пазарот на кој ќе се продава финалниот производ. На овој начин би се постигнала органската солидарност и поединците би станале свесни дека зависат еден од друг како што органите во еден организам се зависни еден од друг. Едно од најсовремените прашања во модерната социологија е дали органската солидарност односно свеста за меѓусебната зависност на поединците е доволна за одржување на социјалната кохезија во средините во кои има многу различности. Гледиштето на Диркем за меѓусебната зависност ја потенцира основата и на денешното модерно општество односно „дека сите ние имаме потреба од меѓусебна комуникација со лица кои не ги познаваме“. (Durkheim, 1984)

Погоре наведеното не води кон нова социолошка димензија во која би се дискутирало за довербата во меѓусебните односи.

Социјална кохезија е многу тесно поврзана со довербата, економски раст и корупција. Врската меѓу социјалната кохезија и довербата може да се разгледа преку проучувањето на европските вредности кое започнало со реализација на истражувања во 1981 година кога илјада жители на земјите членки на Европската унија одговарала на интервју со користење на стандардизирани прашалници. Ова испитување, односно анкета се повторува на секои девет години во различен број на земји. Последното истражување е направено во 2008 година во 47 земји односно региони во Европа, а на прашалниците одговарале седумдесет илјади испитаници¹²².

Еден од поважните параметри кои ги истражуваат социолозите за утврдување на нивото на социјална кохезија е довербата. Во модерното општество довербата станува предуслов за кохезивност на заедницата. Довербата кон непозната индивидуа односно „орган“ кој има улога во социјалниот систем, на пример полицаец, банкар итн. укажува на нивото на социјалната кохезија во едно општество во кое секоја индивидуа треба да се чувствува безбедно и да има доверба во другите индивидуи, членки на заедницата во која живее.

Во модерното општество, за членовите на тоа модерно општество најважниот аспект не е дека тие ја делат истата религија, истите семејни вредности, еднакви

¹²² European Value Studies (<http://www.europeanvaluesstudy.eu>)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

ставови и верувања кон разни морални прашања. Од сеопфатните истражувања произлегува дека за општество со големи различности најважен аспект на социјалната кохезија е жителите да не се лажат и да не се мамат меѓусебно. Истражувањата за доверба се правеле со цел да се истражи степенот на доверба меѓу индивидуите во едно општество (национални истражувања) и доверба на национално ниво (на ниво на држави). Анализата за Европа за периодот од 2008 до 2010 година покажува дека има одредена група на земји кои имаат повисоко ниво на доверба и група земји кои имаат пониско ниво на доверба. Меѓу земјите со повисоко ниво на доверба се Данска (76 проценти), Норвешка (74 проценти), Финска (65 проценти), Швајцарија (55 проценти) и Ирска (51 процент). Спротивно на тоа одредена група на земји имаат ниво на доверба пониско од 20 проценти. Во таа група спаѓаат Хрватска, Португалија, Македонија, Бугарија, Романија, Словачка, Србија, Молдавија, Турција, Косово, Албанија, Кипар и Северен Кипар. Процентот на социјалната доверба бил мерен преку две изјави. Првата е дека „на повеќето луѓе може да им се верува“ и втората е дека „не може да се биде премногу внимателен“.

Според резултатите од истражувањата кои се реализирани во повеќе бранови¹²³, сеопфатниот заклучок кој се донесува е дека социјалната кохезија мерена со индикаторите на социјална доверба во дваесет годишниот периодот после одржувањето на светскиот самит во Копенхаген во 1995 година, нема големи промени.

Влијанието на економскиот раст врз социјалната кохезија е истражувано и според извештајот за социјална кохезија на Организацијата за економска соработка и развој¹²⁴ од 2012 година истражувачите може да го перцепираат економскиот раст како можност за пораст на социјалната кохезија. Исто така, според истражувањата врз база на кои е пишуван овој извештај и подобрувањето на условите за живот не укажуваат на зголемена социјална интеграција, што значи дека економскиот пораст не е доволен за зголемување на нивото на социјална кохезија. Според претходните истражувања се покажало дека нивото на економски нееднаквости се од клучно значење. Нивото на

¹²³ прв бран – 1981 година; втор бран – 1990 година; трет бран – 1999 година; четврт бран – 2008 година; петтиот бран е започнат во септември 2017, а податоците сè уште не се достапни.

¹²⁴ OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

економска нееднаквост е меѓу најјаките и типично најјаки показатели на разликите во социјалната доверба кај истражувања на различни нации.

Во периодот од крајот на Втората светска војна до средината на седумдесеттите години западно – европските земји имале екстремно брз економски раст и многу мал процент на економска нееднаквост (Piketty, 2014) За разлика на тоа, развојот на економијата во седумдесеттите години влијаел врз порастот на економска нееднаквост во тој период ширум Европа. Овој пораст на економијата и пропорционалниот пораст на економската нееднаквост не влијаел повољно врз подобрувањето на социјалната доверба меѓу луѓето во тогашното општество, туку започнува и ерозија на социјалната доверба.

Социјалната кохезија и корупцијата претставуваат уште една комбинација која е многу интересна за истражување. Истражувањата потврдуваат дека социјалната доверба е тесно поврзана и зависи од нивото на корупција во државните органи. Државните институции и државните службеници треба да служат како пример (role model) односно стандард како треба да се однесува и да функционира останатиот дел од општеството. Истражувањето покажуваат дека корупцијата се доживува како појава присутна во државните институции и дека како таква може да биде распространета и пошироко во општеството. Распространетоста на корупцијата може да се проширува и во другите сфери на живеење. Ова е една од таканаречените „социјални стапици“¹²⁵ кои се засноваат на фактот дека нејзиното присуство ги принудува да ја применуваат дури и граѓаните кои не сакаат да бидат корумпирани, а со самото тоа обидите да се создаде демократско општество и функционална пазарна економија ќе имаат големи шанси да бидат неуспешни доколку нема меѓусебна доверба меѓу граѓаните припадници на тоа општество.

Социјалната кохезија треба да претставува сет на процеси на општеството и заедниците, со реализацијата на кои постојано се тежнее кон подобрување на условите за живот и работа на поединецот. Интегрирање на социјалната и на економската димензија во ЕУ се фактори кои треба да го подобрат сеопштото живеење на

¹²⁵ Социјална стапица претставува ситуација во која група луѓе со своите постапки се стекнуваат со краткотрајни индивидуални придобивки кои на долги патеки водат кон загуби за групата како целина.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

поединецот. Социјалната кохезија треба да се гледа како процес, а не како состојба или краен резултат на сет на активности кои ја доведуваат заедницата во квалитетно заедничко живеење во хармонија и чувство на обврска кон таа заедница. Вредностите кои се потребни за одвивањето на овој сет на активности и процеси се однесуваат на верувањето во претпоставката на истражувачите од извештајот за конференцијата на тема „Социјалната кохезија во ера на глобализација“ дека поголемиот број на индивидуи, членови на заедниците во кои живеат сакаат да имаат стабилен, спокоен живот кој ќе биде предвидлив, со обезбедена благосостојба (OECD, 1997). За да се обезбеди најчесто посакуваниот „стабилен, спокоен и предвидлив живот“ во современиот глобализациски свет потребен е економски раст. Социјалната кохезија претставува предизвик и секоја држава треба континуирано да ја промовира и надградува „како извор на економски развој“ преку своите институции и соодветни политики кои ќе претставуваат одговор на глобализациските економски трендови.

Политиките кои треба да бидат предуслов за добра социјалната димензија и мора да:

- Помагаат за ревитализација на економијата и да имаат придобивки од учеството на социјалните партнери и другите заинтересирани тела, во главно при креирање на работни места, стимулирање на претпријатија и овозможување на можности за вработување за сите;
- Да ги обезбедат основните човекови потреби и да го промовираат пристапот до социјалните права во духот на бројните конвенции и препораки на Советот на Европа, во главно на полето на вработувањето, едукацијата, здравјето, социјалната заштита и домувањето;
- Да се уважи човековото достоинство, да го постави поединецот во центарот на политиките и да му ги гарантира човековите права во Европа;
- Да основа и организира форуми и процедури кои ќе им обезбедат на обесправените и они чии права се недоволно почитувани да се изјаснат;
- Да се развие интегриран пристап кој ќе ги поврзи сите релевантни сфери на политиките;

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Грижата за социјалната кохезија може да води кон конзервативна наследна перспектива при што религиската определба, конфликтите, предизвиците односно социјалните промени може да ја поткопуваат социјалната кохезија и стабилност на општеството. За да се овозможи поддршка за прогресивни промени треба да се избегне пристрасност кон веќе воспоставениот социјален и политички ред, како и културната и социјална хомогеност на општеството. Доколку политиките се врзат на нив тие ќе бидат бескорисни бидејќи треба да се увидат слабостите на веќе воспоставениот поредок и социјална поделеност на општеството. Треба да се направат промени кои ќе донесат прогрес, а не само да се прилагодат на тековната ситуација. Иако, со прилагодувањето на политиките на постоечкиот поредок би се создала илузија дека се е наклонето кон развој, сепак тоа би била илузија. База за подобра социјалната кохезија, треба да се постигне така што заедницата ќе покаже социјален прогрес и ќе влијае врз развојот на норми и вредности кои ќе да го подобрат квалитетот на живеење на припадниците на заедницата. Социјалната кохезија треба да се насочи кон развој на капацитети на општеството кои ќе ги менаџираат социјалните промени мирно и со целосна вклученост на сите социјални групи, а притоа да ги зголемуваат правата и слободите на индивидуите или истите тие групи во општеството.

Актуелноста на темата и залагањето на Европската унија на полето на социјалната кохезија е во полето на видливост и преку Конференцијата на министри на Советот на Европа, одговорни за социјална кохезија (Москва, 26-27 февруари 2009 година). На маргините на оваа конференција усвоена е декларација со која се потврдува реафирмацијата на улогата на пристапот заснован на права за социјална кохезија. Овој пристап бара мерки за социјална и економска политика која ќе обезбедува ефикасен пристап на секој поединец за остварување на своите права. Оваа декларација ја потврдува потребата за промоција на социјалните права, преку признавање дека социјалната сигурност и социјалната заштита се столбови на социјалната кохезија. Декларацијата ја промовира ратификацијата на релевантните инструменти на Советот на Европа, вклучувајќи ги и Европската социјална повелба и Ревидираната европска социјална повелба, Европскиот кодекс за социјална сигурност и неговиот Протокол, како и Европската конвенција за социјална сигурност. Затоа, при анализата на соодветната улога на Советот на Европа треба да се земат во предвид сите споменати области.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Постигнувањето на социјална правда како комплексен економско – социјален процес со долгорочен индивидуален и карактеристичен развоен пристап во секоја земја достигнува различни нивоа на социјална солидарност. Секоја земја членка носи свои специфики и креира индивидуални решенија кои произлегуваат од политичкиот систем и од историските предиспозиции. Иако, социјалните политики се засновуваат врз основните критериуми потребни за подобрување на животот на поединецот, сепак секоја држава има свои карактеристики кои се уникатни за тоа општество и не можат едноставно да се пресликаат во друга држава, затоа што општествените услови се можеби блиски, но сепак различни едни од други. Социјалната политика функционирајќи како подсистем на политичкиот систем во државата може да го трасира својот успех без директна имплементација на директивите во целост, но со прилагодување и подобрување на својот постоечки систем. Самиот процес на транспонирање на европската законска легислатива од полето на социјалата треба да значи подобрување, а не влошување на постоечките национални регулативи. Унапредување на постоечките национални регулативи би се постигнало првенствено преку идентификација на разликите помеѓу европските и националните регулативи, согледување на позитивните и негативните моменти кои ги содржат директивите во споредба со националната легислатива, раст на мотивацијата на социјалните партнери да партиципираат во процесот на усогласување на предметите на интерес од социјалната сфера. Земајќи ги во предвид националните особености на социјалните прашања, длабоко проанализираната и компарирана на двете нивоа законска регулатива со активно учество на мотивирани и компетентни социјални партнери може да го издигне нивото на квалитет на хармонизираните закони на високо ниво што ќе допринесе за повисок степен на социјална кохезија.

3. Трудот и синдикализмот

Во 1963 година Леон Мегинсон, професор по менаџмент одржал говор во кој изјавил „Чарлс Дарвин не кажал дека опстануваат најјаките видови, ниту најинтелигентните, туку оние кои се прилагодуваат на промените. Во борбата за

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

преживување, најспособните ќе преживеат на сметка на нивните ривали, затоа што успеале најсоодветно да се адаптираат во својата средина“ (Leon C Megginson, 1963)

Овој цитат може да се протолкува како да се однесува на физичкиот опстанок на животот на планетата земајќи предвид дека може да станува збор и за животни и за растенија. Сепак може да се однесува на секој аспект на постоење на животинскиот и растителниот свет на планетата како и на самото човеково постоење и живеење. Животинскиот и растителниот свет постојат веќе повеќе милениуми во симбиоза. Гледано низ вековите човекот, кој според Дарвин настанал од човеколикиот мајмун ја преземал доминантната улога во природата. Човекот почнал да ја прилагодува природата за да може да ги задоволи своите потреби. Тој почнал да оди на две нозе, да ги користи рацете за да лови, да прави алатки од дрво и од камен, да одгледува животни и растенија. За да му биде топло почнал да гради живеалишта со првобитните алатки, да пали оган, а за полесно прехранување и обезбедување на храна човекот почнал да одгледува животни и растенија односно започнал да се занимава со сточарство и земјоделство.

Човекот постои и опстојува затоа што како супериорно суштество и како индивидуа се прилагодува на условите во кои живее, постојано се развива и истовремено ја прилагодува природата на себе си. За да се достигне ова ниво на развој на човекот во современи услови веќе можеме да се зборува и за прилагодавање на условите за живеење според желбите, а не според потребите кои човекот ги има. Општо земено разликата меѓу физичките потреби на човекот и „современите потреби“ на еден човек се многу различни.

Кога човекот почнал да се развива во праисториско време тој започнал да работи за да преживее во суровите временски услови и да се прехрани. Односот меѓу природата и човекот, проучувањето и преработувањето на продуктите дадени од природата од страна на човекот со цел задоволување на неговите потреби е марксистичкиот став како најопштото претставување на трудот. Работата и интелегентниот пристап кон природата од страна на човекот ги дефинира зачетоците на трудот. Земајќи во предвид дека самиот збор труд значи напор човекот требало да вложи одреден напор за да ја постигне поставената цел.

Дефинирање на терминот „труд“ е комплексна работа со која се занимавале многу филозофи, социолози, економисти и други научници. Трудот се манифестира на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

различни начини и може да се гледа од разни агли во зависност од видот на истражувањето кое се спроведува. Поаѓајќи од ставот дека трудот се одвива во разни временски периоди и разни општествено – политички рамки може да кажеме дека трудот претставува социолошки како активност на луѓето во секојдневното живеење која има влијание врз севкупниот општествен живот.

Најосновната дефиниција ги опфаќа различните форми на труд и дефинира четири различни определби според кои „Трудот е активност преку која се обезбедува опстанок на поединецот и општеството, вработување (занимање), активност која поединците ја извршуваат со одреден степен на принуда и сите активности кои се извршуваат во текот на работното време“. (Ѓуровска, 2015)

Маркс во Капиталот пишува:

„Трудот, пред сè, е процес меѓу човекот и природата, процес во кој човекот со својата сопствена активност ја овозможува, регулира и надгледува својата размена на материјата со природата. Кон природната материја тој самиот истапува како природна сила. Тој ги става во движење природните сили на своето тело, рацете и нозете, главата и дланката, за да ја прилагоди природната материја во облик употреблив за неговиот живот. Со тоа што преку ова движење дејствува врз природата надвор од себе и ја менува, тој воедно ја менува и сопствената природа. Тој ги развива силите што дремат во неа и ја потчинува нивната игра на својата власт. Не се работи овде за првите животински инстинктивни облици на трудот. Онаа состојба во која човековиот труд сè уште не се ослободил од првиот нагонски облик далеку заостанува во маглите на прастарите времиња во состојбата во која работникот истапува на стоковниот пазар како продавач на сопствената работна сила. Ние го претпоставуваме трудот во обликот каков што му е својствен на човекот.“ (Пејановиќ, 1987)

Според Енгелс човекот е човек зашто работи и дека трудот се јавува како основен предуслов на човековиот живот, поточно:

„Трудот е извор на сето богатство, велат полит-економистите. Тој тоа навистина е - покрај природата која му пружа материјал што тој го претворува во богатство. Но, тој е уште повеќе од тоа. Тој е прв, основен услов на човековиот живот, и тоа во толкава мерка што во извесна смисла мораме да кажеме: трудот го создал и самиот човек.“ (Енгелс, 1950)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Диркем оди малку понапред не зборува само за трудот како императив, туку за неговата поделба. Според него општествената поделба на трудот била феномен на чие истражување тој му посветил многу од своето време. Според него поделбата на трудот не помага само за економски развој, туку таа ја стимулира општествената интеграција и претставува прв фактор за кохезија и социјална солидарност (Durkheim, 1984).

Во литературата постојат бројни дефиниции

3.1. Трудот во општеството низ историјата

Поаѓајќи од условите во кои се живеело во различни временски периоди низ историјата трудот претрпувал разни модификации, а со самото тоа различни општествени групации имале и развивале различни гледишта. Во праисториското општество трудот се сведува на собирање на плодови и ловење, подоцна со појавата на земјоделството се појавува физичкиот труд и луѓето се фокусирале на обработка на земјата, на производство на алатки за олеснување на работата и на изработка на садови за складирање на продуктите, но нивниот труд се сведува само во потребните граници за создавање на храна која била неопходна за физички опстанок. Во тие времиња луѓето не произведувале повеќе од потребното. Подоцна кога почнал да се појавува вишок од производи започнале со размена на вишокот на разни производи.

Во средниот век поради големо влијание на религијата трудот бил „казна божја“ за направени гревови. Задолжително било калуѓерите да се занимаваат со тешка физичка работа. Со тек на времето покрај калуѓерите и земјоделците се издвојуваат и војниците и на тој начин настанала поделба на трудот.

Диркем изнесува ставови дека иако физичката поделбата на трудот можела да се види од самиот почеток на човештвото, сепак економистите почнале први да дискутираат за неа. Тој отвора дискусија околу современите во негово време филозофски, како што тој ги нарекува „шпекулации во биологијата“ кои се однесуваат на трудот не како економска категорија туку како категорија за која економистите воопшто не се посомневале и не помислиле дека поделбата на трудот може да се однесува и на организмите исто како што се однесува на општеството.

„Може да се констатира дека организмот има повозвишено место во животинската хиерархија доколку има потесно специјализирани функции. Ова откритие беше резултат не само на енормното проширување на полето на дејствување

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

на поделбата на трудот, но исто така и на дефинирањето на неговото потекло гледано во далечното минато, затоа што тоа станува речиси тековно со појавата на животот на земјата. Тоа не е веќе само општествена институција чии корени се наоѓаат во интелигенцијата и волјата на човекот, но претставува биолошки феномен, за кој предусловите треба да се бараат во основните својства на организираната материја. Поделбата на трудот во општеството се чини не е ништо повеќе од посебен облик на овој општ напредок. Во согласност со овој закон општествата очигледно подлежат на движење кое се појавило многу пред тие да постојат и кое што тежнее во истиот правец како целиот жив свет.“ (Durkheim, 1984)

3.2.Трудот во индустријата

Ставовите на Маркс и неговата критика на политичката економија се од периодот на развојот на капитализмот во времето кога постоеле две сосема спротивни, антагонистички класи, буржозија и пролетаријат. Марксистичката теорија преку спој на општествените, економските и политичките услови го третира развојот на општеството во капитализмот како постојана борба на двете антагонистички класи, буржоазија и пролетаријат. Според Маркс буржоазијата ги контролира средствата за работа, а пролетаријатот го продава својот труд за одредена компензација. Преку теориите на отуѓување, вредност, вишок на вредност, Маркс аргументирал дека капитализмот ги користи социјалните односи и идеологијата преку робата, нееднаквоста и експлоатирањето на работната сила. Маркс во своето дело Капитал, тврди дека културните и политичките односи во општеството како и претставите за човековата природа во голема мера се определени од економските основи. Во својата критика тој ја втемелува идејата дека работничката класа ќе придонесе за распадот на капитализмот и ќе му даде на општеството социјалистички карактер.

Иако, овие две класи и понатаму останеле две основни класи, Херберт Маркусе во својата книга One - Dimension Man (Giddens, 1995) тврди дека класите веќе не можат да се сметаат за фактори кои делуваат врз историските трансформации. Според него, работничката класа со тек на време престанала да биде „материјална негација“ на напредната индустрија и станала составен дел од неа. Напредното индустриско општество, според Маркусе било формирано како сублимат на државата во благосостојба и државата при војување така што капитализмот во XIX век и го

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

отстапува местото на организираната индустриска економија во која државата, големите корпорации и синдикатите координирајќи ги своите активности го стимулираат економскиот раст. Преку соработката на синдикатите со бизнис елитата и државата, индустриско општество влијае врз интеграцијата на работничката класа што ја потврдува тезата на Маркусе дека синдикатите стануваат составен дел од индустријата односно индустриските односи. Класните разлики и антагонизмот помеѓу двете класи не се изгубиле, само ја промениле формата на своето постоење.

Маркс зборува за тоа во првата глава од Капиталот и се изјаснува дека, иако трудот на човекот првенствено се базирал врз инстинктите исто како и животните, преку социјална интеракција луѓето развиваат посебни човечки карактеристики и свесно ја планираат својата работа. Човековиот труд започнал да се развива од животинските инстинкти. Исто како и животните, на почетокот во камено време човекот бил воден од инстинктите и се фокусирал на задоволување на физичките потреби. Ленин во „Развојот на капитализмот во Русија“ (Лéнин, 1941) зборува за тоа дека општествената поделба на трудот е основа на развојот на пазарната економија и на капитализмот. Според него, индустриското производство се издвојува од земјоделското и се одликува со разни видови и подвидови кои произведуваат разни производи. Развојот на производството на разни индустриски производи води кон развој на разни индустриски гранки и за функционалност на секоја гранка потребни се разни професии. При развивањето на овие разни професии бројот на населението кое се вклучувало во индустриско производство се зголемувал постојано на сметка на бројот на население кое се занимавало со земјоделие. За да се произведе еден индустриски производ потребно е да се вложи повеќе труд и неговата цена се креира од повеќе фактори. Адам Смит во својата книга „Богатството на народите“ ја поделил цената на производот на два дела: променлив капитал (надници за трудот) и профит од производот (Smith, 1776). Ленин ја критикува теоријата на Адам Смит и изјавува дека тој креирал погрешна теорија во политичката економија сè до појавувањето на Карл Маркс. Ленин вели дека Адам Смит во својата теорија пропушта да ги внесе другите делови од вредноста на производот односно цената на коштање за употребата на средствата за работа, репроматеријалите и помошните материјали. Ленин го цитира Карл Маркс (Маркс К. , 1935) според кој „Адам Смит западнал во оваа грешка затоа што ја помешал вредноста на производот со новосоздадената вредност: последната,

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

навистина се дели на променлив капитал и профит, а првата покрај тоа го вклучува и постојаниот капитал. Излагањето на оваа грешка било дадено уште во анализите на вредноста на Маркс кој ја воспоставил разликата помеѓу апстрактниот труд, кој создава нова вредност и конкретниот, корисен труд кој ја надополнува веќе постоечката вредност во нова форма на корисен производ“ (Лéнин, 1941)

Маркс, Смит, Ленин и уште многу други мислителите детално го разгледувале поимот за човековиот труд и неговата вредност. Завлегувајќи во самиот процес на производство, репроматеријали, услуги, профит и распределба на истиот денес вредноста на трудот е многу видоизменета. Земајќи го во предвид технолошкиот развој, глобализацијата, порастот на процентот на услугите и други категории поврзани со трудот, модерните трендови делумно ги искористуваат овие теории во креирањето на вредноста на трудот во рамките на човековите ресурси. Со креирањето на концептот на минимална плата која би требало да ги задоволи минималните економски и социјални потреби се отвора простор за преговарање и договарање помеѓу социјалните партнери. Но, за да се дојде до степенот на преговарање и договарање, да се постигне легитимитет на синдикатите како партнери во процесот потребни биле долги години континуирана напорна работа на полето на организирањето на работничко движење. Тезата на Маркузе за интеграцијата на работничката класа со елитата и државата е апликативна и во денешно време. Антагонизмот и понатаму постои, видоизменет, прилагоден на модерните трендови на пораст на услугите и светската глобализација, но под контрола на владините институции и системите наменски креирани за интеграција на синдикатите и работодавачите во нив.

3.3. Појавата на организации за поддршка на работниците

Поаѓајќи од најрано за нас познато време од историјата и движејќи се низ разни епохи на општеството постојано постоела поделба на општеството на разни групи и слоеви. Населението во робовладетелското општество се делело на робовладетели и робови, во Средниот век на феудални владетели и вазали, еснафи – мајстори и калфи,

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

кметови. Како резултат на колонизацијата на нови територии¹²⁶ на други континенти и проширување на трговската размена со колониите, развојот на прекуморската трговија и индустријата феудалното општество се распаднало. „Од редовите на средновековните кметови излегоа малограѓаните на првите градови; од тоа малограѓанско население се развија првите елементи на буржоазијата“ (Маркс & Енгелс, 1978). После завршувањето на феудалното општество и настанувањето на современото буржоаско општество се појавиле нови категории кои произлегле од новиот начин на уредување. Епохата на буржоазија според Маркс и Енгелс се одликува со „упростување на класните спротивности. Целото општество сè повеќе и повеќе се цепи на два големи непријателски табора, на две големи класи што стојат непосредно една наспротив друга – на буржоазија и пролетаријат“ (Ibid.)

Проширувањето на пазарот со колонизацијата и зголемувањето на потребите од разните производи создале потреба од масовно производство за да може да се задоволат потребите. Индустријата со силен замав навлегла во производство и го презела приматот на мануелното производство кое веќе не можело да ја задоволи зголемената побарувачка. Појавувањето на синдикатите односно здружувањето на работниците како претставници на пролетаријатот не започнало во фабриките како што најчесто мислиме туку кај ситните занаетчии кои работеле најчесто во мали работилници или во своите домови. Патувачките занаетчии почнале да се организираат за да обезбедуваат меѓусебна помош во готовина во случаи на болест, како и за поддршка на вдовици и сирачиња. Занаетчиите креирале механизми за помош на безработните додека најдат работа. Исто така, организирани групи вршеле притисок врз работодавачите со цел да се влијае врз работните саати и врз висината на плаќањата. Често пати се случувало занаетчиите да излезат на улица и да протестираат. Кон крајот на XVIII век занаетчиството изумира, а индустријата брзо се развивала. Веќе се појавила потреба од некоја форма на обезбедување на финансиска поддршка при разни работни спорови не само за поединци туку и помеѓу разни гранки на индустријата при индустриски спорови.

¹²⁶ Индија, Кина, Америка

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Синдикатите се појавиле како резултат на потребата за организирање на ситните занаетчии, како што биле кројачите, чевларите, сидарите. Голем број од нив работеле во мали работилници или во своите домови, но голем дел од нив биле постојано во движење во потрага по работа и без постојано место на живеење. Голем број од занаетчиите биле самовработени, ги изработувале своите производи и ги продавале директно на купувачите или ги изработувале по порачка. Со проширувањето на пазарот во XVIII век некои занаетчии ја почувствувале потребата од проширување и почнале да ангажираат помошници¹²⁷. Патувачките занаетчии биле често ангажирани со цел да се зголеми производството за да се излезе во пресрет на побарувачката кога имало потреба од повеќе работници за реализација на поголема порачка на некој производ, како на пример потреба од изработка на многу униформи во периоди на војни. Процесот на зголемување на производствените капацитети на занаетчиите резултирал со поголема побарувачка на сировини за производство.

Некои од трговците ги набавувале производите директно од производителот (занаетчијата) односно од производителите (занаетчиите), а потоа ја контролирале достапноста на сировини за производство. На овој начин трговците ги контролирале занаетчиите, а занаетчиите одеднаш почнале да се наоѓаат во подредена позиција како да работат за трговците. Со ваквиот однос на трговците, занаетчиите почнале да го губат својот интегритет. Честопати доаѓало до спорови помеѓу трговците кои се појавувале во улога на работодавачи и најмените занаетчии во која двете страни имале претензии кон спротивната страна. Видот на претензии кои се појавувале најчесто се однесувале на квалитетот на работата, траењето на работното време, динамиката на производство, висината на надоместокот.

Здруженијата на занаетчиите се појавиле како резултат на периодот кој Карл Маркс го нарекувал „период на мануелно производство“ односно рано капиталистичкиот период кога производството се зголемувало, а занаетчиите работеле во мали приватни работилници или во домашни услови, без механизација, но со желба и напор да се задоволат зголемените потреби на пазарот. Во овој период се оформувале еснафски организации.

¹²⁷ Чираци или калфи (млади луѓе кои го учат занаетот)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Есанфските (занаетчиските) организации го контролирале влезот на нови занаетчији за да не настане презаситеност во занаетот. Влезот во секој занает бил строго контролиран. Овие организации се занимавале со заштита на обичаите и практиките на занаетот и настојувале да ја задржат контролата врз влезот на нови занаетчији во занаетот. Иако секој занаетчија тежнел да стане мајстор во својот занает, занаетчиските организации настојувале да го заштитат квалитетот на занаетот преку овозможување на влез во занаетот само на квалификувани лица. Во овој период некои мајстори - занаетчији почнале да вработуваат други занаетчији, а некои трговци започнале да се занимаваат со продажбата на нивните производи. Истовремено започнале да се појавуваат организации и на новопојавената категорија на занаетчији - работници. Овие организации биле организирани по теркот на занаетчиските организации и се занимавале со слична проблематика, односно со заштита на начинот на работа во занаетот и контрола на влез во занаетот. На тој начин се зачувувале карактеристиките и особеностите на занаетот усвоени од еснафот за да се заштитат од нелојална конкуренција на нерегулираниот пазар.

Во XVII век почнале да се јавуваат рестрикции и регулација во работните односи од тоа време и од страна на занаетчиските здруженија и од државата. Растот на градовите и нивната популацијата доведувале до ситуација на тешко воспоставување на контрола и водење на евиденција на искусни занаетчији кои ќе работат во градовите. Поради тоа државата започнала да ја регулира сумата која занаетчиите, патувачките занаетчији и чираците можат да ја побараат како награда за своите услуги. Во Англија висината на наградата за услуги на занаетчиите била одредувана од мировни судии¹²⁸ на кои им била дадена власт да донесуваат вакви одлуки согласно со Законот на Елизабета од 1563 година.

За да може да се направат некакви измени во веќе регулираниот систем на функционирање на занаетчиите повремено било потребно да се побараат измени во условите за работа или заработка. Често пати се случувало патувачките занаетчији да се организираат во својата гранка за да може да презентираат разни случаи во работењето пред работодавачите или да предлагаат да се направи измена во законот. Од овде произлегува заклучок дека во XVIII век постоеле практика и процедури на работа кај

¹²⁸ Justice of Peace in England

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

занаетчиите. Во организациите кои се организирале масовно, постоеле занаетчии кои ги претставувале организациите кога се појавувала потреба од тоа. Според (Turner, 1962), „луѓе од истата професија, кои работеле заедно на исто работно место или град, може да прифатат и признаат лидери, да развијат навики на регулирање на работните места и систематско практикување на трговија, како и спроведување на тековна дисциплина без внесување на овие процедури во формални извештаи“.¹²⁹ Се уште не може да стане збор за здружување во синдикати бидејќи повремениите активности не може да се поврзат со дефиницијата за синдикат од Сидни и Беатрис Веб во нивната книга Историја на синдикализмот (Webb, 1911) која гласи „Синдикатот, како што ние го разбираме терминот е континуирана асоцијација на надничари со цел одржување или подобрување на нивните работни услови“¹³⁰

Континуираното дејствување на овие организации било видливо во делот на организациите кој постоел за меѓусебна помош, односно занаетчиските организации имале дел кој бил фокусиран на помош на вдовиците и сирачињата, како и за помош кога некој ќе се разболел или ќе умрел. Дури се споменува организирање на добротворни концерти на патувачките кројачи. Кројачите, чевларите и другите занаетчии во своите гранки организирале фондови во кои самите плаќале доброволна членарина која би се користела како помош на семејствата во случај на болест или смрт на некој од членовите на организацијата. Кројачите од Единбург собирале солидарни средства кои би се користеле за живот за членовите во период на безработица кога требало да се отстои на ставот додека работодавачот не се обврзе да ги исполни нивните барањата.

Првите проблеми (Fraser, 1999) кои се појавиле биле во Абердин, кога лицата кои се занимавале со четкање на волна ги депонирале средствата од својот фонд кај работодавачот и банкар. При несогласувањето кое се случило во 1759 година работодавачот одбил да им ги даде средствата и судот прогласил „дека вакви здруженија на занаетчии, било да се за обично собирање на пари, придонеси за исплата на наметнати казни за активности на членовите, воведување закони и подзаконски акти

¹²⁹ People of the same occupation, who were regularly brought together in the same workplace or town, may acknowledge regular leaders, develop customs of workplace regulations and systematic “trade practices”, and can produce a disciplined observance of the latter without embedding these procedures in formal records.

¹³⁰ A Trade Union, as we understand the term, is a continuous association of wage-earners for the purpose of maintaining or improving the conditions of their working lives.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

имаат опасна тенденција и ги поткопуваат мирот и редот и исто така се противзаконски“.¹³¹

Уште еден зародиш кој водел кој креирањето на синдикатите биле и таканаречени „house of calls“, неформални институции кои претставувале модус за помош на занаетчиите. Овие неформални институции биле водени од некој од постарите, почитувани занаетчии кои имале информации за потребите за вработување и барале патувачки занаетчии - работници. Со тек на време тие можеле да прераснат во заштитни организации на работниците. Соодветно на екстремниот раст на градовите екстремно растел и приливот на луѓе од руралната средина во градска. Многу често тие се претставувале како занаетчии, но нивните вештини честопати биле дискутабилни куќите за повик можеле да бидат како регулаторно тело за квалитетот на новодојдените занаетчии. За да ги докажат своите вештини во занаетот новодојденците требало да приложат релевантна документација од местото од каде што доаѓале или да ги покажат своите вештини со тестирање. Ширењето на градовите, зголемувањето на потребите за одредени производи и занаети имало големо влијание врз зголемувањето на бројот на занаетчиите и една од основните цели на постоењето на организациите на занаетчиите било регулирањето на влез во занаетот.

Споровите кои се јавувале меѓу работодавачите занаетчии и трговци и патувачките занаетчии, малите занаетчии и чираците биле најчесто за должината на работното време и надоместокот за нивната работа. Алатките кои им биле на располагање на организираниите занаетчии биле протести, нереди и одбивање на работа со штрајкови се до постигнувањето на поставената цел. Протести, нереди и штрајкови во XVIII век се организирале во ситуации кога се нарушувала „економијата на моралот“¹³².

Овие алатки не биле користени само за заштита на занаетчиите и работниците, туку биле користени од нив и за покачување на цените на услугите и производите. Се одржувале протести затоа што кројачите земале повисок надоместок за своите услуги од другите занаетчии, затоа што трговците со гардероба ги намалиле единечните цени

¹³¹ That such combination of artificers, whereby they collect money for a common box, inflict penalties, impose oaths and make other by-laws are a dangerous tendency, subversive to peace and order, and against law

¹³² „економија на моралот“ се употребувал во нередите за храна во Британија кога големите земјоделци го продавале житото во регионот по повисока цена, иако во нивниот регион немало доволни количини за прехрана. Земјоделците настојувале да се одржува фер цена, а не цената на производот да биде диктирана од потребите на пазарот,

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

на некои предмети произведени од кројачите ... Мировните судии делувале интервентно според потребите и ги прилагодувале примањата на занаетчиите честопати според моменталната ситуација на пазарот, како што била на пример ситуацијата со растот на цената на материјалите за производство (Fraser, 1999). Поволната клима во Британија од страна на Парламентот и од страна на судството за развој на идејата работниците да имаат правна заштита имала тенденција на овој начин да издејствува социјална стабилност со што би се избегнале нереди преку организирање на неконтролирани штрајкови.

Законите почнале да се користат почесто од страна на судиите за да се потиснат организираните здруженија на занаетчиите. Здруженијата на занаетчиите и понатаму опстојувале спротивставувајќи се на новите методи на работа и новите методи за нивно ангажирање кои работодавачите се обидувале да ги воведат. Во неколку случаи организаторите на штрајковите биле судени и како резултат биле осудени на затворска казна. Организацијата на ткајачите направила обид да предложи закон за ограничување на бројот на чираци. Нивниот предлог бил појаснет со тоа дека работодавачите треба да платат за работната сила според нејзината квалификација „пропорционално според висината на набавката“ и дека „надниците кои нема да овозможат пристоен живот се неразумни, па дури и илегални“ (Fraser, 1999)

После неуспешниот обид за ограничување на влезот на нови ткајачи, здружението доставило табела со цени за разни ткајачки работи со цел работодавачите да обезбедуваат соодветна компензација. Иако, судиите ги прифатиле скоро целосно цените кои биле предложени од здружението на ткајачите работодавачите не ја прифатиле одлуката и направили обид за започнување на криминален случај против здружението. Рефлексијата на овие настани е дадена во Манифестот на Комунистичката партија, кој вели „отпрвин се бореле одделни работници, потоа работниците од една фабрика, па работниците од една гранка на трудот во едно место против одделен буржуј што непосредно ги експлоатира. Работниците не ги управуваат своите напади само против буржоаските производствени односи, тие ги управуваат нив и против самите производствени орудја; тие ги уништуваат странските конкурентни стоки, ги испокршуваат машините, ги запалуваат фабриките, се обидуваат да ја повратат изгубената положба на средновековниот работник“.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Неодлучноста на државата не траела премногу долго и со чинот на уништувањето на машините државата почнала да презема мерки против здруженијата чии лидери биле уапсени. Осум од нив биле изнесени пред суд и осудени на казни од два до осумнаесет месеци. Овие настани им дале простор на работодавачите да иницираат откажување на старите закони. Успехот бил постигнат после неколку месеци кога Законот со кој се регулирала наградата за извршената работа донесен во 1563 година бил укинат. Наскоро и законот за влез на чираци во занаетот бил укинат со што во целост бил укинат стариот, регулаторски систем. Со победата на новите буржуи - индустријалци започнува нов период во кој има притисок на економскиот раст и саморегулација на пазарот.

После укинувањето на старите интервенционистички закони се појавува впечаток дека законот е на страна на работодавачите, а во либерално општество државата не треба да интервенира во пазарот. Во 1824 година со закон е даден имунитет на правно делување на работниците организирани во синдикати. Веднаш после тоа организирани се бројни штрајкови, а како резултат на тоа законот повторно бил променет.

Сепак работниците “сè уште се маса растурена по целата земја и раздробена од конкуренцијата“ (Маркс & Енгелс, 1978).

Во втората половина на XVIII век синдикатите веќе постоеле во поширок спектар на професии. Занаетчиите во повеќе градови веќе имале свои здруженија преку кои тие истапувале со заеднички активности. Некои помали здруженија имале тешкотии со организирањето, но поголемите здруженија како тие во брзорастечката текстилна индустрија имале континуитет и брзо се развивале во поглед на територија и членство. Континуирана соработка се развивала во форма на асоцијација помеѓу повеќе здруженија од текстилната индустрија кои во периодот од 1760 година до 1790 година преговарале за цените. Во растечката индустрија се развивале ефективно организирани работнички движења. Фрагментираноста на работничките движења веќе почнала да се надминува и пораснала свеста на работниците и спознанието дека поврзувањето на движењата од истиот занает/индустриска гранка значи јакнење на позициите во борбата за подобри услови за работа. Работничките движењата почнале да истапуваат во заедничка кампањи против неповолните услови за работниците и честопати меѓусебно да се помагале. На почетокот на XIX век биле основани „Филантропски Херкул“ и „Филантропско општество“, здруженија на работниците кои биле широко

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

распространети низ Британија. Како резултат на интензивираните активности ширум Британија основан е синдикат „Општа унија на предачи на памук“ кој бил оформен од синдикатите од сите делови на земјата.

Рапидниот технолошки напредок во предилниците за памук во земјата довел кон спротивставување и битки за менаџмент на работата. Несогласувањата се однесувале повеќе во рамките на управувањето отколку за надоместокот кој бил плаќан за извршената работа. Работодавачите имале за цел да наметнат дисциплина, контрола врз работата и врз работниците, кои пак не сакале да ги менуваат своите работни навики. Работодавачите почнале обемно да ги користат казнувањата и отпуштањата од работа, а работниците преку повеќекратни немири давале отпор на овој начин на работа и не ги почитувале наметнатите правила од страна на работодавачите. Според Максин Берг, работодавачите не биле многу задоволни со фактот дека „работниците ја адаптираа својата култура и ритамот на работа на нови контексти, така што фабриката никогаш не станала капиталистички контролирана и крајно рационална форма на работа на организацијата“ (Fraser, 1999).

Увидувајќи ги опасностите со кои може да се соочат ако работничките движења се фузираат во широко распространета асоцијација, работодавачите почнале да организираат здруженија на работодавачите.

Работниците увиделе дека капитализмот ја поттикнува конкурентноста, а за да бидат конкурентни работодавачите го фаворизираат развојот на машините кој пак ја намалува потребата од работна сила. Работникот станал прилог кон машината која брзо и динамично ги вршела задачите, а работникот само вршел прости, еднолични движења кои лесно и брзо може да се научат. Индустријализацијата ги истиснала малите работилници и мајсторите кои рачно ги изработувале производите. Последица на овој процес била деградацијата на положбата на работникот во општеството преку влошување на условите за работа што резултирало со понизок животен стандард.

Занаетчиите чии занаети почнале да се гасат поради индустријализацијата се приклониле кон Овенизмот наоѓајќи излез за себе во радикалниот чекор да се донесе одлука да не се учествува во капиталистичкиот систем и премин кон кооперативни заедници. На почетокот на 1829 година започнал шестмесечниот штрајк на 10.000 работници во Стокпорт. Настанал застој кога работодавачите се обединиле со цел да ги поразат синдикатите. Водени од утопизмот на Роберт Овен повеќе синдикални лидери

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

во XIX век ја поддржале идејата на Џон Доерти¹³³, секретарот на Синдикатот на Манчестер да го направи синдикатот на предачите средиште на еден заеднички синдикат на сите професии. Неговата идеја била сите синдикати да оформат Национално здружение за заштита на трудот односно да основаат едно здружение преку кое ќе се обезбедува меѓусебна поддршка при организирање и спроведување на штрајковите. Социјалистичката идеја на Роберт Овен¹³⁴ за соработка (кооперација) до радикален чекор да се донесе одлука да не се учествува во капиталистичкиот систем и да се премине кон кооперативни заедници нашла плодно тло кај работниците и внатре во работничките движења. Тие ги гледале кооперативните заедници како извор на работа за невработените со што во исто време и ќе се заштитат од опаѓање на цената на трудот која била предизвикана од нив (од невработените) поради прифаќањето на иста работа за понизок надоместок. Битката меѓу синдикатите и работодавачите продолжувала така што синдикатите штрајкувале наизменично, еден по друг, а работодавачите затвориле голем број на предилници и уште повеќе ги намалиле дневниците. Доерти се обидел да ги организира сите синдикати на генерален штрајк, но оние синдикати кои биле во помалку индустријализираните региони не се согласиле. Нередите станале масовни и доаѓа до првите крвопролевања, кога бил убиен синот на еден од работодавачите. Долготрајниот застој во работата и гладот ги исцрпил работниците кои полека се вратиле на работа прифаќајќи ги условите на работодавачите.

Во средината на XIX век се појавиле нови тенденции на здруженијата на работниците. Во Лондон синдикатите го основале Федералниот Метрополитен Синдикат кој брзо завлегол во политика во текот на кампањата за парламантерни реформи и за закони за фабриките. Во исто време се појавуваат првите обиди за здружување на жените работнички.

Првата половина на XIX век е во знакот на масовно организирање, обиди за ширење на синдикатите како територијално, така и во разни гранки и во спротивставување на работодавачите кои гледале да си ги заштитат своите интереси. Некои работодавачи дури барале од работниците да се откажат од синдикатите, а

¹³³ John Doherty

¹³⁴ Роберт Овен (Robert Owen) е социјален реформатор кој се залагал за подобрување на условите за живот и работа на работниците. Оваа социјална утопија станала водечка идеја за повеќето синдикални лидери на почетокот на XIX век.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

меѓусебно се организирале да не вработуваат ниту еден член од синдикатите. Бројните штрајкови и нивното, скоро регуларно задушување укажува на потенцијал за социјална револуција на која повикувале пишаните медиуми кои биле наклонети кон овенистите кои имале многу високи очекувања. Овие очекувања во исто време биле и крајно утопистички. Списанието на синдикатот од Глазгов искажувало симпатии кон овенистите, но крајно прагматички истапувало со ставот дека „тие мешаат метафизика¹³⁵ со секојдневен живот“ (Fraser, 1999).

Масовното организирање во синдикати се пројавило и во рударскиот сектор. Рударите биле врзани со годишни договори со работодавачите. Тие морале да работат за одреден работодавач, но без никаква гаранција за работа или обезбеден надоместок. Рударите дури и се наоѓале во подредена положба со законот за господар и слуга против кој се спротивставувале во континуитет. Со овој закон работниците се казнувале за кривично дело доколку раскинеме договор за работа, додека во истата ситуација, доколку работодавачот го раскине договорот за работа со работникот тоа се третираше како граѓански прекршок. Рударите се спротивставувале, штрајкувале, дури и најмиле адвокат да ги застапува. Биле применети разни репресивни мерки за спречување на штрајковие, како и бројни мерки за обесхрабрување за идни штрајкови. Дел од штрајкувачите биле протерани од своите домови заедно со своите семејства. Штрајковите биле задушувани, а како резултат од нив било комплетното исчезнување на годишните договори и нивно заменување со месечни. Компаниите за јаглен сакале послушна, војнички дисциплинирана работна сила според стандардите и желбите на нивните сопственици. Рударите, исто како и ткајачите се бореле за промена на начинот на работење, а не само за надоместокот за нивната работа. Главното прашање и за работодавачите и за работниците било прашањето како да се распределат придобивките од растечкиот индустриски напредок помеѓу работниците и работодавачите.

Синдикатите морале да се соочат со политиката и да започнат да функционираат во едно општество кое е наклонето кон капитализмот. Секојдневието било исполнето со задушени штрајкови, казни и иселувања, неповолни закони за работниците. „... судирите меѓу одделниот работник и одделниот буржуј сè повеќе придобиваат

¹³⁵ Апстрактна теорија која нема основа во реалноста

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

карактер на судири меѓу две класи. Работниците започнуваат да создаваат коалиции против буржуите; тие се обединуваат за заштита на својата наемнина. Тие основаат дури и трајни здруженија, за да се снабдат со средства во случај на бунт“ (Маркс & Енгелс, 1978). Сето ова влијаело врз развојот на синдикалните здруженија. Голем број членови од синдикатите го разбрале конкурентниот капиталистички систем и сфатиле дека треба да се организираат на национално ниво за да може да постигнат повисока цел односно да може да понудат помош и поддршка на работниците во рамките на системот. Синдикатот ги спознава потребите од стабилност, долготрајност на функционирање внатре во капиталистичкиот систем на производство, тесно поврзан со постоечките закони. Законите може да се менуваат, но за тоа не се потребни такви радикални и долготрајни штрајкови кои не одат во корист и на двете страни. Според Хобсбаум, синдикатите веќе ги научиле правилата на игра (Fraser, 1999).

Во втората половина на XIX век со подобрувањето на економските услови започнал период на подобра организација на синдикатите. Подобрената економска ситуација значела обезбедување на поголеми финансии и самостојност. Гранките на синдикатите биле самостојни и финансиски независни и не сакале да ја изгубат самостојноста и контролата над своите финансии. Започнува и период на соработка на работодавачите со работничките организации во врска со работното време.

Иако тешко и долготрајно, сепак организациите станувале поефективни кога биле здружени. Таа тенденција на здружување, иако не била многу посакувана од сите синдикални организации, сепак растела и се развивала како и свеста на работниците дека организирани на територијата на целата држава можат да постигнат повеќе отколку ако се сегментирани и затворени едни од други. Интеграцијата на синдикалните организации од разни индустриски гранки низ целата земја започнала со таква брза динамика што Здружението на инженерите¹³⁶ имало членство кое се ближело до бројката од 40.000 членови. Во него членувале работници од клучните растечки индустрии кои произведувале машини и алатки.

Создавањето на централизирано здружение на синдикатите била тешка задача која се реализирала само со Здружението на инженерите, додека преостанатите синдикати биле мали и локално организирани во рамките на својот занает. Иако една

¹³⁶ Amalgamated Society of Engineers (ASE)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

од целите на синдикатите била централизација на синдикатите, сепак таа тешко се реализирала. Многу од синдикатите настанувале и биле активни во периоди на немири, а кога тие немири се смирувале со постигнати или непостигнати резултати синдикатите се повлекувале.

Според Сидни и Беатрис Веб „Здружението на инженерите“ претставувало „нов модел“ на модерен синдикат. Новото здружение требало да биде ефективно и да има национален идентитет. Голем придонес за успешниот развој на новото здружение дале развојот на железницата и на поштенските врски. Проширувањето на национално ниво, полесните комуникации помеѓу гранковите организации и помалите независни синдикати придонесле воспоставување на придобивките како помош при невработеност, финансиска помош при смрт, придобивки во случај на несреќа и боледување, придобивки за пензионирање итн. Но, и покрај свесноста дека здружени во големи синдикати на национално ниво можат да постигнат повеќе, сепак било многу тешко да се убедат сите синдикати да се откажат од својата независност. Некои од синдикатите дури и ја намалувале членарината за да привлечат повеќе членови, но и покрај тоа „вистинскиот резултат на борбата на работниците не бил непосредниот успех, ами здружувањето на работниците, кое се повеќе се шири. Само таа врска е и потребна, па многуте локални борби, кои се насекаде од ист карактер, да се централизираат во национална класна борба. А, секоја класна борба е политичка борба“ (Маркс & Енгелс, 1978).

Главната задача поставена пред синдикатите била истата како на занаетчиските синдикати од минатото, односно контрола врз работната сила во занаетот. Постоеле две категории на работници кои претставувале опасност за намалување на надоместок и конкурентност на пазарот на трудот, недоволно квалификувани и квалификувани професионалци кои од разни причини останале без работа.

Контролата врз влезот на недоволно искусни, непрофесионални, ниско платени членови се спроведувала затоа што влезот на оваа категорија на работници пропорционално би ги снижувала квалитетот на услугите односно производите и надоместокот кој се добивал за нив. Разните начини за обучување, контрола на бројот на чираците веќе претставувале методи со кои синдикатите (здруженијата на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

занаетчиите) веќе подолг временски период го контролирале креирањето на вишок работна сила.

Многу бил јасен фактот дека втората категорија на работници, долготрајно невработените, ќе бидат испровоцирани во еден момент да прифатат намалување на плата само да имаат работа и примања. Контролата на невработените и нивно држење надвор од пазарот на работна сила се вршеле преку наоѓање на алтернативна работа за нив или обезбедување на средства за нивно емигрирање на друго место. За таа цел дури постоеле и фондови за емиграција во самите синдикати. Мигрирањето на работниците било можно поради брзиот развој на индустријата во Британија и зголемувањето на потребата од работна сила во фабриките во кои се воведувала нова технологија на работење. Синдикатите ги заштитувале одредените категории на работници кои стравувале дека ќе останат без работа затоа што нивните работни задачи ги вршеле новите машини. Колку помала помош, умешност и сила барала машината толку повеќе се намалувала потребата од машкиот труд кој бил заменуван со женски и детски. Ставовите на Карл Маркс и Фридрих Енгелс во Манифестот ги презентираат работниците како работни орудии, кои за работничката класа според разликата во пол и старост немаат општествена важност, но за работодавачите тие претставуваат помал трошок. (Маркс & Енгелс, 1978)

Но, главните несогласувања настанувале околу контролата на управувањето односно како ќе се организира работата и распоредувањето на персоналот на различните работни позиции. Најголемата опасност за синдикатите и за искусните работници биле неискусните, нестручни работници кои би работеле за помал надоместок. Синдикатот настојувал да се ограничи бројот на нови работници и да се внесува еден на четири професионалци, да се одбива работењето на норма кое според нив ги третира работниците како робови и да се одбива наметнувањето на континуирано прекувремено работно време. За работодавачите било лесно да вработат нестручни кадри кои ќе ги обучат за кратко време. Заштитата на работната сила од евтина работна сила синдикатите ја спроведувале со зачленување на работниците, а работодавачите во исто време барале од работниците да се откажат од членство во синдикатите. Работниците се наоѓале меѓу „чеканот и наковалната“ веќе подолг период.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Во втората половина на XIX век како контра тежа на Здружението на инженерите работодавачите основале Централна асоцијација на работодавачите на инженери¹³⁷. На ниво на Асоцијацијата била донесена забрана и согласност од сите членови да не вработуваат членови од синдикатите кои ќе се мешаат во донесувањето на одлуки за работно време, услови за работа, договори меѓу работодавачите и работниците итн. Во 1951 година Здружението на инженерите започнало со систематско спротивставување на постојаното прекувременно работење и работењето на норма. Како одговор на тоа работодавачите се организирале да не прифаќаат никакво посредништво и да ги вработуваат работниците индивидуално. Тие дури и побарале секој работник кој ќе го обнови постоечкиот или ќе потпише нов договор да се откаже од членство во синдикат (McIvor, 1996). Работодавачите сакале работниците да потпишат документ со кој секој од нив индивидуално ќе се откаже од синдикатот, односно ќе потпишат изјава¹³⁸ дека нема да се мешаат во управувањето од страна на работодавачот, сопственик на бизнисот. Овие активности на работодавачите го намалиле членството во синдикатите, што ги донело синдикатите до граница на распаѓање.

Здружувањето на работниците од разни занаети и индустриски области не останало незабележано од страна на властите и не било оставено на случајностите. Активностите кои се одвивале во рамките на здруженијата, организирањето на штрајковите, поставените услови од страна на работниците биле непожелни за работодавачите така што тие го користеле своето влијание и вршеле притисок врз властите. И работодавачите и работниците односно иницијално „господарите и слугите“ имале свои интереси за кои се труделе да ги промовираат и реализираат преку институциите и преку законската легислатива.

Зачетоците на законите кои се однесувале на односите работодавачи – работници започнале уште во XVI век со воведувањето на мировните судии. Во Англија висината на наградата за услуги на занаетчиите била одредувана од мировни судии на кои им била дадена власт да донесуваат вакви одлуки согласно со Законот на Елизабета од

¹³⁷ Centralized Asociation of Employers of Operative Engineers

¹³⁸ I will not attempt, by myself or through others, to interfere with your freedom in the management of your works, more especially in reference to the engagement of the men or number of apprentices whom you choose to employ/ Изјавувам дека сам или преку други, нема да влијаам врз вашата слобода на управување со вашите работи, особено во врска со ангажирањето на персонал или бројот на помошници кои ќе одлучите да ги вработите

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

1563 година. Во текот на XVIII век и работниците и работодавачите се обраќале до институциите, односно до парламентот и до судовите за реализација и поддршка на нивните цели. Џејмс Мохер¹³⁹, (Fraser, 1999) идентификувал 30 закони во периодот од 1305 година до 1799 година, дваесет од кои биле донесени во периодот од 1720 година до 1799 година и кои го забранувале здружувањето меѓу специфични групи на работници. Сепак со тек на времето здруженијата се развивале и се зголемувала бројноста на нивните членови. Од тие причини и законската регулатива се менувала и прилагодувала на условите.

Законот против вознемирување (малтретирање) на работниците од 1859 година дефинирал дека освен согласувањето со другите за корекција на работното време и плаќањето на надоместокот и настојувањето и наведувањето на другите на мирен и разумен начин да прекинат со работа за тие цели не се криминал, но се уште останал простор за непријателско толкување од страна на судиите. Преку лобирање синдикатите се презентирале како здруженија кои не се фокусираат и не поттикнуваат штрајкови, туку дека тие се против штрајковите и дека тие всушност се сила која создава ред и стабилност во индустриските односи. Големите национални здруженија имале и големи фондови и голема моќ во својата гранка поради што се воспоставила законска регулатива за заштита на нивните фондови. Заштитата на фондовите на здруженијата дошла со Указот (законот) на Расел Гарни донесен во 1868 година со кој внимателно, не споменувајќи ги синдикатите обезбедени се средства за преземање на мерки од страна на синдикатот во случај на проневера на синдикалните финансии. Со Указот (законот) за заштита на фондовите на синдикатите донесен во 1869 година здруженијата можеле да преземаат правни активности дури и ако самото здружение е под забрана. Лобирањето донесло успех, а големиот напредок во рамките на законската регулатива бил постигнат благодарение на Малцинскиот извештај на Фредерик Харисон.

Законот за синдикати од 1871 година ги устоличил правата за заштита на фондовите на регистрираните синдикати односно се фокусирал на економскиот дел. Што се однесува до делот околу работата и понатаму се оставило така како што било, односно не се направило ништо за да се отстрани одредбата дека секое прекратување

¹³⁹ James Moher

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

со работа на работниците за постигнување на подобри услови за работа и за повисока плата се третираше како криминал. Судовите ги третираше случаите на здружување како цивилна непослушност и конспирација кои можат да резултираат со криминални дејствија, а кога едно лице врши малтретирање на голема група луѓе не би резултирало со криминал и не се третираше како криминален акт.

Обемен успех на синдикатите со Кралската комисија и пред јавноста било дефинирањето на работното време на 9 часови донесено во 1870 – 1871 година. Во сите весници било објавувано дека спротивставувањето на работодавачите во врска со оваа одлука било бескорисно затоа што барањата на синдикатите биле сосема разумни и разбирливи. Во 1871 година е постигнат успех со кој клаузулите за криминален акт се отстранети од законот за синдикати. Сепак овие клаузули не се во целост отстранети од законската регулатива туку само од законот за синдикати. Истите се вметнати во посебен амандман на Законот за криминал. Според (Fraser, 1999) ова им дало можност на непријателски расположените судии да го интерпретираат зборот „вознемирување“ многу пошироко дури и како попречување и мешање од страна на работниците во работата на сопствениците.

Во 1875 година конечно направена е модификација на Законот за синдикати во корист на синдикатите. Според Законот за конспирација и заштита на приватен имот „ништо што е направено при разгледување и унапредување на спор“ нема да се третира како криминал освен во случај кога самата активност претставува криминал или претставува свесно мирно заземање на фабриката. Со овој закон веќе се воспоставува ист однос кон двете спротивставени страни. Законот за работодавачи и работници конечно ги заменува термините господар и слуга со термините работодавач и работник и им дал исти права на работодавачите и на работниците пред законот при работни спорови.

Законската регулатива се менувала споро и без некоја особена динамика, синдикатите вложувале големи напори за да ги реализираат своите цели, работодавачите вложувале исто така големи напори за да ги заштитат своите интереси. Со внесувањето на измените во законите конечно двете страни станале рамноправни пред законот.

Во XIX век после Втората светска војна со доаѓањето на власт на лабуристичката партија во Обединетото кралство која воведува големи промени преку

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

национализација на тешката индустрија, железницата, експлоатацијата на јагленот и создавање на социјална држава. Властите воведувале законска регулатива која ќе претставува превентива за да нема штрајкови. Указот 1305¹⁴⁰ кој всушност ги забранувал штрајковите ги ставал синдикатите во неповолна позиција кога имале намера да штрајкуваат. Работниците кои штрајкувале не почитувајќи го указот, во период кога тој бил валиден биле казнувани. Според овој указ секоја страна треба да се произнесе пред законот пред да започне да штрајкува за својот случај. Штрајкувале само синдикатите, така што ставовите од овој указ се однесуваат директно за нив, затоа тие упорно вршеле притисок врз властите за негово отстранување. Новата влада на Конзервативната партија која дошла на власт во 1951 година вовела нова мерка, Указ за решавање на индустриски спорови¹⁴¹ која била усвоена од Долниот дом без поголеми спротивставувања.

И покрај бројните притисоци од страна на работодавачите за откажување од синдикално здружување сепак останал голем број на работници кои и понатаму ја користеле најефикасната алатка на синдикатите, штрајкот за постигнување на подобри услови за работа. Секретарите на националните синдикални униии имале конзервативен пристап кон штрајковите и се залагале за максимално избегнување на решавање на спорните прашања со штрајкување. Овој став се однесувал во главно кон заштеда на фондовите кои екстремно се трошеле во време на штрајкови, а истовремено и долгорочно внимателно работење. Во секој случај борбата била побезбедна од позиција на сила, но само кога е мудро искористена. Роберт Аплгарт, секретарот на Здружението на дрводелците го имал ставот „Никогаш не се откажувај од правото на штрајк, но биди внимателен како користиш меч со две острици“ (Pelling, 1976).

Штрајковите упорно се организирале со цел да се стабилизира и да се намали работното време. Штрајкот се покажал и докажал како најмоќното оружје на синдикатот, но со тек на времето синдикалните лидери започнале да воведуваат пософистициран начин на водење на синдикатите и штрајкот останал како последна опција. Со цел да се придобие ново членство и да се продолжи членството на старите

¹⁴⁰ „The Conditions of Employment and National Arbitration Order, known as Order 1305, effectively banned strikes and forced any side in a dispute (usually the trade union) to bring their case to an arbitration panel rather than to go on strike“.

¹⁴¹ Industrial Disputes Order

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

членови синдикатите започнале да воведуваат придобивки за членовите. Со зголемувањето на членството и менувањето на пристапот се зајакнувала позицијата на синдикатот и полека, но стабилно почнал да се применува процесот на преговарање. За да се зголеми членството со што би јакнеле синдикатите се започнало со посветување внимание и придобивка на јавното мислење. Средината во која работеле синдикатите не била баш најповолна и запознавањето на јавноста со нивната работа и цели би можеле да бидат корисни за понатамошна победа во „битките“ со работодавачите. Долгорочните цели на синдикатите можеле да се видат само ако тие бидат прифатени од страна на работниците како нивни претставници, а истовремено и работодавачите треба да ги прифатат како партнери во преговорите. Во втората половина на XIX век, некаде до 1860-те години веќе можел да се увиди зголемен број на работодавачи кои биле спремни да соработуваат со синдикатите. Некои од работодавачите имале ставови дека синдикатите може да бидат корисни во современите процеси во производството. Бидејќи обично синдикатите биле здруженија на искусни и квалификувани во својата област работници, многу работодавачи ги прифатиле синдикатите како даватели на услуги, затоа што преку нив си обезбедувале квалификувана работна сила. Исто така, станало видливо дека водачите на синдикатите имаат многу повеќе информации и познавања на работата од обичните работници. И за двете страни било подобро да се преговара со мала група претставници на работниците кои подобро се запознати со процесот и со преговарањето отколку со сите работници во фабриката т.е. гранката од индустријата што често можело да доведе до недоразбирање и штрајкови кои би можеле да се избегнат со дијалог. Подоцна кога веќе синдикатите имале масовно членство веќе бил неизводлив стариот начин на решавање на прашањата меѓу работниците и работодавачите. Милионското членство од синдикатите морало да биде претставувано од една мала група претставници кои ќе преговараат во името на целокупното членство. Активна улога во преговорите меѓу синдикатите и работодавачите почнала да зазема и власта со донесувањето на законска регулатива која ги регулирала начините на преговарање и договорање со цел да се избегнат политички предизвикани индустриски конфликти (4). Преговорите биле внесени во законска рамка според која секое прашање морало прво да оди на арбитражата и да се избегне директното започнување на штрајк во кој би учествувале огромен број на работници.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Здружувањето на работниците во синдикати покрај својот социјален и егзистенцијален аспект е многу тесно поврзано со политички аспект. Со забрзаниот развој на индустријата забрзано расте и работничката класа односно пролетаријатот кој се сплотува во големи народни маси чија сила постојано расте без застој. Несогласувањата и судирите кои произлегуваат меѓу работникот и сопственикот се здобиваат со карактер на класна борба. Погоре споменатите здруженија, задруги, синдикати се спојуваат зашто имаат заеднички интерес, подобрување на условите за работа и подостоен живот. Самото нивно здружување кое на почетокот има егзистенцијален карактер со тек на време со омасовувањето на движењето, со стекнувањето на моќта преминува во фаза на политичко делување. Пролетаријатот долго се оформувал и требало долго време за да се стекне со легитимитет на револуционерна класа. Според Манифестот „средните сталежи како ситните индустријалци, ситните трговци, занаетчиите, селанецот – сите се бореле против буржоазијата за да го обезбедат од пропаѓање својот опстанок како средни сталежи кои не се револуционерни, туку се конзервативни дури и реакционерни зашто сакаат да го свртат наназад тркалото на историјата“. Деловите од овие сталежи кои биле прогресивни и револуционерни преминале во редовите на пролетаријатот и заедно со неговите припадници се бореле за својата иднина, а не за минатото. Пролетаријатот нема сопственост¹⁴², современиот индустриски труд таканареченото робување на капиталот е исто насекаде, затоа пролетаријатот нема национален карактер, а може да се бори со истата сила и со истите цели насекаде подеднакво, во Англија, во Германија, Франција. Синдикатите произлегуваат од пролетаријатот, а активната улога во преговорите меѓу синдикатите и работодавачите почнала да зазема и власта со донесувањето на законска регулатива која ги регулирала начините на преговарање и договарање со цел да се избегнат политички предизвикани индустриски конфликти (6.9). Здружувањето во големи синдикални организации чија основна цел е подобрување на основните услови за работа и живот на работничката класа – пролетаријатот ја презентираат вистината која ја содржи слоганот на Владимир Илич Ленин и која не може да се оспори „Синдикатите се школа за комунизам“.

¹⁴² затоа синдикатите оформуваат фондови за поддршка на болни членови, вдовици итн.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Јако синдикално движење го промовира статусот на работната сила, придонесува и ја поттикнува како работната сила, така и менаџментот односно работодавачот да заземат активна улога во целокупниот процес на подобрување на условите за работа и производство.

Демократската класна борба опишува едно општество каде што консензуалното преговарање може да ја замени класната војна и функционирањето по заслуги и рамноправност ќе преовладуваат над наследните и пренесените привилегии (Lipset, 1960) Во периодот на динамична економија после Втората светска војна, во шеесеттите години на XIX век дури и ниско - квалификуваните работници имале убаво платени работи и сигурно вработување. Настанал престврт кон потрошувачко општество кога средната класа веќе можела да си дозволи да поседува кука, покуќнина. Во овој период е основана и првата меѓународна револуционерна организација на пролетеријатот. Нејзиното создавање било на иницијатива на француските и англиските работници као резултат на појачаните активности на работничката класа. На Основачкото Собрание како член на Генералното собрание на Првата интернационала бил избран Карл Марк кој подоцна го подготвил и Статутот и основачкиот Манифест. Интернационалата била организација која споила во себе организации со разни идејни правци и разни групации на работничката класа од разни земји. Скоро во секоја земја во западна Европа, па дури и преку океанот, во Америка биле основани ограноци на Интернационалата. На конгресите и конференциите на организацијата биле одредени предметите на кои ќе се делува, а тоа биле: политичката борба, значењето и улогата на синдикатите, значење на вклучувањето на жените во индустријата итн. Карактеристично за Првата Интернационала било тоа што таа како организација ги поддржувала штрајковите, како и другите активности на работничката класа.

Во овој период се случува и пораст на вработеноста која потпомогнала да се креираат јаки синдикати и се разбира јака заштита на работниците и минимизирање на разликата во платите. Здружувањето во синдикати и колективните преговарања претставуваат историски инструмент за „кротење“ на пазарот на труд и за ослободување на работникот, но и за обезбедување на социјална сигурност независно од пазарот. Во текот на шеесеттите години порастот на вработеноста креирал ефект на експанзија на социјалната држава со тоа што се обезбедувало образование, здравство, социјални услуги.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

4. Социјален дијалог

Широката организација на општеството и економијата во Европа во форма на Европски социјален модел го опфаќа и социјалниот дијалог помеѓу одржливиот економски развој, високите стапки на животен стандард, квалитетно образование, сеопфатна социјална заштита, ниско ниво на нееднаквост и високо ниво на солидарност. За поддржување и одржување, како и за иден развој на голем дел од овие категории заслужна улога има социјалниот дијалог меѓу организациите на претставниците на работодавачите и претставниците на работниците.

4.1. Европски социјален дијалог

Социјалниот дијалог претставува сегмент од специфичното организирање во рамките на општеството и економијата односно тој е интегрален дел од Европскиот социјален модел кој „го одразува демократското начело“¹⁴³ (Табела 5 Договор за Европската унија Член 11) дека организациите претставнички треба да бидат консултирани, да имаат слобода да ги изразат своите ставови при водење на дијалог и да бидат вклучени во процесот на донесување на одлуки за прашања кои директно ги засегаат.

Постои една широка работна дефиниција од Меѓународната организација на трудот, која дава широк дијапазон на процеси и разни начини на нивна реализација што се користат не само во Европа, туку и пошироко во целиот свет. Таа вели дека „социјалниот дијалог ги вклучува сите видови преговори, консултации или едноставно размена на информации меѓу претставниците на владата, работодавачите и работниците во врска со прашања од заеднички интерес кои се однесуваат на економски и социјални политики. Социјалниот дијалог може да постои како

¹⁴³ Табела 2 - Договор за Европската унија - Член 11

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

трипартитен процес со владата како официјална страна на дијалогот, или може да се состои од бипартитните односи меѓу работниците и раководството (или синдикатите и организациите на работодавачи) со или без индиректна владина вклученост. Процесите на социјален дијалог можат да бидат формални или институционализирани, а често се комбинација од двете. Може да се одвива на национално, регионално или на ниво на претпријатие. Социјалниот дијалог може да биде помеѓу професии, секторски или комбинација од двете.“

Социјалниот дијалог се претставува како алатка со која се реализираат социјални и економски цели со тоа што преку неа работниците и работодавачите го внесуваат своето мислење односно оваа алатка станува нивни глас како во работната средина, така и пошироко во општеството.

Уште од втората половина на XX век, во рамките на Европската заедница и нејзините шест држави членки социјалниот дијалог бил интегрален дел од вредностите на Европскиот социјален метод. Важноста на социјалниот дијалог е утврдена и уште повеќе потенцирана со тоа што тој е официјално вклучен во процесот на донесување одлуки на институционално ниво¹⁴⁴, а му се придава голема важност и на полето на донесување на одлуки. Дел од официјализирањето на социјалниот дијалог јасно е претставен во Договорот за Европската унија во кој се вели дека „социјалниот дијалог претставува дел од Европскиот социјален модел, затоа што тој е рефлексив на демократските принципи според кои репрезентативните асоцијации би требало да можат да ги изразат своите гледишта и да бидат консултирани за истите, да се вклучат во дијалог со јавните институции, како и да се гледа на тоа дека би било фер работниците и работодавачите да бидат вклучени во донесувањето на одлуки за прашања кои се однесуваат директно за нив.“ Европскиот социјален модел го вклучува социјалниот дијалог во своите рамки, а социјалниот дијалог придонесува придобивки и за Европскиот социјален модел, а во исто време и за компаниите во кои се одвива тој социјален дијалог. Стекнување на придобивки од социјалниот дијалог е поттикнато од Повелбата за основните права на Европската унија во Поглавјето 2 – Солидарност (Табела 4 Повелба за основните човекови права на ЕУ).

¹⁴⁴ Национално и наднационално

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Социјалните партнери со своето искуство и познавање на темата можат да допринесат во најголема мера за подобрување на условите за сите прашања на кои се дискутира при консултациите затоа што тие се соочуваат со актуелните проблематики во секојдневието. Тие се многу блиско и детално запознаени со темите од областите на вработувањето, условите за работа, безбедност и заштита при работа, еднаквост меѓу мажите и жените, работно време, континуиран професионален тренинг и надградба; затоа, преку консултаци, дијалог и преговарање социјалните партнери ги покажуваат сите свои акумулирани практични знаења и го обликуваат социјалниот дијалог како најкомпетентни за него. При консултациите, преговорите и дијалогот на социјалните партнери најчесто се постигнуваат најуспешните компромиси и се наоѓа решение за спротивставените интереси со постигнување на баланс кој законодавството не може да го постигне.

Пазарот на трудот и економијата се повеќе се интегрираат, а Европската унија ја унапредува својата улога во социјалната политика и политиката за вработување кои се имплементираат преку институциите на Европската унија и преку националните институции. Голем дел од придобивките на полето на социјалната политика и со него тесно поврзаните политики за вработување се постигнати преку социјалниот дијалог на европско ниво. Пазарот на трудот се развива пропорционално со развивањето на европската економија, но придобивките од социјалниот дијалог се различни во различни земји членки.

Веќе подолг временски период, односно во тек е шестата декада во која Европската унија го развива социјалниот дијалог и работи на напредокот на социјалните права со активна вклученост на работниците и работодавачите како главни актери во процесот. Кога се зборува за економски напредок се мисли на напредок на економијата, развој и јакнење на европскиот единствен пазар. Вложувањата за јакнење на социјалниот дијалог се битни и на ниво на Европската унија и на национално ниво за комплементарност на економскиот развој и за развојот на човечките ресурси во рамките на компаниите. Јаките преговарачки моќи на партнерите во социјалниот дијалог се клучен фактор за надминување на критични ситуации во периоди на економски кризи кои зачестено се случуваат во последните децении.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Јакнењето на капацитетите на социјалните партнери значи посеопфатна употреба на потенцијалот кој тие го имаат за решавање на разни проблеми на социјалниот дијалог на сите негови нивоа односно на ниво на Европската унија, на национално и регионално ниво, меѓуиндустриско ниво, ниво на сектори или на ниво на компанија.

Колективните преговори кои се одвивале во земјите на Европската економска заедница се однесувале воглавно на преговори во кои учествуваат работодач или група работодавачи од една страна и група од работници организирани во синдикална организација. Обично целта на овие преговори била од областа на работните односи т.е. се однесувала за подобрување на условите за работа, одредување на надоместоци и наметнување на обврзувачки клаузули за двете страни потписнички на договорот. Правните обврски од овие договори кои се постигнати на ниво на преговори помеѓу работодавачите и синдикатите се применувале на индивидуалните договори на работникот со работодавачот во рамките на компаниите или индустриските гранки. Во сите шест земји членки организациите на работниците (синдикатите) имале легално право да ги представуваат работниците и да преговараат во нивно име за одредување на условите за работа кои потоа ќе бидат составен дел од индивидуалните договори.

Равојот на социјалниот дијалог е долготраен процес кој се засновува врз заедничките договори и прописи кои го регулираат активноста учество на работниците, како и постојано промовирање на социјалниот дијалог. Социјалниот дијалог во голема мера зависи од етаблираноста на индустриските односи кои имаат големо влијание врз страните учеснички во социјалниот дијалог.

Индустриски односи Од карактерот на индустриските односи во голема мера зависат и инструментите и мерките кои се поврзани со политиките за вработување во кои се детализираат условите за работа, приходите, работното време, слободните денови односно темите кои се најчесто предмет на судир, преговарање и договарање во социјалниот дијалог итн.

Идентификувани се четири системи на индустриски односи кои се карактеристични и тесно поврзани со социјалните модели на земјите членки:

Систем на индустриски односи	Карактеристики	Земји претставнички
------------------------------	----------------	---------------------

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

1	Скандинавски	Силни синдикати и централизиран корпоративизам ¹⁴⁵	Скандинавските земји
2	Континентален	Доминатни работодавачи и развиен корпоративен систем	Германија, Белгија, Холандија, Луксембург
3	Англо - саксонски	Децентрализирани организации и преговори	Англија, Ирска
4	Медитерански	Нерегулиран систем и доминација на работодавачите	Јужна Европа

Во извештајот од 1986 година до претседателот на Европската комисија со назив „Федерална Германија: Идеали, интереси и инхибиции“ било напишано дека германското општество покажало тенденција да ги избегне спорните теми и прашања кои може да го изложат на опасност социјалниот консензус (Michel, 1993) За да се дојде до овој стадиум односно да се избегнуваат спорните теми и прашања значи дека актерите или не се заинтересирани доволно, или едната страна е доминантна, а другата ги прифаќа ставовите на првата без поговор. Како резултат на работењето во областа на индустриските односи Џон Данлоп, економист на трудот, развил својот систем т.е. модел на индустриски односи и ја поставил основата на индустриските односи уште во 1950 година. Данлоп идентификува неколку заинтересирани страни односно актери кои активно учествуваат во индустриските односи. Според неговата дефиниција, активно вклучени страни во индустриските односи се:

- Работниците и синдикатите
- Работодавачите и нивните организации
- Владата и владеачките регулаторни тела

Сферата на делување на овие три актери е во областа на трудот и производството, како и раководење со влијанијата врз работните односи на колективно и индивидуално ниво во поширокото општество. Меѓусебната односи меѓу нив според Џон Данлоп се состои од тесна меѓусебна соработка, преговори и употреба на економско – политичка моќ во процесот на одредување на правилата за креирање на

¹⁴⁵ Систем на институционализирани односи меѓу државата, синдикатите и организациите на работодавачите

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

резултатите од системот на индустриски односи. Трите страни, работодавачите, синдикатите и Владата во една држава сè уште претставуваат клучни фактори во модерниот систем на индустриски односи. Како и во времето на Данлоп, тие и денес не можат да делуваат автономно или комплетно независно едни од други. Односот меѓу нив се развилал и се оформувал зависно од тековните услови, технолошки, пазарни, а многу често и од политичките. Главната идеја е креирање на егалитаристички систем за сите засегнати страни во него со цел да се оформи група на правила кои ќе третираат одредени прашања за кои сите страни кои партиципирале во нивното решавање ќе имаат право на глас. Накратко кажано, индустриските односи претставуваат систем кој креира правила за работното место. Овие правила претставуваат производ на меѓусебна соработка помеѓу клучните фактори, работниците и нивните синдикати, работодавачите и нивните организации на работодавачи и Владата и владините тела и органи за што сите тие сносат колективна одговорност.

Најчесто, индустриските односи се поистоветуваат со работните односи. Но, може да се каже дека терминот работни односи се користи повеќе во индивидуални контексти, тесно поврзани за единката во работен однос, а индустриските односи се однесуваат на организирање на колективот во врска со работните односи.

Во периодот пред Втората светска војна главната тема на анализирање биле работните односи како критика и алтернатива на класичната и неокласичната економска теорија, а со текот на времето и зависно од темата на истражување и дискутирање индустриските односи не само што вклучувале работни односи туку ги вклучувале и колективните преговори, синдикатите, управувањето со човечките ресурси и законот за работни односи. Дејл Јодер¹⁴⁶ ги дефинира индустриските односи „како процес на менаџирање во кој се вклучени еден или повеќе синдикати со цел да преговараат и последователно да го имплементираат договорот постигнат со колективно преговарање или договорот за работа“.

Придобивките од добро развиените индустриски односи се одразуваат во континуирано производство кое обезбедува вработување на долг период и за работниците и за менаџерите во производствениот процес, а постојаните ангажмани на персоналот овозможуваат постојан прилив на профит за сите преку непречено

¹⁴⁶ Dale Yoder

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

одвивање на процесите на производство и непречено доставување на производите на пазарот, задоволство кај купувачите итн. Добрите индустриски односи ги намалуваат или сосема ги отстрануваат индустриските спорови, штрајкови, блокади, ги промовираат не само мирот и соработката, туку влијаат и врз подобрување и зголемување на производството во производствените погони, како и на меѓучовечките односи во администрацијата на претпријатија и во услужните дејности. Спротивно на ова, споровите се рефлексција на неуспехот да се задоволат основните човечки потреби и пропустот да се обезбеди соодветно задоволство и реализација преку работата. Успешните индустриски односи во една земја помагаат развој на соработка меѓу сите три засегнати страни, а со самото тоа подобар квалитет и пораст на производство.

Во современиот свет во кој глобализацијата е движечка сила, мултинационалните компании играат голема и важна улога во развојот на индустриските односи. Мултинационалните компании се вклучени и во имплементацијата на Европската социјална политика. Важна улога во Европската социјална политика има бизнис заедницата односно големите компании, посебно оние мултинационалните кои се активен паритципant на пазарот на трудот, а со тоа имаат и големо влијание врз него. Мултинационалните компании влијаат во голема мера со економијата на светско ниво, а исто така и во политиките на Европската унија. Европската унија при подготвувањето на своите политики води внимание да не ја загрозува конкурентноста во економијата. Познато е дека економијата е клучен и доминантен фактор во Европската унија и затоа компаниите имаат важност, но се настојува на зголемување на учеството на работниците и нивните организации, синдикатите во процесот на донесување на одлуки.

Самиот процес на вклучување на работниците во процесот на управување може да се види во извештајот на Давињон¹⁴⁷ доставен до Европската комисија во 1997 година. Во препораките од овој извештај изработен од групата експерти за Европските системи за вклученост на работниците¹⁴⁸ се нагласува „важноста на учество на работниците во тековното реализирање на единствениот пазар и глобализациската економија, само преку соработката помеѓу сите вклучени актери во достигнувањето на заедничката цел на оптимизација на економските и социјалните ресурси. Ова оди паралелно со

¹⁴⁷ Etienne Davignon

¹⁴⁸ European Systems of Worker Involvement

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

константото побарување на високо ниво на вештини. Според тоа, типот на работна сила која им е потребна на европските компании – квалификувани, мобилни, посветени, одговорни и способни да ги користат технолошките иновации и да се идентификуваат со целите на зголемената конкурентност и квалитет – не може да се очекува да биде послушна на инструкциите на работодавачот¹⁴⁹.

Со истражувањето е увидено дека работниците кои се квалификувани и способни на одговорно исполнување на поставените работни задачи, треба да бидат перманентно инволвирани во процесот на донесување на одлуки во компаниите во кои работат. Настојувањето за перманентна комуникација на претставници на организациите на работодавачите со претставници на работнички здруженија и асоцијации односно со синдикатите ќе помогне за обострано подобро запознавање на организациите, продуктивноста при работењето како и предвидување на перспективите за развој и напредок на компаниите. Учеството на работниците во управувањето се реализира преку социјалниот дијалог на ниво на компанија, во рамките на државата како и во Европската унија.

4.1.1 Развој на социјалниот дијалог во Европската унија

Почетоците на социјалниот дијалог поврзани со Европската унија односно традицијата на дијалог помеѓу спротивните страни во индустриските односи потекнуваат уште од времето на нејзините зачетоци.

Првата фаза на социјалниот дијалог се идентификува во периодот од 1952 до 1984 година. Социјалниот дијалог започнал да се развива и да се институционализира со формирањето на Консултативниот комитет во кој учествувале шесте земји членки во рамките на Европската заедница за јаглен и челик. Во 1958 година истите тие земји членки влегуваат во Европска економска унија и го прошируваат социјалниот дијалог преку Економскиот и социјален комитет во кој членувале претставници кои биле вклучени во економскиот и социјалниот живот на заедницата. Комитетот се развивал

¹⁴⁹ stresses the importance of worker participation in the current context of the completion of the single market and the globalization of the economy: only cooperation between all the actors involved will allow the common objective of the optimization of economic and social resources to be pursued(6). This requirement goes hand-in-hand with a high degree of skill, which is being required more and more. Accordingly, 'the type of labour needed by European companies - skilled, mobile, committed, responsible and capable of using technical innovations and of identifying with the objective of increasing competitiveness and quality - cannot be expected simply to obey the employers' instructions'

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

како тело кое се занимава со економско-социјални прашања и постои во текот на целокупниот развој на Европската унија. Европскиот Економски и социјален комитет работел од самиот почеток на воспоставување и развој на политики. Европската комисија формирала заеднички комитети во разни сектори (рударство, земјоделие, рибарство и др.) за да делуваат како советодавни тела за разни социјални аспекти. На почетокот на седумдесеттите години почнал да се развива и меѓуиндустрискиот дијалог во кој учествувале три засегнати страни, работници, работодавачи и Европската комисија.

Втората фаза на развојот на социјалниот дијалог се поврзува со периодот од 1985 до 1992 година. Европските институции во периодот на рецесија во осумдесеттите години ја промовираат идејата за бипартитен социјален дијалог на меѓуиндустриско ниво со цел да се решаваат социјалните и економските прашања кои се отвориле во рамките на Европскиот заеднички пазар. Социјалните и економските прашања главно се решавале со договор меѓу социјалните партнери. Овие прашања биле дискутирани на почетокот на 1985 година помеѓу Комисијата и меѓуиндустриските социјални партнери активни во тоа време ETUC, CEEP и UNICE. Средбите за тековната економска и социјална ситуација биле организирани во Вал Дучезе¹⁵⁰ во близина на Брисел. Покрај разговорот за понатамошниот развој на социјалниот дијалог на состаноците меѓу социјалните партнери водени од страна на Комисијата се разговарало и за вработување, инвестиции, развој.

Плод на соработката и дијалогот во Вал Дучезе бил официјалниот заеднички текст Заедничката стратегија за развој од 1986 година.

Со стапувањето во сила на Единствениот европски акт кој го дополнува Договорот за Европската економска заедница за прв пат социјалниот дијалог се внесува во еден од договорите на унијата. Од овој момент Комисијата е обврзана да прави напор за развој на социјалниот дијалог помеѓу управувачките структури и работниците на европско ниво и доколку двете страни сметаат дека е потребно дијалогот да резултира со договор¹⁵¹.

Дијалогот кој започнал во Вал Дучезе неколку години подоцна, во 1989 година се зајакнал со Единствениот европски акт и реализацијата на единствениот пазар. Во

¹⁵⁰ Val Duchesse

¹⁵¹ Член 118 (б) од Единствениот европски акт

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

меѓувреме се врши појачан притисок за креирање на реален социјален дијалог и со креирањето на раководен орган и работни групи се дава формална структура за напредок на социјалниот дијалог. Се дискутирале актуелните теми од тоа време односно теми кои се однесувале на образование и тренинг и развојот на европскиот пазар на трудот.

Во 1991 година постигнат е првиот договор за улогата на социјалниот дијалог на меѓуиндустриско ниво меѓу социјалните партнери. Договорот претставува заеднички придонес на социјалните партнери во подготовката на Договорот за Европска унија кој бил потпишан во 1992 година во Маастрихт. Во заедничкиот договор на социјалните партнери тие се залагаат за многу појака улога на социјалните партнери во подготовката и имплементацијата на социјалната политики и политиката за вработување. Исто така тие предложиле и карактеристични процедури за консултација и преговарање. Овој договор на социјалните партнери бил вграден и станал составен дел од Протоколот и Договорот за социјалната политика кои претставуваат прилог кон Договорот за Европска унија.

Во периодот од 1993 до 2000 година улогата на социјалните партнери во подготовката и употребата на социјалната политика на заедницата зајакнува преку правото на консултација за активности на ниво на унијата. Партнерите во меѓуиндустрискиот дијалог креираат Комитет за социјален дијалог кој ќе биде централно тело во текот на одвивањето на дискусиите, во тек на планирањето и усвојувањето на текстови на разни теми. Во 1993 година Европската комисија дефинира дополнителни процедури и практични аспекти на консултациите и одлучува кои организации на социјалните партнери ќе бидат вклучени во формалните процедурите и во преговорите.

Со стапувањето во сила на Договорот од Маастрихт со неговиот Протокол за социјална политика и додатокот во форма на Договор за социјална политика се креираат две одвоени насоки во меѓуиндустрискиот социјален дијалог. Според едната, социјалните партнери ја следат својата самостојна агенда, а според другата консултациите кои се базираат на агендата за законска регулатива на Комисијата му даваат форма на дијалогот помеѓу социјалните партнери.

Во рамките на самостојната агенда, меѓуиндустриските партнери продолжиле со заеднички договори во рамките на вработувањето и социјалната политика во

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

заедницата. Потпишана е декларација за вработување на лица инвалиди. Според втората насока, односно консултациите на Комисијата со социјалните партнери, Комисијата ги консултирала меѓуиндустриските социјални партнери за голем број прашања кои биле значајни во тој период. Консултациите воделе кон преговори и потпишување на Европски рамковни договори. Една од консултации се одвивала на тема баланс меѓу приватниот и професионалниот живот и на крај резултирала со договор за родителски одмор.

Усвојувањето на Договорот за социјална политика во рамките на секторскиот дијалог означува период кога Комисијата формално започнала да ги консултира социјалните партнери кои претходно ги идентификувала како претставници од одредени индустриски гранки – сектори. Понекогаш процесот на консултација за прашања карактеристични за секторот преминувал во процес на преговарање помеѓу социјалните партнери¹⁵².

Во 1990 година се формирани неколку заеднички секторски комитети и неформални работни групи. Комисијата после извесен период го покажува своето незадоволство од работата на овие групи и комитети и донесува заклучок дека треба да се обезбеди хармонизиран и подобрен третман во разни сектори со што би се овозможила партиципација, итѐа квалитетна партиципација со цел да се работи на еднаков развој на соодветните политики на заедницата. Комисијата решава да направи комплетна замена на постоечката структура и со одлука, во мај 1998 година креира нови комитети за социјален дијалог по сектори¹⁵³.

Договорот од Амстердам го инкорпорира Договорот за социјална политика во Договорот за основање на Европската заедница. Деталното инкорпорирање на делот за социјалниот дијалог се однесува на Член 138 и Член 139.

Во 2001 година социјалните партнери¹⁵⁴ во меѓуиндустриските преговори најавиле дека сакаат промени за социјалниот дијалог да може да излезе во пресрет на

¹⁵² Договор за работно време во цивилната авијација

¹⁵³ Во 1999 година биле формирани 21 комитет за социјален дијалог по сектори. Бројот на овие комитети расте просечно за два на годишно ниво, така што до 2011 година нивниот број пораснал на 40 комитети. Тие претставуваат околу 145 милиони работници односно $\frac{3}{4}$ од вкупната работна сила на Унијата.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

предизвиците од промените кои настануваат во Европа како резултат на проширувањето. Социјалните партнери одлучуваат да организираат понезависен бипартитен дијалог и во случаите кога не се однесува на прашања кои треба да се дискутираат за консултација односно прашања поттикнати од Комисијата. На овој начин според нив дијалогот би бил подобро организиран, би се подготвувала програма за работа која би била подготвена и реализирана независно, а сепак би придонесла многу за развојот на европските стратегии и за проширувањето. Како резултат на овој пристап во 2002 година социјалните партнери самостојно создаваат нов текст кој го нарекуваат „рамка на акции“ за долгорочен развој и професионални квалификации. Поставените приоритети и предложените акции за нивна реализација требало да се промовираат на национално ниво од страна на страните потписнички на „рамката за акции“. Во овој период социјалните партнери потпишуваат рамковен договор за работа на дистанца. За разлика од претходните меѓуиндустриски договори овојпат партнерите не инсистирале договорот да се преточи во директива. Имплементацијата на овој договор ја реализираале националните организации на потписниците на договорот согласно процедурите и праксите карактеристични за управувачките и работничките структури во земјите членки.

Што всушност претставува социјалниот дијалог?

Социјалниот дијалог е процес кој се одвива во многу разни форми на соработка. Овие форми на соработка се дефинираат како преговори, консултации, меѓусебно комуницирање и споделување на информации меѓу социјалните партнери, како и колективно преговарање. Честопати во овој процес на социјален дијалог покрај социјалните партнери како трета страна во преговорите се вклучува и владата или пак институција на Европската унија.

Секогаш кога станува збор за да се изврши влијание за некои прашања кои се тесно поврзани со работата или за вршење на влијание и внесување измени во договорот, социјалниот дијалог се користи како инструмент за постигнување на одредени цели и на двете страни.

Најсеопфатна дефиницијата за социјален дијалог дава Меѓународната организација на трудот. Таа гласи:

„Социјалниот дијалог ги вклучува сите типови на преговори, консултации и размена на информации меѓу претставниците на владите, работодавачите и

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

работниците за прашањата кои се од заеднички интерес. Како всушност функционира социјалниот дијалог, зависи од земја до земја и од регион до регион. Тој може да постои во трипартитниот процес, со владата како официјална страна во дијалогот, или, пак може да се состои од бипартитни односи меѓу работната сила и раководството, со или без индиректна вклученост на владата. Може да биде неформален или институционализиран, а често и комбинација од двете. Може да се одвива на национално, регионално или на ниво на претпријатие. Може да биде интер – професионален, секторски или комбинација од нив“

Организациите кои ги претставуваат работодавачите и работниците имаат големо влијание врз случувањата во сферата на работните односи и пошироко во економијата и во општеството. Делувањето на овие организации се разликува во разни земји, но во главно тоа вклучува договарање за надоместоци и услови за вработување преку колективни преговори на различно ниво, давање на мислења на Владите и другите институции преку консултации преку кои се влијае врз законодавниот процес, заедничко управување со социјалното осигурување, обуки од областите за безбедност и заштита при работа и други отворени прашања кои се од заеднички интереси на сите вклучени страни. Оваа комуникација може да биде од формална или неформална природа и може да биде со активна вклученост само на работниците и работодавачите. Државните институции, министерства, агенции или Влада може да бидат вклучени не само во законодавниот процес, туку и во процесот на колективно преговарање.

Организациите кои ги претставуваат работодавачите и работниците, односно асоцијациите на работодавачи и синдикатите се нарекуваат „социјални партнери“. Нивната комуникација вклучително и комуникацијата меѓу нив и држаните органи и институции се нарекува „социјален дијалог“. Социјалниот дијалог се користи понекогаш во поширока смисла при потребата да се информираат, да се консултираат или да се преговара со сопствените работници внатре во компанијата во врска со условите за работа и други интерни теми.

Социјалниот дијалог е широко распространет во Европската унија и во земјите членки согласно со Договорот за функционирање на Европската унија¹⁵⁵.

¹⁵⁵ Лисабонски договор

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

4.1.2 Организации партиципанти во социјален дијалог

За да има квалитетен социјален дијалог на сите нивоа треба да постојат и во самиот процес на соработка да бидат вклучени организации од разни индустриски гранки, од специфични сектори и главно сите тие да се организирани на Европско ниво, да имаат организирана и распространета мрежна структура во што е можно повеќе земји членки. Организациите треба да имаат капацитет да можат ефективно да учествуваат во процесот на консултација.

Европската комисија има ажурирана листа на организации кои ги исполнуваат потребните критериуми за процесот на консултација. Организациите кои се на листата на Комисија се меѓуиндустриските BusinessEurope, CEEP, Eurocadres, UEAPME, CEC, Eurochambers, ETUC и повеќе секторски организации на работодавачи и на работници.

4.1.3 Организации на работодавачи

Главните носители на преговори во име на работодавачите се две организации: Business Europe и CEEP (Европски центар на работодавачи и претпријатија кои обезбедуваат јавни услуги). При потребата од карактеристични сектори Европската комисија ја консултира организацијата UEAPME која е организација од работодавачи за области од занаетчиството, малите и средните претпријатија.

- 1) Business Europe или UNICE (the Union of National Industrial Confederations of Europe)

Во периодот на реконструкција и обнова на економијата на европскиот континент после Втората светска војна во 1949 година креирана е организацијата Совет на европската индустриска федерација¹⁵⁶ и во нејзините рамки (во рамките на CIFE) националните федерации од земјите членки на ЕЗЈЧ била основана Унијата на индустрии на Европската заедница со цел да се врши мониторинг на Заедницата за јаглен и челик. Ова тело во 1958 година прераснува во Унија на национални индустриски конфедерации на Европа¹⁵⁷ во која членуваат организации на

¹⁵⁶ Conseil des Fédérations Industrielles d'Europe (CIFE)

¹⁵⁷ Union of National Industrial Confederations of Europe

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

работодавачите од земјите членки на Европската заедница¹⁵⁸ со цел да се следат политичките последици од основањето на Европската економска заедница (ЕЕЗ) со Договорот од Рим.

За да се приближи и да го донесе бизнисот во центарот на европската дискусија организацијата во 2007 година, после 50 години постоење, го менува своето име од Унијата на национални индустриски конфедерации во Бизнис Европа - Конфедерација на европски бизниси. Името на организацијата која застапува повеќе од 20 милиони мали, средни и големи компании членки на 39 национални федерации од 33 земји членки е променето за да може лесно да се разбере дека организацијата работи во име на претпријатијата за да и помогне на Европската унија во нејзиниот развој, во креирањето на работни места и помош за просперитетот на европските граѓани. Преку промовирање на интересите на своите членки Унијата настојува да осигура јавните политики да ја унапредуваат европската економија.

Унијата на национални индустриски конфедерации на Европа¹⁵⁹, односно Бизнис Европа е активен член на дебатата за иднината на Унијата, како и официјално прифатен социјален партнер на ниво на ЕУ со активна вклученост при донесувањето на економските и социјалните одлуки. Организацијата претставува лоби група која ги застапува интересите на широк спектар на претпријатија од ЕУ, како и претпријатија од земји членки на организацијата вон ЕУ.

Движечката мотивација за колективна акција на Бизнис Европа останала непроменета половина век. Главната цел вклучува обединување на главните индустриски федерации за негување на меѓусебна солидарност, охрабрување на конкурентна индустриска политика ширум Европа и да ги претставува работодавачите пред институциите на Европската унија. Оваа организација на работодавачите се залага за воспоставување на постојани стабилни врски со институциите на Унијата, ги проучува и дава мислења за тековните проблеми се разбира дека главната цел на организацијата е креирање на конкурентна Европа која ќе обезбедува поволни услови за работа за претприемачите – работодавачи со што е можно помали ограничување.

Од периодот на нејзиното основање до денес организацијата расте, се развива и прилагодува паралелно со растот и развојот на „Европската Економска Заедница“.

¹⁵⁸ Union des Industries des pays de la Communauté européenne

¹⁵⁹ Confederation of European Business

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

2) CEEP (European Centre of Employers and Enterprises Providing Public Services and Services of general interest)

Организацијата претставува индивидуални претпријатија и асоцијации на работодавачи во јавните услуги, организации во целосна или делумна јавна сопственост и организации кои вршат активности од општа важност без врска на нивната сопственичка структура. Има деветнаесет национални ограноци во кои членуваат индивидуални работодавачи и асоцијации, како и четири организации членки на европско ниво. Компаниите на индивидуалните работодавачи и асоцијациите членки во CEEP вработуваат околу 30% од работната сила во ЕУ.

3) UEAPME (European Association of Crafts, Small and Medium-sized Enterprises)

Организацијата е консултирана од Европската комисија за организација во која членуваат претпријатија од одредени категории. Во неа членуваат четириесет национални гранкови федерации на мали и средни претпријатија, занаетски здруженија од дваесет и шест земји членки на Европската унија, земји набљудувачи вклучително национални организации за мали и средни претпријатија од земји вон Европската унија и дваесет и девет гранкови организации на мали и средни претпријатија на европско ниво. Организацијата претставува дванаесет милиони претпријатија со педесет и пет милиони вработени.

UEAPME заедно со CEEP и BusinessEurope учествува во работата на групата на работодавачи за социјален дијалог и колективни преговори со ETUC.

4.1.4 Организации на работниците - Синдикати

Европската конфедерација на синдикати (ETUC)¹⁶⁰ претставува организација на синдикални организации која им помага на европските социјални партнери при дефинирањето на социјалните стандарди во Европската унија. Како што социјалниот дијалог е во сржта на владеењето на Европската унија, така и ETUC претставува еден од основните делови на Европскиот социјален модел. Организацијата е единствениот социјален партнер кој ги претставува работниците на европско ниво, а овој статус е официјално потврден со Договорот од Маастрихт од 1992 година. Заедно со

¹⁶⁰ European Trade Union Confederation

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

организациите на работодавачите на ниво на Европската унија, ETUC е вклучена при консултации во областите за вработува, социјални работи, социјален дијалог и при креирањето на индустриските и регионални политики. ETUC ги претставува интересите на работниците т.е. на организациите на работниците во рамките на Комитетот за социјален дијалог на сите средби кои се организираат три пати годишно.

Членството на ETUC е составено од осумдесет и три национални конфедерации на синдикати од тринаесет и шест земји плус дванаесет Европски федерации на синдикати кои ги спојуваат на едно место синдикатите од разни сектори. ETUC во целост претставува шеесет милиони членови на синдикати ширум европскиот континент. Под закрила на ETUC е и Eurocadres (Council of European Professional and Managerial Staff) која претставува повеќе од пет милиони вработени на менаџерски и професионални позиции кои припаѓаат на синдикати кои се обединети со ETUC.

Вон ETUC е организацијата CEC (European Confederation of Executives and Managerial Staff) во која членуваат седумнаесет национални организации кои ги претставуваат меанџерите и професионалците од повеќе области од петнаесет земји и девет федерални групации на синдикати на менаџери и професионални работници во одредени сектори. Организацијата приближно има еден и пол милион членови.

Двете организации, Eurocadres и CEC се консултирани од Европската комисија како социјални партнери кои претставуваат социјални партнери од одредени сектори. Овие организации имаат оформено комитет за врски преку кој учествуваат во преговорите на ниво на Европска унија за одредени сектори во рамките на делегацијата на ETUC.

4.1.5 Организации на трудот

Организации на трудот можат да бидат во рамките на претпријатијата (синдикати), таканаречените невладини организации, организации - агенции кои се основани во рамките на други поголеми организации и кои имаат своја цел за која постојат и работат. Кога велиме организации на трудот може да постојат разни видови на конфедерации, федерации, агенции итн.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

1) Меѓународна организација на трудот - МОТ (ILO)¹⁶¹

МОТ е првооснованата агенција на Организацијата на обединетите нации (ООН) специјализирана за областа на трудот и работните односи. Агенцијата е правно независна меѓународна организација со сопствени правила, органи, финансиски извори и членство. Работата на МОТ се состои од воспоставување на меѓународни стандарди на трудот, промовирање на правата за работа, поттикнување и подобрување на условите за пристојна работа, зголемување на нивото на социјална заштита. Вклучувајќи ги владите, државните органи и институции, работодавачите и претставниците на работниците преку својата уникатна структура МОТ работи на зајакнување на социјалниот дијалог.

Од основањето во 1919 година како дел од Договорот од Версај со кој се завршила Првата светска војна до денес, Меѓународната организација на трудот го пренесува верувањето дека универзален и траен мир не можат да се постигнат без социјална правда. Односно, организацијата работи активно на реализацијата на својата главната мисија, промовирање на социјалната правда, интернационално признавање на човековите и трудовите права, водејќи се од основачката мисија дека социјалната правда е основна за универзален и траен мир (<http://www.ilo.org>, 2017).

Во 1919 година со основањето на МОТ започнува трипартитната¹⁶² соработка помеѓу работниците, работодавачите и владите со цел да се подобрат законите и стандардите поврзани со работата на глобално ниво. Симболички пренесувањето на смислата и целите на организацијата биле прикажани преку трите клуча за вратата со три брави во новоотворената канцеларија на организацијата во Женева (<http://www.ilo.org>, 2018). Од тогаш до денес трите клуча се симбол на организацијата и ја пренесуваат симболиката на трипартитна соработка.

Области на делување на МОТ. Меѓународната организација на трудот се занимава со поголем број на области за унапредување на социјалната правда, започнувајќи од социјален дијалог, колективни преговори, работни односи, родова

¹⁶¹ ILO – International Labor Organization

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

еднаквост, социјална заштита, детски труд, економски и социјален развој, промоција на вработување, еднаквост и (не)дискриминација, принудна работа, трговија со луѓе и робство, родова еднаквост, трудова инспекција и администрација, закон за работни односи, трудова миграција, заштита на мајчинство, безбедност и заштита при работа, мали претпријатија, одржливи претпријатија, социјална заштита, плати и уште многу други кои се однесуваат на подобрување на условите за работа и живот на сите луѓе.

Декларацијата од Филаделфија во 1944 година изјавува дека трудот не е роба и воспоставува основни човечки и економски права кон кои треба да се придржуваат државите.

Во 1946 година Меѓународната организација на трудот станала прва специјализирана агенција на Обединетите нации.

Во 1969 година Нобелова награда за мир е доделена на Меѓународната организација на трудот за напорите за воспоставување на принципи за подобрување на работните услови и за социјална правда за работниците. Со оваа награда на организацијата и е оддадено признание чии напори го зајакнуваат мирот преку намалување на социјалните неправди во светот.

Во 1998 година Декларацијата за основни права и принципи на работа создава основа на работни стандарди односно права и принципи на слобода за здружување и колективно преговарање како и елиминирање на дискриминацијата, на принудниот и на детскиот труд.

Во 2008 година донесена е Декларацијата за социјална правда заради праведна глобализација која ја потврдува посветеноста на Меѓународната организација на трудот да работи на намалување на несигурноста во областа на вработувањето која произлегува од глобализациските процеси, намалување на злоупотребата на работничките права и укажува на потребата за зголемени активности за ублажување на овие прашања.

Во 2015 година од страна на ООН е промовирана „Агенда 2030 за одржлив развој“ од која произлегуваат 17 одржливи цели од кои произлегуваат 19 специфични цели. Одржливите цели не се правно обврзувачки, но се очекува од Владите на земјите потписнички да преземаат мерки за воспоставување на национални рамки за реализација на сите седумнаесет цели. Главните прашања кои имаат директно влијание

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

врз работниците, работодавачите се внесени во Цел број 8 на Агендата 2030¹⁶³ за одржлив развој кои Меѓународната организација на трудот ги имплементира во рамките на својот План за имплементација преку кој ќе се промовира пристојна работа како иден двигател на развојот.

Промовирањето на социјалниот дијалог кој можат да го водат јаки и независни организации на работници и работодавачи се срж на зголемена продуктивност, општество со висок степен на кохезија во кое граѓаните ќе бидат еднакво вклучени. Квалитетен социјален дијалог ги зајакнува капацитетите на релевантните организации со што се избегнуваат разни работни спорови. Развојот на социјалниот дијалог се базира врз голем број на прописи и заеднички договори кои се текстови кои го регулираат учеството на работниците во рамките на социјалниот дијалог и истовремено активно го промовираат. Во рамките на овие текстови меѓу поважните треба да се внесат,

- Европската социјална повелба (1961 година);
- Повелбата на Заедницата за основните социјални права на работниците (усвоена во 1989 година);

¹⁶³ Планот за имплементација на Меѓународната организација на трудот врз основа на Агендата 2030 за одржлив развој на Организацијата на обединетите нации ги содржи следните подточки во Цел број 8

- Стабилен економски раст по глава на жител од барем 7% на годишно ниво во неразвиените земји (8.1)
- Зголемување на продуктивноста со фокусирање на висока додадена вредност и на секторите со интензивен труд (8.2)
- Промовирање на создавањето на пристојна работа, претприемништво, формализирање и пораст на микро, мали и средни претпријатија (8.3)
- Издвојување на економскиот раст од деградирањето на животната средина (8.4)
- Достигнување на полна, продуктивна вработеност и пристојно вработување за сите жени и мажи вклучително млади луѓе и лица со попречености, како и еднакви плати за еднаква работа (8.5)
- Значително намалување на процентот на младите кои немаат пристап до вработување, едукација или тренинг (8.6)
- Искоренување на принудна работа и детски труд во сите нивни форми (8.7)
- Зааштита на трудовите права и промовирање на сигурна и безбедна работна средина за сите работници, вклучително работниците мигранти, особено жените мигранти и оние кои имаат несигурно вработување (8.8)
- Промовирање на одржлив туризам кој креира работни места (8.9)
- Подобрување на пристапот кон финансиски услуги (8.10)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

- Ревидираната Европска социјална повелба (1996 година)
- Повелбата за основните права на Европската унија (2000 година);
- Конвенција за слободата за здружување и заштита на правото на организирање (донесена во 1948 година);
- Конвенцијата за правото на организирање и колективно преговарање (донесена во 1949 година);
- и конвенциите на Меѓународната организација на трудот.

МОТ како организација која се залага за правата на работниците е тесно инволвирана во работењето на Советот на Европа посебно во делот на членовите за правата на работниците. Европската социјална повелба како договор со кој Советот на Европа ги гарантира социјалните и економските права на секоја индивидуа го надополнува со партиципација на МОТ во рамките на одредбите. Уште од нејзиното прво усвојување во 1961 година, дополнителните протоколи во 1988 година¹⁶⁴, 1991 година¹⁶⁵, 1995 година¹⁶⁶ и ревидираната Повелба од 1996 година МОТ е вклучен во одредбите на Европската социјална повелба кои се директно посветени на правата на работниците. Одредбите во кои МОТ активно партиципира се однесуваат на утврдување и гарантирање на правото на работниците да бидат информирани и да бидат консултирани во врска со финансиската и економската состојбата на компанијата во која работат, да бидат информирани за секоја предложена одлука која би имала влијание врз нивните интереси (Член 21) и внесување и гарантирање на правото на учество во усвојувањето и подобрувањето на работната средина и условите за работа (Член 22). Оваа одредба дефинира „дека со цел обезбедување ефикасно остварување на правото на работниците за учество во утврдувањето и подобрувањето на условите за работа и работното опкружување во претпријатието, страните се

¹⁶⁴ Дополнителен протокол на Европската социјална повелба (референтен број ETS . Тој ги проширува социјалните и економски права загарантирани со Повелбата додавајќи: права на работниците за еднакви можности и еднаков третман околу прашањата за вработување и занимање без полово дискриминација; права на работниците да бидат информирани и консултирани за прашања што се однесуваат на работата; право на работниците да бидат вклучени во утврдувањето и подобрувањето на работните услови и работната средина во претпријатието;

¹⁶⁵ Протокол за дополнување на Европската социјална повелба со кој се подобруваат контролните механизми на Европската социјална повелба

¹⁶⁶ Дополнителен протокол за обезбедување на систем на колективни жалби. Право на потпишување имаат земјите потписнички на Европската социјална повелба од 1961 година

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

обврзуваат да ги усвојат или поттикнат мерките што ќе им овозможат на работниците или нивните претставници, во согласност со националното законодавство и пракса да придонесат:

- Во утврдувањето и подобрувањето на условите за работа, организацијата на работата и работното опкружување;
- Во заштитата на здравјето и безбедноста во рамките на претпријатието;
- Во организацијата на социјалните и социо – културните услови и објекти во рамките на претпријатието;
- Во надгледување на почитувањето на прописите за овие прашања“.

Повелбата на Заедницата за основните социјални права на работниците била усвоена во 1989 година од сите тогашни земји членки со исклучок на Велика Британија. Често пати таа се нарекува политички документ со морални обврски. Целта на документот е гаранција на почитување на социјалните права во земјите потписнички меѓу кои спаѓаат пазарот на трудот, социјалната заштита, еднакви можности за сите категории на граѓани, безбедност и заштита на работното место, континуирано професионално надградување. Социјалниот дијалог и неговата важност се споменати исто така и во овој документ односно во точката број 12 од него која вели

„Работодавачите или организациите на работодавачите, од една страна, и организациите на работниците, од друга страна, треба да имаат право да преговараат и склучуваат колективни договори во услови што ги пропишуваат националното законодавство и практика.

Дијалогот меѓу двете страни од индустријата на европско ниво, кои треба да се развиваат, може, доколку страните сметаат дека е пожелно, да резултира со договорни односи, посебно на меѓупрофесионално и секторско ниво“.

Повелбата за основните права во еден документ ги консолидира основните права кои се применуваат на ниво на Европска унија. Нејзината консолидирана верзија била објавена во 2000 година. Во неа се воспоставени етичките принципи и права за граѓаните и жителите на Европската унија кои се однесуваат на слобода, еднаквост, достоинство, државјанство, солидарност, право. Одредбите од оваа повелба се осврнуваат на институциите и телата на Европската унија и на земјите членки. Националното законодавство како и европското законодавство мора да бидат

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

конзистентни со принципите кои се пропишани со оваа повелба. Повелбата не ги надминува надлежностите на Европската унија од оние кои се веќе дадени во договорите и може законски да се применува само кога земјите членки ја имплементираат законската регулатива на Европската унија.

Постои можност за opt-out од оваа повелба, а оваа опција за себе ја обезбедиле Полска и Чешка и се разбира како секогаш кога станува збор за социјалните работи и повластици – Велика Британија.

Изменетата верзија на Повелбата од 2007 година добива правна сила и станува обврзувачка како и договорите со стапувањето во сила на Лисабонскиот договор во 2009 година.

4.1.6 Консултативни тела - Европски економски и социјален комитет

Од самите зачетоци на реализирањето на идејата за обединета Европа и етаблирањето на наднационални институции постоела идејата за детално навлегување во секојдневното живеење на разни категории на граѓани преку основање на советодавни тела кои ќе бидат на помош со давање на мислења и гледишта од различни области на живеењето. Првото такво тело кое имало консултативна улога одамна пред основањето на Европскиот економски и социјален комитет гил Консултативен комитет кој бил замислен како советодавно тело на институциите на Европската заедница односно на Врховна власт на тогашната Заедница за јаглен и челик. 60 децении подоцна, во современи услови, институциите на Европската унија (Советот на Европската унија, Европската комисија и на Европскиот парламент) имаат иста таква обврска да го консултираат Европскиот економски и социјален комитет за обезбедување помош од меѓузависните економски и социјални области. Самиот процес на донесување на одлуки од овие области е зависен од мислењата на Комитетот. Во неговата работа се вклучени претставници кои ги застапуваат интересите на граѓаните односно на граѓанското цивилно општество. Европскиот економски и социјален комитет е основан со договорот во Рим во 1957 година и од самиот почеток тој требало да биде механизам кој ќе го користат организациите на граѓаните со цел да се воспостави директна комуникација меѓу организациите од цивилен карактер и институциите на ниво на Европската унија. Потребата од основање

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

на Економско – социјалниот совет како консултативно тело кое ќе биде оформено од членови од социо-економските организации од земјите членки по теркот на националните тела од тој карактер кои веќе постоеле во националните држави. Ова тело требало да го произнесе гласот на народот преку организациите кои ќе членуваат во него како дополнување на гласот на народот од страна на официјално избраните на избори претставници во парламентот. Земајќи предвид дека економските промени ќе имаат големо влијание и од нив во голема мера ќе зависи успехот на евроинтеграциите битно било да се спознава тековниот пулс предизвикан од промените на ниво на земјите членки.

Иако, од самиот почеток во ова тело се застапени разните групи на граѓански организации сепак оваа „комунитарна институција“ останала маргинализирана или е само користена повремено од клучните институции за промоција на нивните интереси (Ванковска, Институции на Европската Унија, 2008).

Внатрешна структура на Европскиот економско социјален совет се состои од 350 членови кои ги претставуваат 28-те земји членки на Унијата, кои работејќи сосема независно ги застапуваат интересите и на Европската унија и на нејзините жители. Во Комитетот не членуваат професионални политичари, туку тој е составен од членови кои ги претставуваат работодавачите, работниците и разни профили на граѓански организации. Иако, членовите на Комитетот имаат обврски при работните сесии, сепак тие не се ангажирани со полно работно време во Комитетот и целосно исклучени од областите кои ги претставуваат. Тие работат на своите регуларни работни места, а главната идеја за овој пристап е сите членови на Европскиот економски социјален совет да бидат постојано во директен контакт со тековните економски и социјални збиднувања и со граѓаните кои ги застапуваат, односно тие да се во постојан директен контакт со базата чии интереси треба да ги презентираат.

Со цел да се постигне интерен консензус во мислењата кои треба да се достават до институциите на ЕУ, Комитетот работи во три основни групи:

- Група 1- Работодавачи
- Група 2 – Работници
- Група 3 – Други групи

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Комитетот е поделен на шест групи кои опфаќаат аспекти од економија до социјала. Овие шест групи може да се прошируваат врз основа на промените кои влијаеле и врз организацијата на Комитетот кој во понови времиња има констатирано Консултативна комисија за индустриски промени која се справува со промените поттикнати од процесот на глобализација. Современите услови ја наметнале потребата од константен мониторинг на единствениот пазар, на пазарот на трудот и на одржливиот развој.

Советодавната улога на Комитетот го сместува на карактеристично место во системот на донесување на одлуки во рамките на институциите на Европската унија. Тој соработува со Европска комисија, со Советот на Европска унија и со Европскиот парламент односно соработува на разни нивоа и се наоѓа во помошна функција во триаголникот помеѓу европските институции од извршната и законодавната власт. Европскиот економски и социјален комитет иако е составен од претставници од широк спектар на цивилното општество, сепак не може да се смета за тело кое го претставува во најдобра форма цивилното општество, затоа што има многу други организации кои не се претставени во редовите на Комитетот, а битен е у фактот дека членовите во Комитетот можат да бидат сменети при промена на власта, затоа што нив ги назначуваат властите во земјата членка. Советодавната улога на Комитетот се организира на давање совети кои може и воопшто да не бидат разгледани после нивното доставување, а ни една од институциите не мора да ги земе во предвид и нема обврска да ги имплементира доколку не сака.

Иако, структурата на Комитетот е составена од претставници на работодавачите, работниците и граѓанските здруженија сепак социјалниот дијалог за работни односи, главниот предмет на овој труд, не е доминантен во работата на Комитетот, туку индиректно влијание врз сферите во кои социјалниот дијалог има доминантна улога. Важно е тоа дека Комитетот го зајакнува демократскиот легитимитет на Европската унија со зајакнувањето на улогата на граѓанските организации (меѓу кои и организациите на работодавачите и работниците) од земјите членки преку изнесувањето на нивните гледишта на ниво на Унијата.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

4.1.7 Други организации учесници во социјалниот дијалог

Покрај социјалните партнери и организациите на кои полето на интерес им е во областа на трудот постојат и меѓународни организации кои се занимаваат со човекови права и меѓу нив и со социјалниот дијалог на европско ниво. Идејата за обединета Европа започната од Черчил, Аденауер, Шуман, Спаак, де Гаспери и Бевин во периодот на востановувањето на Европската заедница за јаглен и челик во 1950 година и Европска економска заедница во 1957 година го основале и Советот на Европа во 1949 година.

Пионерите на проектот за живот на европскиот континент во мир го креирале „Советот на Европа“ во форма на меѓународната организација со седиште во Страсбург со цел да ја промовира демократијата и заштита на човековите права, како и владеењето на законот ширум Европа.

Советот на Европа ја усвоил Новата стратегија за социјална кохезија во 2004 година и ги дефинирал своите приоритети. Советот на Европа на долги патеки претставува движечка сила за меѓународна соработка за постигнување на повисок степен на социјална кохезија преку своите четириесет и седум европски земји членки. Долгогодишната работа на полето на меѓувладина соработка резултирала со воспоставени норми за социјални права и големо искуство во контролни механизми на правните инструменти во форма на препораки и извештаи. Организацијата ги помага своите земји членки при имплементацијата на разните механизми и инструменти воведени од страна на Европската унија.

4.1.8 Нивоа и форми на социјален дијалог

Поаѓајќи од дефиницијата која ја дава на Меѓународната организација на трудот¹⁶⁷ процесите на социјален дијалог можат да бидат формални или

¹⁶⁷ „социјалниот дијалог ги вклучува сите видови преговори, консултации или едноставно размена на информации меѓу претставниците на владата, работодавачите и работниците во врска со прашања од заеднички интерес кои се однесуваат на економски и социјални политики. Социјалниот дијалог може да постои како трипартитен процес со владата како официјална страна на дијалогот, или може да се состои од бипартитните односи меѓу работниците и раководството (или синдикатите и организациите на работодавачи) со или без индиректна владина вклученост. Процесите на социјален дијалог можат да бидат формални или институционализирани, а често се комбинација од двете. Може да се одвива на национално, регионално или на ниво на претпријатие. Социјалниот дијалог може да биде меѓу професии, секторски или комбинација од двете

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

институционализирани, а често се комбинација од двете. Може да се одвива на национално, регионално или на ниво на претпријатие. Социјалниот дијалог може да биде меѓу професии, секторски или комбинација од двете.

Меѓународната организација на трудот го дефинира социјалниот дијалог во светски размери, затоа во дефиницијата недостига едно ниво на социјален дијалог кое треба да се внесе кога се прави осврт на нивоата на кои се одвива социјалниот дијалог во Европската унија. Социјалниот дијалог како составен дел на Европскиот социјален модел е институционализиран во рамките на Договорот за функционирање на Европската унија¹⁶⁸ и институциите на Европската унија имаат директна обврска активно да го промовираат социјалниот дијалог¹⁶⁹.

Институционализираниот социјален дијалог на социјалните партнери се одвива примарно на две нивоа, европско и национално.

Социјалниот дијалог може да се одвива на ниво на Европска унија и на национално ниво. Кога станува збор за социјален дијалог на ниво на Европска унија треба да се земе во предвид дека станува збор за еден релативно комплициран комплет на процеси и организациски аранжмани на организации на европско ниво кои ги претставуваат работодавачите и работниците (

¹⁶⁸ Член 151; Член 152; Член 153; Член 154 и Член 155 (Договорот за функционирање на Европската унија)

¹⁶⁹ Член 152 (Договорот за функционирање на Европската унија)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Табела 3 Организации на социјалните партнери (Член 154 – ДЕУ) . Во текот на преговорите тие работат заеднички, исто како и при донесувањето на одлуки и креирањето на политики за Европската унија. Социјалниот дијалог има две форми и се одвива на две нивоа.

Формите на социјалниот дијалог може да бидат:

- Бипартитен – кога во преговорите се вклучени само социјалните партнери односно организациите кои ги претставуваат работодавачите и работниците и
- Трипартитен – кога покрај социјалните партнери во преговорите се вклучени и институциите на Европската унија.

Двете главни нивоа на кои може да се одвива социјалниот дијалог се:

- Генерално – што значи дека дијалогот покрива широк спектар на економски прашања и пазарот на труд во сите сектори
- Гранков – кој покрива одредена индустрија ширум Европската унија

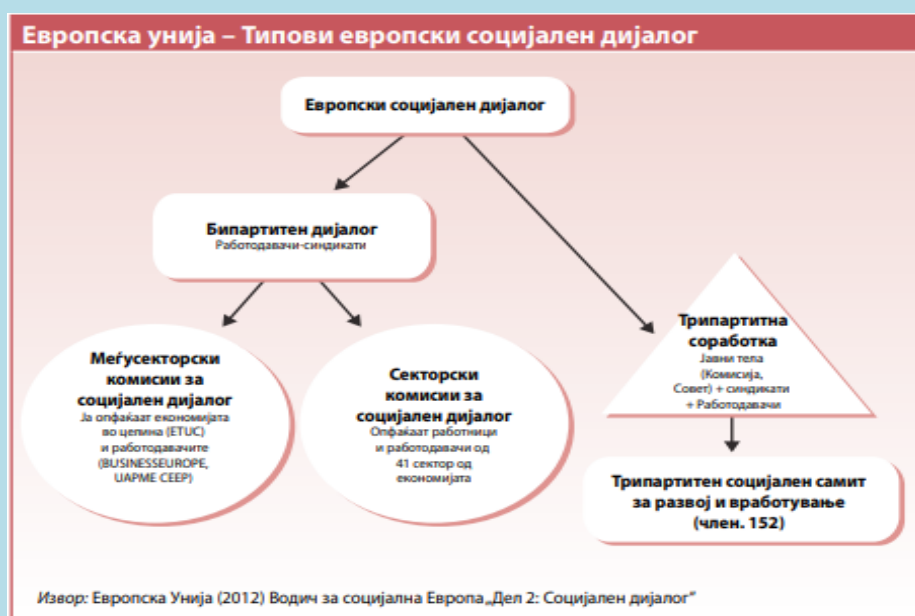
Бипартитниот социјален дијалог е форма на социјален дијалог во кој се вклучени организациите кои ги претставуваат работодавачите и работниците односно социјалните партнери.

На европско (супранационално) ниво, поимот социјален дијалог се употребува за бипартитната работа на социјалните партнери, синдикатите и организациите на работодавачите. Членовите 151 до 155 од Договорот за функционирањето на Европската унија (ДФЕУ), ја обврзуваат Европската комисија да се консултира со социјалните партнери за политиките за економски и социјални прашања и им даваат право на социјалните партнери да водат независни преговори на ниво на Европската заедница. Ваквиот бипартитен социјален дијалог е составен дел од европскиот социјален модел, и институциите на Европската унија имаат задача активно да го промовираат социјалниот дијалог (член 152 од ДФЕУ). Според Белата книга за „Европското владеење“ вклучувањето на синдикатите и организациите на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

работодавачите во формулацијата и имплементацијата на политиките стана шема за добро владеење.¹⁷⁰

Трипартитниот социјален дијалог е една од основните форми на социјалниот дијалог. Неговиот најпрецизен опис би бил, интеракција за пронаоѓање на решенија за прашања во кои владата, работодавачите и работниците имаат различни ставови, но како рамноправни партнери претставувани преку нивните претставници соработуваат во правец на наоѓање и реализација на заеднички решенија. Трипартитниот социјален дијалог ги вклучува и третира на исто ниво организациите на работодавачите, организациите на работниците и владите на земјите членки при донесувањето на одлуки. Секоја од трите страни има полна слобода преку свои претставници да ги изнесе своите ставови и мислења.

Социјалниот дијалог може да биде организиран во повеќе форми кои може да ги вклучуваат само традиционалните партнери или пак може да вклучуваат и трети страни. Основни се следните форми на социјален дијалог:

- Бипартитен
- Трипартитен (трипартизам)

¹⁷⁰ White paper on “European Governance” (CEC 2001); Европска комисија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

- Трипартизам „плус“

Социјалниот дијалог може да се одвива на различни нивоа и во различни форми. Социјалниот дијалог ги вклучува сите типови преговори, консултации и размена на информации помеѓу претставниците на владите, работниците и работодавачите односно меѓу претставниците на работодавачите и работниците кои имаат идентификувано некакви заеднички интереси кои се тесно поврзани со економската или социјалната политика¹⁷¹. Тој всушност претставува алатка со која целокупното членство, колективно и индивидуално го пренесува своето мислење за условите и проблематиките со кои се соочуваат на своите работни места.

Помагајќи во креирањето на политиките и нивното спроведување социјалниот дијалог го подобрува целокупниот квалитет на условите за работа. Успешноста на социјалниот дијалог се состои воглавно во формата на неговото функционирање и неговото одвивање на различни нивоа во општеството.

Тој може да биде организиран како бипартитен, при што учествуваат работниците и работодавачите односно само социјалните партнери или трипартитен. Во трипартитниот социјален дијалог секогаш е вклучена и владата како еден од партнерите кои преговараат т.е. се консултираат.

Кога станува збор за процес на преговарање, консултирање или едноставно размена на информации при што се вклучени само социјалните партнери односно само две страни во социјалниот дијалог (работници и работодавачи) тогаш велиме дека се одвива бипартитен социјален дијалог. Независно од бројот на организации на работници и работодавачи кои учествуваат во процесот, бипартитен социјален дијалог имаме кога владата не е вклучена во целиот процес и кога таа нема никакви интервенции при дискутирањето на широк опсег на теми кои опфаќаат предмети не само од областа на вработувањето, условите за работа, безбедност и заштита при работа, туку понекогаш и на политички прашања.

Сепак, во текот на бипартитните преговарања владата може да ги поддржи социјалните партнери во нивните консултации, размена на информации и преговарања. Често пати во текот на разните видови на дискусии на социјалните партнери доаѓа до разни несогласувања. Социјалните партнери самите не можат секогаш меѓусебно да ги

¹⁷¹ Широко распространета

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

решат несогласувањата и затоа владата понекогаш се појавува во процесот како посредник за решавање на несогласувањата. Тешко е да се постави граница помеѓу бипартитниот и трипартитниот социјален дијалог поради улогата на медијатор која владата ја презема од време на време, се разбира по потреба и на барање на социјалните партнери.

Културата на споделување на информации, преговарање и договарање помеѓу социјалните партнери е област која е предмет на континуиран развој. Овие процеси се одвиваат низ повеќе форми на социјален дијалог

Колективното договарање е посебна форма бипартитен социјален дијалог. Конвенцијата на МОТ за колективно договарање од 1981 година (бр. 154) го дефинира колективното договарање како: сите преговори кои се случуваат меѓу работодавач, група работодавачи или една или повеќе организации на работодавачи од една страна и една или повеќе организации на работници од друга, за една или повеќе од следниве цели:

1. Определување на работните услови и условите на вработување
2. Регулација на односите меѓу работодавачите и работниците
3. Регулација на односите меѓу работодавачите или нивните организации и организацијата или организациите на работниците

Колективното договарање може да помогне за создавање култура на дијалог меѓу синдикатите и работодавачите и/или нивните организации. Културата на дијалог меѓу социјалните партнери во врска со условите на вработување и работните односи може да ги постави темелите за трипартитниот социјален дијалог на национално ниво.

Но, доколку трипартизмот го гледаме од друг аспект може да се каже дека постојат повеќе форми на трипартизам. Трипартизмот може лесно да се помеша со други форми на дијалог помеѓу тројца партнери.

Една од формите е таканаречениот „граѓански дијалог“. Во него учествуваат претставници од организациите на работници и работодавачи кои преговараат со засегнати групи граѓани. Во овој тип на дијалог владата не е еден од партнерите. Ваквиот модел постои и се практикува во многу земји на национално ниво, а најмногу е застапен во Европскиот економско - социјален комитет (ЕЕСК), консултативно тело на Европската унија (ЕУ).

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

ЕЕСК го сочинуваат три страни:

- Работници
- Работодавачи и
- „различни интереси“ односно здруженија кои застапуваат прашања поврзани со семејството, еднаквоста меѓу мажите и жените, малцинствата и ранливите групи, лицата со посебни потреби, организации на земјоделци, мали дејности, занаетчискиот сектор, организации на потрошувачи и организации за заштита на животната средина итн.

Самиот социјален дијалог настанал како потреба за „балансирање“ во полето на работните односи и затоа кога станува збор за социјален дијалог традиционално, клучните партнери се владата и социјалните партнери. Како и во многу други области на живеењето, така и социјалниот дијалог подлежи на промени и социјалните партнери отвараат поле за дијалог и на различни теми вклучуваат одредени активистички групи од граѓанскиот сектор. Овој вид на дијалог, кога традиционалните партнери во трипартитниот дијалог вклучуваат и друга страна популарно се нарекува „трипартизам плус“. Со вклучувањето на групи на активисти во дијалогот, организациите на работниците и работодавачите ги расшируваат видичите, ги јакнат своите спознанија, го зајакнуваат дијалогот и за прашања кои се надвор од сферата на работните односи и трудот. Иако, социјалните партнери се вклучуваат во дијалог со граѓанското општество, сепак тие се разликуваат од сите други групи на организации затоа што тие не се само организација со тематика со која се занимаваат, туку тие се разликуваат од другите групи во граѓански организации по тоа што тие ги застапуваат организациите кои се вклучени во економските текови, а својот легитимитет го добиваат од членството.

Дефинирањето на социјалниот дијалог на европско ниво е комплицирано, но во исто време јасно и концизно проследено низ низа процедури пропишани и јасно дефинирани во рамките на легислативата на Европската унија. Европскиот социјален дијалог кој се одвива на меѓуиндустриско и на секторско ниво се дели на две категории согласно односите со Европската комисија. Тој може да биде:

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

- Акција како одговор на консултација од страна на Европската комисија
- Независно работење на прашања кои социјалните партнери сами ги идентификувале.

4.1.9 Консултација на европско ниво

Земајќи го во предвид членот 154 од Договорот за функционирање на Европската унија, Европската комисија не може да даде предлог од областите на вработување и социјала без претходно да ги консултира релевантните организации на работодавачите и работниците за можен правец во акциите кои ќе се преземат. Организациите на социјалните партнери кои ги консултира Комисијата треба да функционираат на:

- меѓуиндустриска основа, во специфични сектори и да се организирани на европско ниво;
- да претставуваат организации кои се составен дел од структурата на социјални партнери на европско ниво и кои се во состојба да водат преговори и колку повеќе членки имаат од повеќе земји членки на Унијата толку подобро;
- да поседуваат организациска структура за успешно учествување во процесот на консултација

Својот капацитет за водење на социјален дијалог организациите го покажуваат и го употребуваат во текот на процедурата пропишана со член 154 (Табела 7 Лисабонски договор Член 154 (Табела 7 Лисабонски договор Член 154) од Договорот за функционирање на Европската унија односно од Лисабонскиот договор.

Во првата фаза на процедурата на консултација Комисијата идентификува дали социјалните партнери се заинтересирани за дијалог на соодветната тема. Притоа обично се опишуваат проблемите и се отвараат прашањата за активностите кои би се преземале за да се решат идентификуваните проблеми. Комуницирајќи со социјалните партнери, Европската комисија во првата консултација обично бара од социјалните партнери да ги изнесат своите ставови за темата која е поставена како предмет на консултацијата и за нивноти мислење за предлог активности кои би се преземале за

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

разрешување на проблематиката. Организациите на социјалните партнери имаат на располагање шест недели за одговор.

Доколку Комисијата смета дека на соодветниот предмет се пожелни активности од Европската унија таа ги консултира социјалните партнери, но овојпат веќе консултациите се одвиваат со разгледување и давање на мислење на содржината на предлог текст.

Во втората фаза на консултацијата се креира документ во кој се внесуваат одговорите кои биле дадени од социјалните партнери во текот на првата фаза на консултацијата и се подготвува конкретно мислење за активности кои треба да се прземат од страна на Европската унија. Социјалните партнери треба да дадат свое мислење и да се изјаснат дали сакаат да започнат со преговори за отворените прашања. Социјалните партнери можат да дадат одговор до Комисијата кој ќе го содржи нивното мислење или пак да дадат препорака за соодветно прашање или прашања.

Организациите на социјалните партнери повторно имаат на располагање шест недели за одговор.

И во првата и во втората фаза, односно и при првата и при втората консултација, социјалните партнери можат заеднички да донесат одлука за отварање на преговори на ниво на Европска унија за било кое или пак за сите отворените прашања.

Доколку во текот на процедурата на консултација социјалните партнери одлучат да започнат преговори на предлогот според кој се потребни активности од Европската унија на полето на социјалната политика мора да се информира Комисијата која прекинува со работа на предлогот. Тогаш започнува периодот од девет месеци во кој социјалните партнери треба да разговараат, преговараат и да постигнат заеднички договор. Во одредени случаи овој период може да биде зголемен, но само со меѓусебна согласност на Комисијата и социјалните партнери. Во случаите кога иницијативата за преговори произлегува од социјалните партнери, а не од Комисијата не постои временска рамка за преговорите. Во рамките на членот 155 (Табела 8 Лисабонски договор Член 155) од Лисабонскиот договор е прецизирано дека дијалогот меѓу организациите на работодавачите и работниците на ниво на Европска унија „може да доведе до договорни односи, вклучувајќи договори, доколку тие тоа го сакаат“.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Кога преговорите на социјалните партнери на европско ниво ќе резултираат со договор, постојат две опции за имплементирање на тој договор.

Првата опција е тој да биде имплементиран од страните потписнички на договорот односно од организациите членки на национално ниво согласно со регулативите во земјата членка или да се изразиме поинаку согласно постоечките процедури кои се карактеристични за организациите на работодавачите и работниците индивидуално во секоја земја членка. Кога социјалните партнери ќе успеат да постигнат договор со консултација согласно членот 154 (Табела 7 Лисабонски договор Член 154) и ќе одлучат да го имплементираат тој договор согласно процедурите и добрите практики карактеристични за управувачките структури и работниците во земјите членки, Комисијата прави процена. Во текот на процената Комисијата ја прекинува работата на соодветните теми опфатени со договорот и врши мониотиринг на имплементацијата на договорот на социјалните партнери ширум земјите членки. Комисијата мора да направи евалуација за степенот на придонес на целите на договорот за постигнување на целите на Европската унија. Доколку Комисијата процени дека преземените активности согласно договорот на социјалните партнери не ги промовираат и не постигнуваат успех во рамките на европските цели тогаш таа може да ја прекине имплементацијата на договорот и во случај на неопходност да предложи законска регулатива на соодветната тема.

Втората опција е во случај кога темата на договорот е во границите на социјална тема или тема во врска со вработување кои се во рамките на компетенциите на Европската унија, социјалните партнери може да побараат од комисијата да предложи директива која ќе биде усвоена од Советот на Европската Унија со што таа правно ќе стапи во сила во сите земји членки на Европската унија. Во случај кога социјалните партнери бараат од Комисијата да предложи директива во Советот на Европска унија за имплементација на договорот кој меѓусебно го постигнале во рамките на консултациите кои се одвивале согласно членот 154 (Табела 7 Лисабонски договор Член 154) од Лисабонскиот договор, Комисијата мора прво да направи своја процена. Процената се прави со провеша на репрезентативноста на организациите потписнички, нивните овластувања и се разбира правната издржаност на содржината на договорот во однос на европската законска регулатива. Одобрувањето за реализација на предложената директива е позитивно само во случаите кога сите услови се проценети

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

како поволни и не наметнуваат административни, правни и финансиски компликации кои би влијаеле врз работењето на компаниите. Договорот на социјалните партнери станува правно обврзувачки во сите земји членки и претставува анекс кон Директивата при нејзиното донесување. Советот на Европската унија има одлучувачка улога само да ја усвои или да не ја усвои Директивата, но него не му е дадено овластување да го дополнува веќе постоечкиот договор усвоен од социјалните партнери. Усвојувањето на директивата значи дека Комисијата прекинува со работа на предлогот во области кои се покриени со директивата.

За дефинирањето дали договорот постигнат меѓу социјалните партнери на ниво на Европска унија низ формална процедура на консултации ќе биде имплементиран преку директива или директно од самите организации на социјални партнери на национално ниво, постои правило дека предност треба да се даде на имплементација на директива во случаи кога

- прашањата во договорот се однесуваат на основните права или се тесно поврзани со важни политички прашања или
- правилата од договорот за социјален дијалог треба да се применат во целост и идентично ширум сите земји членки на Унијата или
- целта на договорот е дополна на постоечка директива.

Европскиот социјален дијалог се дели на две нивоа: меѓуиндустриско и секторско.

4.1.10 Како функционира меѓуиндустрискиот социјален дијалог?

Процедурата на меѓуиндустриска консултација се одвива во рамките на Комитетот за социјален дијалог¹⁷². Комитетот е главен орган во рамките на кој се одвива бипартитен социјален дијалог во кој се вклучени социјалните партнери односно организациите на работодавачите и организациите на работниците (синдикатите). Состанувањето на Комитетот се сведува на три или четири состаноци во текот на

¹⁷² Комитетот за социјален дијалог е основан во 1992 година и во неговата работа се вклучени

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

година на кои се дискутираат социјални теми и теми за вработување. На овие состаноци се усвојуваат текстови врз основа на дискутираните теми и врз основа на нив се планираат идните активности.

За да се постигне баланс во застапеноста на социјалните партнери комитетот е составен од претставници од социјалните партнери¹⁷³ (максимум шеесет и шест) од кои половина се од организации на работодавачи, а другата половина од организациите на работниците (синдикатите). Во Комитетот за социјален дијалог членуваат и претставници од Секретаријатите на Европската унија и членови од националните организации од организациите на работодавачи и од синдикатите.

Комитетот има ингеренции да

- оформи технички работни групи доколку има потребата за дискусии на разни прашања кои се појавуваат како тековни предизвици
- усвојува резултати постигнати во процесот на преговарање помеѓу телата на репрезентативните организации на работодавачите и синдикатите
- учествува на состаноците на високо ниво¹⁷⁴ со кои претседава претседателот на Комисијата.

Доколку бипартитниот социјален дијалог се одвива на европско меѓуиндустриско ниво тогаш во преговорите учествуваат BusinessEurope (UNICE)¹⁷⁵, CEEP¹⁷⁶, UEAPME¹⁷⁷ и ETUC¹⁷⁸ во чија делегација се вклучени Eurocadres¹⁷⁹ и CEC¹⁸⁰. Во случај на членот 154 (Табела 7 Лисабонски договор Член 154 (Табела 7 Лисабонски договор Член 154) кога еден или повеќе од партнерите се со став за преговарање на одредено прашање тогаш треба да се изјаснат пред другите партнери за спроведување на процесот на преговарање.

После донесувањето одлука да се преговара и после назначувањето на тимови за преговарање од страна на социјалните партнери преговорите може да започнат. Со

¹⁷³ ETUC, BusinessEurope, CEEP, UEAPME, Eurocadres и CEC

¹⁷⁴ social dialogue summits

¹⁷⁵ BusinessEurope, стар назив UNICE - Confederation of European Business

¹⁷⁶ CEEP - European Centre of Employers and Enterprises providing Public services

¹⁷⁷ UEAPME - European Association of Craft, Small and Medium Sized Enterprises

¹⁷⁸ ETUC - European Trade Union Confederation

¹⁷⁹ Eurocadres - Council of European Professional and Managerial Staff

¹⁸⁰ CEC - European Confederation of Executives and Managerial Staff

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

самиот процес на преговарање претседава независен медијатор. Процесот трае девет месеци, а партнерите имаат право да го пролонгираат по потреба во согласност со Комисијата.

Меѓуиндустрискиот социјален дијалог може да има повеќе форми:

- за изготвување на независни работни програми;
- за идентификување на теми за независни преговарања и одржување на дискусија која може да резултира со договор или обострано прифатени обврски како на пример, рамки за активности;
- одржување на конференции и семинари;
- дискусија за вработување и за социјални импликации врз политиките или стратегиите на Унијата, а честопати и нацрт мислења или изјави кои се упатуваат до Европските институции;
- организација и реализација на заеднички меѓуиндустриски и меѓудржавни проекти со цел размена на искуства и добри практики кои најчесто се преточени во упатства, прирачници или други документи;
- следење на имплементацијата на претходно веќе усвоените договори од страна на социјалните партнери и на плановите за акција итн.

Европски работнички совети

Промовирањето на бипартитниот дијалог внатре во компаниите се обезбедува врз основа на законската регулатива за формирање на Европски работнички совети¹⁸¹ во мултинационалните компании кои се распространети ширум Европската унија. Преку бипартитниот социјален дијалог кој се одвива во рамките на компаниите се обезбедува континуирана комуникација и информирање помеѓу управувачката структура и работниците за темите кои се битни и се распространуваат во повеќе земји во кои оперира компанијата. Европските работнички совети се основаат врз основа на ЕУ директивата која е усвоена во 1994 година и ревидирана во 2009 година. Како резултат на активностите произлезени врз основа на одредбите од директивата според

¹⁸¹ „Европски работнички совет— е совет основан во согласност со член 1(2) или одредбите во Анекс I, заради информирање и консултирање на вработените; согласно ДИРЕКТИВА 2009/38/ЕЗ НА ЕВРОПСКИОТ ПАРЛАМЕНТ И НА СОВЕТОТ од 6 мај 2009 година за основање на Европски работнички совет или постапка во претпријатија на ниво на Заедницата и групи претпријатија на ниво на Заедницата за информирање и консултирање на вработените

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

податоците на ETUI (European Trade Union Institute) 917 мултинационални компании имаат Европски работнички совети со околу 18 000 претставници на вработените кои членуваат во нив. Оваа група луѓе ги претставува своите 18 милиони колеги - работници од компаниите во кои работат.

Главната цел на Европските работнички совети е да им се обезбедат информации и консултации на сите вработени на ниво на компанијата. Деталите за функционирањето на работничките совети се договараат внатре во компанијата, но обично работничките совети и управните структури на компанијата од сите филијали/подружници/ограноци ширум Европа се состануваат за развој на дијалогот на теми како што се реструктурирање, вработување и другите теми кои имаат значење за човечките ресурси во компанијата. Често се одржуваат ad hoc состаноци помеѓу регуларните состаноци, и тоа на теми како што се на пример, затворање на некоја филија/подружница/огранок или во случај на колективни отпуштања односно на теми за кои управувачката структура на компанијата мора да го информира работничкиот совет.

Иако, според Директивата 2009/38/EЗ улогата на Европските работнички совети е информирање и консултација, многу често меѓу управувачката структура и работодавачите се развива дијалог на одредени теми со поширок спектар. После вакви процеси на договарање и преговарање често пати биле потпишувани договори на теми од областите како што се реструктурирање, безбедност и заштита при работа, корпоративна одговорност итн. Од ова произлегува дека подобрената комуникација помеѓу претставниците на работниците и на управувачката структура на компанијата од разни земји придонесува за подобро разбирање на одлуките кои се донесуваат на поширокото ниво на компанија и дека донесувањето на одлуки се подобрува што има влијание и врз растот на корпоративната култура во компанијата.

Улогата на работничките совети, начинот на нивното работење се договараат интерно во секоја компанија. Управувачката структура на компанијата и претставниците на работничките совети од сите ограноци на компанијата се состануваат за да дискутираат за постигнатите успеси и за планови за иднина. Темите секогаш се засноваат на вработувањето, реформирање/реструктурирање на компанијата доколку е потребно, а фокусот на состаноците Европските работнички совети е на овие теми поради тоа што тие се тесно поврзани со човечките ресурси.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

- Комитети за социјален дијалог

Со помош на Европската комисија креирани се комитети за социјален дијалог на меѓуиндустриско ниво, како и во четириесет различни сектори. Социјалните партнери во рамките на овие комитети можат да дискутираат на своја иницијатива на заеднички теми, да работат или да преговараат, да реализираат договори и други заеднички работи. Европската комисија ги консултира социјалните партнери на меѓуиндустриско ниво, а исто така и на секторско ниво за голем дијапазон теми од нивниот сектор. Социјалните партнери може да изработат заеднички одговори на поставените теми преку комитетите за социјален дијалог.

Но, кога станува збор за вработување или социјална политика тогаш Европската комисија има обврска да ги консултира социјалните партнери за потенцијалните акции кои би ги преземала Европската унија. Тоа се однесува на законската регулатива, давање на можност на социјалните партнери да одговорат индивидуално или заеднички доколку сакаат, да преговараат за одредени прашања кои би можеле да преминат во законска регулатива преку некоја идна директива на Европската унија.

Трипартитниот дијалог во главно се одвива на меѓуиндустриско ниво. Самиот процес вклучува разни институции и процеси кои им овозможуваат на социјалните партнери да дискутираат теми со европските институции и да учествуваат во дебатите и политиките од сферата на економијата и вработувањето.

4.1.11 Како функционира гранковиот социјалниот дијалог?

Европската комисија ги консултира официјалните социјални партнери на ниво на сектори за предлозите на социјалните теми и за темите за вработување на ист начин како и меѓуиндустриските партнери во рамките на процедурите пропишани со членот 154 до Лисабонскиот договор. Кога прашањето за кое треба да се дискутира е тесно врзано за сектор или има одредени влијанија врз секторот, гранковите социјални партнери може да одлучат да го водат дијалогот за постигнување на договор на европско ниво. Постигнатиот договор може да биде имплементиран од страна на националните организации на членките на социјалните партнери или може да биде имплементиран во форма на директива на барање на потписниците од социјалните партнери.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Иако SSDC¹⁸² односно Гранковите комитети за социјален дијалог може да обезбедат поле за преговори врз основа на Член 154 (Табела 7 Лисабонски договор Член 154 од Лисабонскиот договор, сепак Комисијата ги консултира индивидуалните организации на социјалните партнери во текот на процесот на консултација. Самите Гранкови комитети за социјален дијалог имаат посебна улога во процесот на консултации кои се однесуваат на развојот на социјалната политика на ново на Европската унија и кои потоа имаат социјални последици врз соодветната гранка. Огромна машинерија во Европската комисија работи на евалуација на социјалните последици кои би се појавиле како резултат на предложените иницијативи. Доколку се процени дека има такви последици тогаш се консултираат соодветните гранкови комитети.

Како пример може да наведеме дека во тек на изработката на задолжителната процена на влијание која претходи на законската иницијатива, Комисијата мора да ги консултира Гранковите комитети за социјален дијалог, да ги изанализира детално поставеното барање/прашање, разните опции кои би се вградиле во политиката и нивниот потенцијал да извршат влијание врз прашањата од социјална природа, како и вработувањата. Гранковите социјални комитети честопати се согласуваат на заеднички мислења или изјави како придонес при креирањето на политиките на Комисијата.

Само еден дел од работа на Гранковите комитетите за социјален дијалог е поврзан со процесот на консултација поврзан со Комисијата.

Најчесто улогата на гранковите комитети за социјален дијалог вклучува промовирање и развој на самостоен бипартитен социјален дијалог во одредена гранка. Гранковите комитетите за социјален дијалог подготвуваат свои процедури и правила, а најчесто подготвуваат работни програми кои всушност претставуваат планови за работа за одреден период т.е. на годишно ниво или на повеќе години. Со овие програми се идентификуваат клучни теми за работа, а ги имплементираат разни организации од социјалните партнери. Тие можат да организираат и реализираат истражувања на разни теми, да организираат конференции и семинари, да разменуваат искуства, како и да организираат заеднички проекти¹⁸³. Многу често овие активности резултираат со потпишување на договори или креирање на други заеднички текстови

¹⁸² SSDC – Sectoral Social Dialogue Committee

¹⁸³ Честопати делумно се финансирани од буџетот на Европската комисија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

кои се употребуваат во понатамошниот процес како инструменти на социјалниот дијалог (Табела 10 Документи инструменти на социјален дијалог).

4.1.12 Инструменти на социјалниот дијалог

Заеднички креираните документи на социјалните партнери претставуваат инструменти на социјалниот дијалог. Нивната форма и содржина зависи од темите, потеклото на иницијативата на соодветната тема, целите кои се поставени, како и капацитетите на иницијаторите и потписниците. Документите – инструменти може да се класифицираат како:

- договори
- планови за активности
- заеднички мислења и алатки
- процедурални текстови.

Договори. Договорите кои се на европско ниво ги поставуваат минималните стандарди кои треба да се применат ширум земјите членки и имаат некој одреден рок за имплементација. Овие договори може да бидат иницирани како институционална консултација од страна на Комисијата врз основа на членот 154 од Лисабонскиот договор или да бидат создадени како резултат на преговори кои биле започнати на иницијатива на социјалните партнери. Договорот може да биде имплементиран на два начини кои се дефинирани во членот 155 (Табела 8 Лисабонски договор Член 155), и тоа преку Директива предложена од законодавниот Совет на Европска унија на заеднички предлог на социјалните партнери - потписници на барањето за директива со што договорот постигнат меѓу нив ќе стане правно обврзувачки документ ширум земјите членки на ЕУ од страна на националните организации кои се членки на социјалните партнери – потписници согласно процедурите и практиките кои ги применуваат управувачките структури (работодавачите) и синдикатите (работниците).

Одговорноста за распространувањето на договорите кои се составен дел на директивата и нивната имплементација е во рацете на државите членки, а следењето на нивото и квалитетот на имплементацијата е во главно делот на одговорноста на Европската комисија. Имплементацијата и мониторингот на самостојните

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

постигнатите договори претставува одговорност на социјалните партнери – потписници на договорот. Во случаите кога овие договори се постигнати во рамките на членот 154 односно со консултации, страните потписнички се одговорни за ги имплементираат и да извршат влијание врз националните членки на организациите да ги имплементираат одредбите од договорот.

Текстови за акција. Социјалните партнери често пати усвојуваат текстови кои се имплементираат на начин како договорите, но преку акции и со растечка динамика. Тие претставуваат препораки од социјалните партнери кои работат на европско ниво до националните членки на социјалните партнери за да можат полесно да ги следат. Целите на овие текстови, како и начинот за евалуација се дефинирани во самиот текст за акција. Текстовите за акција спаѓаат во

*План за активности*¹⁸⁴ Плановите за активности ги идентификуваат приоритетите на политиките кои треба да ги реализираат националните членки на социјалните партнери потписници. Идентификуваните приоритети се третираат како референтни точки односно како база во однос на која социјалните партнери се ориентираат при преземање на активности, а исто така и при изработката на своите извештаи за преземените активности.

*Прирачниците и кодексите на однесување*¹⁸⁵ се документи во кои социјалните партнери потписници ги уредуваат препораките и обезбедуваат за своите национални членки информации во врска со воспоставувањето на принципи и стандарди.

*Насоки во политики*¹⁸⁶ се текстови со изработката на кои социјалните партнери потписници преземаат активни чекори кон промивирањето на одредени политики и нивна дистрибуција меѓу националните организации членки. Со овие текстови детално се објаснува како некои процеси треба да бидат реализирани и се разбира во нив е воспоставен начинот на кој социјалните партнери ќе ги следат активностите и нивното влијание.

Заеднички мислења и алатки . Некои текстови придонесуваат за обезбедување, но и за размена на информации. Ова обезбедување и размена на информации може да биде двонасочно. Едната насока е проток на информации од институциите на ЕУ или

¹⁸⁴ Framework of action

¹⁸⁵ Guidelines and Codes of conduct

¹⁸⁶ Policy orientation

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

националните институции до социјалните партнери, а другата насока е од социјалните партнери кон националните или кон институциите на ЕУ. Темата на овој проток на информации во главно се сведува на објаснување кое се дава на националните членови на социјалните партнери за импликациите на политиките.

Мислењата и алатките како инструменти не бараат ниту имплементација, ниту мониторинг или следење. Тие може да се поделат на три типови:

Заедничките мислења и изјави имаат една генерална замисла да обезбедат влез на информации за европските институции или за националните институции. Овие текстови може да бидат во форма на одговор на ЕУ консултација (во форма на зелена или бела книга или документи за консултација), да изразуваат заеднички став во врска со некои карактеристични политики или пак да се во форма на барање до Комисијата да заземе став или да преземе акција по некои одредени прашања.

Декларациите обично се насочени од социјалните партнери кон социјалните партнери и во нив се дефинираат плановите за планираните идни активности.

Алатките најчесто ги развиваат социјалните партнери, многу често нивниот развој зависи од грантови од Европската унија. Тие вклучуваат изработка на правилници и прирачници кои даваат детални практични објаснувања и совети за работниците и за компаниите во кои работат, на пример објаснување на содржините на европската законска регулатива на одредени теми.

4.2. Социјален дијалог на национално ниво

Социјалниот дијалог како алатка која се применува на национално ниво претставува соработка помеѓу социјалните партнери односно организациите на работниците и работодавачите со Владата на матичната земја во која се одвива соработката. Темите на кои дискутираат социјалните партнери може да бидат од областа на работните односи, со социјална и економска тематика, односно спектарот на теми на кои дискутираат е многу широк и секогаш усогласен како со потребите на соодветните социјални партнери, така и со пројавената иницијатива од европско ниво. Како алатка за детерминирање на проблемите и потребите, и како начин за унапредување на квалитетот на живеење, социјалниот дијалог го донесува на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

вистинското место гласот на работниците и работодавачите организирани во организации за да биде слушнат и разбран. Самиот факт дека во процесот се вклучени двете страни, организациите на работодавачите и работниците, говори дека станува збор за бипартитен социјален дијалог. Бипартитниот социјален дијалог се случува кога две страни – еден или повеќе работодавачи и/или една или повеќе организации на работодавачи и една или повеќе организации на работници – разменуваат информации, се консултираат една со друга или преговараат, без интервенција на владата. На пример, тоа може да е за платите, работните услови или здравјето и безбедноста на работното место, меѓутоа, исто така, може да се однесува на пошироки политички прашања.

Иако владата не е партнер во бипартитниот процес, таа може да даде поддршка за социјалните партнери во нивните бипартитни преговори. Владата, исто така, може да понуди услуги за помирување и медијација во случај на спор меѓу социјалните партнери. Поради ваквиот придонес, понекогаш е тешко прецизно да се дефинира границата меѓу трипартитниот и бипартитниот социјален дијалог. Колективното договарање може да претставува посебна форма на бипартитен социјален дијалог во која може да учествува и владата. Оваа форма на преговарање не може да се смета како трипартитизам затоа што во овие случаи владата истапува во улога на работодавач кој ги дефинира и промовира условите за вработување во јавниот сектор.

4.2.1. Организации и институции партиципанти

За успешно функционирање на националниот трипартитен социјален дијалог потребно е избалансирано учество на страните кои се директно вклучени во работата на сферите за кои се дискутира. Најдиректна вклученост во областите на работата и трудот се владата, социјалните партнери односно организациите на работодавачите и организациите на работниците – синдикатите.

Индиректно вклучени во процесите честопати се јавуваат експерти од различни области, обично кога се појавува потреба од експертиза од области во кои самите социјални партнери немаат кадри од тие профили.

Клучна улога за развојот и напредокот на националниот социјален дијалог ја има владата која треба да се постави како рамноправен партнер со организациите на работодавачите и работниците. Во тој случај сите три страни се поставуваат како

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

полноправни партнери кои се активно вклучени во креирањето на политиките од соодветните области за кои се преговара.

Владата дава поддршка, учествува, го промовира процесот и ги спроведува резултатите постигнати во рамките на социјалниот дијалог. Поддршката од владата доаѓа преку креирање на институционални и правни рамки на националниот социјален дијалог во рамките на кои ќе се почитува правната регулатива, слободата за здружување во организации како и дефинирање на правото на колективно преговарање и договорање. Владата се вклучува во процесот на социјален дијалог и ја презема одговорноста за негово промовирање преку регуларни консултации со социјалните партнери. Како партнер во процесите на социјален дијалог, владата се вклучува во тековните консултации и преговори на рамноправно ниво со социјалните партнери за да може да се донесуваат консензуални одлуки, да врши размена на информации со што ќе добие спознанија и поддршка за своите тековни и идни политики. Отвореноста за соработка од страна на владата со социјалните партнери во процесот на донесување одлуки за клучни теми во врска со работните односи и пазарот на трудот ја носи соработката меѓу страните учеснички на повисоко ниво на комуникација и меѓусебна доверба пошироко во општеството.

Финалната улога на владата е дека таа треба да обезбеди трансфер и имплементација на договорот постигнат при преговарање на социјалните партнери на национално ниво во реални јавни политики и програми. Како точка која ги затвора сите активности владата треба да воспостави и механизми за мониторинг на имплементацијата на овие политики и програми со што би се проценил степенот на уважување и почитување на договорите.

4.2.2. Правна рамка за основање на трипартитни институции

За постојано и трајно решение на трипартитниот национален социјален дијалог да биде составен дел за контрола на пазарот на трудот треба да се постави основа која ќе произлегува од квалитетен консензус на социјалните партнери во државата. Основањето на институција т.е. тело креирано со договор меѓу социјалните партнери, кој ќе ги дефинира надлежностите, составот и финасирањето. По формирањето на ова трипартитно тело, кога ќе започне со делување прво ќе усвои свои правила и деловник за работа. Постојат неколку начини на креирање на институционална рамка за

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

трипартитен национален социјален дијалог, и тоа преку законодавна иницијатива, преку владина регулатива и врз основа на договор меѓу страните учеснички.

Трипартитниот национален социјален дијалог во поголемиот број земји се базира на *националното законодавство*. Основањето и функционирањето на Трипартитниот национален социјален дијалог врз основа на законска регулатива претставува силна правна основа за креирање и функционирање на трипартитната структура. Начинот на функционирање преку официјална инфраструктура обезбедува многу јака основа за креирање на политики на национално ниво со вклученост на сите засегнати страни, како и долготрајност на социјалниот дијалог. Законското оформување на институции кои се занимаваат со социјален дијалог на национално ниво, обезбедува долготрајност и континуитет на активностите, пребродување и динамична работа во кризни периоди. На овој начин се избегнува опасноста која може да се случи доколку социјалниот дијалог не е институционализиран, односно да дојдедо згаснување на социјалниот дијалог во периоди на криза или комплексни ситуации кога не се постигнува договор на темите за кои се дискутира. Добро структурираниот законски регулиран во рамките на институција социјален дијалог, сепак не е гаранција за успешна работа на национално ниво, затоа што за да се постигнува успех на ова поле потребно е сите страни активно и прогресивно да се залагаат за да постигнуваат резултати врз основа на нивното чувство на одговорност.

Втората опција за институционализација на трипартитниот национален социјален дијалог е владата да донесе регулатива односно одлука која ќе се базира на консултација со социјалните партнери. Прво се организира процес на консултација кој резултира со договор меѓу партнерите за основање на трипартитна институција и врз основа на овој договор владата или ресорното министерство изработуваат одлука со која се востановува трипартитна институција. Ваквите одлуки на владата се скратен пат за креирање на институција, многу побрз од законската регулатива.

Третата опција може да биде повторно договор меѓу социјалните партнери, но не донесен како одлука од законодавниот дом или како одлука од министерството туку едноставно одлука на социјалните партнери за конституирање на заедничко тело за национален трипартитен социјален дијалог.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

4.2.3. Видови на трипартитни институции

За подетално и подлабоко функционирање на Националниот трипартитен социјален дијалог во рамките на секоја национална држава се формираат трипартитни институции кои треба да го подобрат квалитетот и континуитетот на социјалниот дијалог. Најчесто нивното формирање зависи од националната историја и традиција на социјален дијалог и процената дали се потребни институции/тела за подетално разгледување на одредени прашања и подлабоко навлегување на професионално и на експертско ниво.

Институциите кои може да се формираат за активности во рамките на националниот трипартитен социјален дијалог може да се поделат на неколку видови:

- Економско - социјални совети (ЕСС)
- трипартитни советодавни работни совети
- национални трипартитни комисии за социјален дијалог и
- специјални трипартитни комисии.

Многу често надлежностите на овие видови на институции делумно се преклопуваат.

Економско – социјални совети. Улогата на економско - социјалните совети како институција односно инструмент за вклучување на социјалните партнери и граѓанските здруженија ако има потреба за управување со одредени прашања кои ја засегнуваат целокупната заедница во едно демократско општество. Економско – социјалните совети се воспоставуваат како советодавни тела на високо ниво и имаат полн легитимитет да ги застапуваат интересите на социјалните партнери и разни други организации. Активностите на економско – социјалниот совет може да се поделат во две групи, активности кои се реализираат на барање од влада или собрание и самостојно иницирани активности.

Првиот вид на активност е кога на барање на владата или собранието во државата, економско – социјалниот совет може да дава мислење на одредени теми, може да дава препораки за економски и за социјални политики кои се постоечки или предлог политики за имплементација во иднина, може да дава предлог национални стратегии, како и предлог – закони.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Вториот вид на активност е на сопствена иницијатива, која економско – социјалниот совет дефинира свои мислења за економски и социјални прашања кои се во нивна надлежност и со тоа се привлекува вниманието на институциите кои ги донесуваат и усвојуваат политиките за битни политички прашања.

Економско – социјалниот совет може да има различна големина (бројност) и различен состав на своето членство во различни држави. Од неговата големина зависи начинот на неговото функционирање. Доколку институцијата е голема, нејзините постапки се поформални, подолготрајни и покомплицирани.

Се случува активните страни на економско – социјалниот совет да бидат социјалните партнери, а претставниците од владата да не се присутни во институцијата. Во таквите случаи владата не е официјално исклучена од трипартитниот социјален дијалог на национално ниво, но присуството на владините претставници е лимитирано најчесто само во улога на претседавач на состаноците. Често пати состаноците се организирани со претставници на работодавачите и со претставници на синдикатите, како и разни граѓански групи во зависност од темата за дискусија. Учеството на граѓанските групи во социјалниот дијалог веќе посочуваат на институција во рамките на која се одржува „трипартитен плус дијалог“.

Економско – социјалниот совет ги разгледува воглавно прашањата тесно поврзани со пазарот на трудот. Дијапазонот на главните прашања во работата на кои е вклучен советот може да се однесуваат, но не се ограничени на: социјалната заштита, здравствената заштита, платите, пензиите, цените и даноците, колективното договарање и работните односи.

Препораките на Економско – социјалниот совет, и кога се резултат кој произлегува од активности кои се реализираат на барање од влада или собрание, и кога се резултат на самостојно иницирани активности не се обврзувачки за владата. Овие препораки и во двата случаи претставуваат само морална обврска која може, но и не мора да се реализира. Широкиот опсег на теми за консултација и големиот број на учесници од разни профили (организации на работодавачи, синдикати, невладини организации, експерти итн.) можат да имаат влијание врз релевантните политики на владата, собранието и да делуваат врз формирањето на јавното мислење.

Трипартитни советодавни работни совети се формираат со претставници од владата (административни работници од соодветните министерства) и претставници од

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

социјалните партнери. Темите на кои се дискутира на овие трипартитни советодвни работни совети се тесно поврзани со националните политики за работни односи и вработување во кои се дискутира детално за вработување, професионално ostrучување, социјално осигурување, социјална заштита, минимална плата на ниво на државата, заштита и безбедност при работа итн.

Националните трипартитни комисии за социјален дијалог претставуваат друг вид на трипартитна институција која ја има во институционалната структура во некои земји, но не во сите. Целта на формирањето на овие комисии е промовирање на реален трипартитен дијалог помеѓу владата и социјалните партнери, имплементација на потпишаните договори после преговањето меѓу социјалните партнери. Националните трипартитни комисии за социјален дијалог се креирани по теркот на Економско – социјалните совети, но помали по бројноста на членството. Карактеристично за овие комисии е тоа што во нив се во голема мера застапени претставници од релевантните министерствата кога се дискутира за предметите од областа на трудот, економијата или финансиите итн.

Освен наведените три видови на трипартитни институции честопати по потреба се формираат и *специјални трипартитни комисии*. Тие се формираат за да се разгледаат одредени карактеристични прашања кои се поврзани со сферата на работа, но и вон таа сфера односно за разгледувања на актуелни прашања за безбедност и заштита при работа, минимална плата, родова еднаквост итн. Ваквите специјализирани трипартитни социјални комисии може да функционираат како независни тела, но може да функционираат во рамките на некоја од другите трипартитни институции, како на пример во рамките на Економско-социјален совет, Трипартитен советодавен работен совет или Национална трипартитна комисија за социјален дијалог.

Надлежностите кои обично ги имаат трипартитните институционализирани тела на националниот трипартитен социјален дијалог воглавно се однесуваат за советување на Владата за разни политички прашања поврзани за трудот, консултации за дефинирање и за имплементација на политики, разни препораки за економски и социјални прашања во рамките на сферата на трудот, преговори за постигнување на трипартитни договори, а меѓу сите овие активности се вклучува и мониторинг на нивната имплементација и уште многу други сфери на кои може да се прошири

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

социјалниот дијалог на национално ниво. Деловодникот на институцијата за трипартитен национален социјален дијалог обично ги содржи обврските за кои е основана институцијата, обврските кои таа ги презема на своја иницијатива, а и оние обврски кои таа ќе ги исполнува на барање на партнерите или владата.

4.2.4. Независност на институциите на национален трипартитен социјален дијалог

Разните видови на институции кои би можеле да бидат оформени на национално ниво, Економско – социјален совет, Трипартитни советодавни работни совети, Национални трипартитни комисии за социјален дијалог и неограничен број на различни специјални трипартитни комисии мораат да се во блиска комуникација и соработка со владата која во трипартитниот дијалог се јавува како една од засегнатите страни во скоро сите теми на дијалог кои се отвораат во овие институции. Било која од овие институции формирана во државата може да функционира директно поврзана со министерствата или пак да функционира како независно тело. Во секој случај работата на овие институции или тела мора да биде независна без да се земе во предвид колку блиско тие треба да соработуваат со министерствата. Независноста на институцијата може да се види доколку членовите во нејзините управни органи не се вработени во државната администрација. Блиска соработка и вистински придонес може да дадат социјални партнери кои се комплетно независни во формирањето и во залагањето за своите ставови.

4.2.5. Институции кои се вклучуваат во националниот трипартитен социјален дијалог

Националниот трипартитен социјален дијалог често пати има потреба од вклучување на националните институции. Најчесто во процесите на социјален дијалог е вклучено Министерството за труд кое скоро секогаш е активно, за разлика од другите министерства кои се вклучуваат по потреба во зависност од темите на дискусија. Кога темите за дискусија се од полето на делување на други министерства, едно или повеќе, групата која ќе учествува во преговорите во име на владата треба да биде составена од претставници од сите релевтни на темата министерства. Само на овој начин може да се постигне координација на ставовите и да се работи побрзо и поефикасно.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Водечка улога во рамките на националниот трипартитен социјален дијалог од државните институции за прашањата од областа на трудот обично ја има Министерството за труд. Тоа министерство треба да има изградено административни капацитети за работа со социјалните партнери, бидејќи сите прашања поврзани со вработување, со социјални работи, со пазарот на трудот итн. се во рамките на неговите ингеренции.

4.2.6. Организации на работодавачи и работници – синдикати

Покрај владата, клучна улога во националниот трипартитен социјален дијалог имаа и организациите на работниците и работодавачите кои се активно вклучени и во пазарот на трудот и во индустриските односи. Наједноставно е кога во земјата има една конфедерација на работодавачи и една конфедерација на синдикати. Најчестиот случај е кога во земјата има повеќе организации на работодавачи и исто така повеќе синдикални организации кои многу често се разијдуваат со своите ставови за одредени прашања. Во некои случаи организациите на социјалните партнери (независно едни од други) се интегрираат и работат заедно во рамките на националниот трипартитен дијалог.

4.2.7. Социјалните партнери и репрезентативност

За да може да истапуваат во улога на социјален партнер, организациите треба да бидат репрезентативни на национално ниво. Тоа значи дека треба да исполнуваат одредени критериуми за репрезентативност. За да се добие соодветно и професионално учество во процесите на националниот трипартитен социјален дијалог треба да се воспостават критериуми преку кои ќе се избегнат несоодветни организации да претставуваат некој од социјалните партнери. Доколку дефинирањето на овие критериуми е во рацете на институциите односно владата може да дојде до политичка пристрасност односно тековната влада да ги употреби институциите кои се под нејзина контрола и да вклучи во голема мера политичка пристрасност. Затоа и дефинирањето

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

на критериумите на репрезентативност не се во рацете на институциите, туку се вршат од страна на организациите на работодавачите и синдикатите¹⁸⁷.

Репрезентативните организации не мора секогаш да бидат застапени со ист број на претставници. Најбитно е нивните ставови да бидат еднакво прифатени во процесите на социјален дијалог. Организациите на работниците и на работодавачите слободно ги одбираат своите претставници во процесот на консултации. Владата како една од страните во оваа констелација на организации кои се подготвени за национален трипартитен социјален дијалог, нема право да одбира претставници ниту од организацијата на работодавачите, ниту од организацијата на работници.

Во текот на консултациите и/или преговорите организациите може да се соочат со недостиг на порцесуирани информации и експертиза од област на која се одвива процесот на преговарање или консултацијата. За да се одржи квалитетот на преговарањето или консултацијата и да се постигнат резултати социјалните партнери може да ангажираат лица кои се стручни во областа за која се одвиваат консултациите или преговорите.

За постигнување на најквалитетен национален трипартитен социјален дијалог, социјалните партнери и владата треба да назначат лица кои поседуваат вештини и знаења за да можат да ја застапуваат организацијата во процесите на преговори и консултации. Обично министерот или претседателот ги отвараат седниците, а понатаму целокупниот процес се одвива во присуство на лицата назначени за да преговараат во името на сите три страни. Назначените лица треба да бидат избрани индивидуално од секоја страна - учесник во социјалниот дијалог. Екипата која ќе ја застапува организацијата, независно дали тоа е организацијата на работодавачи или синдикат, треба да биде многу внимателно избрана и составена од претставници од повиските структури, од технички лица како и од стручни лица за темата на која се дискутира. Самата организација треба да ги дефинира ингеренциите кои ги има екипата и секој индивидуален член во екипата. Покрај заедничкото присуство на консултациите и преговорите, екипите од секоја од организациите треба да се состануват секоја посебно за да може да се подготват во целост за заедничките дискусии, да се консултираат со членството и други координативни групи внатре во

¹⁸⁷ Закон за изменување и дополнување на законот за работни односи; Службен весник на РМ бр.110, 28.10.2009

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

организацијата за дефинирање на ставовите и степенот на отстапување од ставовите при преговарањето. Екипата треба да ги разгледува резултатите од социјалниот дијалог.

4.2.8. Процеси на националниот трипартитен социјален дијалог

Кога станува збор за трипартитен социјален дијалог потребно е сите три страни учеснички во него да се запознати со целта на процесот на трипартитниот социјален дијалог на национално ниво. Однапред треба да се знае дали процесот е инициран само за консултација или тој ќе се прошири и ќе премине на преговори. Во фазата на формулирање на рамката во која ќе се одвива социјалниот дијалог, сите три страни учеснички во процесот (владата, организациите на работодавачите и организациите на работниците - синдикатите) учествуваат во дискусиите кои се одвиваат во рамките на три различни процеси со различен степен на важност. Овие процеси се широки и сеопфатни не се идентични во сите држави. Социјалниот дијалог на национално ниво игра многу битна улога во креирањето на политички мерки и може да придонесе во нивното спроведување, како и подобрување на квалитетот на резултатите.

Процесите кои се столб на социјалниот дијалог опфаќаат *размена на информации, консултации и преговори*.

Најосновниот процес на рамките на социјалниот дијалог е *размената на информации*. Во текот на овој процес нема дискусии или активности кои би изродиле со некои финални определби или пишани документи со обврзувачки карактер. Размената на информации претставува почетна фаза во која планирано се разменуваат информации, партиципантите се запознаваат со мислењата на другата страна вклучена во процесот. Самиот процес на размена на соодветни информации може да доведе до формални консултации или почеток на преговори. Овој вид на социјален дијалог иако се смета на најниско ниво на социјален дијалог сепак е широко застапен вид. Според пирамидата за социјалниот дијалог овој вид е на дното на пирамидата како основа или база за сите други видови на социјален дијалог и најобремен во исто време.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Консултацијата е широко распространет вид кој се практикува во националниот социјален дијалог. Размената на информации е составен дел на консултациите кои се најсеопфатна практика во националниот социјален дијалог. Во текот на овој процес кој се базира врз барање да се изнесат ставови, се споделуваат информации за отворените прашања кои се на распоред и партнерите дискутираат завлегувајќи подлабоко во детали. Преку процесот на консултација не се донесува одлука, но самиот процес продонесува на прибирање на информации од кои владата понатаму може да креира и донесува разни политики за имплементација или креирање на предлог закони кои ќе бидат засновани врз овие информации. Како резултат од консултациите во националниот социјален дијалог може да произлезат заеднички договори, декларации или алатки за понатамошна акција. Доколку мислењата на социјалните партнери во процесот на консултација се земени во предвид и имплементирани во понатамошните активности на владата значи дека владата и социјалните партнери имаат развиен квалитетен меѓусебен однос заснован на доверба и заедничко разбирање.

Преговорите се наоѓаат на врвот на пирамидата на Меѓународната организација на трудот. Тие се институционализирана, формална и обврзувачка форма на социјален дијалог. Преговорите меѓу сите три страни т.е. трипартитните преговори на крајот треба да преминат во официјални договори. Сржта на овие преговори кои може да

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

бидат редовни или организирани по потреба се „болните“ економско - социјални прашања на национално ниво. Честопати кога националниот социјален дијалог¹⁸⁸ е успешен заклучоците и определбите кои се донесени се вклучуваат во национален трипартитен договор. Националниот трипартитен договор произлезен како резултат на успешните преговори на трите страни се нарекува „социјален пакт“. После потпишувањето на трипартитните договори следен чекор е нивна реализација од страна на сите учесници.

4.2.9. Како се одвива националниот трипартитен социјален дијалог?

Како појдовна точна на националниот трипартитен дијалог се зема доброволното учество во процесот од страна на сите три инволвирани страни. Страните учеснички во процесот на размена на информации, консултации и преговори треба да имаат волја за компромис, правење отстапки и желба за наоѓање компромисно решение за прашањата кои се поставени на дневен ред. Донесувањето на прифатлива за сите страни финална одлука е долг процес во текот на кој партнерите се консултираат, преговораат и конечно ги формулираат заеднички донесените одлуки. Најчесто во овој процес се избегнува гласање, но и тоа како опција е можно. Гласањето како начин на финализирање на процесите на социјалниот дијалог не е потребно, доколку сите партнери имаат точно зацртани цели со длабоко познавање на областите, имаат дефинирано поле за отстапки и екипи со јаки вештини за преговарање. Процесот кој резултирал со договор мора да креира активности кои треба да се реализираат и тие треба да бидат наведени во самиот договор т.е. социјален пакт.

Успешен национален трипартитен социјален дијалог може да постои само доколку страните кои успеале да постигнат договор имаат цел и да ги реализираат одредбите внесени во него. Доколку не се имплементира договорот тој ќе остане „мртов збор на хартија“ и нема да се постигне никаков напредок, а да не смее да се заборави и моменот на доверба од страна на членството на организациите на работодавачите и работниците. Одговорноста за реализација на постигнатите договори обично е во рацете на соодветното министерство односно реализацијата на договорот е во надлежност на ресорниот министер. Надлежното министерство и неговиот министер

¹⁸⁸ Трипартитен во кој учествуваат владата и социјалните партнери

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

се одговори за имплементирање на договорот во реалните политики и акциски програми односно треба да ја реализираат неговата имплементација со проширување на постоечките политики и програми доколку договорот се однесува на надградување на веќе постоечки области на делување. Иако, имплементацијата на договорот е во рацете на институцијата и министерот, сепак социјалните партнери кои биле вклучени во преговорите исто така мора да продолжат со свои активности во реализацијата на договорот.

Крајната цел на сите преговори е да се постигне договор со кој ќе бидат задоволни сите страни учеснички. Но, некогаш се случува и ситуација кога партнерите не можат да се согласат бидејќи нивните ставови премногу се разликуваат и при било какви отстапки од двете страни сепак не може да се најде заеднички јазик и да се дојде до потпишување на договор. Во ваквите ситуации, кога не може да се постигне согласност за да се потпише договор, со цел преговорите да не бидат комплетно без никаква придобивка, социјалните партнери креираат и потпишуваат „Протокол“. Во протоколот се наведуваат темите за кои социјалните партнери не успеале да најдат заеднички јазик. Тој претставува документ кој сведочи дека некои теми се отворени, но во моментот социјалните партнери немаат заеднички ставови, ниту можат да излезат во пресрет едни на други со компромисни решенија. Протоколот ги верификува темите и ставовите на социјалните партнери со цел овие прашања во иднина повторно да може да се разгледаат и по можност да се најде заедничко решение во случај доколку ситуацијата (економска, политичка, социјална итн.) се изменила во меѓувреме.

4.2.10. Резултати на национален трипартитен социјален дијалог

Социјалниот пакт односно договор во кој се внесени заклучоците од трипартитниот национален социјален дијалог е видлив резултат од процесот на преговарање. Тој е резултат на длабоки анализи и преговори на партнерите во кој се дефинирани заклучоците од кои се креира детален список на мерки и активности кои партнерите во социјалниот дијалог треба да ги преземат и реализираат во точно одредена временска рамка за да се постигнат идентификуваните и зададени цели.

Генерално, социјалните пактови имаат за цел приспособување на националните економии на надворешните шокови, како што е губење конкурентност или економска/монетарна интеграција.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Доколку политиките за социјалните прашања во една демократска држава произлегуваат само од државните институции, без консултации и преговори со социјалните партнери за карактеристични прашања од општ интерес, државата може да наиде на отпор преку протести, бојкоти на политиките, штрајкови од страна на синдикатите, како и преставки за проверка на валидитетот во рамките на правниот систем на државата. Затоа, државните институции да ги вклучуваат организациите на работодавачите и работниците во креирањето на политиките и нивната имплементација да биде со одобрување на сите страни. На овој начин, сите три страни учеснички се помагаат меѓу себе преку процесите на националниот трипартитен социјален дијалог за изнаоѓање на решенија кои сами индивидуално тешко би ги пронашле. Директната вклученост во реалното одвивање на бизнисот на терен на организациите на работниците и работодавачите е многу значајна за внес на информации од областите воглавно поврзани за пазарот на трудот и реалното функционирање во сферата на работните односи. Преговорите и консултациите со социјалните партнери ја донесуваат владата поблиску до информаци до кои нема директен пристап. Социјалните партнери внесуваат дополнителни информации за своите потреби и интереси и за влијанието на овие потреби и интереси врз политиките кои ги креира владата. Националниот трипартитен социјален дијалог ги интегрира потребите и интересите на социјалните партнери во политиките кои ги креира владата и при заедничка имплементација помага за подобрување на кохезивноста на општеството.

Социјалниот дијалог на национално ниво има не помалку комплицирана институционална инфраструктура од социјалниот дијалог на европско ниво. Во овој комплексен процес на соработка се покажува на виделина демократскиот капацитет на сите партнери, но во особеност на државата, односно на власта во државата да соработува и да ги поддржи социјалните партнери кои истовремено со својата соработка можат да дадат квалитетен инфлукс и да го подигнат нивото на социјалната кохезија на национално ниво. Независноста на социјалните партнери во секоја политичка констелација, непристрасното детерминирање на критериумите за репрезентативност и неподмитливото делување на социјалните партнери, особено на синдикатите во интерес на своето членство ја креира конструктивната клима за успешен социјален дијалог на национално ниво.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Дефинитивно, резултатите на успешениот социјален дијалог на национално ниво и обезбедува на земјата да се вклучува и во социјалниот дијалог на европско ниво и да влијае врз подобрување на условите за целокупното членство на социјалните партнери.

4.2.Ефекти од Европскиот социјален дијалог

Достигнувањата од социјалниот дијалог тешко може да се проценат и да се направи квантитативна евалуација. Разгледувајќи ги квалитативните придобивки кои произлегуваат од социјалниот дијалог може да се каже дека сам од себе дијалогот ги вреднува меѓусебните контакти на социјалните партнери, размената на искуства, гледишта и информации, стекнувањето на искуство. Меѓу другото, во текот на одвивањето на процесите се зголемува и самодоверба на членството на социјалните партнери што значи поголеми успеси во идните заложби. Квалитетот на социјалниот дијалог се подобрува континуирано со вклучување на организациите на социјалните партнери и нивните членовите во разни активности, како што се на пример, конференции, семинари, иницијативи за подобрување на капацитетите на организациите и членовите, заеднички студии и проекти итн.

Резултатите кои се постигнуваат во процесот на социјалниот дијалог на европско ниво се гледаат само квантитативно, но може и да се проценат квалитативно.

Квантитативно разгледување на достигнувањата на социјалниот дијалог може да се направи со конкретно проучување на документите односно заедничките текстови произлезени како резултат на договори од преговарањата меѓу социјалните партнери.

Европската комисија има база на податоци на сите заеднички текстови на социјалните партнери на меѓуиндустриско и на гранково ниво.

Три четвртини поточно 77% од севкупните документи креирани во рамките на бипартитниот социјален дијалог во периодот од 1980 година до 2011 година спаѓаат во категоријата на заеднички мислења и алатки, 10 % се планови за активности, 6 % се процедурални текстови, 3 % извештаи и 3 % постигнати договори (**Error! Reference source not found.**).

При разгледувањето на заедничките текстови на социјалните партнери може јасно да се увидат темите на областите на социјалниот дијалог кои биле на агендата на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

социјалните партнери на ниво на Европската унија. Разгледувајќи ја застапеноста на темите за кои се усвоени документи и за кои се креирани инструменти за понатамошно развивање може да се согледа дека најголем приоритет во анализираниот период социјалните партнери им дале на економските прашања, потоа на развојот на социјалниот дијалог. Една од главните определби која се развива и се промовира се повеќе е и трајното односно доживотно учење. Едни од побитните прашања со кои се занимале социјалните партнери и усвоиле и текстови на тие теми се и промовирањето на вработувањето, условите за работа, социјалните аспекти на политиките на Европската унија. Недоволно истражената, но сепак многу битна тема за односите меѓу социјалните партнери и развојот на корпоративната култура на социјална одговорност е застапена со 4 %. На списокот се и темите за работното време, за родовата еднаквост и се разбира темата за одржлив развој.

Област	Процент
Економски и/или секторски прашања	21 %
Социјален дијалог (процедури, определба за социјален дијалог)	12 %
Обука и постојано учење	11 %
Безбедност и заштита при работа	10 %
Промовирање на вработување	8 %
Услови за работа	7 %
Социјални аспекти на политиките на ЕУ	7 %
Корпоративна социјална одговорност	4 %
Работно време	3 %
Родова еднаквост	3 %
Одржлив развој	3 %
Други прашања	11 %

Извор: <https://rm.coe.int/>

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Покрај овие теми социјалните партнери креирале документи и на други теми, но во помал обем. Темите на кои социјалните партнери дискутирале се однесувале

- на проширувањето на ЕУ¹⁸⁹ со главен фокус на интегрирањето на социјалните партнери од новите земји членки во социјалниот дијалог на европско ниво;
- мобилност на работна сила, со фокус на социјалното осигурување и на квалификациите за мобилност на работна сила внатре во границите на Европската унија;
- реструктурирање и социјално одговорно управување со промени на ниво на индустриски гранки или на ниво на компанија;
- стареење на работната сила, дискусии на теми за стареењето на популацијата и демографските промени и предизвици;
- вознемирување, вклучително насилство на работно место;
- млади луѓе од перспектива на соочување со аспектите за нивно вработување или придонес кон социјалните политики;
- расизам, наоѓање на решенија за превенција на ваквото однесување, вклучително ксенофобија;
- непријавена работа или работа на сивиот пазар на трудот, со посебни цели за борба со него во одредени индустриски гранки;
- попреченост, промовирање на вработување и интеграција на луѓе со попреченост.

И двете категории на теми, пообемно дискутираните и помалку дискутираните во рамките на социјалниот дијалог претставуваат теми кои тешко може да се исцрпат и во целост да се затворат. Сите тие може да продолжат да се дискутираат, развиваат, а со самото тоа врз основа на дискусиите на социјалните партнери и понатаму да се продолжи трендот на креирање на разни видови на документи, кои честопати се и инструменти за понатамошен развој и подобрување во дискутираните области. Темите

¹⁸⁹ Оваа тема е дискутирана пообемно во периодот пред пристапувањето на:

- Чешка, Естонија, Кипар, Латвија, Литванија, Унгарија, Малта, Полска, Словенија и Словачка во 2004 година
- Бугарија и Романија во 2007 година

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

кои биле широко опфатени во дискусиите на социјалните партнери и резултирале со голем број на документи може и понатаму да се на агенда на социјалните партнери во зависност од тековните трендови ширум Европската унија. Овој список е постојано отворен и бројот на темите постојано расте и ги следи современите економски, политички, еколошки и други трендови кои имаат влијание врз социјалните политики во Европската унија.

Директиви Најлесниот начин на идентификација на успехот на социјалниот дијалог е прегледот на донесени и усвоени Директиви од страна на Советот на Европската унија врз основа на постигнатите договори меѓу социјалните партнери. Усвојувањето и имплементирањето на директивите се многу битни од аспект на секојдневното работење и живеење на работниците и работодавачите. Директивите претставуваат законска легислатива која е усвоена низ процес на консултација на социјалните партнери или врз основа на договорите меѓу социјалните партнери. На тој начин мислењето или договорите меѓу социјалните партнери стануваат правно обврзувачки и треба да се имплементираат во сите земји членки.

Четири такви директиви се усвоени од Советот врз основа на меѓуиндустриски договори на социјалните партнери:

- 1995 година, родителско отсуство
- 1997 година, скратено работно време
- 1999 година, работа на определено време
- 2009 година, ревидирана верзија на договорот за родителско отсуство

Пет договори на социјалните партнери на гранково ниво кои се имплементирани во директиви се:

- 1998 година, работно време за морнари
- 2000 година, работно време на мобилен цивилен авијациски персонал
- 2004 година, работни услови за мобилен интероперабилен преку-граничен железнички персонал
- 2009 година, конвенција на морнаричкиот персонал (МОТ, 2006) за минималните услови за вработување
- 2009 година, превентива за повреди од остри предмети.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Договорите на ниво на индустриски гранки донесуваат подобрување на условите за работа на персоналот во морнарицата, на железничките работници, работниците во авијацијата, како и на медицинскиот и помошниот персонал во болниците и другите здравствени установи. Сите директиви имаат одредени рокови за имплементација и интегрирање на новите правила во рамките на постоечката законска регулатива во земјите членки. Новите земји членки се обврзани да ги имплементираат директивите после влезот во Европската унија.

Видлив квантитативен резултат на успехот на социјалниот дијалог се претставуваат договорите кои се имплементирани од страна на социјалните партнери. Договорите кои се усвоени и имплементирани од социјалните партнери или националните членки на организациите на социјалните партнери согласно процедурите и практиките карактеристични за управувачките структури и работниците во земјите членки се следните:

- 2002 година, договор за изедначување на правата на лицата кои работат од дома
- 2004 година, договор за стрес на работа и негова превентива
- 2007 година, договор за вознемирување и насилство на работно место
- 2010 година, договор за помош на лица влез или враќање на пазарот на труд, или лица изложени на ризик на губење на работното место

Договори кои се во фаза на имплементација од страна на социјалните партнери се и следните:

- 2004 година, европска лиценца за машиновозачите на прекуграничките интероперабилни услуги
- 2006 година, заштита на здравјето на работниците кои работат со crystalline silica (опасна материја)
- 2009 година, имплементација на сертификати за фризери врз основа на заеднички стандарди за обука
- 2011 година, компетентност на кадрите кои работат непосредно во производство во хемиска индустрија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Имплементацијата на договорите меѓу социјалните партнери постигнати во процес на социјален дијалог се одвиваат преку карактеристични процедури и практики од страна на управувачките структури и синдикатите во земјите членки. Овие процедури и практики се разликуваат едни од други во зависност од организациите кои ги имплементираат така што тешко може да се направи процена. Имплементацијата на договорите од страна на социјалните партнери може да биде спроведена преку голем број на различни еден од друг, обврзувачки или необврзувачки договори, препораки, декларации, или со воведување на законска регулатива. Крајниот резултат од сите овие активности треба да биде подобрување на условите за работа и креирање на безбедни услови за работа.

Документите кои треба да се реализираат во форма на планови или рамки на активности укажуваат на успешни резултати во рамките на Европскиот социјалниот дијалог. Процената на имплементацијата на плановите за активности потпишани од социјалните партнери на меѓуиндустриско ниво е правена на годишно ниво и на крајот на рокот за нивна имплементација. Има два плана за активност кои се проценувани во текот на имплементацијата од страна на социјалните партнери

- План/рамка за активности за развој на доживотна обука за стручна оспособеност и квалификации со своите четири приоритети: идентификација и учество во стекнување со потребните квалификации; препознавање и процена на квалификациите; информации, поддршка и водство; мобилизација на ресурси. Овие квалификации требало да се имплементираат на национално ниво преку дијалог и партнерство во временски рок од четири години;
- План/рамка за активности за родова еднаквост за која се одредени четири приоритети на национално ниво: дефинирање на родовите улоги; промовирање на жените на водечки позиции за донесување на одлуки; поддршка на балансирањето меѓу работата и приватниот живот; разлика во плата. Предвидената временска рамка за имплементацијата на овој план била пет години.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

И во двата случаи се испратени јаки пораки до националните социјални партнери во земјите членки. Овие активности би требало да претставуваат најава за понатамошни активности на двете полиња. Делувањето на социјалните партнери на овие теми е поставено како придонес за започнување на појака кампања во врска со овие прашања на европско, национално ниво, на ниво на сектори и компании.

Пристапот на социјалните партнери преку план за активности не е во целост прифатен сериозно на ниво на сектори.

Ако се земе дека секој сектор има свои специфики, јасно е дека тие специфики не може да се дефинираат со општа законска регулатива, а уште помалку да останат без развој и специфични документи. Прирачници и Кодексите на однесување претставуваат специфични, длабоко професионални документи со кои се завлегува во деталите и спецификите на секторот за кој се креираат.

Прирачниците се прифатени како официјални документи во шеснаесет сектори меѓу кои меѓу најактивните во креирањето на овој вид на документи се земјоделството и телекомуникациите. Пример на еден таков прирачник е „Добра работа – Добро здравје: подобување на менталната благосостојба на работниците во телекомуникацискиот сектор“.

Социјалниот дијалог меѓу социјалните партнери од пет области (локална/регионална власт, здравство, комерцијала, приватно обезбедување и образование) се преточил во „Прирачник за вознемирување од трети лица и малтретирање на работното место“. Овој прирачник претставува вовед во политика ориентирана кон резултати за сите видови на работни места од наведените сектори, прирачник во кој се претставени практични чекори како да се намали, спречи и да се ублажи насилството и малтретирањето.

Кодексите за однесување се исто така документи кои се користат строго на ниво на сектори. Тие се креираат и се потпишуваат во здравствени установи, приватно обезбедување, услужни дејности и ги дефинираат стандардите на однесување или корпоративната социјална одговорност во компаниите. Кодексите на однесување ги обврзуваат организациите потписнички не само да ги имплементираат преку своите организации членки, туку и да изготвуваат годишни извештаи и резултати за нивната имплементација.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Меѓуиндустрискиот социјалниот дијалог на социјалните партнери резултирал со два заеднички текстови кои се класифицирани како Ориентациони политики. И двата документи не даваат прецизен став на социјалните партнери на дискутираните теми и не даваат предлози за имплементација. Со самото тоа нема простор ни за анализа на потенцијалните резултати или последици.

Темите на кои се направени овие документи (ориентационите политики) се однесуваат за

- управување со промени и нивните социјални последици (2003 година)
- стекнато искуство од работењето на Европските работнички совети (2005 година)

На ниво на сектори, ориентационите политики на европско ниво биле договорани во повеќе области, како што се телекомуникации, железница, осигурување, поштенски услуги, градежништво и уште многу други. Некои од нив содржат многу детални и опсежни објаснувања за бизнис и за корпоративната социјална одговорност, некои од нив се фокусирани на одредени теми, како на пример превенција од стрес на работното место во градежништво итн.

Активниот социјален дијалог резултира со заеднички мислења, декларации и разни алатки. *Заедничките мислења* имаат за цел доставување информации од социјалниот дијалог до институциите на Европската унија или до националните институции или истовремено до двете инстанции. Заедничките мислења треба да ги изразат гледиштата на социјалните партнери и да дадат информации за нивните ставови. Тие не предлагаат и не се залагаат за имплементација на ставовите, така што нема начин како да се измери нивното влијание врз европските и националните политики.

Според увидот на документи кои ги има во базата на Европската комисија, заедничките мислења претставуваат најчест начин на информирање за резултатите од социјалниот дијалог на европско ниво. Значи социјалниот дијалог меѓу социјалните партнери најчесто бил елабориран и за исходот од него биле направени заеднички мислења (55% на ниво на сектори, 44% на меѓуиндустриско ниво) упатени до институциите на Европската унија и до националните институции (**Error! Reference**

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

source not found.). Очигледно социјалните партнери креираат и доставуваат документи (заеднички мислења) на национално и на наднационално ниво, документи во кои ги искажуваат своите ставови и меѓусебни договори со цел да се предложи и продолжи со активности на соодветните теми.

Во рамките на меѓуиндустриското ниво на социјален дијалог има 30 заеднички мислења кои укажуваат на учеството на социјалните партнери во разни дебати и политики на Европската унија кои се одржувале на барање на институциите на ЕУ или на сопствена иницијатива на социјалните партнери. Темите се однесуваат на вработување и социјални стратегии, организација на европскиот социјален дијалог околу улогата на социјалните партнери и други теми од институционална природа, како што се на пример промени во договорите на Европската унија¹⁹⁰.

И на ниво на сектори заедничките мислења се доминатни документи кои се продуцирани како резултат на социјалниот дијалог. Тие се договараат во сите сектори со релевантните Секторски комитети за социјален дијалог. Темите на кои најчесто се разговарало и за кои се изработени секторските заеднички мислења на социјалните партнери се однесуваат на економските прашања во рамките на соодветниот сектор или социјалните аспекти на политиките на ниво на Европска унија. Покрај овие примарни теми постојат и други теми кои не се толку застапени во социјалниот дијалог, но се исто често дискутирани, а тоа се вработувањето, условите за работа, безбедност и заштита при работа, обуки, одржлив развој. Една од овие теми е се разбира и темата за унапредување и подобрување на социјалниот дијалог.

Декларациите ги образложуваат плановите кои нивните потписници планираат да ги спроведат во иднина. Во текот на разгледуваниот период социјалните партнери на меѓуиндустриско ниво се договориле за образложување на нивните меѓусебни договори во форма на декларации за десет теми на кои дискутирале. Во нив се вклучени програми на социјалните партнери во кои се вклучени нивните планови за поголема вклученост на социјалните партнери со самостоен дијалог. Во групата на декларации на социјалните партнери на меѓуиндустриско ниво спаѓаат плановите за нивното учество во дискусијата во одредени области по иницијатива на Европска унија, активностите за Самитот во Лакен во 2001 година, планови како социјалните

¹⁹⁰ EU treaty

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

партнери ќе учествуваат во иницијативите на Европската унија од областите за лицата со посебни потреби, политики и стратегии за вработување, промовирање на социјалниот дијалог и други помалку застапени теми.

Декларации се креираат и потпишуваат во повеќе сектори во кои се води социјален дијалог. Најчестите сфери во кои се одвиваат активности се обуките и доживотното учење, безбедност и заштита при работа, социјален дијалог во повеќе индустриски гранки.

Алатките се разиваат за да се обезбеди практично водство и имаат советодавна улога главно за практикување во разни гранки. Тие се креирани со социјален дијалог и најчесто се во форма на водичи и збир на добри практики кои се собрани главно при работењето на проекти финансирани од Европската унија. Обично алатките не се креирани во толкав обем како заедничките мислења и декларациите. Атрактивноста и искористеноста на овие видови на документи за акција на социјалните партнери е прикажана во самиот сооднос на нивното креирање и имплементација односно 69 % заеднички мислења, 17 % декларации и 14 % алатки. **(Error! Reference source not found.)**

Систем на функционирање на социјалниот дијалог е многу комплексен, институционалната инфраструктура за негово реализирање е масивна и повеќеслојна, донесувањето на одлуки и имплементација на истите е многу комплексен процес кој потоа бара обемна организација за мониторинг за осознавање и анализирање на резултатите. Големата бирократска машинерија е навистина оптеретување и истражувањата се комплексни и секое самостојно за себе дава слика на истражуваната област, но позитивниот аспект од целата оваа гломазна и комплицирана машинерија е вклученоста на актери од сите нивоа со што се добива инсајдерско гледиште во сите нивоа и аспекти на односите меѓу социјалните партнери.

5. Социјалниот дијалог во Р. Македонија

Република Македонија во својот Устав се декларира како демократска и социјална држава. Уставот надополнет со законската регулатива ги утврдува основните права и слободи на граѓанинот во рамките на кои секој поединец во земјата ги остварува

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

своите граѓански и политички права и слободи во опсегот на кои спаѓаат и културните, економските и социјалните права. Во 1993 година донесен е Законот за работните односи со кој се започнало со уредување на работните односи во земјата после нејзиното официјално осамостојување. Со Уставот и со донесувањето на Законот за работните односи е утврдена базата за двослоен модел на уредување на односите од областа на трудот со закон и со колективни договори. Дефинирањето на трудовата политика во Република Македонија е отворен процес со одредена динамика. Оваа област претрпува постојани измени и дополнувања како резултат не само на внатрешните настојувања за подобрување на законската регулатива, туку и како резултат на процесот на хармонизација на легислативата со европските *acquis communautaire*.

Меѓународната правна рамка во областа на работните односи е основата и рамката за креирање на националната регулатива на земјите членки на Меѓународната организација на трудот и членките на Европската Унија. Таа е основата за креирањето на нашата регулатива и на нашиот модел на работното законодавство. (Трајанов, 2016)

Како и сите други земји членки на МОТ и Македонија во креирањето на своето законодавство во областа на трудот ги воведува и ги спроведува правата од конвенциите на организацијата. МОТ обезбедува стручна помош и логистика преку својата канцеларија во РМ на социјалните партнери како и на институциите кои се вклучени во примената на препораките и конвенциите на МОТ. За да може да се следи напредокот на земјата МОТ врши постојан мониторинг преку своите контролни механизми. На тој начин се врши регуларно следење на напредокот на земјата во врска со ратификуваните конвенции.

После потпишувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација со започнувањето на процесот за пристапување на земјата кон Европската унија, меѓу другите области започнува и процесот на хармонизација на трудовото законодавство. Хармонизација на македонската со европската законска регулатива е дефинирана со поделбата на групи во Поглавјето број 19 под наслов „Социјална политика и вработување“ која се состои од седум подгрупи односно Трудово право, Здравје и безбедност при работа, Социјален дијалог, Политика на вработување и Европски социјален фонд, Социјална вклученост, Социјална заштита и Антидискриминација и еднакви можности.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Првиот чекор кој е направен за потребите на процесот на хармонизација е анализа и компарација на македонското трудово законодавство со европското. Законот за работните односи бил прегледан и во него биле транспорнирани 19 директиви (Ibid). Европската комисија го следи целокупниот процес на хармонизација, како со давање на препораки за законската рамка, така и за институционалните рамки на имплементацијата на истата. Овој процес не запира и се одвива со тенденција на интензивирање во периодот кога ќе започнат предпристапните преговори со Европската унија во рамките на Поглавјето број 19.

Во рамките на Уставот на Р. Македонија во однос на социјалниот дијалог се предвидува можност работниците да се организираат и да основаат синдикати, синдикатите да основаат сојузи или конфедерации и да можат да членуваат во меѓународни синдикални организации¹⁹¹, а исто така во него се гарантира и правото на штрајк¹⁹²

Друг извор кој обезбедува права кои се однесуваат кон прашањата за организациите на работниците и работодавачите претставува законодавството во кој се дефинирани:

- Прашања што се однесуваат на работнички синдикати и сојузи на работодавци;
- Право на вработените за слободно основање работнички синдикати и членување во нив, под услови пропишани со статутот или правилата на тие работнички синдикати;
- Колективни договори;
- Права и обврски за време на штрајк;
- Право на штрајк на работничките синдикати и нивните сојузи, со цел да ги заштитат своите членови во однос на економските и социјалните права поврзани со работните односи.

¹⁹¹ Устав на Република Македонија, Член 37 кој гласи „Со цел да ги остваруваат своите економски и социјални права, граѓаните имаат право да основаат синдикати. Синдикатите можат да основаат сојузи и да членуваат во меѓународни синдикални организации. Со закон може да се ограничат условите за остварување на правото на синдикално организирање во вооружените сили, полицијата и органите на управата“

¹⁹² Устав на Република Македонија, Член 38 кој гласи „ Се гарантира правото на штрајк. Законот може да ги ограничи условите за остварувањето на правото на штрајк во вооружените сили, полицијата и органите на управата“

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Главен извор за дефинирање на овие права е Законот за работните односи кој детално ги регулира не само правата, туку и обврските и на работодавачите и на работниците од првиот чекор на вработување, односно од моментот на склучување договор за вработување и обврските на двете страни кои се вклучени во работниот однос.

Многу значаен дел од Законот за работните односи се членовите кои даваат правна основа за основање на Економскиот социјален совет. Економско социјалниот совет е основан во 1996 година со цел да ја промовира соработката меѓу социјалните партнери односно меѓу работодавачите, работниците и Владата на национално ниво преку предлози, мислења, решавање на прашања од сферата на трудот и социјалата. Економскиот социјален совет на Република Македонија е основан со договор помеѓу Владата, претставниците на организациите на работниците односно синдикатите и претставниците на организациите на работодавачите на територијата на Република Македонија. Целта на Економско социјалниот совет е да „определи и да реализира усогласени активности, со главен фокус не само на заштита, туку и на понатамошно унапредување на економските и на социјалните права, кои се главен интерес на работниците и на работодавачите. Советот има обврска да презема усогласени економски и социјални политики, да го поттикнува социјалниот дијалог, да работи на склучување на колективни договори и имплементирање на истите, а истовремено тој треба и да ги усогласува со мерките дефинирани во економските и социјалните политики“.

Економско социјалниот совет имал лош старт на почетокот и со тек на времето згаснал и неговото повторно активирање е реализирано во 2010 година. Во договорот за основање на новиот Економско социјален совет биле вклучени сите три страни, односно Владата на РМ, синдикатите и организација на работодавачи. Како заседавач Министерството за труд и социјална политика односно ресорниот министер. ЕСС има регуларни средби на кои се дискутира за актуелни теми во рамките на неговите надлежности¹⁹³ во континуиран дијалог помеѓу партиципантите од сите три страни. Во

¹⁹³ Надлежности на Економско – социјалниот совет се:

- ги следи, проучува и оценува влијанието на економската политика и мерките на економската политика на социјалната стабилност и развој;
- ги следи, проучува и оценува влијанието на социјалната политика и мерките на социјалната политика на економската стабилност и развој;

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

различни периоди на постоењето на ЕСС тој бил со различна функционалност и давал различни резултати воглавно во зависност од интересот на ресорниот министер и тековните политики на Владата. ЕСС треба да претставува тело во кое преку трипартитен социјален дијалог своето мислење ќе го даваат и ќе бидат слушнати организациите на работниците и организациите на работодавачите. Многу често се среќаваме со експертските мислења дека всушност трипартитниот социјален дијалог во Македонија повеќе личи на монотол на владеачката гарнитура. Социјалниот дијалог може да се гледа од повеќе агли, но земајќи во предвиде дека ЕСС е тело кое функционира во рамките на Министерството за труд и социјална политика, дека неговата структура на управување е составена од претседател (Министер на МТСП и член на Советот по функција), двајца заменици на претседателот (министри или заменици министри) и секретар (лице од МТСП кое е определено од Министерот за труд и социјална политика односно претседателот на ЕСС). ЕСС во својот состав (12 членови) има рамномерна застапеност (четири члена од власта, четири члена од организациите на работодавачи и четири члена од организациите на работници).

Иако, технички сите тројца партнери во ЕСС се рамноправно застапени сепак мора да се земе во предвид дека не секој од партнерите има еднаква моќ и вештини за преговарање како и обучени човечки ресурси. Земајќи ја во предвид институционалната поставеност и членовите претставници на власта во ЕСС јасно е дека ова тело би требало да биде многу моќно тело во креирањето и изменувањето или донесувањето на постоечката законска регулатива.

Јасно е дека без јака политичка волја на владеачката гарнитура за фер игра не може да се постигне донесување на позитивни заклучоци за сите социјални партнери и

-
- ги следи, проучува и оценува влијанието на промените на цените и платите на економската стабилност и развој;
 - му дава образложено мислење на министерот за труд за прашања и проблеми поврзани со склучувањето и примената на колективните договори;
 - им предлага на Владата, работодавачите и синдикатите, односно на нивните здруженија на повисоко ниво, водење на усогласена политика на цени и плати;
 - дава мислења по предлози на закони од областа на трудот и социјалната сигурност;
 - ја промовира и поттикнува идејата на тространа соработка (трипартитен социјален дијалог) помеѓу социјалните партнери за решавање на економските и социјалните прашања и проблеми;
 - го поттикнува мирното решавање на колективните работни спорови;
 - дава мислења и предлози на министерот за труд во врска со другите прашања утврдени со овој закон.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

подоцна имплементација на овие заклучоци. Поаѓајќи од институционалната поставеност на претставниците на власта, финансиската позадина на организациите на работодавачите и подготвеноста на организациите на работниците јасно е дека моќта на социјалните партнери е распределена по редоследот на набројување. „Организациските, административните и техничките работи на ЕСС и неговите работни тела се извршуваат во Одделението за социјално партнерство при МТСП“ што значи дека членовите од владините институции се длабоко запознати со темите и имаат скоро „неограничени“ човечки и работни потенцијали земајќи во предвид дека во самото министерство има голем број на вработени кои работат полно работно време на соодветната тематика. Работодавачите, во системот на пазарна економија можат за реализирање на своите интереси да алоцираат финансии за ангажирање на стручен персонал без ограничувања и се разбира не смеат да се заборават и притисоците врз работниците или лидерите на синдикатите кои тие можат да ги прават во рамките на своите претпријатија. Синдикатите се најслабата карика и со моќ и со финансии и со човечки потенцијал. Синдикалното организирање чија главна цел е заштита на правата на работниците во главно се применува во административниот сектор односно во јавната администрација, како и во поголемите јавни претпријатија кои во современието ја донесоа културата на синдикализам од претходното општествено уредување. Приватните претпријатија ја немаат таа култура на синдикално здружување особено ако се земе во предвид дека голем процент на приватните претпријатија во Македонија спаѓаат во категоријата на мали и средни претпријатија кои ниту се зачленети во рамките на организациите на работодавачите, ниту во синдикатите. Ако се земе во предвид дека голем дел од овие претпријатија се мали семејни фирми тогаш може во целост да ја исклучиме можноста за синдикално вмрежување на истите.

Комплексноста за регистрација на организациите не треба да се занемари. Веќе подолг период „синдикат на повисоко ниво, односно здружение на работодавачите на повисоко ниво се стекнува со својство на правно лице со денот на упис во Централниот регистар на Р. Македонија, по претходен упис во регистарот на синдикати односно регистарот на здруженија на работодавачи“. Со регистрирањето на синдикатите и организациите на работодавачите во регистарот на синдикати и во регистарот на организации на работодавачи во Министерството за труд и социјална политика

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

повеќе синдикати ја почнуваат постапката за понатамошно докажување на репрезентативност со цел да бидат вклучени во процесот на трипартитен дијалог.

На почетокот на работењето на ЕСС е усвоен Општиот колективен договор и во тој период се организирале голем број на средби и се преговарало интензивно се до постигнувањето на заедничкиот Општ колективен договор. Нажалост, Владата по скратени постапки усвојувала закони, измени на законите и не го консултирала ЕСС за клучни прашања. Тоа укажува на недоследноста во процедурите и за влијанието на политиката во работењето на Советот. Нееднаквоста исто така се појавува во работењето на Советот. Во текот на кризата во првата деценија од XXI век работодавачите и синдикатите би требало да учествуваат во работењето на Советот и да предлагаат мерки за ублажување на последиците од кризата. Во тој период некои од мерките предложени од работодавачите биле усвоени, а предложените мерки од синдикатите биле изигнорирани. Во периодот од 2008 до 2010 година делумно како резултат на светската економска криза, делумно како причина за намалување на влијанието на социјалните партнери во тековната дневно – политичка ситуација процесот на консултации е минимизиран односно трипартитиниот дијалог исчезнува од политичката и социјална сцена. Работодавачите и синдикатите по сектори си продолжуваат со комуникација во форма на бипартитен социјален дијалог, затоа што и на двете страни тоа им е од заеднички, општ интерес.

Во 2010 година во Македонија повторно е основан Економско социјален совет (ЕСС). Со неговото основање летално и правно се зајакнуваѓа и унапредува националниот социјалниот дијалог во земјата на повисоко ниво и секогаш кога станува збор за донесување на нова или измена на постоечката законска регулатива од повеќе области (работни односи и вработување, безбедност и заштита при работа, пензиско и здравствено осигурување) мислењето на социјалните партнери е задолжително. Дали социјалните партнери биле навремено информирани за прашањето за да можат да дадат свое сеопфатно и аналитичко мислење за соодветната тема останува дискутабилно, но факт е дека тие биле информирани и дека од нив се побарало мислење. Дали вклученоста на социјалните партнери е со цел да се има добра соработка, но поради неефикасност и неажурност на институциите има лоша координација или таа неефикасност и неажурност е наменска со цел да се наметнат

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

ставовите и политиките на најмоќниот партнер на преговарачката маса со цел да се усогласиме со ставовите од Белата книга за „Европското владеење“ според која „вклучувањето на синдикатите и организациите на работодавачите во формулацијата и имплементацијата на политиките стана шема за добро владеење“. (White paper on “European Governance” (ЕСЕ 2001) Според Европската комисија социјалниот дијалог претставува „ключ за подобро владеење“ (ЕСЕ 2002:4)

Социјалниот дијалог во Р. Македонија е многу чувствителна тема која е под постојано влијание од страна на политичките структури, често пати е злоупотребуван и манипулиран, така што членството на синдикалните организации е незадоволно со резултатите од работењето на организациите во кои членуваат. Постојаните превирања во раководните структури, во тековните политички и економски збиднувања го поставуваат членството во ситуација да не го гледа синдикатот како сериозен застапник на нивните интереси во процесот на социјален дијалог. И покрај ваквата реалност сите компоненти на „ключот за подобро владеење“ се присутни.

Како резултат на работењето на ЕСС во Македонија се потпишани колективни договори кои претставуваат обврзувачка основа произлезена од колективното преговарање на социјалните партнери. Издејствувано е потпишување на:

- Општ колективен договор за приватен сектор во економија и
- Општ колективен договор за јавен сектор¹⁹⁴

Општ колективен договор за јавниот сектор се однесува на органите на државната власт, другите државни органи, органите во рамките на единиците на локалната самоуправа, институциите, државни агенции, јавните претпријатија, бироа, фондови и други правни субјекти што вршат активности од јавен интерес¹⁹⁵. Ваквиот вид општи колективни договори директно се применуваат и се задолжителни за вработените и за работодавците во двата сектори. Овие договори ги регулираат правата

¹⁹⁴ Усвоен во 2008 година со важност од 2 години. Согласно член 50 од истиот „по истекот на рокот за кој е склучен овој колективен договор, неговите одредби и понатаму ќе се применуваат до склучувањето на нов колективен договор“

¹⁹⁵ Општиот колективен договор е склучен меѓу владата на Република Македонија и Конфедерацијата на слободни синдикати на 16 јануари 1995 година, а истиот е објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 62/05.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

и обврските на двете инволвирани страни. Тие содржат правила за регулирање на еден работен договор, содржината и прекинување односно раскинување на работен договор, како и многу други прашања кои што се во рамките на работните односи¹⁹⁶. Општиот колективен договор за јавен сектор кој е усвоен во 2008 година со важност од две години се применува се уште. Најверојатно создавачите при неговото дефинирање размислувале проактивно и затоа во член 50 јасно се нагласува дека „неговите одредби и понатаму ќе се применуваат до склучувањето на нов колективен договор“.

Република Македонија стана полноправна членка на Советот на Европа во 1998 година и во истата година ја потпиша Европската социјална повелба (1961 година) со Дополнителниот протокол од 1988 година, а исто така и Протоколот за дополнување на Повелбата од 1991 година. Со овој чин државата ги покажа своите намери да ги прифати одредбите од Повелбата. Овој стадиум се смета како изразување на интерес за имплементација на Повелбата, но самиот чин не ја обврзува државата да ги имплементира тие одредби.

Во 2004 година Европската социјална повелба заедно со Протоколот за нејзино дополнување се ратификувани од страна на Република Македонија, а стапија во сила во 2005 година со што одредбите на Повелбата станаа обврзувачки. Со ратификацијата на Повелбата Република Македонија се обврза да делува на полето на социјалата во координација со Европската унија¹⁹⁷.

Европскиот комитет за социјални права на Советот на Европа утврдува индивидуално за секоја земја потписничка дали земјата потписничка ги испочитувала и применила правата од ратификуваните членови од Повелбата после доставувањето на извештајот кој се однесува на имплементирањето на ратификуваните членови од Повелбата од страна на земјата. Комитетот секоја година издава заклучоци за тоа дали

¹⁹⁶ Во моментот постојат 17 колективни гранкови договори кои ги дефинираат најважните прашања поврзани со работните односи

¹⁹⁷ Република Македонија со ратификувањето на Повелбата, прифати 11 од вкупно 19 члена, односно ратификува 41 од вкупно 61 став. Подолу е прегледот на ратификуваните членови, односно ставови распоредени по четири тематски групи:

- Група 1: Вработување, обука и еднакви можности Член 1 (ставови 1-4), Член 15 (ставови 1-2)
- Група 2: Здравје, социјална сигурност и социјална заштита Член 11 (ставови 1-3), Член 12 (ставови 1-4), Член 13 (ставови 1-4)
- Група 3: Трудово право Член 2 (ставови 1-5), Член 5, Член 6 (ставови 1-4)
- Група 4: Деца, семејство и мигранти Член 7 (ставови 1-4 и 6-10), Член 8 (ставови 1-4) и Член

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

земјата ги почитува одредбите на ратификуваната Повелба. Доколку земјата не превземе активности за подобрување и не направи измени во оние членови за кои Комитетот во својот заклучок дал коментар за подобрување на состојбата Комитетот упатува препорака до земјата во која се бара да се направат промени во пракса или во законодавството зависно од заклучокот.

Во Република Македонија координатор за изготвување на извештаите за имплементација на Европската социјална повелба кои се доставуваат до Советот на Европа е Министерството за труд и социјална политика.

Во 2009 година Република Македонија ја потпиша и Ревидираната Европска социјална повелба, а ја ратификува во 2012 година со што земјата се обврза да ги прошири економските и социјалните права на своите граѓани.

Како потписничка на Европската социјална повелба и Ревидираната Европска социјална повелба Република Македонија како и сите други земји потписнички има обврска да доставува извештаи.

Според прегледот¹⁹⁸ направен од Советот на Европа за периодот од 2011 до 2014 година во рамките на кој се опфаќаат областите за заштитата на социјалните права и нивното практично спроведување може да се увиде дека Р. Македонија има постигнато успеси, но се уште има уште долг пат до постигнување на висок степен на социјална усогласеност со одредбите од Европската социјална повелба и нејзината ревидирана верзија.

Анализирајќи ја базата на податоци¹⁹⁹ на Советот на Европа се доаѓа до податоци дека Република Македонија после ратификацијата на Ревидираната европска социјална повелба има прифатено 65 ставки од вкупно 98 кои ги има во неа. Покрај 35 ставки кои не се прифатени, не е прифатен и системот за колективни жалби од Дополнителниот протокол.

Рамките на обврските кои ги има секоја земја потписничка за известување за постигнатите успеси во имплементирањето на ратификуваните членови од Повелбата ги поставува самата земја потписничка. Тие ја вклучуваат обврската дека после прифаќањето на одреден член, земјата потписничка доставува извештаи за прифатените членови – ставки од Повелбата или од дополнителните протоколи.

¹⁹⁸ <https://rm.coe.int/1680483a72>

¹⁹⁹ HUDOC Charter database

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Република Македонија го „користи“ членот Д²⁰⁰ од Ревидираната европска социјална повелба кој се однесува на колективните жалби. Според тој член одредбите од Протоколот се обврзувачки за земјите кои го ратификувале. Македонија до сега не го ратификувала Дополнителниот протокол од повелбата и со самото тоа нема обврска да ги имплементира обврските од него. Но, во секој момент земјата може да го ратификува овој протокол или да изјави во писмена форма дека прифаќа активности за мониторинг на активностите кои се во рамките на Протоколот. Според анализите на Советот на Европа од доставените извештаи земајќи ги во предвид прифатените одредби во проценти, според заклучоците на ЕКСП процентот за неусогласености со одредбите до 2014 година бил 21,5 %.

Според заклучоците кои ги презентира Европскиот комитет за социјални права за резултатите од извештаите на секоја земја потписничка, Република Македонија во периодот до 2014 година имала извештаи за прифатените одредби од Европската социјална повелба и Ратификуваната европска социјална повелба во конкретен број од кои

- 37 заклучоци се дефинирани како усогласени
- 21 заклучок се одложени и побарано е дополние
- 19 заклучоци се дефинирани како неусогласености

Долготрајниот процес на транзиција направи измени во многу аспекти на живеење и функционирање во Р.Македонија. Во текот на тој период преминот од едно општествено уредување во друго направи траматичен премин при кој се настојуваше целосно исклучување на практиките од претходниот систем, дури и на оние добрите и поволни практики. Транзицијата од централно ориентираната економија кон пазарна економија до толку е сериозно сфатена, што иако задржувањето на постоечките

²⁰⁰ „Одредбите на Дополнителниот протокол на Европската социјална повелба што обезбедуваат систем на колективни жалби се однесуваат на обврските дадени во оваа повелба за државите кои го имаат ратификувано споменатиот Протокол. Секоја држава што не е обврзана со Дополнителниот протокол на Европската социјална повелба, кој обезбедува систем на колективни жалби, при предавањето на инструментите за ратификација, прифаќање или одобрување на оваа повелба, или кога било подоцна, преку писмено известување адресирано до Генералниот секретаријат на Советот на Европа, може да изјави дека прифаќа мониторинг на своите обврски во рамките на Повелбата, следејќи ги процедурите предвидени со споменатиот Протокол

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

практики во некои области би биле многу значајни, тие се отстрануваа со тек на времето и се започнуваше од нулта точка, некаде дури и од негативна појдовна точка.

На полето на социјалниот дијалог постоечките јаки синдикални организации т.е. организации на работниците кои се залагаа за правата на работниците полека избледеа. Сенките на големите синдикални организации од големите индустриски претпријатија веќе не беа доволно моќни за да можат да направат некакви промени или големи видливи пресврти. Со приватизацијата на големите индустриски капацитети во периодот на транзиција, големите технолошки вишоци и обемните отпуштања доведоа до внесување на страв за гола семејна егзистенција. Членовите на синдикатите или беа шиканирани и бркани од работа или наједноставно ставени на список за технолошки вишок. Духот на величествениот работник – сопственик на производството кој ја претставуваше душата на синдикатот згасна. Фондовите за помош кои некогаш ги основале за поддршка на семејствата на отпуштените работници во Велика Британија во Македонија не се ниту основале, а заштита на работникот заради членување во синдикална организација се уште не беше озаконета. Огромните технолошки вишоци и големата стапка на невработеност која долги години се движеше меѓу 30 и 40% беа сојузници на транзиционите профитери. Синдикатите полека ослабуваа, членството се намалуваше, а силата на синдикалните претставници се повеќе и повеќе се намалуваше. Комплексноста за регистрирање на синдикатите и процентот за репрезентативност се исто така опширни теми за истражување.

Денес синдикатите постојат, ги има во голем број, репрезентативни и нерепрезентативни, но нивната моќ е на незавидно ниво. Постојат многу фактори кои ги држат синдикатите на тоа ниво, а за излегување од долгогодишната зачмаеност потребно е раздвижување, едукација на целокупното членство, а не само на раководните структури на синдикатите кои во огромен процент се корумпирани. Корумпираноста е еден од факторите кои влијаат врз недовербата на членството и неговото осипување и незаинтересираност. Корупцијата е еден од факторите кои ја држат социјалната кохезија на ниско ниво, а членството како да не чувствува припадност кон синдикатот.

Современите синдикални организации не само што треба да се прилагодуваат на современите услови на живеење и работа, да се во тек со техничко-технолошките услови, туку треба и да го анимираат своето членство и да работат на привлекување на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

ново, да докажат дека се заинтересирано сите членови да бидат рамноправни и одлуките да се донесуваат на ниво на целото членство, а не само од раководната структура со начини на донесување на одлуки недоволно транспарентни за членството. Членовите на синдикатот не се само бројка која плаќа членарина и се задоволува со повремени екскурзии, подароци за 8 март на женските членови, договори за потрошувачки кредит без никакви бенефити за техничка роба итн. Да се биде член на синдикат за поединецот значи да се биде дел од целото, да се слушне неговиот/-от глас и да се отвори прашањето кое го/ја мачи.

Социјалната кохезија е концепт кој се развива и се живее, но нажалост во РМ како резултат на политички игри и манипулации таа е на многу ниско ниво, а тоа е видно по самите синдикати кои се спротивставуваат едни на други и не истапуваат секогаш заедно, туку се докажуваат кој е помоќен. Но, како што е веќе наведено дека социјалната кохезија е процес, а не момент секогаш постои надеж на подобра иднина и свест за постигнување на повисоко ниво на соработка и кохезивност, и тоа не само на ниво на синдикати туку на трипартитно ниво т.е. соработка и вистинска искрена соработка за заеднички интереси помеѓу власта, организациите на работодавачите и организациите на работниците – синдикатите.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

6. ЗАКЛУЧОЦИ

Фокусот на визијата за Европската унија од самиот почеток бил на прашања врзани за економска интеграција, а социјалната интеграција била запоставена, иако уште во Европската заедница за јаглен и челик почнале да се регулираат прашањата за партиципација на работната сила во институциите и во креирањето на политиките.

Иако се направени големи напори за потенцирање на социјалните прашања од страна на де Гол, сепак заклучокот е дека судбината на овие прашања останала цврсто во рацете на националните држави и не преминала на наднационалните институции како што тој сакал.

Еден од битните фактори кои придонесувале за развој на социјалниот дијалог низ шесте декади на постоење на унијата на европските држави е составот на европските институции. Од самиот почеток Европска комисија чии зачетоци се во ЕЗЈЧ (Врховен орган) во времето на ЕЕЗ составена од 9 членови назначени од националните влади: 2 од Франција, Германија и Италија, еден од Белгија, Луксембург и Холандија. Правилата за служење во наднационалните институции остануваат исти како и порано, односно членовите на комисијата не треба да се залагаат за националните интереси од земјите од кои доаѓаат додека се членови на наднационална институција на ЕУ и треба да ги штитат и застапуваат интересите на институцијата и ЕУ. Главната задача на Комисијата била да дава предлози на Советот на министри и да го имплементира Договорот од Рим. „Комисијата е оригинална институција. Таа е повеќе од меѓународен секретаријат, но не во целост влада, иако има многу карактеристики на Влада“²⁰¹ (Politics in the European Union; Chapter 20, p.255). Социјалната димензија која била поставена во Договорот од Рим ја „етаблира најблиската унија на европските народи“ претставувала производ на поствоениот оптимизам на народите, како и историски компромис помеѓу скромното претставување од страна на работниците и работодавачите.

Во овој период е востановен и **Европскиот социјален фонд (ЕСФ)** кој е битен во иднина во рамките на процесот на проширување. Негова цел е да се поедностави

²⁰¹ „.... the commission is unique institution. It is much more than an international secretariat, but not quite a government, [al]though it has many governmental characteristics“

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

вработувањето, да се зголеми географската и професионалната мобилност во рамките на заедницата како и да помага во прилагодување кон промените, воглавно преку едукација и тренинзи на работно место итн.

Оригиналната форма на преговарање креирана на ниво на Европската заедница започнала во 1985 година кога за прв пат е применет моделот на бипартитен социјален дијалог. Социјалниот дијалог во сите негови форми и модели, сите негови начини на реализација (тековни и се разбира идни) претставува еден од водечките фактори за идентификување, дефинирање и вградување на разликите во политиките кои би воделе кон успешни активности и постигнување на позитивни резултати од нив.

Навраќајќи се низ историскиот развој на социјалниот дијалог кој во почетоците немал никаков карактер на дијалог туку повеќе карактер на судири на интереси на две спротивни страни може да кажеме дека денес социјалниот дијалог е на доста напредно ниво. Но, бројките кои ги доставуваат организациите кои работат со истражувања на тоа поле докажуваат дека и денес се уште има експлоатација и злоупотреба на работниците. Тенденцијата за намалување или целосно отстранување на глобалната, тивка врева од страна на синдикатите за отстранување на угнетувањето и експлоатацијата треба да се интензивира и да се реализира со организиран пристап од страна на работната сила за постигнување на своите и интереси. Работничките движења преточени во регистрирани организации на работниците, организирани во конфедерации се веќе голема машинерија која бара процедури и процеси на работа и која претставува јак партнер, но уште појак противник кога станува збор за извојување на подобри услови и права на вработените. Избраните социјални лидери ги застапуваат организациите на работниците во многу одговорни ситуации и доколку работниците не се задоволни од работа на своите раководни кадри тие имаат моќ да ги отстранат. синдикалните лидери кои сакаат да се претстават себе си како замена на целата работна популација. Работничката класа треба да се обедини и да тежнее да ги брани и извојува своите интереси и да ги препознае и да ги отстрани овие „Тројански коњи“.

Периодот пред Маастрихт не се карактеризира со социјални активности на полето на интеграцијата, но затоа после Маастрихт до крајот на 90-тите години постигнат е прогрес на полето на социјалниот дијалог и законската регулатива односно донесени се директиви од областа на социјалната политика.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Ако се земат предвид специфичните особини на ЕУ како меѓувладина организација, нејзината организациска структура и односите со земјите членки, кои истовремено се и полноправни членки на Советот на Европа, треба да се подвлече дека Лисабонскиот договор не и пренесува на ЕУ нови основни надлежности од областа на социјалните прашања, вработување и еднакви можности, туку ги зацврстува веќе постојните; социјалните политики и понатаму остануваат во надлежност на земјите членки. Со Лисабонскиот договор се отвораат можности за понатамошен стратешки развој на социјална Европа. Најпрво, станува збор за група вредности загарантирани со Лисабонскиот договор, во кој дополнително, покрај оние од претходните договори (како што се слобода, демократија, владеење на правото и човекови права), се вбројуваат и човековото достоинство и еднаквост како вредности на Унијата. Со Договорот се истакнува и придонесот на Унијата за мир, безбедност, одржлив развој, слободна и фер трговија и солидарност, како и елиминација на сиромаштијата и заштита на човековите права. Потоа, овој договор е дополнет со целите на Унијата, односно Лисабонскиот договор јасно ги става социјалните и економските цели на исто ниво. Паралелно со овој пристап, во прилог на Договорот постои Протокол на услуги од општ интерес, кој ја истакнува важноста на јавните услуги за социјално одржлива унија и ја потврдува одговорноста на земјите членки за нивно воспоставување и организирање. Договорот ги додава и „еднаквоста меѓу жените и мажите, солидарноста меѓу генерациите и заштитата на правата на детето“ кон социјалните цели на ЕУ.

Со Лисабонскиот договор се признава Повелбата за основните права на ЕУ, чија правна вредност се рангира на исто ниво како правната вредност на договорите.

Важен момент во Лисабонскиот договор кој е многу важен во овој труд е ставот кон социјалниот дијалог. Дијалогот меѓу претставниците на синдикатите и работничките организации на европско ниво се третира како еден од столбовите на европскиот социјален модел. Во овој контекст, треба да се додаде и новата хоризонтална „социјална“ клаузула, која наметнува да се земаат во предвид социјалните барања во политиките на Унијата. Овие барања се „поврзани со зголемување на нивото на вработување, гарантирање соодветна социјална заштита, борба против социјалната исклученост, високо ниво на образование, обуки и заштита на човековото здравје“. Лисабонскиот договор ја потврдува и улогата на социјалните партнери и го зајакнува социјалниот дијалог.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Крајниот заклучок во врска со придобивките од Лисабонскиот договор се однесува на фактот дека тој нуди можност за понатамошен развој и зајакнување на социјалната димензија на ниво на ЕУ. Европската унија ги координира и ги поттикнува националните влади да се борат против сиромаштијата и социјалната исклученост, ги поддржува реформите на нивните системи на социјална заштита, ги стимулира да учат едни од други и утврдува која политика најдобро функционира. Во овој контекст, земјите членки на ЕУ започнуваат со соработка, користејќи ја новата рамка за политичка соработка наречена Отворен метод на координација (ОМК).

Европските интеграции креирале асиметрија помеѓу политиките кои ја промовираат ефикасноста на пазарот, како и функционалноста на социјалните политики. Националните социјални држави се ограничени како правно, така и економски од европските правила за економска интеграција, либерализација и конкурентност на пазарот. Усвојувањето на одредбите на Европските социјални политики претставува напор за земјите членки, доколку се земат во предвид институционалните и политичките препреки за нивна реализација на национално ниво воглавно поради различното ниво на економски развој и социјалниот модел во државата кои варираат од една до друга земја членка.

Одговорот на овие тешкотии се состои во креирањето на отворениот метод на координација кој се имплементира на полето на социјалната политика и кој би требало да ги избалансира овие разлики и да ги прифати под своја закрила разликите. Оставајќи простор за ефективен избор на политики на национално ниво, отворениот метод на координација прави обид да ја подобри реализацијата на програмите на национално ниво преку промовирање на заедничките цели и нивната реализација во рамките на националната политика. Практичноста на овој метод се докажала на терен, но сепак тој не е доволен за да ги надмине уставните и законските разлики во земјите членки. Од овде произлегува дека и понатаму треба да се бараат решенија кои ќе бидат компатибилни со правилата на европските интегративни процеси во рамките на различните национални социјални модели и дека уште при креирањето на сите релевантни политики треба да се планира и преку истражувања да се идентификува како тие лесно да се прилагодат на постоечката разновидност на социјалните модели, културолошките, социјални, економските и другите релевантни карактеристики на секоја земја членка.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Истражувањата можат да се реализираат во рамките на социјалниот дијалог кој како начин за комуникација меѓу работодавач, работник, државна институција може да дадат голем придонес во креирањето на политиките и законската регулатива во Европа. Практикувањето на социјалниот дијалог во шеесеттите години на минатиот век со создавањето на комитети и со организирањето на трипартитни конференции на прашања од економска и социјална област претставува база за идентификација на потребите на национално ниво и нивно дистрибуирање на европско ниво со повеќеслојното управување.

Европскиот социјален дијалог претставува еден од основните елементи на Европскиот социјален модел. Социјалниот дијалог на европско ниво го опфаќа комплексниот процес на консултации, дијалог и преговарање кои всушност претставуваат заеднички активности на социјалните партнери (Табела 9 Области на делување на социјалната политика). Вклученоста на социјалните партнери во социјалниот дијалог на европско ниво се одвива преку три различни видови на активности.

Трипартитна консултација, што значи дијалог и размена на мислења и ставови меѓу социјалните партнери и европските институции (Социјален дијалог). Консултацијата меѓу социјалните партнери опфаќа активности во рамките на членот 153 од Договорот за функционирање на ЕУ (Табела 6 Договор за функционирање на Европската унија Член 153). Европски социјален дијалог (бипартитен социјален дијалог) се одвива меѓу социјалните партнери, а може да е инициран од страна на Европската комисија или може да е самостоен на иницијатива на самите социјални партнери како што е дефинирано во член 154 (Табела 7 Лисабонски договор Член 154) и член 155 (Табела 8 Лисабонски договор Член 155)од Договорот за функционирање на ЕУ.

Европскиот социјален дијалог воден од страна на Европската унија односно Европската комисија низ соодветните процедури им дозволува на социјалните партнери да ги даваат своите мислења, забелешки и предлози со што обезбедуваат голем придонес за воспоставување на нови и подобрување на постоечките Европските социјални стандарди. Социјалниот дијалог на европско ниво низ својот развој има

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

создадено обемни резултати меѓу кои многу документи врз основа на кои се креираат политиките на Европската унија

Социјалниот дијалог како начин за комуникација и придонес во креирањето на политиките и законската регулатива во Европа започнал да се практикува во шеесеттите години на минатиот век со создавањето на комитети и со организирањето на трипартитни конференции на прашања од економска и социјална област. Оригиналната форма на преговарање креирана на ниво на Европската заедница започнала во 1985 година кога за прв пат е применет моделот на бипартитен социјален дијалог.

Врз база на членот 155 од Договорот за функционирање на Европската унија, обезбеден е простор за консултација на социјалните партнери на ниво на ЕУ и тоа на широк дијапазон од теми кои се набројани детално во членот 153 од Договорот (). Процесот на консултација е испланиран да се одвива во две фази. Во првата фаза, Европската комисија ги консултира социјалните партнери за да добие увид во можните насоки во кои би можеле да се движат интересите и активности на одредената тема. Потоа следи втората фаза во која Комисијата повторно ги консултира социјалните партнери за содржината на предложените активности во врска со претходната консултација. Доколку социјалните партнери и во двете фази имаат проблем за да постигнат заеднички прифатлив договор, а според своите увидувањата Комисијата и понатаму смета дека активноста треба да се продолжи, органите на Комисијата изготвуваат предлог кој им го доставува на увид на социјалните партнери.

Грижата за социјалната кохезија може да води кон конзервативна наследна перспектива при што религиската определба, конфликтите, предизвиците односно социјалните промени може да ја поткопуваат социјалната кохезија и стабилност на општеството. За да се овозможи поддршка за прогресивни промени треба да се избегне пристрасност кон веќе воспоставениот социјален и политички ред, како и културната и социјална хомогеност на општеството. Доколку политиките се врзат на нив тие ќе бидат бескорисни бидејќи треба да се увидат слабостите на веќе воспоставениот поредок и социјална поделеност на општеството треба да се направат промени кои ќе донесат прогрес, а не само да се прилагодат на тековната ситуација. Иако со прилагодувањето на политиките на постоечкиот поредок би се создала илузија дека се е наклонето кон развој, сепак тоа би била илузија. База за подобра социјалната

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

кохезија, треба да се постигне така што заедницата ќе покаже социјален прогрес и ќе влијае врз развојот на норми и вредности кои ќе да го подобрат квалитетот на живеење на припадниците на заедницата. Социјалната кохезија треба да се насочи кон развој на капацитети на општеството да ги менаџираат социјалните промени мирно и со целосна вклученост на сите социјални групи, а притоа да ги зголемува правата и слободите на индивидуите или истите тие групи во општеството.

Иако има многу видливи резултати за успехите на социјалниот дијалог на ниво на Европска унија, во предвид треба да се земат и неуспехите за да може да се направи критички осврт кон самиот процес на социјалниот дијалог, начините, формите и нивоата на неговото функционирање. Напредокот кој е постигнат во рамките на делувањето на социјалните партнери е резултат на широко распространетите организации на социјалните партнери од најситната клетка (работникот и компанијата во која тој работи) до највисокото ниво на функционирање на институциите на Европската унија. Институционализацијата на целиот процес гарантира постојано присуство на социјалните партнери во процесот кој го иницираат европските институции затоа што тие мораат да го дадат своето мислење не само за темите за кои тие длабоко се заинтересирани, туку и за темите кои сосема малку или воопшто не ги интересираат. Робусните и комплицирани европски процедури всушност честопати претставуваат позитивен момент, посебно кога се работи на теми кои се непожелните за едниот или за другиот социјален партнер. Во процесот на консултација кој е инициран од страна на Европската комисија тие мораат да се изјаснат и да дадат свое мислење и за непривлечните и понекогаш неповолни теми. Иако од моментот на започнувањето на социјалниот дијалог, па до денес се изработени многу договори и релевантни документи, многу заеднички проекти на меѓуиндустриско и секторско/гранково ниво стигнувањето до нив и тоа што е декларирano или посочено во нив не секогаш се одвивало без проблеми, без пречки и со заедничка позитивна соработка. Многу често во текот на преговорите социјалните партнери застапувале различни идеи и имале различни цели.

Во случаи кога правата на работниците се намалуваат под влијание на предложената законска регулатива, организацијата која ги застапува работниците

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

ETUC, одбива да ги потпише и настојува да се искористат можностите за преговарање со цел да не се намалат или ограничат правата на работниците. ETUC како конфедерација на организациите на работниците т.е. синдикатите има придобивки во поглед на креирањето на правно обврзувачките процедури чии спроведување придонесува за зголемување на правата и заштитата на работниците.

Спротивно на тоа, организациите на работодавачите, најчесто BusinessEurope, поранешен UNICE често се противат за донесувањето на законски обврзувачките права за заштита на работниците на ниво на ЕУ. Тие често истапуваат со ставови дека некои од овие одредби треба да се регулираат на национално ниво²⁰² и дека нема потреба да се донесуваат директиви на европско ниво. Консултацијата иницирана од Европската комисија дава можност работодавачите и работниците преку своите организации да ги изнесат своите ставови и да преговараат и да најдат заедничко решение кое би било прифатливо и за едната и за другата страна.

Процедурите на консултација иницирани од страна на Европската комисија, колективното преговарање меѓу двете страни, било да е бипартитно, било да е трипартитно, иако спори и комплицирани воспоставуваат дијалог и ги балансираат побарувањата на двете страни. Секој успешен договор, сите успешни преговарања, па дури и неуспешните помагаат за подобрување на социјалната кохезија. Успешните ги подобруваат условите за живот на работниците, а неуспешните се само чекор кон успехот, затоа што секој неуспех значи идентификација на проблемите кои наскоро треба да бидат решени. Проблемите се идентификуваат преку преговарање, но и преку тесната соработка на социјалните партнери и претставниците на институциите кои се во тесна соработка со социјалните партнери. Свесноста дека социјалната кохезија е состојба која треба константно да се подобрува и тоа не само за подобро живеење на граѓаните, туку и за подобро функционирање на целокупниот систем е потврдено на конференцијата на Советот на Европа во Москва со главната тема за социјалната кохезија²⁰³ на која е донесен заклучок дека социјалната сигурност и социјалната заштита се столбови на социјалната кохезија.

²⁰² На пример ставот на BusinessEurope, организацијата на работодавачите за предлогот на Европската комисија за Директива за транспарентни и предвидливи работи односи (<https://www.besbusiness.eu>, 2018)

²⁰³ „Инвестирање во социјална кохезија - инвестирање во стабилност и благосостојба на општеството“

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Социјалната кохезија треба да се насочи кон развој на капацитети на општеството кои ќе ги менаџираат социјалните промени мирно и со целосна вклученост на сите социјални групи, а притоа да ги зголемуваат правата и слободите на индивидуите или истите тие групи во општеството.

Полезноста на социјалниот дијалог се котира високо на европско ниво. Активната партиципација на социјалните партнери во социјалниот дијалог укажува на заложбите на Европската унија за рамноправна партиципација на сите фактори во економскиот и социјалниот живот. Регулаторните процедури на консултација и управување помеѓу социјалните партнери и постигнувањето на заеднички консензус се корисни и на тој начин се постигнува подобро управување со промените и иновациите. Во случај ако не се постигне заеднички договор, можни се конфликти, социјални тензии и економски последици. Но, континуираниот дијалог помеѓу социјалните партнери дава можност за надминување на компликациите и решавање на новите предизвици без непотребни економски или социјални конфликти.

Социјалниот дијалог сам од себе претставува демократизација на процесот на донесување одлуки. Системот на функционирање на национално ниво кој се базира на независност на парламентот и влада избрана на демократски избори веќе дава демократски капацитет на институциите. Но, самата вклученост на социјалните партнери подлабоко во процесот на одлучување и развој на политиките и вклученост во одлуките на највисоко ниво претставува високо ниво на демократски легитимитет. Демократскиот легитимитет се согледува преку почитувањето и примената на мислењата на социјалните партнери и разните граѓански организации кои често се вклучуваат во дискусија на разни теми.

Колку е појака врската меѓу владата и институциите на државата од една страна и социјалните партнери од друга страна, толку е повисок квалитетот на економската политика. Мислењата и гледиштата на организациите на работодавачите и организациите на работниците (синдикатите) се секогаш најрелевантни, затоа што тие ги претставуваат специфичните проблеми во нивниот сектор. Тие ги даваат основните и најпрецизните информации кои се користат за постигнување на успех преку вградување на практични спознанија и подобрување на процесот на донесување на одлуки. Корисните сугестии и унапредување на законската регулатива често пати доаѓа

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

од страна на социјалните партнери и сериозно следење на идеите и мислењата кои тие ги даваат во текот на социјалниот дијалог во било која форма.

Имплементацијата на било која програма или одредби од законска регулатива се одвива многу полесно и поедноставно, а резултатите стануваат видливи многу побрзо во случаите кога вклученоста на социјалните партнери на национално или наднационално ниво се загарантирани.

Процесот на донесување одлуки при вклученост на социјалните партнери, а по потреба и граѓански организации (трипартитен дијалог плус) е многу потранспарентен поради вклученоста на повеќе заинтересирани страни.

Животот на поединецот во општеството зависел и секогаш ќе зависи од економските збиднувања. Грижата на државата за благосостојбата на секоја индивидуа како резултат на политиките зависела од секогаш од политичката волја на партиите на власт. Но, секогаш политичката волја зависела и од електоратот кој најчесто е корисник на социјалните бенефити кои се редистрибуираат и од кои зависи квалитетот на живеењето на корисниците. Меѓузависноста на политичките партиципанти во институциите и легитимитетот која масата на поединци им ја дава во моментот и потенцијално во иднина, зависносат во голем степен од успехот на политичката елита да ги задоволи основните потреби и да ги испочитува сите човекови права на поединецот преку институционална мрежа и имплементирани програми и политики.

Договорот од Маастрихт со својот процес на надминување на периодот на стагнација станал камен темелник на Европската монетарна унија, а воедно и обид за балансирање на економските и социјалните политики. Непопуларните фискални рестрикции од Европската монетарна унија се избалансирале со пораст на структурните фондови преку кои се дефинира инвестирање во регионалната и социјалната политика на Европската унија. Новововедените институционални промени во Договорот од Маастрихт и неговиот анекс, Социјалниот протокол би требало да претставуваат нов скок на социјалната политика во овој период, но нажалост Социјалниот протокол како необврзувачки документ не успева и никогаш нема да успее да се рамни со „слободниот пазар и финансиите“.

Потребата од координација на економските и социјалните политики на европско и национално ниво во периодите на економски кризи е очајно потребна. Одржувањето на приматот на економската врз социјалната политика и континуираното запоставува

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

нање на социјалната политика може само негативно да се одрази не само на национално туку и на Европско ниво. За брзо „заживување“ на националните економии се преземаат мерки за брз излез од економските кризи, најчесто преку програми за намалување на буџетски трошоци, намалување на платите, пензиите и социјалната помош, намалување на персоналот односно отпуштања од работа односно доаѓа до масовно кретење на социјалните придобивки кои ја претставуваат сржта на европските вредности. Тоа е слика дека во тешките времиња на економски кризи настанува нарушување на социјалните права на луѓето за сметка на побрзо заздравување на економијата и излегување од кризата. Тоа јасно го нагласил и генералниот секретар на Советот на Европа, Јагланд, во 2013 година во својот коментар на годишните заклучоци за 2013 година од Европскиот комитет за социјални права во кој се рефлектираат негативните влијанија од економските мерки и политики за штедење.

Освртот и препораката на Јагланд за ратификување на последната верзија на Европската социјална повелба се заснова на многу алармантните нумерички показатели според кои во текот на 2013 година се направени 180 нарушувања на Европската социјална повелба.

Повисок степен на социјална кохезија во Европската унија е постигнат кога секој работник е член на синдикална организација, секој работодавач е член на организација на работодавачи и кога секој поединец ја поддржува својата организација затоа што има јако чувство на припадност кон таа организација, затоа што таа организација се грижи за секој свој член во кризни периоди. Успешноста на трипартитниот социјален дијалог значи решавање на проблеми во тек на кризните ситуации. Земајќи во предвид дека во периодот на последната голема економска криза беа имплементирани програми за намалување на буџетски трошоци, намалување на платите, пензиите и социјалната помош, намалување на персоналот односно отпуштања од работа се изврши непочитување на социјалните придобивки кои ја претставуваат сржта на европските вредности. Повторно на прво место се поставија економските критериуми, а се запоставија социјалните. Одговорот на ригорозните мерки за штедење кои ги узурпираа социјалните придобивки на разни категории на граѓани го подготвија синдикатите ширум Европската унија. Во оваа ситуација социјалниот дијалог како таков веќе не дава простор за разговор, туку синдикатите се

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

вратија назад кон организирање на социјалните нереди и на стариот начин на улична борба и штајкови.

Накратко се покажа дека социјалните заложби се од декларативна природа. Усвојувачите и имплементирачите на овие рестриktivни мерки за штедење масовно ги загрозуваа социјалните права на работниците. Владите ги поддржаа работодавачите во имплементација на рестриktivните мерки, а земајќи во предвид дека Владите се јавуваат и во улога на работодавач тие самите ги нарушуваа претходно усвоените политики за подобрување на социјалните права на работниците. Најголемите заштеди и нарушувања на правата на работниците се однесуваа во административниот сектор односно во државната администрација која најмногу го празни државниот буџет. Но, социјалната кохезија се покажа на дело во синдикатите ширум Европската унија. Очигледно членовите на синдикатите имаа јако чувство на припадност кон заедницата (синдикатот) и во синдикалното здружување во претпријатија, на национално или на наднационално ниво што го покажаа со големи штрајкови ширум Европа. Грижата на синдикатот за добробит на членството и стекнатото чувство на припадност кон синдикалната заедница влијае и врз успонот на синдикалното здружување, но и врз деградирањето на синдикатите како организации во средините каде синдикатите не се во целост посветени на својата примарна улога и претставуваат само продолжена рака на власта или на работодавачот.

Придонесот на овој труд е во дефинирањето на процесите на национално и европско ниво и направениот преглед на развојот на широко имплементираниот и корисен социјален дијалог кој вклучувајќи ги социјалните партнери помага да се зголеми нивото на социјалната кохезија во секоја клетка на функционирање на државите на европско тло и покрај разликите во нивните системи, модели и начини на функционирање.

Улогата на социјалниот дијалог во остварување на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија претставува тема која може да се фрагментира и дополнително да се истражува. Светските економски трендови и повремени економски кризи носат промени, а тие промени иницираат нови состојби со кои „работникот“ треба да се бори за достоин живот во новонастанатите услови. „Борбата“ за достоин живот никогаш не престанува и не треба да престане. Прилагодувањето на современиот начин на живеење значи промена на модалитетот, структурата на

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

организациите, начинот на организирање и делување, затоа што иако веќе сме на крајот на втората декада од XXI век ропството сепак постои. Тоа само метаморфозира од физичко во должничко.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Договори/ документи на ЕУ

Договор за основање на Заедницата за јаглен и челик

Договор за основање на Европска економска заедница

Договор за функционирање на Европската унија

Бела книга – Комплетирање на внатрешниот пазар, Комисија на Европски заедници, 1985

Бела книга за повеќеслојно управување, Комитет на регионите

Европска комисија

Progress Reports No. 1 - 8

A New Strategy for Social Cohesion (Revised)

Industrial Relations in Europe 2014

(The European Social Dialogue, a Force for Innovation and Change, Council Decision, 2002)

(Partnership for Change in an Enlarged Europe, Enhancing the Contribution of European Social Dialogue, Communication from Commission, 2004)

(Insitutions and Employers' Organizations in the "Central Public Services", DG Employment and Social Affairs, 2015)

(Industrial Relations in Europe 2010, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010)

(Industrial Relations in Europe 2010 - Executive Summary, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010)

Конвенции

I. Конвенции на МОТ (ратификувани од Република Македонија):

1. Конвенција за правото на здружување (во земјоделството), 1921, (бр.11)
2. Конвенција за слобода на здружување и заштита на правото на организирање, 1948, (бр.87)
3. Конвенција за право на организирање и колективно договарање, 1949, (бр.98)

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

4. Конвенција за претставници на работниците, 1971, (бр.135)
5. Конвенција за трипартитни консултации (меѓународни стандарди на трудот), 1976, (бр.144)
6. Конвенција за колективно договарање (бр.154)

II. Конвенции на Советот на Европа кои се однесуваат на човековите права и основните слободи:

1. (005) Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
2. (009) Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
3. (023) European Convention for the Peaceful Settlement of Disputes
4. (035) European Social Charter
5. (044) Protocol No. 2 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, conferring upon the European Court of Human Rights competence to give advisory opinions
6. (045) Protocol No. 3 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending Articles 29, 30 and 34 of the Convention
7. (046) Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol thereto
8. (055) Protocol No. 5 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending Articles 22 and 40 of the Convention
9. (117) Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
10. (118) Protocol No. 8 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
11. (128) Additional Protocol to the European Social Charter
12. (140) Protocol No. 9 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
13. (142) Protocol amending the European Social Charter

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

14. (146) Protocol No. 10 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
15. (158) Additional Protocol to the European Social Charter Providing for a System of Collective Complaints
16. (163) European Social Charter (revised)
17. (202) European Convention on the Adoption of Children (Revised)
18. (213) Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
- (214) Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

7. БИБЛИОГРАФИЈА

- (n.d.). Retrieved January 15, 2017, from <https://www.consilium.europa.eu:https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Treaty%20constituting%20the%20European%20Coal%20and%20Steel%20Community.pdf>
- (n.d.).
- Preamble to the Treaty of Rome. (1957). *Treaty establishing the European Economic Community*.
- (2004). *Facing the Challenge (The Lisbon Strategy for Growth and Employment)*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Програми на Заедницата*. (2009). Скопје: Секретаријат за европски прашања.
- <https://www.coe.int>. (2010). Retrieved from <https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/>
- <https://www.theguardian.com>. (2015, August 15). Retrieved from <https://www.theguardian.com/books/2015/aug/15/post-capitalism-by-paul-mason-review-worthy-successor-to-marx>
- (2017, Јануари). Retrieved from <http://www.ilo.org>: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/mission-and-objectives/lang--en/index.htm>
- The Schuman Declaration – 9 May 1950*. (2017, January 14). Retrieved from Europa.eu: http://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en
- (2018, фебруари 26). Retrieved from <https://www.business-europe.eu>: https://www.business-europe.eu/sites/buseur/files/media/position_papers/social/2018-02-26_business-europe_position_draft_directive_transparent_predictable_working_conditions.pdf
- <http://www.ilo.org>. (2018, Фебруари 24). Retrieved from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/dwcms_080609.pdf
- <https://rm.coe.int/>. (2018, March 25). Retrieved from <https://rm.coe.int/1680483a72>
- Annual Review of Labour Relations and Social Dialogue, Macedonia, Fridrih Ebert Foundation, 2016*. (n.d.).
- Bernard, P. (1999). *Social Cohesion: A Critique*. Ottawa: CPRN.

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

- Brewster, C., & Teague, P. (1989). *European Community Social Policy: Its Impact on the UK*. London: Institute for Personnel Management.
- CoE. (2008). *Towards an Active, Fair and Socially Cohesive Europe: Report on high level talks force on social cohesion*. Strasbourg: Council of Europe.
- Collective Bargaining, A Policy Guide*, ILO, 2015. (n.d.).
- Collins, D. (1975). *The European Communities: The Social Policy of the First Phase, Volume 2*. London: M. Robertson.
- Commission of the European Communities. (1998). *Social Action Programme 1998 - 2000*. (pp. 1-19). Brussels: Office for Official Publications of the European Communities.
- Council of Europe. (2001). *Trends in Social Cohesion No.1*.
- Daley, A. (1996). *Steel, State and Labor: Mobilization and Adjustment in France*. Pittsburg: University of Pittsburg Press.
- Dunlop, J. T. (1958). *Industrial Relations Systems*. Henry Holt and Company.
- Durkheim, E. (1984). *The Division of Labor in Society*. New York: The Free Press, A Division of Macmillan, Inc.
- Economic and Social Models in Europe and the Importance of Reform*, Andre Sapir. (n.d.).
- Esping - Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- European Commission . (1994). *European Social Policy: White Paper*.
- European Commission. (1993, 11 17). *Green Paper: European Social Policy-Options for the Union*. Retrieved from <http://publications.europa.eu: http://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/434c867b-615c-45bc-950b-2512022c2e8b/language-en>
- European Integrations and Welfare States in Europe*, Gerda Folkner, 2009. (n.d.).
- European Social Charter (revised)*, Council of Europe, 1996. (n.d.).
- European Social Models and Growth_Where are the Eastern European Countries heading*, Julie Chytilova, Michel Mejsstrik, 2007. (n.d.).
- European Union. (1972). *Statement from the Paris Summit (19 to 21 October 1972)*. *Statement from the Paris Summit* (p. 5). Office for official publications of the European Communities. Retrieved December 12, 2016, from http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/b1dd3d57-5f31-4796-85c3-cfd2210d6901/publishable_en.pdf

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

- European Value Study. (2018, јануари 28). <http://www.europeanvaluesstudy.eu>. Retrieved from <http://www.europeanvaluesstudy.eu/page/society.html>
- Falkner, G. (2003). *EU Social Policy in the 1990s: Towards a Corporatist Policy Community*. London, New York: Routledge.
- Fraser, W. (1999). *A History of British Trade Unionism, 1700 - 1998*. New York: ST. MARTIN'S PRESS, INC.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Macmillan, Inc.
- Giddens, A. (1995). *POLITICS, SOCIOLOGY AND SOCIAL THEORY; Encounters with Classical and Contemporary Social Thought*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Gillingham, J. (1991). Coal, Steel and Rebirth of Europe, 1945 - 1955: the Germans and French from Ruhr conflict to Economic Community. In J. Gillingham. New York: Cambridge University Press.
- Gillingham, J. R. (2006). Chapter 3: The German Problem and European Integration. In D. Dinan, *Origins and Evolution of the European Union* (pp. 55 - 81). Oxford: Oxford University Press.
- Globalization and the Reform of European Social Model, Sapir Andre, 2005. (n.d.).*
- Hansard. (1993, July 23). Social Policy Protocol (Confidence Motion). Retrieved January 22, 2017, from <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1993/jul/23/social-policy-protocol-confidence-motion>
- Hart, J. A. (1992). *Rival Capitalists - International Competitiveness in the United States, Japan and Western Europe*. New York: Cornell University Press.
- Harvey, T. (1998). *European Social Law and Policy*. London : Longman.
- Hemerijck, A. (2013). *Changing Welfare States*. Oxford: Oxford University Press.
- Hemerijck, A. (2013). Three Waves of Transformative Welfare State Change. In *Changing Welfare States* (p. 121). Oxford: Oxford University Press.
- Hix, S. (2005). *The Political System of the European Union*. London: Palgrave.
- Hoskyns, C. (1996). *Integrating Gender*. London: Verso.
- Ian Bache, S. G. (2011). Chapter 20: The European Commission. In *Politics in the European Union* (p. 255). Oxford New York: Oxford University Press.
- Ian Bache, S. G. (2011). Chapter 6: The Shuman Plan for Coal and Steel. In *Politics in the European Union* (pp. 92 - 103). Oxford New York: Oxford University Press.

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

- Individualism and the second modernity revisited*, Emmett Caraker, Laust Hogedahl, 2015. (n.d.).
- Industrial Relations in Europe 2010 - Executive Summary*, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010. (n.d.).
- Industrial Relations in Europe 2010 - Executive Summary*, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010. (n.d.).
- Industrial Relations in Europe 2010*, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010. (n.d.).
- Industrial Relations in Europe 2010*, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010. (n.d.).
- Innovative Union Practices in Central-Eastern Europe*, ETUI, 2017. (n.d.).
- Insnsions and Employers' Organizations in hte "Central Public Services"*, DG Employment and Social Affairs, 2015. (n.d.).
- Insnsions and Employers' Organizations in hte "Central Public Services"*, DG Employment and Social Affairs, 2015. (n.d.).
- Julie Chytilova, M. M. (2007, August). *European Social Models and Growth_Where are the Eastern European countries heading*, Julie Chytilova, Michel Mejsstrik, 2007. Prague: Institute of Economic Studies.
- Labour Law and Industrial Relations in Recessionary Times*, Michele Tiraboschi, 2001. (n.d.).
- Lipset, S. M. (1960). *POLITICAL MAN;The Social Bases of Politics*. New York: Doubleday&Company, Inc.
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press.
- Martin, S. (2006). Chapter 6: Building on Coal and Steel; European Integration in the 150s and the 1960s. In *Origins and Evolution of the European Union* (p. 136). Oxford: Oxford University Press.
- Maxwell, J. (1996). *Social Dimensions of Economic Growth*. University of Alberta.
- McIvor, A. J. (1996). *Organized Capital. Employers' associations and industrial relations in northern England 1880-1939*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michel, A. (1993). *Capitalism Vs. Capitalism*. New York: Four Walls Eight Windows.
- OECD. (1997). *Socieatal Cohesion and the Globalising Economy* . Paris: OECD.
- Organized Labour in XXI Century*, ILO, 2002. (n.d.).

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

- Partnership for Change in an Enlarged Europe, Enhancing the Contribution of European Social Dialogue, Communication from Commission, 2004. (n.d.).*
- Pelling, H. (1976). *A History of British Trade Unionism*. London: The Macmillan Press LTD.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge : The Belknap Press of Harvard University Press.
- Poidevin, D. S. (1994). *The History of the High Authority of the European Steel and Coal Community: Supranationality in Operation*. London: Orion Publishing Group Ltd, Orion House.
- Politics in the European Union. (n.d.).*
- Pusić, E. (1996). Uvjeti institucionalne stabilizacije socijalne države. *Revija za socijalnu politiku* 3(3–4), 201–216.
- Role of Social Dialogue in Industrial Policies, European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions, 2013. (n.d.).*
- Rough Waters European Trade Unions in the Time of Crisis, ETUI, 2017. (n.d.).*
- Sapir, Andre. (2015). *Globalisation and the Reform of European Social Models*, Sapir, Andre. Manchester.
- Sennet, R. (2006). *The Culture of the New Capitalism*. New Haven & London: Yale University Press.
- Smith, A. (1776). Chapter II - Of the Principle Which Gives Occasion to the Division of Labour. In *The Wealth of Nations*.
- Social Justice and Equality in Europe, European Working Group on European Social Models, 2016. (n.d.).*
- Talking through the Crisis: Social Dialogue and Industrial Relations Trends in Selected EU Countries, ILO, 2017. (n.d.).*
- Teague, J. G. (1997). Is the European Social Model fragmenting? *New Political Economy*, 2(3), 405 - 425.
- The European Social Dialogue, a Force for Innovation and Change, Council Decision, 2002. (n.d.).*
- The Global Evolution of Industrial Relations, Events and Ideas, ILO, 2004. (n.d.).*
- The Global Evolution of Industrial Relations: Events, Idea and IIRA, ILO, 2004. (n.d.).*
- The Road to Serfdom, Friedrich Hayek, 2001. (n.d.).*
- The Shock Doctrine, Naomi Klein, 2001. (n.d.).*

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

- The Welfare State in Europe: Visions for Reform*, Iain Begg, Fabian Mushovel, Robin Niblett, 2015. (n.d.).
- Urwin, D. W. (1995). *The Community of Europe: A History of European Integrations Since 1945*. London and New York: Longman.
- Wallace, H. (1983). *Policy Making in the European Communities*. New York: John Wiley & Sons.
- Webb, S. a. (1911). *The History of Trade Unionism*. London: Chiswick press: Charles Whittingham and CO.
- Welfare states and environmental states: a comparative analysis*, Ian Gought, 2015. (n.d.).
- Ванковска, Б. (2008). *Институции на Европската унија*. Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј, Филозофски факултет.
- Ванковска, Б. (2008). *Институции на Европската Унија*. Скопје: Филозофски факултет - Скопје.
- Ѓуровска, М. (2015). *Социологија на трудот*. Скопје: Филозофски факултет.
- Енгелс, Ф. (1950). *Улога рада при претварању мајмуна у човека* (Vols. Изабрана дела, Том II). Београд: Култура.
- Лéнин, В. И. (1941). *Равитие капитализма в России* (Vol. Том 3). С.Петербург: ОГИЗ, Государственное издательство политической литературы.
- Маркс, & Енгелс. (1978). *МАНИФЕСТ НА КОМУНИСТИЧКАТА ПАРТИЈА*. Скопје: Култура.
- Маркс, К. (1935). Капитал.
- Моне, Ж. (1950). Шуманова декларација., (р. Преамбула).
- Пејановиќ, О. (1987). Глава трета: Теоријата на отуѓувањето на трудот и отуѓениот труд. In *Основи на марксизмот* (р. 87). Скопје: Комунист.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Industrial Competitiveness for a Social Europe

Globalisation and the Reform of European Social Models

(Globalization and the Reform of European Social Model, Sapir Andre, 2005)

(European Social Models and Growth_Where are the Eastern European Countries heading, Julie Chytilova, Michel Mejsstrik, 2007)

(Economic and Social Models in Europe and the Importance of Reform, Andre Sapir)

(Social Justice and Equality in Europe, European Working Group on European Social Models, 2016)

(European Social Charter (revised), Council of Europe, 1996)

(Role of Social Dialogue in Industrial Policies, European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions, 2013)

(The Welfare State in Europe: Visions for Reform, Iain Begg, Fabian Mushovel, Robin Niblett, 2015)

(Welfare states and environmental states: a comparative analysis, Ian Gought, 2015)

(European Integrations and Welfare States in Europe, Gerda Folkner, 2009)

(The Shock Doctrine, Naomy Klein, 2001)

(The Road to Serfdom, Friedrich Hayek, 2001)

(Innovative Union Practices in Central-Eastern Europe, ETUI, 2017)

(Rough Waters European Trade Unions in the Time of Crisis, ETUI, 2017)

(Collective Bargaining, A Policy Guide , ILO, 2015)

(Organized Labour in XXI Century, ILO, 2002)

(The Global Evolution of Industrial Relations: Events, Idea and IIRA, ILO, 2004)

(Talking through the Crisis: Social Dialogue and Industrial Relations Trends in Selected EU Countries, ILO, 2017)

(Annual Review of Labour Relations and Social Dialogue, Macedonia, Fridrih Ebert Foundation, 2016)

(Individualism and the second modernity revisited, Emmett Caraker, Laust Hogedahl, 2015)

(Insnsions and Employers' Organizations in hte "Central Public Services", DG Employment and Social Affairs, 2015)

(Industrial Relations in Europe 2010, DG Employment, Social Affairs and Inclustion, 2010)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

(Industrial Relations in Europe 2010 - Executive Summary, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010)

(Globalization and the Reform of European Social Model, Sapir Andre, 2005)

(European Social Models and Growth_Where are the Eastern European Countries heading, Julie Chytilova, Michel Mejsstrik, 2007)

(Economic and Social Models in Europe and the Importance of Reform, Andre Sapir)

(Social Justice and Equality in Europe, European Working Group on European Social Models, 2016)

(European Social Charter (revised), Council of Europe, 1996)

(Role of Social Dialogue in Industrial Policies, European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions, 2013)

(The Welfare State in Europe: Visions for Reform, Iain Begg, Fabian Mushovel, Robin Niblett, 2015)

(Welfare states and environmental states: a comparative analysis, Ian Gought, 2015)

(European Integrations and Welfare States in Europe, Gerda Folkner, 2009)

(The Shock Doctrine, Naomy Klein, 2001)

(The Road to Serfdom, Friedrich Hayek, 2001)

(Innovative Union Practices in Central-Eastern Europe, ETUI, 2017)

(Rough Waters European Trade Unions in the Time of Crisis, ETUI, 2017)

(Collective Bargaining, A Policy Guide , ILO, 2015)

(Organized Labour in XXI Century, ILO, 2002)

(The Global Evolution of Industrial Relations: Events, Idea and IIRA, ILO, 2004)

(Talking through the Crisis: Social Dialogue and Industrial Relations Trends in Selected EU Countries, ILO, 2017)

(Annual Review of Labour Relations and Social Dialogue, Macedonia, Fridrih Ebert Foundation, 2016)

(Individualism and the second modernity revisited, Emmett Caraker, Laust Hogedahl, 2015)

(Insnsions and Employers' Organizations in hte "Central Public Services", DG Employment and Social Affairs, 2015)

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

(Industrial Relations in Europe 2010, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010)

(Industrial Relations in Europe 2010 - Executive Summary, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Табела 1 Социјални модели застапени во Европската унија

	Англо - Саксонски	Медитерански	Континентален	Скандинавски
Цел на системот	Борба со сиромаштијата и социјалната исклученост	Заштита на работниците од неповолностите на пазарот на трудот или од животните ризици	Заштита на работниците од неповолностите на пазарот на трудот или од животните ризици	Намалување на вкупната нееднаквост
Главен критериум за користење на социјални поволности		Вработување	Вработување	Државјанство
Висина на социјалните поволности	Ниска	Ниска во просек, но нееднакво ниво кое зависи за кого се наменети (активни/пасивни учесници на пазарот на трудот)	Висока во просек, но нееднакво ниво кое зависи за кого се наменети (активни/пасивни учесници на пазарот на трудот)	Висока
Улога на државата во обезбедувањето на социјални услуги	Ниско ниво на социјални услуги освен за здравство и образование; високо ниво на зависност од пазарот	Ниско ниво на социјални услуги освен за здравство и образование; високо ниво на зависност од семејството	Ниско ниво на социјални услуги освен за здравство и образование; високо ниво на зависност од семејството	Широка понуда на социјални услуги надвор од здравствената заштита и образованието
Регулација на пазарот на трудот и политики	Ниско ниво на заштита при вработување; застарени политики на пазарот на трудот	Високо ниво на заштита при вработување; јак акцент на пасивни политики на пазарот на трудот	Високо ниво на заштита при вработување; јак акцент на пасивни политики на пазарот на трудот	Ниско ниво на заштита при вработување, јак акцент на активни политики на пазарот на трудот
Висина на социјалните трошоци	Ниска	Средна	Висока	Висока
Степен на социјална нееднаквост	Висок	Висок	Среден	Низок
Земји	Велика Британија и Ирска	Италија, Шпанија, Грција, Португалија	Германија, Франција, Луксембург, Австрија,	Данска, Финска и Шведска

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Белгија, Холандија

Табела 2 Клучни датуми во развојот на Европскиот социјален дијалог

Клучни датуми во развојот на Европскиот социјален дијалог	
1985	Прв состанок на социјалните партнери во Val Duchesse во Белгија на покана на Жак Делор (Jacques Delors)
1986	Прво формално признавање на Европскиот социјален дијалог со негово внесување на новиот Член 118В ЕС во Договорот за Единствениот Европски Акт 1986 година
1991	Договор на социјалните партнери за основните принципи на социјалниот дијалог (преземен од Договорот од Маастрихт)
1993	Договорот за Европската унија од Маастрихт вклучува протокол со внесен Договор за социјална политика, резултат од преговарањата помеѓу Европските социјални партнери. Договорот, усвоен од 11 земји членки со исклучок на Велика Британија ја наведува процедурата за Европскиот социјален дијалог.
Јуни 1996	Усвојување на Директивата 96/34/ЕС од 3 јуни 1996 година за рамковен договор за породилно отсуство склучен од страна на UNICE, CEEP и ETUC.
Јуни 1997	Потпишување на Договорот од Амстердам кој резултира со Договор за социјална политика вклучена во ревидираното Социјално поглавје од Договорот на ЕК.
Декември 1997	Усвојување на Директивата 97/81/ЕС на 15 декември 1997 година во врска со рамковен договор за скратено работно време склучен од страна на UNICE, CEEP и ETUC.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Јуни 1999	Усвојување на Директивата 97/81/ЕС на 8 јуни 1999 година во врска со рамковен договор за одредено работно време склучен од страна на UNICE, CEEP и ETUC.
Декември 2001	Декларација на Европските социјални партнери за социјален дијалог која ги дефинира концепциските разлики помеѓу трипартитно диригирање, консултација и социјален дијалог.
2002	Рамковен договор за (telework)работа на растојание потпишан од Европските социјални партнери во 2002 година.
2004	Рамковен договор за стрес на работното место е потпишан од Европските социјални партнери во 2004 година.
2007	Рамковен договор за малтретирање и насилство на работно место е потпишан од Европските социјални партнери во 2007 година.
Декември 2009	Стапува во сила Договорот за функционирање на Европската унија (TFEU), во кој се внесени Членовите 151, 152, 154 и 155 кои се однесуваат за Европскиот социјален дијалог
2010	Рамковен договор за инклузивен работен пазар е потпишан од Европските социјални партнери во 2010 година.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Табела 3 Организации на социјалните партнери (Член 154 – ДЕУ)

ETUC	European Trade Union Confederation	Европска конфедерација на синдикати
Eurocadres	Council of European Professional and Managerial Staff	Совет на европскиот професионален и менаџерски персонал
CEC	European Confederation of Executives and Managerial Staff	Европска конфедерација на извршен и менаџерски персонал
BusinessEurope	Confederation of European Business	Конфедерација на европски бизниси
CEEP	European Centre of Employers and Enterprises Providing Public Services and Services of general interest	Европски центар на работодавачи и претпријатија кои обезбедуваат јавни и општи услуги
UEAPME	European Association of Craft, Small and Medium-sized Enterprises	Европска асоцијација за занаети, мали и средни претпријатија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Табела 4 Повелба за основните човекови права на ЕУ

Повелба за основните човекови права на Европската унија
Поглавје: Солидарност
Член 27 <u>Права на работниците на информираност и консултирање во друштвото</u> На работниците или нивните претставници мора, на соодветните нивоа, да им се гарантира навремена информираност и консултација во случаите и под условите што се утврдени со законите на Заедницата и законите и практиките на државите.
Член 28 <u>Право на колективно договарање и дејствување</u> Работниците и работодавачите, или нивните односни организации, имаат, во согласност со законите на Заедницата и законите и практиките на државите, право да преговараат и склучуваат колективни договори на соодветните нивоа и, во случаите на судир на интереси, да преземаат колективна мерка во одбрана на своите интереси, вклучително и стапување во штрајк.
Член 29 <u>Право на пристап до услугите за вработување</u> Секој има право на пристап до бесплатна услуга за вработување.
Член 30 <u>Заштита во случај на неоправдан отказ</u> Секој работник има право на заштита од неоправдан отказ, во согласност со законите на Заедницата и законите и практиките на државите. Член
Член 31 <u>Праведни и правични работни услови</u> 1. Секој работник има право на работни услови кои го почитуваат неговото или нејзиното здравје, безбедност и достоинство. 2. Секој работник има право на ограничување на максималниот број работни часови, на дневен и неделен одмор и на платен годишен одмор.
Член 32 <u>Забрана на детски труд и заштита на младите при работа</u> Вработување на деца е забрането. Минималната возраст за вработување не смее да биде пониска од минималната возраст на која се завршува школувањето, при што се почитуваат правилата што може да се поповолни за младите, со исклучок на ограничени отстапувања. Вработените млади мора да имаат работни услови што се соодветни на нивната возраст и мора да се заштитени од економска експлоатација и од секаков вид работа што може да им наштети на нивната безбедност, здравје и физички, психички, морален или социјален развој или да го попречува нивното школување.
Член 33 <u>Семеен и професионален живот</u> 1. Семејството има право на правна, економска и социјална заштита. 2. За да се усогласат семејниот и професионалниот живот, секој има право

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

на заштита од отказ од работа заради причини поврзани со мајчинство и право на платено родилно отсуство и на родителско отсуство по раѓањето или усвојувањето на дете.

Член 34

Социјално осигурување и социјална помош

1. Унијата го признава и почитува правото на социјално осигурување и на социјални услуги што обезбедуваат заштита во случаи какви што се мајчинство, болест, несреќи на работа, неможност за само- грижа или старост, и во случаи на губење на вработување, во согласност со правилата утврдени со законите на Заедницата и законите и практиките на државите.

2. Секој што живее и легално се движи на територијата на Европската Унија има право на социјално осигурување и други социјални поволности во согласност со законите на Заедницата и законите и практиките на државите.

3. За целите на борба против социјалното исклучување и сиромаштијата, Унијата го признава и почитува правото на социјална помош и помош при задомување за да се осигури пристојна егзистенција за сите оние кои немаат доволни средства, во согласност со правилата утврдени со законите на Заедницата и законите и практиките на државите.

Член 35

Здравствена заштита

Секој има право на пристап до превентивна здравствена заштита и право на медицински третман под условите утврдени со законите и практиките на државите. Високо ниво на заштита на човековото здравје се осигурува во дефиницијата и примената на политиките и активностите на Унијата.

Табела 5 Договор за Европската унија Член 11

Договор за Европската унија	
Член 11	
Став 1	Институциите, со соодветни средства, им даваат можност на граѓаните и на претставничките здруженија да ги објават и јавно да ги разменат своите ставови во сите области на дејствување на Унијата.
Став 2	Институциите одржуваат отворен, транспарентен и редовен дијалог со претставничките здруженија и со граѓанското општество.
Став 3	Европската комисија спроведува широки консултации со засегнатите страни, со цел да обезбеди кохерентност и транспарентност на дејствувањето на Унијата.
Став 4	Најмалку еден милион граѓани кои се државјани на значителен број земји-членки може да преземат иницијатива и да ја повикаат Европската комисија, во рамките на нејзините надлежности, да достави соодветен предлог за прашања за кои граѓаните сметаат дека е потребен правен акт на Унија за целта на спроведување на Договорите.

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Процедурите и условите потребни за таква граѓанска иницијатива се одредуваат во согласност со првиот став од член 24 од Договорот за функционирањето на Европската унија.

Табела 6 Договор за функционирање на Европската унија Член 153

Договор за функционирање на Европската унија/Лисабонски договор	
Член 153	
Став 1	Со цел постигнување на целите од член 151, Унијата ги поддржува и ги надополнува активностите на земјите-членки во следниве полиња:
	(а) подобрување особено на работната средина за заштита на здравјето и безбедноста на работниците;
	(б) работни услови;
	(в) социјална безбедност и социјална заштита на работниците;
	(г) заштита на работниците при завршување на нивниот работен однос;
	(д) информирање и советување на работниците;
	(ѓ) застапување и колективна одбрана на интересите на работниците и работодавачите, вклучувајќи соодлучување, согласно со став 5;
	(е) услови за вработување на државјани на трети земји кои легално престојуваат на територија на Унијата;
	(ж) интегрирање на лица исклучени од пазарот на труд, без тоа да биде во спротивност со член 166;
	(з) рамноправност помеѓу мажите и жените во однос на можностите на пазарот на труд и третманот на работно место;
Став 2	(с) борба против социјалното исклучување;
	(и) модернизирање на системи за социјална заштита, без тоа да биде во спротивност со точката (в).
	За таа цел, Европскиот парламент и Советот:
Став 2	(а) може да донесат мерки за поттикнување на соработката помеѓу земјите-членки преку иницијативи насочени кон подобрување на знаењето, размена на информации и најдобри практики, промовирање на иновативни пристапи и оценување на искуства, исклучувајќи какво било усогласување на законите и прописите на земјите-членки;
	(б) може да донесат, во полињата наведени во ставот 1(а) - (з), преку директиви, минимални барања за постепено спроведување, имајќи ги предвид условите и техничките правила во секоја земја-членка. Ваквите директиви избегнуваат наметнување административни, финансиски и правни ограничувања на начин што би го попречил формирањето и развојот на мали и средни претпријатија

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

	Европскиот парламент и Советот постапуваат во согласност со вообичаената законодавна постапка по консултации со Економско-социјалниот комитет и Комитетот на регионите. Во полињата наведени во ставот 1(в), (г), (д) и (ѓ), Советот постапува едногласно, во согласност со посебна законодавна постапка, по консултации со Европскиот парламент и горенаведените Комитети. Советот, постапувајќи едногласно на предлог на Комисијата, а по консултации со Европскиот парламент, може да одлучи дека вообичаената законодавна постапка е применлива за ставот 1(г), (д) и (ѓ).
Став 3	Една земја-членка може на социјалните партнери, на нивно заедничко барање, да им го довери спроведувањето на директивите донесени согласно со ставот 2, или, каде што е соодветно, спроведувањето на одлука на Советот донесена во согласност со член 155. Во таков случај, таа треба да осигури дека, најдоцна до датумот до кој директивата или одлуката мора да биде транспонирана или спроведена, социјалните партнери ги вовеле неопходните мерки според договорот, а од засегнатата земја-членка се бара да ги преземе сите потребни мерки за да се осигури дека таа во секое време ќе биде во состојба да ги гарантира резултатите кои таа директива или одлука ги наметнува.
Став 4	Одредбите донесени во согласност со овој член: - не влијаат врз правото на земјите-членки да ги дефинираат фундаменталните начела на нивните системи за социјална сигурност и, пред сè, не влијаат врз финансиската рамнотежа на тие системи - не ги спречуваат земјите-членки да задржат или да воведат построги заштитни мерки компатибилни со Договорите.
Став 5	Одредбите на овој член не се применуваат за платата, правото на здружување, правото на штрајк или правото за наметнување на затворање на работните простории.

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

Табела 7 Лисабонски договор Член 154

Договор за функционирање на Европската унија/Лисабонски договор	
Член 154	
Став 1	Комисијата има задача да промовира консултации меѓу социјалните партнери на ниво на Унијата и да ги преземе сите релевантни мерки за олеснување на нивниот дијалог осигурувајќи рамноправна поддршка на страните.
Став 2	За таа цел, пред да поднесе предлози на полето на социјалната политика, Комисијата ги консултира социјалните партнери за можната насока на дејствување на Унијата.
Став 3	Ако, по извршените консултации, Комисијата препорачува дејствие на Унијата, таа се консултира со социјалните партнери за содржината на предвидениот предлог. Социјалните партнери доставуваат до Комисијата мислење, или каде што е соодветно, препорака.
Став 4	За време на консултациите наведени во ставовите 2 и 3, социјалните партнери може да ја информираат Комисијата за нивната желба да го започнат процесот предвиден во член 155. Траењето на овој процес нема да биде подолго од девет месеци, освен ако засегнатите социјални партнери и Комисијата заеднички одлучат да го продолжат.

Табела 8 Лисабонски договор Член 155

Договор за функционирање на Европската унија/Лисабонски договор	
Член 155	
Став 1	Дијалогот помеѓу социјалните партнери на ниво на Унијата може да доведе до договорни односи, вклучувајќи договори, доколку тие тоа го сакаат.
Став 2	Договорите склучени на ниво на Унијата се спроведуваат во согласност со постапките и практиките специфични за социјалните партнери и земјите-членки, или за прашањата кои ги покрива членот 153 на заедничко барање на потписничките, врз основа на одлука на Советот на предлог на Комисијата. Европскиот парламент се известува. Советот постапува едногласно кога односниот договор содржи една или повеќе одредби за една од областите за кои се бара едногласност, во согласност со член 153(2).

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Табела 9 Области на делување на социјалната политика

Област	Основа за договор	Гласање со квалификувано мнозинство на гласови
Слобода на движење	ЕЕС (член 3с, 7, 48-51)	ЕЕС (член 49,54)
Безбедност и заштита при работа	ЕЗЈЧ (член 3, 35) ЕЕЗ (член 117, 118)	ЕЕЗ (член 118а)
Вработување	Нема директна референца се до Договорот од Маастрихт	Едногласност
Работни услови	ЕЗЈЧ (член 3) ЕЕЗ (член 117, 118)	ЕЕЗ (член 118а)
Учество на работници	Нема директна референца се до Договорот од Маастрихт	Социјален протокол од Маастрихт (член 2)
Социјален дијалог	ЕЗЈЧ (член 46, 48) ЕЕЗ (член 193 – 198 создавање на ЕСФ)	Социјален протокол од Маастрихт (член 2)
Родова еднаквост	ЕЕЗ (член 119)	Социјален протокол од Маастрихт (член 2)
Борба со сиромаштија	Нема директна референца се до Договорот од Амстердам	Социјален протокол од Маастрихт (член 2)
Борба со расизам и дискриминација	Нема директна референца се до Договорот од Амстердам	Едногласност
Јавно здравје	Нема директна референца се до ЕЕА (член 100а, 130р)	Маастрихт (член 129)
Стари лица	Нема директна референца се до Договорот од Амстердам	Едногласност
Лица со попреченост	Нема директна референца се до Договорот од Амстердам	Едногласност
Млади лица	ЕЕЗ (член 50, 118, 125)	Маастрихт (член 126, 127)

Табела 10 Документи инструменти на социјален дијалог

Документи – инструменти на социјалниот дијалог		
Договори за воспоставување на стандарди (Член 155 (2) Договор за функционирање на Европската унија)	Рамковни договори	Имплементација
	Независни договори	
Препораки за стандарди и принципи (текстови ориентирани за процеси)	План за активности	Продолжение на национално ниво
	Прирачници и	
	Кодекси на однесување Политичка ориентација	
Размена на информации	Заеднички мислења	Распространување на информации
	Декларации	
	Средства	
Процедурални текстови	Деловници за работа	Утврдување на

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

правила

Табела 11 Европска социјална повелба (1961 и 1996 година)

Европска социјална повелба	
Основна верзија (1961 година)	Ревидирана верзија (1996 година)
Секое лице треба да има можност да заработува за живот преку слободно избрана работа	Секој треба да има можност да заработува за живот преку слободно избрана работа
Сите работници имаат право на еднакви услови за работа	Сите работници имаат право на еднакви услови за работа
Сите работници имаат право на заштита при работата	Сите работници имаат право на безбедни и здрави услови за работа
Сите работници имаат право на правична заработувачка што им обезбедува ним и на нивните семејства, задоволувачки животен стандард	Сите работници имаат право на правична заработувачка што им обезбедува ним и на нивните семејства, пристоеен животен стандард
<i>Сите работници и работодавачи имаат право на слободно здружување во национални и меѓународни рамки заради заштита на своите економски и социјални интереси</i>	<i>Сите работници и работодавачи имаат право на слобода на здружување во национални или меѓународни организации заради заштита на своите економски и социјални интереси</i>
<i>Сите работници и работодавачи имаат право на колективно договарање</i>	<i>Сите работници и работодавачи имаат право на колективно преговарање</i>
Децата и младинците имаат право на посебна заштита од физички и морални опасности на кои се изложени	Децата и младинците имаат право на посебна заштита од физичките и моралните опасности на кои се изложени
Работничките-мајки, како и другите работнички, во соодветни случаи, имаат право на посебна заштита при нивната работа	Вработените жени, во случај на мајчинство, имаат право на посебна заштита
Секое лице има право на соодветни услови заради професионална ориентација, со цел да му се помогне во изборот на професија според неговите професионални способности и неговите интереси	Секој има право да користи соодветни погодности за професионално насочување, со цел да му се помогне во изборот на професија соодветна на неговите лични способности и интереси
0 Секое лице има право на соодветни услови за професионална ориентација	Секој има право да користи соодветни погодности за стручна обука

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

1	Секое лице има право да ги користи сите средства кои му овозможуваат да го сочува своето здравје во најдобра состојба	Секој има право да ги користи погодностите од сите мерки што му овозможуваат уживање на највисокиот можен достапен здравствен стандард.
2	Сите работници и лицата кои тие ги издржуваат имаат право на социјално осигурување	Сите работници и лицата кои тие ги издржуваат имаат право на социјална сигурност
3	Секое лице кое нема доволно средства за живот има право на социјална и здравствена помош	Секое лице кое нема доволно средства за живот има право на социјална и медицинска помош
4	Секое лице има право да ги користи услугите на службите за социјални грижи	Секој има право да ги користи услугите на службите за социјална заштита
5	Секое инвалидизирано лице има право на професионално образование и на професионално и социјално оспособување без оглед на причината и природата на неговиот инвалидитет	Лицата со посебни потреби имаат право на независност, социјално вклучување и учество во општествениот живот
6	Семејството, како основна клетка на општеството, има право на социјална, правна и економска заштита која му обезбедува целосен развој	Семејството, како основна единица на општеството, има право на соодветна социјална, правна и економска заштита заради обезбедување на свој целосен развој
7	Мајката и детето, независно од брачната состојба и од односите во семејството, имаат право на соодветна социјална и економска заштита	Децата и младинците имаат право на соодветна социјална, правна и економска заштита
8	Државјаните на една од Страните-договорнички имаат право, на територијата на друга Страна-договорничка, да вршат доходовни дејности на рамноправна основа со државјаните на последната, со ограничувања засновани на сериозни причини од економски или социјален карактер	Државјаните на било која од страните-договорнички имаат право да вршат доходовни дејности, на територијата на било која друга страна-договорничка, на рамноправна основа како и нејзините државјани, со ограничувања кои се засновани на убедливи економски или социјални причини
9	Работниците мигранти државјани на една од Страните-договорнички и нивните семејства имаат право на заштита и помош на територијата на секоја друга Страна-договорничка	Работниците-мигранти државјани на една од страните-договорнички и нивните семејства имаат право на заштита и помош на територијата на било која друга страна-договорничка
0		Сите работници имаат право на еднакви можности и еднаков третман за прашања поврзани со вработување и

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

	професија без каква било полова дискриминација.
1	<i>Работниците имаат право да бидат информирани и консултирани во рамки на претпријатието.</i>
2	<i>Работниците имаат право да учествуваат во определувањето и подобрувањето на условите за работа и работната средина во рамки на претпријатието</i>
3	Секое постаро лице има право на социјална заштита
4	Сите работници имаат право на заштита во случај на престанок на работниот однос
5	Сите работници имаат право на заштита на нивните побарувања во случај на несолвентност на нивниот работодавец
6	Сите работници имаат право на достоинство на работното место
7	Сите лица со семејни обврски и кои се вработени или сакаат да се вработат имаат право на вработување без да бидат предмет на дискриминација и колку што е можно повеќе без да се создаде конфликт помеѓу нивните работни и семејни обврски.
8	<i>Претставниците на работниците во претпријатијата имаат право на заштита од дејствија кои би можеле да бидат штетни за нив и треба да им се овозможат соодветни услови за извршување на нивните активности</i>
9	<i>Сите работници имаат право да бидат информирани и консултирани за постапките за колективен технолошки вишок</i>
0	Секој има право на заштита од сиромаштија и социјална исклученост
1	Секој има право на домување.

**Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на
социјална кохезија во Европската унија**

Табела 12 Пристапување кон ЕУ на земјите членки

Пристапување на ЕУ – земји членки		
	Земја	година
1	Белгија, Германија, Франција, Италија, Луксембург и Холандија	1951
2	Данска, Ирска, Велика Британија	1973
3	Грција	1981
4	Шпанија и Португалија	1986
5	Австрија, Финска и Шведска	1995
6	Чешка, Естонија, Кипар, Латвија, Литванија, Унгарија, Малта, Полска, Словенија и Словачка	2004
7	Бугарија и Романија	2007
8	Хрватска	2012

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Табела 13 Типологија на текстови од европскиот социјален дијалог 1

Типологија на текстови од европскиот социјален дијалог			
Размена на информации (доброволно):	Заеднички мислења	Се обезбедуваат информации за европските институции или националните надлежни органи, има лобирачка функција	Насочени кон распространување на информациите
	Изјави	Да се опишат заложбите за идна работа, насочени кон социјалните партнери	
	Средства	Се даваат информации на вработените и претпријатијата, на пример, во вид на насоки или прирачници	
Процедурални текстови (доброволно):	Деловник за работа	Се користат за утврдување правила за работење, особено за комитетите за секторскиот социјален дијалог	Се утврдуваат правилата за бипартитниот дијалог

Табела 14 Типологија на текстови од европскиот социјален дијалог 2

Типологија на текстови од европскиот социјален дијалог			
ВИД ТЕКСТ	ИМЕ	СОДРЖИНА	ФУНКЦИЈА
Договори со кои се утврдуваат обврзувачки стандарди:	Рамковни договори спроведени преку директиви на ЕУ	Утврдени европски обврзувачки општи принципи за трудови стандарди кои се спроведуваат преку директиви на ЕУ	Предвидуваат спроведување
	Автономни рамковни договори	Утврдени општи принципи за трудови стандарди кои се обврзувачки за потписничките и се спроведуваат на национално ниво во согласност со различните системи на трудови односи	
Препораки за стандарди и принципи (необврзувачки текстови насочени кон процеси):	Рамки на дејствување	Се дефинираат приоритетите на политиките	Социјалните партнери се ангажираат за последователни дејства на национално ниво, вклучувајќи евалуација на остварувањето на целите
	Насоки за кодекси на однесување	Се даваат препораки за поставување национални стандарди	
	Насоченост на политики	Се промовираат одредени политики	

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Графикон 1- Видови на текстови

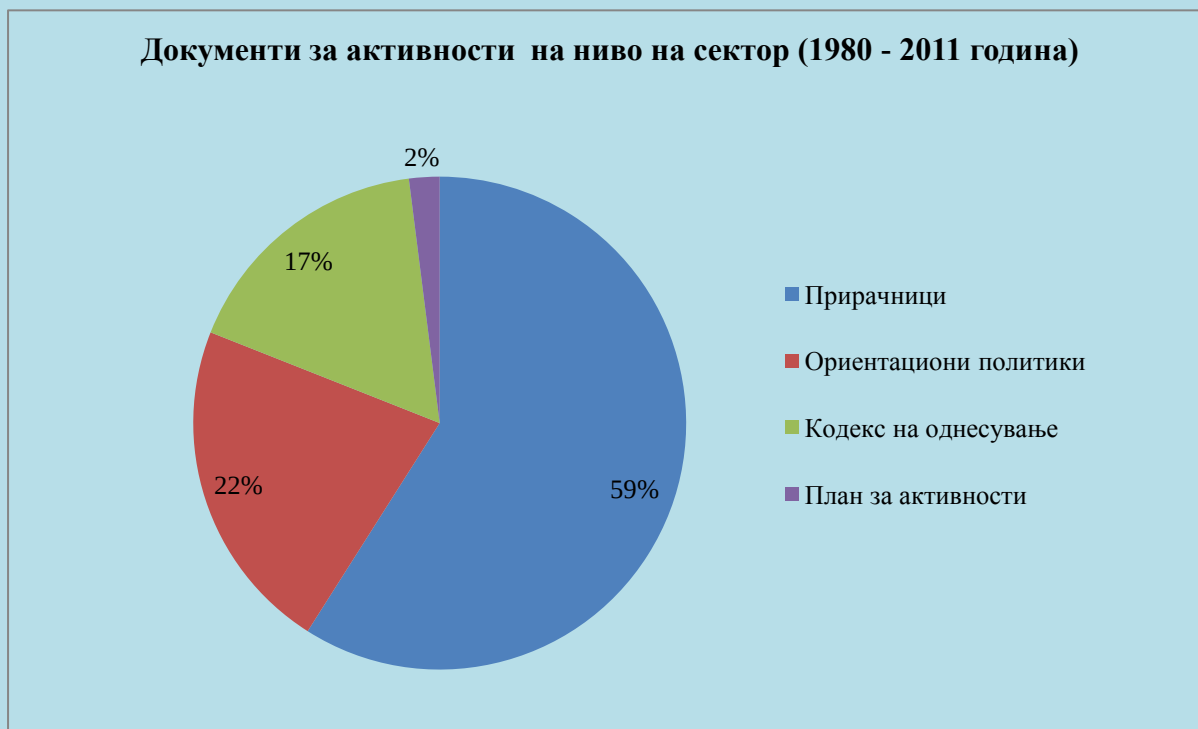
(<https://rm.coe.int/>, 2018)

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Графикон 2 - Темите на усвоени документи

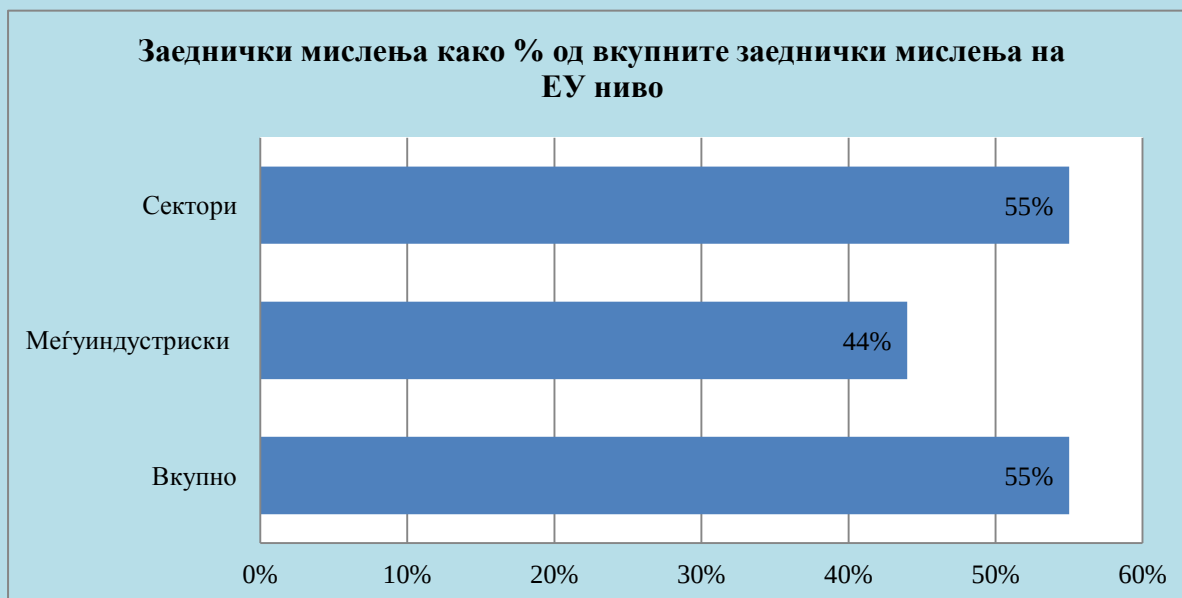

Графикон 3 - Документи за реализација на ниво на сектори

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

Графикон 4 - Заеднички мислења од вкупниот број на ЕУ ниво

Графикон 5 - Заеднички мислења, декларации и алатки на гранково ниво

Улогата на социјалниот дијалог во остварувањето на повисок степен на социјална кохезија во Европската унија

8. КРАТЕНКИ

ЕЗЈЧ – Европска заедница за јаглен и челик

ЕОЗ – Европска одбранбена заедница

ЕУ- Европска унија

ДЕУ – Договор за Европска Унија

ДФЕУ – Договор за Функционирање на Европска Унија

ЕЕС – Економско – социјален совет

ETUC – European Trade Union Confederation

Eurocadres – Council of European Professional and Managerial Staff

CEC – European Confederation of Executives and Managerial Staff

ETUI - European Trade Union Institute

CEEP – European Centre of Employers and Enterprises Providing Public Services
(Европски центар на работодавачи и претпријатија кои обезбедуваат јавни услуги)

UEAPME – European Association of Craft, Small and Medium Sized Enterprises

BUSINESSEUROPE (стар назив UNICE) - Confederation of European Business

SDC – Social Dialogue Committee

SSDC – Sectoral Social Dialogue Committee

ESC - European Social Charter (Европска социјална повелба)